

Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине

Predmet br: S1 1 K 009124 12 Kri

Datum: objavljivanja: 14.04.2015. godine
pismenog otpravka: 14.07.2015. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu: sudija Enida Hadžomerović, predsjednik vijeća
sudija Zoran Božić, član vijeća
sudija Mira Smajlović, član vijeća

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
PROTIV
IVANA ZELENIKE
SREĆKA HERCEGA
EDIBA BULJUBAŠIĆA
IVANA MEDIĆA
MARINE GRUBIŠIĆ- FEJZIĆ

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine: Remzija Smailagić

Branilac optuženog Ivana Zelenike: advokat Abaz Fadil

Branilac optuženog Srećka Hercega: advokat Dražen Zubak

Branilac optuženog Ediba Buljubašića: advokat Todor Todorović, Džema Milaimi – Hasanagić i Senija Poropat

Branilac optuženog Ivana Medića: advokat Emina Hasanović

Branilac optužene Marine Grubišić-Fejzić: advokat Zumreta Akagić-Bavčić

IZREKA PRESUDE.....	4
1. Optuženje.....	18
2. Izvedeni dokazi	21
1. Završne riječi	21
B. OPŠTA OCJENA DOKAZA	38
II. PRIMJENA MATERIJALNOG ZAKONA	42
III. BITNA OBILJEŽJA KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI.....	44
A. ŠIROK I/ILI SISTEMATIČAN NAPAD	45
B. ZAPOVJEDNI KADAR KASARNE „BRUNO BUŠIĆ“ U DRETELJU	76
IV. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST OPTUŽENIH U OKVIRU	
UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA.....	84
B. IDEOLOGIJA U OSNOVI CILJA UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA.....	94
C. DRŽANJE ZATVORENIKA U NEHUMANIM I NEHIGIJENSKIM USLOVIMA U PROSTORIJAMA VOJNE AMBULANTE MOSTAR I HANGARIMA KOMPLEKSA KASARNE „BRUNO BUŠIĆ“ U DRETELJU...	103
D. POJEDINAČNA DJELA POČINJENA OD STRANE OPTUŽENIH U CILJU PODRŽAVANJA I DAVANJA DOPRINOSA SISTEMU ZLOSTAVLJANJA KOJI JE BIO NA SNAZI	114
1. Progon	114
V. OPTUŽENI IVAN ZELENIKA.....	121
B. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE U OSNOVI ZLOČINA ZA KOJE JE IVAN ZELENIKA OGLAŠEN KRIVIM	129
2. Zaključak u pogledu krivice optuženog Ivana Zelenike za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu	150
VI. OPTUŽENI EDIB BULJUBAŠIĆ	152
VII. OPTUŽENI IVAN MEDIĆ ZV. „POSKOK“.....	163
VIII. OPTUŽENA MARINA GRUBIŠIĆ- FEJZIĆ	174
IX. OSLOBAĐAJUĆI DIO PRESUDE.....	183
X. OPTUŽENI SREĆKO HERCEG	189
1. Odgovornost optuženog kao učesnika UZP-a	198
2. Pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina	199
B. OPTUŽENI IVAN ZELENIKA.....	206
C. OPTUŽENI EDIB BULJUBAŠIĆ	209
D. OPTUŽENI IVAN MEDIĆ.....	212
E. OPTUŽENA MARINA GRUBIŠIĆ- FEJZIĆ.....	215
F. ZAKLJUČAK.....	219
XI. ODLUKA O KAZNI.....	224
XII. ODLUKA O TROŠKOVIMA POSTUPKA.....	230
XIII. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA.....	230
XIV. ANEKS I PROCESNE ODLUKE	232
XV. ANEKS II IZVEDENI DOKAZI.....	264

A. LISTA SASLUŠANIH SVJEDOKA	264
1. Lista saslušanih svjedoka Tužilaštva	264
2. Lista saslušanih vještaka Tužilaštva	265
3. Lista saslušanih svjedoka prvooptuženog Zelenika Ivana	265
4. Lista saslušanih svjedoka drugooptuženog Herceg Srečka	265
5. Lista saslušanih svjedoka trećeoptuženog Buljubašić Ediba	266
6. Lista saslušanih svjedoka četvrtooptuženog Medić Ivana	266
7. Lista saslušanih svjedoka petooptužene Grubišić Fejzić Marine	266
B. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽBE	267
C. MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE	280
1. Dokazi odbrane optuženog Ivana Zelenike	280
2. Dokazi odbrane optuženog Srečka Hercega	280
3. Dokazi Odbrane optuženog Ediba Buljubašića	283
4. Dokazi odbrane optuženog Ivana Medića	285
5. Dokazi odbrane optužene Marine Grubišić- Fejzić	287
D. MATERIJALNI DOKAZI SUDA.....	287

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću sastavljenom od sudije Enide Hadžiomerović, kao predsjednice vijeća, te sudija Zorana Božića i Mire Smajlović, kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog savjetnika, Lejle Kurtanović, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu koji se vodio protiv optuženog Ivana Zelenike i dr, zbog krivičnog djela zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1., tačka h) i dr. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH, povodom optužnice Tužilaštva BiH, broj:T 20 0 KTRZ 000 0113 05 od 29.02.2012. godine, koja je potvrđena 13.03.2012. godine, nakon održanog javnog glavnog pretresa, na kojem je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine Remzije Smailagić, optuženih Ivana Zelenike, Srećka Hercega, Ediba Buljubašića, Ivana Medića i Marine Grubišić-Fejzić i branilaca optuženih, advokata Idriza Kamenice koji je pristupio u zamjenu advokata Fadila Abaza, te advokata Dražena Zubaka, Todora Todorovića, Emine Hasanović i Zumrete Akagić-Bavčić, dana 13.04.2015. godine donio je, a dana 14.04.2015.godine javno objavio slijedeću:

P R E S U D U

Optuženi:

- Ivan Zelenika**, zvani „Zela“, sin Ivana, rođen 17.10.1953. godine u mjestu Jare, općina Široki Brijeg, po nacionalnosti, državljanin, JMBG:, sa prebivalištem u, penzionisani autoelektričar, razveden, otac jednog djeteta, nalazio se u pritvoru po rješenju Suda BiH, broj: S1 1 K 009065 12 km od 24.02.2012. godine, do 18.09.2012. godine;
- Srećko Herceg**, sin Vinka, rođen 01.01.1968. godine u mjestu Humac, općina Ljubuški, po nacionalnosti, državljanin, JMBG:, sa prebivalištem u, penzioner, oženjen, otac jednog malodobnog djeteta, nalazio se u pritvoru po rješenju Suda BiH, broj: S1 1 K 009065 12 km od 24.02.2012. godine, do 18.09.2012. godine;

3. **Edib Buljubašić**, sin Hasiba, rođen 07.03.1966. godine u mjestu Varda, općina Zenica, po nacionalnosti, državljanin, JMBG:, osuđen presudom Kantonalnog suda u Zenici u predmetu broj: K-28/00 od 09.06.2000. godine, presudu potvrdio Vrhovni Sud 23.05.2002. godine u predmetu broj KZ-537/00, nalazi se na odsluženju kazne u KPZ Zenica;

4. **Ivan Medić**, sin Stanka, rođen 31.05.1952. godine u selu Radišići, općina Ljubuški, po nacionalnosti, državljanin, JMBG:, sa prebivalištem u, radnik, oženjen, otac troje djece, nalazio se u pritvoru po rješenju Suda BiH, broj: S1 1 K 009065 12 km od 24.02.2012. godine, do 18.09.2012. godine;

5. **Marina Grubišić-Fejzić**, kći Stipe, rođena 24.08.1967. godine u Čapljini, po nacionalnosti, državljanka, JMBG:, sa prebivalištem u domaćica, udata, majka jednog djeteta, nalazila se u pritvoru po rješenju Suda BiH, broj: S1 1 K 009065 12 km od 24.02.2012. godine, do 18.09.2012. godine,

KRIVI SU

Što su:

I

Ivan Zelenika,

Od početka maja 1992. do 18. avgusta 1992. godine, u okviru širokog i sistematičnog napada Hrvatskih obrambenih snaga (HOS), usmjerenog protiv srpskog civilnog stanovništva opština Mostar, Čapljina i Stolac, znajući za taj napad, optuženi Ivan Zelenika, u *svcjstvu de facto* upravnika zatvora koji se nalazio u bivšoj Vojnoj ambulanti JNA u Mostaru (u daljem tekstu: Vojna ambulanta), zajedno sa zapovjednikom HOS-a za Hercegovinu Blažom Kraljevićem (preminuo), načelnikom HOS-a za Mostar Vinkom Martinovićem zv. "Štela", Seadom Kapetanovićem zv. „Kapa“, Sergejem Belovićem (preminuo), te zatvorskim stražarima, kao i drugim članovima zatvorskog osoblja i pripadnicima HOS-a, svjesno učestvovao u udruženom zločinčkom poduhvatu koji je za cilj imao zatočenje srpskih civila koji su nezakonito lišeni slobode sa područja grada Mostara, da bi bili prebačeni u zatvor "Bruno Bušić" u Dretelju, odakle su trebali biti razmijenjeni i trajno raseljeni iz Hercegovine, pa je tako tokom navedenog perioda više od stotinu civila srpske nacionalnosti sa područja Mostara, odabranih samo zbog svoje nacionalne, vjerske, odnosno političke pripadnosti, lišeno slobode od strane pripadnika HOS-a, među kojima su između ostalih Mile Bjelobaba, Sava Bojanić, Slavko

Bojanić, Milivoje Bokić, Tihomir Čvoro, Ilija Domazet, Slavojka Fržović, Petar Golijanin, Borivoje Petrović, Branislav Simić i drugi, bez da su obaviješteni o razlozima njihovog lišenja slobode, zatvoreni u prostorijama vojne ambulante u Mostaru, gdje su držani u skućenom prostoru, u nehigijenskim i nehumanim uslovima, bez zadovoljenja osnovnih životnih potreba, gotovo svakodnevno podvrgnuti ispitivanju, premlaćivanju, nečovječnom postupanju i odakle su izvođeni na prinudni rad, tokom kojeg su bivali podvrgnuti različitim oblicima fizičkog i psihičkog zlostavljanja od strane optuženog i drugih pripadnika udruženog zločinačkog poduhvata, prije nego su prebačeni i zatvoreni u prostorije odnosno zgrade u kompleksu kasarne "Bruno Bušić" u Dretelju, a kasnije u hangare iste kasarne, pa jeznajući kakva je bila priroda tog sistema i sa namjerom da ga podrži, optuženi Ivan Zelenika nečovječno postupao sa nezakonito zatvorenim civilima, vršeći psihičko, fizičko zlostavljanje istih, što je za posljedicu imalo ozbiljne fizičke i psihičke povrede, te narušenje zdravlja zatvorenih civila, poduzimajući slijedeće radnje:

a. dana 6. avgusta 1992. godine ili oko tog datuma, u Vojnoj ambulanti iz neposredne blizine uperio osobno vatreno oružje u glavu Borivoja Petrovića i dva puta povukao okidač, a da Borivoje Petrović nije znao da je oružje ispražnjeno, dok su istodobno nepoznati borjovnici HOS-a razgovarali pred Ivanom Zelenikom i Borivojem Petrovićem o tome što da rade s njim i o količini vreća za prijevoz posmrtnih ostataka koje su imali na raspolaganju, nakon čega je optuženi naredio prisutnim borjovnicima HOS-a da odvedu Borivoja Petrovića u podrum Vojne ambulante, da bi za vrijeme dok su ga Ivan Zelenika i drugi borjovnici HOS-a prebacivali iz Vojne ambulante u Dretelj, Borivoja Petrovića jedan borjovnik HOS-a u prisustvu optuženog udario, dok setokom prijevoza borio za zrak,

b. dana 04. avgusta 1992. godine ili oko tog datuma, optuženi je tukao Iliju Domazeta gumenom palicom i udarao ga nogama u predio bubrega i prepona po dolasku u Vojnu ambulantu, prisilivši ga da prethodno skine svu odjeću, te uperivši vatreno oružje u čelo, istog ispitivao gdje mu se nalazi sin, prijeteci da će ga ubiti,

c. približno između 23. i 25. jula 1992. godine, Ivan Zelenika ispitivao Petra Golijanina, nakon čega mu je vezao ruke liscama za vodovodne cijevi, te bio prisutan kad je jedan

od bojovnika HOS-a prijetio da će mu odsjeći šake,

d. dana 14. jula 1992. godine ili oko tog datuma, s drugim bojovnicima HOS-a, Ivan Zelenika došao u stan u kojem je živjela svjedokinja „ E“ sa Rajkom Lojpurom, gdje je bio prisutan kad su bojovnici istoj skinuli odjeću, dok je on u njenom prisustvu ispitivao i tukao Rajka Lojpara, nakon čega su iste povezli u pravcu Vojne ambulante Mostar,

e. dana 15. jula 1992. godine ili oko tog datuma, Ivan Zelenika bio prisutan u prostoriji u kojoj je svjedoka "B" ispitivao Vinko Martinović, od kojeg je dobio naredbu da svjedoka „B“ odvede u podrumске prostorije, što su on i nekolicina bojovnika HOS-a i učinili, te su po dolasku u podrumске prostorije istog razodjenuli , bičevali i tukli bejzbol palicama od bambusa, a zatim ga podvrgli elektrošokovima,

f. dana 17. Jula 1992. godine ili oko tog datuma, nepoznati bojovnik HOS-a je u prisustvu optuženog Ivana Zelenike prisilio svjedoka „I“ da proguta veliku količinu soli, a zatim ga tukao palicom, te po naredbi Ivana Zelenike odveo svjedoka „I“ u drugu prostoriju gdje ga je nastavio ispitivati i gdje ga je djelomično razodjenuo i tukao,

II

Edib Buljubašić, Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić,

U vremenskom periodu od 02.08.1992. godine do 13.08.1992. godine, optuženi Edib BULJUBAŠIĆ kao pripadnik HOS-a, obnašajući dužnost zamjenika zapovjednika vojarne HOS-a Dretelj "Bruno Bušić",optuženi Ivan MEDIĆ, kao pripadnik HOS-a od sredine maja do sredine jula 1992. godine i optužena Marina GRUBIŠIĆ – FEJZIĆ,kao pripadnica HOS-a, u periodu od početka jula do sredine avgusta 1992.godine, koji su u tom svojstvu imali pristup zatvorenim civilima u hangaru kompleksa kasarne "Bruno Bušić" u Dretelju, koji je imao sve karakteristike logora, svjesno učestvovali u udruženom zločinačkom podhvat u jedni s drugima i sa zapovjednikom HOS-a za Hercegovinu Blažom Kraljevićem,(preminuo)Hektorom Ćosićem, zv „Dida“ Ahmetom Makitanom zvanim "Maks", Vinkom Primorcem (preminuo), Mirsadom Repkom, i drugim članovima zatvorskog osoblja, te pripadnicima HOS-a koji su obnašali dužnost stražara zatvora oformljenog u sklopu vojarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, s kojima su dijelili zajednički plan provedbe sistema nezakonitog hapšenja civila sprske nacionalnosti, sa područja opština Mostar, Stolac i Čapljina, koji su držani u zatvoru "Bruno Bušić" Dretelj, odakle su trebali biti razmijenjeni i trajno raseljeni iz

Hercegovine, pa je tako tokom navedenog perioda preko 200 civila srpske nacionalnosti, odabranih samo zbog svoje nacionalne, vjerske, odnosno političke pripadnosti, lišeno slobode i držano u zatvoru (hangarima) kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, koji je imao sve karakteristike logora, bez da su bili informisani o razlozima zatvaranja, te bez zadovoljenja temeljnih životnih potreba, držanjem u nehigijenskim uslovima, gdje su svakodnevno bili podvrgavani ispitivanju, premlaćivanjima, uznemiravanju, ponižavanju i drugim oblicima teškog fizičkog i psihičkog zlostavljanja, odakle su bili izvođeni na prinudni rad unutar i izvan kruga zatvora Dretelj "Bruno Bušić", pa su optuženi znajući kakva je bila priroda tog sistema i s namjerom da ga provedu, nečovječno postupali sa zatvorenicima, vršeći psihičko, fizičko i seksualnozlostavljanje, što je za posljedicu imalo ozbiljne fizičke i psihičke povrede, te narušenje zdravlja kod oštećenih, i to poduzimanjem slijedećih radnji

2. Optuženi Edib Buljubašić i drugi pripadnici HOS-a suu noći 2. ili 3. avgusta 1992. godine, ili oko tog datuma, brutalno pretukli Božu Balabana u blizini muškog hangara u zatvoru Dretelj "Bruno Bušić", kojeg su udarali šakama, nogama i palicama, da bi oštećeni uslijed zadobijenih povreda preminuo istu noć,

a) neutvrđenog dana oko 10. avgusta 1992. godine, Edib Buljubašić i drugi pripadnici HOS-a brutalno su tukli Nenada Markovića u muškom hangaru u zatvoru Dretelj "Bruno Bušić", nakon čega je prevezen automobilom u bolnicu u Čapljini odakle je kasnije odveden u nepoznatom pravcu nakon čega više nikad nije viđen živ, niti su njegovi posmrtni ostaci ikada pronađeni,

b) neidentificirane prilike optuženi Edib Buljubašić fizički napadao Slavka Bogdanovića, dok je bio zatočen u zatvoru Dretelj "Bruno Bušić";

3. Tokom navedenog razdoblja, optuženi Ivan Medić zv. „Poskok“ i optužena Marina Grubišić- Fejzić, kao pripadnici HOS-a koji su imali pristup zatvoru u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju u kojima su držani zatočeni civili srpske nacionalnosti, sudjelovali u sistemu zlostavljanja u kojem su muški i ženski zatočnici bili podvrgnuti fizičkom i seksualnom nasilju, što seodnosi na slijedeće:

a) Optuženi Ivan Medić, tokom perioda koji je boravio u kompleksu kasarne"Bruno Bušić" u Dretelju, fizički napadao zatočenike uključujući Radoslava Buluta, Radomira

Žužu, Slavka Bogdanovića i Peru Brkića, te prisilio svjedokinju "A" na seksualni odnos,

b) Optužena Marina Grubišić- Fejzić, tokom perioda koji je boravila u kompleksu kasarne "Bruno Bušić" u Dretelju, fizički napadala zatvorenike, uključujući Branka Kovačevića, Dragana Rudana i svjedoka "B", te zajedno sa nekolicinom pripadnika HOS-a, prisilila Mileta Bjelobabu i svjedoka C, na međusobni oralni seks,

Dakle, optuženi su u svcjstvu pripadnika HOS-a, postupajući u okviru širokog i sistematičnog napada Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) usmjerenog protiv srpskog civilnog stanovništva opština Mostar, Čapljina i Stolac, znajući za napad i da njihove radnje predstavljaju dio napada, svjesno sucjelovali u udruženom zločinačkom poduhvatu jedni s drugima, i sa ostalim članovima vjčne strukture HOS-a među kojima je bio glavni zapovjednik HOS-a za Hercegovinu, zapovjednik logora Drete.j, te zatvorsko osoblje, čiji cilj je bio trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva sa teritorija Hercegovine, znajući kakva je bila priroda tog sistema i s namjerom da ga provedu, poduzimali pojedinačne radnje koje su predstavljale značajan doprinos održavanju i funkcionisanju sistema nezakonitog hapšenja civila srpske nacionalnosti sa područja opština Mostar, Čapljina i Stolac, od kojih je jedan broj njih sa područja Mostara držan jedno vrijeme u prostorijama Vjčne ambulante Mostar, a svi uhapšeni u konačnici držani u zatvoru u hangarima u okviru kasarne „Bruno Bušić“ u Drete.ju, koji je imao sve karakteristike logora, gdje su zarobljeni civili držani u nehumanim i nehigijenskim uslovima, svakodnevno podvrgavani različitim oblicima fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja, što je kod oštećenih prouzrokovalo ozbiljne fizičke i psihičke povrede, te narušenje zdravlja.

Čime su počinili:

I - Ivan ZELENIKA, zločin protiv čovječnosti iz član 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom k), sve u vezi sa članom 180. stav1. KZ BiH;

II - Edib BULJUBAŠIĆ, zločin protiv čovječnosti iz član 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom a) i k), sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH;

III - Ivan MEDIĆ, zločin protiv čovječnosti iz član 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom g) i k), sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH;

IV - Marina GRUBIŠIĆ - FEJZIĆ, zločin protiv čovječnosti iz član 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom g) i k), sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH;

Pa ih Vijeće ovog suda na osnovu odredbe člana 285. ZKP BiH, uz primjenu odredbi članova 39, 42. i 48. KZ- a BiH u vezi sa članom 49.b KZBiH

O S U Đ U J E

OPTUŽENOG IVANA ZELENIKU

na kaznu zatvora u trajanju od 6 (šest) godina

OPTUŽENOG IVANA MEDIĆA

na kaznu zatvora u trajanju od 7 (sedam) godina

OPTUŽENU MARINU GRUBIŠIĆ- FEJZIĆ

na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina

U skladu sa odredbom člana 56. KZ BiH svim optuženima će se u izrečenu kaznu uračunati vrijeme provedeno u pritvoru počevši od 22.02.2012.godine u odnosu na optužene Ivana Zeleniku i Ivana Medića, a u odnosu na Marinu Grubišić- Fejzić počevši od 21.02.2012.godine, pa do 18.09.2012.godine, kad je ukinuta mjera pritvora u odnosu na sve optužene.

PREMA OPTUŽENOM EDIBU BULJUBAŠIĆU

se u skladu sa odredbom člana 55. stav 1. i člana 53. stav 1. utvrđuje **kazna zatvora trajanju od 6 (šest) godina**, dok se kao ranije utvrđena uzima kazna **dugotrajnog zatvora u trajanju od 34 (trideset i četiri) godine** izrečena pravosnažnom presudom Kantonalnog suda Zenica broj: K-28/2000 od 09.06.2000.godine

Pa se u skladu sa pravilima iz člana 53. stav 2. tačka a) KZ BiH

**izriče jedinstvena kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od
34 (trideset i četiri) godine**

Optuženom Edibu Buljubašiću se primjenom odredbe člana 55.stav 1. KZ BiH u izrečenu kaznu zatvora ima uračunati vrijeme koje je proveo na izdržavanju kazne po presudi Kantonalnog suda u Zenici broj: K-28/2000 od 09.06.2000.godine, počevši od 15.03.2010.godine, kao i vrijeme provedeno u pritvoru od 07.02.2000.godine do 15.06.2000.godine.

II

Na osnovu odredbe člana 284. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine **Optuženi Srećko Herceg se**

OSLOBAĐA OD OPTUŽBE

Da je:

kao pripadnik HOS-a, obnašajući dužnost zapovjednika vojnog zatvora Dretelj "Bruno Bušić" i zamjenik zapovjednika Zapovjedništva ratnog stožera Vojne policije HOS-a Dretelj, postupao u cilju sistema zlostavljanja u kojem je više od 200 civila srpske nacionalnosti iz naprijed navedenih općina sistemski lišavano slobode i odvođeno u Vojni zatvor Dretelj "Bruno Bušić", a neki od njih su prethodno bili zatočeni u Vojnoj ambulanti, gdje su u vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" držani nezakonito zatočeni u nehumanim uvjetima i podvrgavani fizičkom i psihičkom zlostavljanju zbog svoje nacionalne, vjerske, odnosno političke pripadnosti, kako bi bili razmijenjeni i protjerani iz Hercegovine, znajući kakva je bila priroda tog sistema i s namjerom da ga provede, svjesno sudjelovao u udruženom zločinačkom pothvatu sa optuženima Edibom Bljubašićem, Ivanom Medićem, Marinom Grubišić- Fejzić, Zvonimirom Bjelišem zvanim "Crvenkapa", Hektorom Ćosićem (preminuo), Zerinom Šuta, Damirom Glogovcem zvanim "Vampir", Suzanom Moguljak, Ahmetom Makitanom zvanim "Maks", Eminom Oručević, Vinkom Primorcem (preminuo), Mirkom Janešom zvanim "Čikago", Mirsadom Repkom, Ivicom Šešeljem, Lukom Šešeljem, Željkom Šešeljem, Gordanom Grubišić, Hasanom Toporanom, Dr. Zoranom Hranilovićem i Blažem Kraljevićem (preminuo), s kojima je dijelio zajednički plan provedbe naprijed opisanog sistema zlostavljanja, što je za posljedicu imalo sljedeće:

1. tokom navedenog razdoblja, više od 200 civila srpske nacionalnosti, među kojima su između ostalih i Mile Bjelobaba, Slavko Bogdanović, Sava Bojanić, Slavko Bojanić, Milivoje Bokić, Tihomir Čvoro, Ilija Domazet, Slavojka Fržović, Petar Golijanin, Srećko Marić, Borivoje Petrović, Dragan Rudan, Jelka Savić, Branislav Simić, Olga Škoro, Goran Vujadinović, , svjedoci "A", "B", "C", "E", "F", "H" i „I“ drugi, nezakonito su uhapsili u njihovim prebivalištima pripadnici HOS-a, a optuženi Srećko Herceg, i drugi pripadnici navedenog udruženog zločinačkog podhvata nezakonito su ih zatočili uz upotrebu sile odnosno pod prijetnjom sile u Vojni zatvor Dretelj "Bruno Bušić", ne informirajući ih za što su okrivljeni, niti im je ijedan nadležni i zakoniti sud sudio, presudio ili izrekao kaznu (*tačka 5.optužnice*)

2. tokom navedenog razdoblja, zatočeni su držani u Vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" bez zadovoljenja temeljnih životnih potreba kao što su odgovarajuća ishrana, voda za piće, lijekovi i liječnička skrb, u nehigijenskim uvjetima i skučenom prostoru, te su bili tjerani na prinudni rad i unutar i izvan kruga Vojnog zatvora Dretelj "Bruno Bušić" tokom kojeg su podvrgavani premlaćivanju, izrugivanju i drugim oblicima fizičkog i psihičkog zlostavljanja od strane optuženog Srećka Hercega, i drugih pripadnika naprijed navedenog udruženog zločinačkog podhvata ili na temelju njihovi naredbi, zbog čega su uslovi njihovog zatočeništva bili nehumani i ponižavajući (*tačka 6.optužnice*)

a. Jovo Pejanović je dobio gangrenu na nožnim prstima nakon što su ga pripadnici HOS-a nekoliko puta tukli po nožnim prstima unatoč činjenici da je bio dijabetičar. Umjesto da mu bude osigurano liječenje, Pejanović je odveden iz Vojnog zatvora Dretelj "Bruno Bušić" u nepoznatom pravcu 15. avgusta 1992. godine ili oko tog datuma. Njegovi posmrtni ostaci razmijenjeni su 24. avgusta 1993. godine (*tačka 6a.optužnice*)

4. Tokom navedenog razdoblja, zatočeni u Vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" bili su svakodnevno podvrgavani ispitivanju, premlaćivanjima, mučenju, uznemiravanju, ponižavanju i drugim oblicima teškog fizičkog i psihičkog zlostavljanja, od i na temelju naredbi optuženog Srećka Hercega i drugih pripadnika naprijed navedenog udruženog zločinačkog podhvata, što se, među ostalim, osobito odnosi na sljedeće:

a) u noći 2. ili 3. avgusta 1992. godine, ili oko tog datuma, Srećko Herceg, zajedno sa drugim pripadnicima HOS-a, učestvovao u premlaćivanju Bože Balabana u blizini muškog hangara u Vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" usljed čega je Božo Balaban preminuo iste noći (*tačka 7a. optužnice*)

b. u brojnim prigodama, Srećko Herceg je fizički napadao zatočenike u Vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić", uključujući i Ristu Bubala, svjedoka "B" i Slavka Bogdanovića (*tačka 7d. optužnice*)

5. Optuženi se oslobađa da je temeljem položaja nadređenog odgovoran za djela koja su počinili drugi optuženi i drugi pripadnici HOS-a, kao njegovi podređeni, a koja se odnose na slijedeće:

a) premlaćivanje oštećenog Nenada Markovića dana 10. avgusta 1992. godine od strane pripadnika HOS-a, nakon čega je oštećeni prevezen u bolnicu u Čapljini, odakle je kasnije odveden u nepoznatom pravcu, nakon čega nikad nije viđen živ, niti su njegovi posmrtni ostaci pronađeni (*tačka 7b optužnice*)

b) u brojnim prigodama, fizički napadani zatočenici vojnog zatvora u Dretelju, uključujući Nenada Markovića i Slavka Bogdanovića (*tačka 7c optužnice*)

c) u brojnim prigodama fizički napadani zatočenici u vojnom zatvoru Dretelj, uključujući i svjedoka „I“, svjedoka B, svjedokinju A, Radoslava Buluta, Radomira Žužu, Slavka Bogdanovića i Peru Brkića (*tačka optužnice 7e*)

d) u brojnim prigodama fizički napadani zatočenici u vojnom zatvoru Dretelj, uključujući i Branka Kovačevića, Dragana Rudana, Nenada Markovića, Simu Pejaka, Slavka Bojanića, Slavka Bogdanovića, svjedoka „B“ i Duška Radmilovića (*tačka optužnice 7i*),

6. Tokom navedenog razdoblja, učestvovao zajedno sa ostalim

pripadnicima udruženog poduhvata u sistemu zatočenju civila Srba u vojnom zatvoru Dretelj „Bruno Bušić“ što je za posljedicu imalo sistem zlostavljanja u kojem su muški i ženski zatočenici bili podvgnuti seksualnom naselju, što se među ostalim odnosi na slijedeće:

a) prisiljavanje svjedokinje“ A“ na seksualni odnos i seksualno zlostavljanje Anđe Vojinović drvenim predmetom(*tačka 8.a. optužnice*),

b) prisiljavanje Mileta Bjelobabe i svjedoka C na međusobni oralni seks, te prisiljavanje Slavka Bojanića na lizanje genitalija psa (*tačka 8.b. optužnice*),

7. Tokom navedenog razdoblja, učestvovao zajedno sa ostalim pripadnicima udruženog zločinačkog poduhvata u sistemu zatočenja civila srpske nacionalnosti, koji su nezakonito odvođeni sa područja Mostara, Čapljine, Stoca i Ljubuškog i nezakonito zatočeni u HOS-ovom zatvoru u Dretelju „Bruno Bušić“, kako bi bili razmijenjeni i protjerani iz Hercegovine (*tačka 9.optužnice*),

Čime bi počinio krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz članka 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkama a), d), e), f), g) i k), sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH.

III

Na osnovu odredbe člana 284. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, **optuženi Ivan Zelenika se**

OSLOBAĐA OD OPTUŽBE

Da je u naprijed opisanom vremenskom periodu, postupajući u svojstvu *de facto* upravnika zatvora u vojnoj ambulanti Mostar,

a) Dana 18. jula 1992. godine ili oko tog datuma, u Vojnoj ambulanti fizički napao Savu Bojanić dok je oduzimao njenu osobnu imovinu, nazivajući je četnikom i govoreći da joj je brat četnik koji je ubio 50 Muslimana i Hrvata;

b) Dana 19. jula 1992. godine ili oko tog datuma, ispitivao i tukao policijskom palicom

Milivoja Bokića, te da je tukao Milivoja Bokića i u razdoblju od 19. do 21. jula 1992. godine, dok je Milivoje Bokić bio zatočen u Vojnoj ambulanti;

Čime bi počinio krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz članka 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom f) sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH.

III

Na osnovu odredbe člana 284. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, **optuženi Edib Buljubašić, se**

OSLOBAĐA OD OPTUŽBE

Da je u naprijed opisanom vremenskom periodu, postupajući u svojstvu zamjenika zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju,

1. Učestvovao u lišenju slobode više od 200 civila srpske nacionalnosti, među kojima su između ostalih i Mile Bjelobaba, Slavko Bogdanović, Sava Bojanić, Slavko Bojanić, Milivoje Bokić, Tihomir Čvoro, Ilija Domazet, Slavojka Fržović, Petar Golijanin, Srećko Marić, Borivoje Petrović, Dragan Rudan, Jelka Savić, Branislav Simić, Olga Škoro, Goran Vujadinović, , svjedoci "A", "B", "C", "E", "F", "H" i „I“ drugi, koje su nezakonito uhapsili u njihovim prebivalištima pripadnici HOS-a, a optuženi Edib Buljubašić i drugi pripadnici navedenog udruženog zločinačkog podhvata nezakonito ih zatočili uz upotrebu sile odnosno pod prijetnjom sile u Vojni zatvor Dretelj "Bruno Bušić", ne informiravši ih za što su okrivljeni, niti im je ijedan nadležni i zakoniti sud sudio, presudio ili izrekao kaznu (*tačka 5.optužnice*)

2. Tokom navedenog razdoblja, zatočenici u zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" bili su svakodnevno podvrgavani raznim oblicima teškog fizičkog i psihičkog zlostavljanja od i na temelju naredbi optuženog Ediba Buljubašića i drugih pripadnika naprijed navedenog udruženog zločinačkog poduhvata, što se odnosi na sljedeće:

a) Jovo Pejanović je dobio gangrenu na nožnim prstima nakon što su ga pripadnici HOS-a nekoliko puta tukli po nožnim prstima unatoč činjenici da je bio dijabetičar. Umjesto da mu bude osigurano liječenje, Pejanović je odveden iz Vojnog zatvora Dretelj "Bruno Bušić" u nepoznatom pravcu 15. avgusta 1992. godine ili oko tog

datuma. Njegovi posmrtni ostaci razmijenjeni su 24. avgusta 1993. godine(*tačka 6.a optužnice*)

b) U brojnim prigodama, fizički napadao zatočenike u zatvoru Dretelj "Bruno Bušić", uključujući i Nenada Markovića (pored onoga što je za njega navedeno u tački II (2a) izreke presude i Slavka Bogdanovića.

3. Optuženi se oslobađa da je temeljem položaja nadređenog odgovoran za djela koja su počinili drugi optuženi i drugi pripadnici HOS-a, kao njegovi podređeni, a koja se odnose na slijedeće:

a) u brojnim prigodama fizički napadani zatočenici u zatvoru Dretelj, uključujući i svjedoka „I“, svjedoka B, svjedokinju A, Radoslava Buluta, Radomira Žužu, Slavka Bogdanovića i Peru Brkića (*tačka optužnice 7e*)

b) u brojnim prigodama fizički napadani zatočenici u zatvoru Dretelj, uključujući i Branka Kovačevića, Dragana Rudana, Nenada Markovića, Simu Pejaka, Slavka Bojanića, Slavka Bogdanovića, svjedoka „B“ i Duška Radmilovića (*tačka optužnice 7f*),

4. Tokom navedenog razdoblja, učestvovao zajedno sa ostalim pripadnicima udruženog u sistemu zlostavljanja u kojem su muški i ženski zatočenici bili podvgnuti seksualnom nasilju, što se među ostalim odnosi na slijedeće:

a) prisiljavanje svjedokinje“ A“ na seksualni odnos i seksualno zlostavljanje Anđe Vojinović drvenim predmetom(*tačka 8.a. optužnice*),

b) prisiljavanje Mileta Bjelobabe i svjedoka C na međusobni oralni seks, te prisiljavanje Slavka Bojanića na lizanje genitalija psa (*tačka 8.b. optužnice*),

Čime bi počinio krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz članka 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom a), e), k), f) i g) sve u vezi sa članom 180.stav 1. i 2. KZ BiH.

IV

Na osnovu odredbe člana 284. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, **optuženi Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić se**

OSLOBADAJU OD OPTUŽBE

Da su optuženi Ivan Medić, od sredine maja do sredine jula 1992. godine i optužena Marina Grubišić- Fejzić, u periodu od početka jula do sredine avgusta 1992.godine, postupajući u svojstvu pripadnika HOS-a koji su imali pristup zatvorenim civilima zatvorenim u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju,

1. Učestvovali u lišenju slobode više od 200 civila srpske nacionalnosti, među kojima su između ostalih i Mile Bjelobaba, Slavko Bogdanović, Sava Bojanić, Slavko Bojanić, Milivoje Bokić, Tihomir Čvoro, Ilija Domazet, Slavojka Fržović, Petar Golijanin, Srećko Marić, Borivoje Petrović, Dragan Rudan, Jelka Savić, Branislav Simić, Olga Škoro, Goran Vujadinović, , svjedoci "A", "B", "C", "E", "F", "H" i „I“ drugi, koje su nezakonito uhapsili u njihovim prebivalištima pripadnici HOS-a, a optuženi Ivan Medić, Marina Grubišić- Fejzić i drugi pripadnici navedenog udruženog zločinačkog podhvata nezakonito ih zatočili uz upotrebu sile odnosno pod prijetnjom sile u zatvor Dretelj "Bruno Bušić", ne informiravši ih za što su okrivljeni, niti im je ijedan nadležni i zakoniti sud sudio, presudio ili izrekao kaznu (*tačka 5.optužnice*)

2. Tokom navedenog razdoblja, zatočenici u Vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" bili su svakodnevno podvrgavani raznim oblicima teškog fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja od i na temelju naredbi optuženog Ivana Medića, Marine Grubišić- Fejzić i drugih pripadnika naprijed navedenog udruženog zločinačkog poduhvata, što se, odnosi na sljedeće:

a) Jovo Pejanović je dobio gangrenu na nožnim prstima nakon što su ga pripadnici HOS-a nekoliko puta tukli po nožnim prstima unatoč činjenici da je bio dijabetičar. Umjesto da mu bude osigurano liječenje, Pejanović je odveden iz Vojnog zatvora Dretelj "Bruno Bušić" u nepoznatom pravcu 15. avgusta 1992. godine ili oko tog datuma. Njegovi posmrtni ostaci razmijenjeni su 24. avgusta 1993. godine (*tačka 6a.optužnice*)

b) U brojnim prigodama, Ivan Medić fizički napadao svjedokinju "A", svjedoka „I“, svjedoka "B" i seksualno zlostavljao Anđu Vojinović drvenim predmetom.

c) u noći 2. ili 3. avgusta 1992. godine, ili oko tog datuma, optužena Marina Grubišić-Fejzić, zajedno sa drugim pripadnicima HOS-a, učestvovala u prelaćivanju Bože Balabana u blizini muškog hangara u Vojnom zatvoru Dretelj "Bruno Bušić" usljed čega je Božo Balaban preminuo iste noći (*tačka 7a. optužnice*)

d) u brojnim prigodama, optužena Marina Grubišić- Fejzić fizički napadala Nenada Markovića, Simu Pejaka, Slavka Bojanića, Slavka Bogdanovića i Duška Radmilovića, te prisilila Slavka Bojanića na lizanje genitalija psa.

Čime bi počinili krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH (progon), u vezi sa tačkom a), e), f) i g) sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

VI

Na osnovu člana 188. stav 4. i 189. stav 1. ZKP- a BiH optuženi se oslobađaju od obaveze naknade troškova krivičnog postupka.

VII

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. i 198. stav 3. ZKP BiH, oštećeni se sa imovinsko – pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

1. Optuženje

1. Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine, broj: T20 0 KTRZ 000 0113 05 od 29.02.2012. godine, koja je potvrđena dana 13.03.2012. godine, optuženima Ivanu Zelenika, Srećku Hercegu, Edibu Buljubašiću, Ivanu Mediću i Marini Grubišić- Fejzić je na teret stavljeno izvršenje krivičnog djela zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1., tačka h) i dr. KZ BiH, u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH. Konkretno, optuženi Ivan Zelenika se teretio za krivično djelo zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke: e) k) f) i d), dok su optuženi: Srećko Herceg, Edib Buljubašić, Ivan Medić i Marina Grubišić-Fejzić, optuženi za krivično djelo zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke: e), k), a), f) g) i d) navedene zakonske odredbe.

2. Optuženi su se dana 18.04.2012. godine, na ročištu za izjašnjenje o krivnji, izjasnili da se ne osjećaju krivima ni za jednu tačku optužnice. Kod istog stava optuženi su ostali do kraja glavnog pretresa.

3. Glavni pretres u ovom predmetu započeo je dana 12.06.2012. godine čitanjem optužnice, te nakon toga i uvodnim izlaganjem Tužilaštva BiH u kojem je postupajući tužilac istakao da će tokom predmetnog postupka dokazati da su optuženi počinili krivično djelo koje im je potvrđenom optužnicom stavljeno na teret. Tužilac je tako istakao da su optuženi, za vrijeme ratnog stanja, bili pripadnici HOS-a, koji je svoje vojne operacije započeo na teritorijama Mostara, Čapljine i Ljubuškog. Prve mete u Čapljini su bili civili srpske nacionalnosti, kao i u Mostaru, gdje im je bilo ograničeno kretanje, te su ist bili nezakonito hapšeni, vođeni u zatvor i saslušavani. Također je istaknuto da će na navedene okolnosti u dokaznom postupku biti ispitan određeni broj svjedoka, koji su tokom noći odvođeni, najprije u vojnu ambulantu u Mostaru, gdje su bili ispitivani, te fizički i psihički zlostavljani, a odakle su neki od njih dalje odvođeni u zatvor "Dretelj".

4. U nastavku uvodnog izlaganja tužilac je naveo da se optužnica sastoji iz dva dijela, prvog, koji se odnosi na optuženog Ivana Zeleniku, koji je u svojstvu pripadnika HOS-a, obnašajući dužnost časnika stožera HOS-a, koji se nalazi u vojnoj ambulanti u Mostaru, u kritično vrijeme učestvovao u protivpravnom zatvaranju više stotina civila srpske nacionalnosti, gdje su sistemski zlostavljani i držani u nehumanim uslovima, podvrgnuti fizičkom i psihičkom zlostavljanju, a nakon toga prebačeni u logor Dretelj, iako je znao kakva je bila priroda tog zatvora, te je isti imao namjeru da svjesno učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP) sa drugim pripadnicima HOS-a.

5. Drugi dio optužnice, po navodima tužioca, se odnosi na logor Dretelj u Čapljini, gdje je optuženi Srećko Herceg obnašao dužnost zapovjednika zatvora Dretelj, optuženi Edib Buljubašić obnašao dužnost zamjenika zapovjedništva ratnog stožera vojne policije HOS-a Dretelj, koji je imao pristup kasarni Dretelj, zatim optuženi Ivan Medić i Marina Grubišić-Fejzić, koji su obavljali dužnost stražara u logoru Dretelj, a svi, kao pripadnici HOS-a, postupali u cilju sistemskog zlostavljanja civila srpske nacionalnosti, koji su zatvoreni držani u nehumanim uslovima, te podvrgnuti fizičkom i

psihičkom zlostavljanju, i to samo zbog svoje vjerske, nacionalne i političke pripadnosti. Optuženi su prema tvrdnjama tužioca, znajući za prirodu tog sistema, imali namjeru da ga provedu, te su tako svjesno učestvovali u Udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP-u).

6. Tužilac je naveo da će tokom postupka dokazati da su optuženi, samostalno i u dogovoru sa drugim učesnicima UZP-a, svjesno i hotimično dijelili namjeru i stanje svijesti u počinjenju zločina progona, mučenja i zatvaranja, okrutnog postupanja, prisilnog rada, te da su bili svjesni koordiniranih zlostavljanja u vojnoj ambulanti i u logoru Dretelj, te su doprinosili provođenju tog sistema, svjesni ostvarivanja cilja UZP-a. Dakle, kao nadređene i odgovorne osobe, propustili su da poduzmu razumne mjere u sprječavanju navedenih djela i kažnjavanju počinitelja, pa su imajući u vidu navedeno, prema mišljenju tužioca, svjesno djelovali u uskraćivanju prava civila srpske nacionalnosti, koja su zagantovana brojnim odredbama ženevske konvencije, čime su počinili krivična djela koja im se optužnicom stavljaju na teret, a koje inkriminacije Tužilaštvo BiH ima namjeru dokazati tokom predmetnog postupka, kako materijalnim dokazima, tako i saslušanjem brojnih svjedoka.

7. Odbrana optuženog Srećka Hercega je, na nastavku glavnog pretresa, održanom dana 26.11.2013. godine, iznijela uvodne riječi. Tako je istaknuto da ponuđeni dokazi Tužilaštva nisu dostatni za utvrđivanje krivice optuženog Srećka Hercega za inkriminacije koje su mu optužnicom stavljene na teret, te će u tom pravcu, odbrana svojim dokazima dovesti Sud u sumnju u odnosu na sve ono što je Tužilaštvo nastojalo dokazati, prezentujući svoje dokaze, odnosno dokazat će da Srećko Herceg nije počinio krivična djela za koja se tereti. S tim u vezi, istaknuto je da će odbrana izvesti jedan broj materijalnih dokaza, odnosno saslušati određeni broj svjedoka, koji dokazi će biti usmjereni u nekoliko pravaca. Kao prvo, odbrana je navela da će osporiti optužbu u pogledu pravne kvalifikacije djela, zatim osporit će navode da je optuženi bio zapovjednik vojnog zatvora Dretelj- Bruno Bušić. Također, za jedan period obuhvaćen optužnicom, optuženi je imao namjeru braniti se alibijem, odnosno odbrana je tvrdila da će dokazati da optuženi nije počinio nijednu pojedinačnu radnju, za koju se tereti tačkama 7.a) i 7.d) optužnice.

8. Istog dana, braniteljica optuženog Ivana Medića, advokat Emina Hasanović, iznijela je uvodno izlaganje, istaknuvši da optuženi poriče navode optužbe i dodavši da je u inkriminisanom periodu optuženi koristio nadimak "Ikan", kao i da je nesporno da je isti bio pripadnik HOS-a, ali kao običan vojnik, boraveći u kasarni Bruno Bušić, te se optuženi dobrovoljno javio u HOS, u cilju odbrane BiH i da drugi cilj optuženom nije bio poznat, osim oslobađanja zauzete i okupirane BiH. U periodu od maja do sredine avgusta 1992.godine, optuženi je učestvovao u mnogim vojnim akcijama. Započeo je sa služenjem vojnog roka u bivšoj JNA, ali je nakon pet mjeseci služenja vraćen kao lice koje nije sposobno za služenje vojnog roka. U Dretelju je bio do početka jula 1992. godine, kad je prešao u Stolac, a nakon odluke generala Kraljevića, zbog neposlušnosti, odnosno samovoljne nabavke lijekova. Isti nije nikoga ispitivao niti lišio života, tjerao na prisilni rad, nije izdavao naredbe, nije učestvovao u razmjenama, odnosno nije položio vozački ispit jer ima ozbiljnih zdravstvenih problema. Sve ove tvrdnje će prema navodima odbrane, biti dokazane putem svjedoka, vještaka kao i materijalnih dokaza, čime će se optužba dovesti u sumnju.

2. Izvedeni dokazi

9. U cilju nepotrebnog opterećenja integralnog teksta presude, lista dokaza optužbe, odbrane i suda, navedena je u dijelu koji čini sastavni dio ove presude pod nazivom Aneks I.

10. Obzirom na obimnost procesnih odluka donesenih tokom predmetnog postupka u svrhu rukovođenja glavnim pretresom, Vijeće je iste elaboriralo u posebnom dijelu pod nazivom Aneks II, koji također čini sastavni dio ove presude.

1. Završne riječi

(a) Završne riječi Tužilaštva

11. U okviru iznošenja završnih riječi Tužilaštva BiH na ročištu održanom 26.12.2014.godine, postupajuća tužiteljica je iznijela rezime toka postupka, prvenstveno dajući osvrt na provedene dokaze optužbe u ovom predmetu, kojima je prema mišljenju Tužilaštva van svake razumne sumnje utvrđena krivica svakog od optuženih za učešće u Udruženom zločinačkom poduhvatu koji je formiran u cilju provođenja politike Hrvatske stranke prava (HSP) i Hrvatskih odbrambenih snaga (HOS) da se sa teritorije planirane hrvatske države Herceg-Bosne uklone

stanovnici srpske nacionalnosti. Dakle, Tužilaštvo smatra da je tokom postupka dokazano da su optuženi znali za navedeni plan, da su imali za cilj da isti sprovedu, potpuno svjesni posljedica tog plana.

12. Prema mišljenju tužiteljice, iz materijalnih dokaza koje je uložilo Tužilaštvo proizilazi da je HOS *de facto* bio partijska vojska, u smislu da je formiran kao vojno krilo HSP-a, još prije početka borbenih dejstava u R Hrvatskoj, u sastavu koje vojske je učestvovao i značajan procenat bošnjaka.

13. Tužilaštvo je dalje istaklo da smatra dokazanim da su optuženi odgovorni neposredno, kao izvršiocima određenih djela kojima je ostvarivana zločinačka namjera, dok su Ivan Zelenika, Srećko Herceg i Edib Buljubašić, pored navedenog, odgovorni i kao nadređeni izvršiocima krivičnih djela obuhvaćenih optužnicom, nad kojima su imali faktičku kontrolu u vrijeme počinjenja djela.

14. U tom pravcu, Tužilaštvo se u daljem izlaganju osvrnulo na dokaze iz kojih proizilazi status Srećka Hercega u inkriminisanom periodu, kao pripadnika HOS-a i upravnika logora Dretelj, nasuprot činjenici da je odbrana tokom postupka nastojala ustvrditi da je isti u relevantno vrijeme obnašao ulogu instruktora u Starom Hardomilju. Sve i da se prihvati navedena teza odbrane, ista prema mišljenju Tužilaštva može biti održiva samo do maja 1992.godine kada optuženi dolazi na poziciju zapovjednika logora Dretelj i zamjenika zapovjedništva ratnog stožera vojne policije HOS-a Dretelj, kako se i stavlja na tetet optuženom.

15. Tužiteljica se potom osvrnula i na iskaze svjedoka i materijalne dokaze iz kojih proizilazi svojstvo Ivana Zelenike u vojnoj ambulanti Mostar, optuženog Ediba Buljubašića kao jednog od zapovjednika u logoru Dretelj, te svojstvo Ivana Medića i Marine Grubišić- Fejzić kao pripadnika HOS-a i stražara u logoru Dretelj.

16. U pogledu statusa oštećenih lica, Tužilaštvo se osvrnulo na dokaze iz kojih prema njihovom mišljenju proizilazi civilno svojstvo oštećenih, koji su uhapšeni i dovedeni u prostorije vojne ambulante Mostar, a potom i logor Dretelj, sa područja opštine Čapljina, Posušje, Stolac i Bileća. U tom pravcu, Tužilaštvo se pozvalo na materijalni dokaz- spisak uhapšenih osoba i informacije o mjestu hapšenja (Hrvatski državni arhiv Zagreb), kojim se dokazuje da su uhapšene osobe srpske nacionalnosti bile sa područja opština Čapljina, Stolac, Bileća i dr. Također, iz sprovednih listova koje je Tužilaštvo uvrstilo u materijalne dokaze, može se prema stavu optužbe jasno

vidjeti status oštećenih, mjesto gdje su lišeni slobode od strane pripadnika HOS-a, te njihov put zatočenja kroz objekat vojne ambulante Mostar do logora Dretelj.

17. Tužiteljica je između ostalog interpretirala iskaze pojedinih svjedoka na okolnost nehumanih uslova u kojima su boravili zatočeni civili, koji nisu imali osnovne higijenske uslove za život, bez pristupa hrani, vodi i toaletu. Oni su u svojim iskazima detaljno opisuju uslove u kojima su držani, kako u prostorijama vojne ambulante Mostar tako i u hangarima logora Dretelj, gdje su svakodnevno odvođeni na radove, u krugu kasarne tako i van nje, a kojom prilikom su bili podrvjavani različitim oblicima psihičkog i fizičkog zlostavljanja.

18. Tužiteljica je u daljem izlaganju rezimirala iskaze svjedoka na kojim se prema mišljenju Tužilaštva može zasnovati zaključak o dokazanosti svih činjeničnih navoda optužnice, počevši od svjedoka i materijalnih dokaza koji govore o statusu i funkcijama koje su optuženi uživali u inkriminisanom periodu, zaključno sa pozivanjem na sadržaj svjedočenja neposrednih očevidaca i posrednih svjedoka o događaja opisanim u potvrđenoj optužnici, na čijim iskazima je prema mišljenju Tužilaštva van svake sumnje dokazana krivica optuženih.

19. Shodno svim iznesenim činjenicama, Tužilaštvo je na kraju svog završnog izlaganja predložilo da se optuženi oglase krivim i kazne po zakonu.

(b) Završne riječi odbrane

(i) Završne riječi branioca optuženog Ivana Zelnike

20. U završnom izlaganju, branilac optuženog Ivana Zelenike se pridržavao činjeničnog opisa optužnice, konkretno navoda koji su se ticali njegovog branjenika. Tako branilac smatra da se na dokazima Tužilaštva izvedenim tokom glavnog pretresa ne može van svake razumne sumnje utvrditi krivica optuženog za tačke optužnice koje mu se stavljaju na teret.

21. Konkretno, odbrana ovog optuženog je stava da Tužilaštvo tokom postupka nije nesporno dokazalo da je politika HSP-a imala za cilj ukloniti srpsko stanovništvo sa područja Hercegovine (Čapljina, Mostar, Stolac) što je prema stavu odbrane, potkrepljeno i samim materijalnim dokazima optužbe, te iskazima nekih od svjedoka

Tužilaštva (Bešo Halil)¹. Prema stavu odbrane, general Blaž Kraljević, se zapravo u inkriminisanom periodu suprotstavljao idejama srpskih i hrvatskih političara. U prilog tome idu i iskazi svjedoka koji opisuju neprijateljski i napet odnos između jedinica HOS i HVO u Hercegovini.

22. Odbrana ne nalazi dokazanim ni da je optuženi Ivan Zelenika obnašao dužnost višeg časnika u vojnoj ambulanti Mostar, te ne nalazi dokazanim da je bio upravnik zatvora u vojnoj ambulanti Mostar, pa samim tim ne može biti odgovoran za uslove u kojima su držani zatvorenici, niti za njihovo hapšenje i dovođenje u vojnu ambulantu Mostar. U tom pravcu, odbrana se pozvala na organizacijski raspored (shemu) dužnosnika HOS-a u Hercegovini, koja je uvrštena u materijalne dokaze optužbe i na iskaz svjedoka Petra Majića, koji je radio na ustroju kadrovskih poslova u inkriminisanom periodu i koji je imao uvid u organizacijski raspored svih rukovodnih pozicija u HOS-u. Ovaj svjedok je na glavnom pretresu izjavio da je glavni zapovjednik za HOS bio Blaž Kraljević, koji je dalje imenovao zapovjednika pojedinih bojni (bilo ih je ukupno IV). Isti svjedok je potvrdio i da je zapovjednik II bojne sa sjedištem u Mostaru bio Vinko Martinović „Štela“, koji je to potvrdio u svom svjedočenju.

23. Branilac dalje ističe da tokom provedenog postupka, Tužilaštvo nije dostavilo niti jedan materijalni dokaz (shemu) organizacije vojnog osoblja u ambulanti Mostar, dok mnogi saslušani svjedoci, koji su u inkriminisanom vrijeme bili na zapovjedničkim pozicijama, saglasno izjavljuju da za ime Ivana Zelenike prvi put čuju u vrijeme suđenja. Tako svjedok Vinko Martinović tvrdi da mu Ivan Zelenika jeste bio poznat, i da mu je svjedok bio nadređeni u inkriminisanom periodu, ali tvrdi da je optuženi u to vrijeme obavljao poslove uglavnom tehničke i logističke prirode, pri čemu izričito odbija mogućnost da je optuženi imao čin ili bio unaprijeđen u vrijeme boravka u vojnoj ambulanti Mostar.

24. Dakle, odbrana nalazi da Tužilaštvo tokom postupka nije dokazalo da je optuženi Zelenika imao *de iure* ili *de facto* status nadređenog u vojnoj ambulanti Mostar, te samim tim nije bio u poziciji da samostalno odlučuje o hapšenju i zatvaranju osoba srpske nacionalnosti, ili o njihovom daljem zadržavanju u zatvoru, kao što nije odgovoran ni za uslove u kojima su oni boravili, pri čemu odbrana naglašava da

¹ Svjedok Halil Bešo je svjedočio na glavnom pretresu održanom 03.07.2012.godine dok je kao dokaz optužbe T-1- uvršten Zapisnik o saslušanju svjedoka Bešo Halila broj: KT-RZ-26/06 od 08.04.2010. godine.

uopšteno smatra nedokazanim navode optužnice o "nehumanim uslovima" koji su vladali u vojnoj ambulanti Mostar.

25. Tužilaštvo prema mišljenju odbrane nije činjenično opisalo ni koja konkretno lica su izvođena na prisilne radove, u čemu su se sastojali ti radovi, te na koji su to način zatvorenici podvrgavani nehumanom i nečovječnom postupanju prilikom obavljanja istih.

26. Također, odbrana nalazi neosnovanim i nedokazanim navode optužnice da je optuženi Ivan Zelenika kao nadređeni odgovoran za djela koja su počinili njemu podređeni, jer Tužilaštvo prema mišljenju odbrane nije van svake razumne sumnje dokazalo da je optuženi imao formacijsko mjesto koje bi mu omogućavalo da počinji djelo na način kako je to opisano činjeničnim navodima optužnice.

27. Odbrana je u cjelosti osporavala i primjenu instituta udruženog zločinačkog poduhvata (UZP-a) ističući da njegovi elementi nisu činjenično obuhvaćeni optužnicom, niti je tokom glavnog pretresa dokazivano njegovo postojanje. Dakle, Tužilaštvo prema mišljenju odbrane, nije dokazalo vremenske i geografske okvire cilja koji tvrdi da je postojao u inkriminisano vrijeme, niti druge njegove elemente, kao što su plularitet osoba i neposredno učešće/doprinos u realizaciji određenog plana. Odbrana primjećuje i da Tužilaštvo osim Ivana Zelenike nije optužilo druga lica za koja navodi da su bili u UZP-u sa njim (Sead Kapetanović, Sergej Belović) niti je činjenično opisalo u optužnici zajedničko djelovanje ovih lica.

28. Odbrana ne osporava činjenicu da su srpski civili jedno kraće vrijeme držani u prostorijama vojne ambulante Mostar, da su izvođeni na radove, da su bili u mogućnosti povremeno viđati Ivana Zeleniku ili čak sa njim razgovarati, ali odbrana osporava postojanje diskriminatorne namjere na strani optuženog. Nasuprot tome, odbrana se pozvala na iskaze par svjedoka (Mile Bjelobaba, Čvoro Tihomir) kojima je Ivan Zelenika pomogao dok su boravili u prostorijama vojne ambulante Mostar, čime se prema njihovom mišljenju isključuje postojanje diskriminatorske namjere na strani optuženog.

29. Odbrana je osporila i sve pojedinačne tačke optužnice u kojima je opisano neposredno učešće ovog optuženog u počinjenju određenih inkriminacija, pozivanjem na iskaze svjedoka saslušanih na ovu okolnost, ne nalazeći da je njihovim

svjedočenjem nesumnjivo dokazana krivica optuženog.

30. Na kraju, branilac optuženog Ivana Zelenike se pozvao na primjenu principa *In dubio pro reo*, te zatražio donošenje oslobađajuće presude u odnosu na sve tačke optužnice.

(ii) Optuženi Ivan Zelenika

31. Optuženi Ivan Zelenika se pridružio izlaganju svog branioca, dodavši da je iskaz koji je dao u svojstvu svjedoka dokaz njegove nevinosti, te u cjelosti ostaje pri njegovom sadržaju.

(iii) Završne riječi odbrane optuženog Srećka Hercega

32. Branilac optuženog Srećka Hercega je u okviru završnog izlaganja istakao da se odbrana ovog optuženog zasnivala na par teza i to: (1) osporavana je pravna kvalifikacija djela, (2) svojstvo zapovjednika u vojnom zatvoru Dretelj, (3) za jedan period obuhvaćen optužnicom branio se alibijem od 11.05.-01.06.1992.g. nakon 01.08.1992.g. on je prešao iz HOS-a u HVO (dokazi TBiH navedeno potvrđuju), pa su i događaji nakon toga obuhvaćeni alibijem, (4) da optuženi nije počinio niti jednu radnju obuhvaćenu činjeničnim opisom optužnice.

33. U završnom izlaganju, branilac je iznosio detaljnu analizu, usporedbu i ocjenu različitih pravnih instituta obuhvaćenih optužnicom u ovom predmetu. Prije svega, odbrana smatra da Tužilaštvo tokom postupka nije dokazalo postojanje Udruženog zločinačkog poduhvata niti učešće optuženog u istom. Osim toga, Tužilaštvo prema mišljenju odbrane nije dokazalo činjenične navode optužnice van svake razumne sumnje.

34. Tužilaštvo je prema shvatanju odbrane neke opšte činjenične navode postavilo suprotno opšte poznatim činjenicama, a navedeno se tiče postojanja plana i cilja, odnosno politike uklanjanja srpskog stanovništva iz Hercegovine. Također, cilj djelovanja HOS-a u relevantnom periodu nije bilo stvaranje paradržavne tvorevine Herceg- Bosne. Proglas zapovjedništva za Hercegovinu od 1992.godine, koji Tužilaštvo posmatra kao plan zatvaranja i protjerivanja srpskog stanovništva iz Hercegovine, ni na koji način ne proizilazi iz sadržaja navedenog dokumenta iz kojeg razloga je isti i odbrana predložila kao dokaz. Suprotno tvrdnjama Tužilaštva BiH, niti jedan uloženi dokaz optužbe ne potvrđuje postojanje opisanog udruženog zločinačkog plana nit je činjenično opisan plan i ciljevi istog, članstvo i tip UZP-a. Osim toga,

ovaj vid učešća nije opisan u Krivičnom zakonu Socijalističke Federalne Republike (KZ SFRJ) koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, te je prema mišljenju odbrane neprimjenjiv u predmetima pred Sudom BiH.

35. Branilac se u daljem izlaganju pozvao na iskaze svjedoka odbrane koji su svjedočili na okolnost formiranja i strukture HOS-a, njihovog odnosa prema Armiji BiH i HVO-u, te plan i program Hrvatske stranke prava (HSP). Citirao je svjedoke koji su potvrdili da su jedinice HOS-a sastavni dio oružanih snaga Bosne i Hercegovine, jer je general Blaž Kraljević postavljen na dužnost od strane predsjednika R BiH. Ovi svjedoci su prema tvrdnjama branioca potvrdili da je antagonizam HOS-a i HVO-a baziran prvenstveno na drugačijim političkim ciljevima i idealima, rezultirao i likvidacijom Blaža Kraljevića 09.08.1992.godine. Dakle, branilac smatra da Tužilaštvo nije tokom postupka, van svake razumne sumnje dokazalo da je plan HOS-a i HSP-a bio uklanjanje srpskog stanovništva sa teritorija planirane države Herceg-Bosne, niti je dokazana diskriminatorna priroda navodnog postupanja optuženog. Svaka politika ima cilj, a u konkretnom slučaju, takav cilj nije jasno definisan pa samim tim niti dokazan.

36. Dalje, branilac je osporavao postojanje opštih elemenata krivičnog djela koje se stavljalo na teret optuženom, prvenstveno postojanje širokog i sistematičnog napada, obzirom da se u inkriminisanom periodu intenzivno odvijalo granatiranje Mostara od strane jedinica Jugoslavenske narodne armije (JNA).

37. Nužno je znanje optuženog da postoji napad na civilno stanovništvo i da njegove radnje predstavljaju dio tog napada. Iznošeći statističke podatke o brojčanom stanju stanovništva srpske nacionalnosti, branilac je nastojao ukazati da nisu ispunjene sve karakteristike napada, jer se u konkretnom slučaju radilo o zatvaranju 200 lica što ne predstavlja značajan dio populacije srpskog stanovništva opština Stolac, Čapljina, Gabela i Mostar.

38. Branilac se ukratko osvrnuo na svjedoke koji su svjedočili na okolnost svojstva i statusa optuženog u relevantnom vremenskom periodu, te ne nalazi dokazanim funkciju zapovjednika zatvora Dretelj, koja se ne pominje niti u jednom dokumentu, niti se spominje institucija takvog zatvora. Zarobljenici iz ovog predmeta držani su u okviru vojarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, gdje su boravili vojnici i držana materijalno tehnička sredstva.

39. Svjedoci su saglasni da su optuženog Srećka Hercega viđali povremeno u Dretelju ali nije bio tamo stacioniran. Niti jedan od njih nije imao priliku vidjeti da je optuženi izdavao naređenja stražarima, postrojavao vojsku ili izdavao bilo koju drugu vrstu zapovjedi. Većina je saglasna da su zapovjednu ulogu u logoru imali Šime Martinović, Hektor Ćosić zv. Dida i Edib Buljubašić. Srećko Herceg je u svojstvu svjedoka potvrdio da je izvješća iz Dretelja na brifinzima u stožeru HOS-a podnosio Hektor Ćosić zv. Dida, koji je zajedno sa Blažem Kraljevićem došao iz Australije.

40. Branilac je istakao da je šema funkcija u HOS-u prema iskazima svjedoka odgovarala stvarnom stanju, te je nejasno zbog čega su za Tužilaštvo neprihvatljivi navodi iste šeme, iz koje jasno proizilazi da je Srećko Herceg obnašao dužnost obučnog centra starog Hardomilja. Pored navedenog, odbrana je u dokaze uložila i medicinsku dokumentaciju o ranjavanju i hospitalizaciji optuženog sve do 01.06.1992.godine, te dokumentaciju kojom potkrepljuje tvrdnje da optuženi postaje pripadnik brigade HVO-a već 01.08.1992.godine.

41. Na kraju izlaganja, branilac se osvrnuo na dokaze optužbe izvedene na okolnost pojedinih tačaka optužnice koje se stavljaju na teret njegovom branjeniku, te ističe da ne nalazi dokazanim njegovog učešće u bilo kojoj inkriminaciji za koju se tereti po potvrđenoj optužnici. Branilac nalazi i da je tokom postupka došlo do zamjene identiteta optuženog i drugog lica koje su zatvorenici znali po imenu Srećku, a koje opisuju u svojim iskazima. Naime, specifično je prema mišljenju branioca da niti jedan od saslušanih svjedoka ne spominje detalj da je isti nadprosječne visine i niti jedan nije bio u mogućnosti prepoznati ga u sudnici.

42. Shodno iznesenom, branilac je predložio donošenje oslobađajuće presude u odnosu na njegovog branjenika.

(iv) Optuženi Srećko Herceg

43. Optuženi Srećko Herceg se pridružio izlaganju branioca, dodavši da mu je podizanjem predmetne optužnice nanescena velika šteta, te se ne osjeća krivim po opisanim tačkama optužnice.

44. Optuženi smatra da mu je šteta nanescena i prilikom lišenja slobode jer mu nije dopušteno da kontaktira konzulat R Hrvatske čiji je državljanin, niti su ga upoznali sa

pravom na branioca. Također, nije siguran iz kojih razloga su mu istražitelj prilikom lišenja slobode uzimali uzorke za vršenje DNK analize, koje nisu uzimali od ostalih optuženih u ovom predmetu.

45. Također, prigovorio je načinu lišenja slobode od strane djelatnika SIPA-e, od kada njegov mladb sin ima zdravstvene posljedice. Ne spori da je učestvovao u razmjeni lica iz Dretelja 18.08.1992.godine, dodavši da se pukim slučajem tog dana zatekao na licu mjesta.

46. Optuženi se u daljem izlaganju osvrnuo na iskaze svjedoka koji tvrde da su ga viđali u relevantno vrijeme u kasarni Dretelj, ali ga nisu mogli prepoznati u sudnici, niti dati sličan ili makar približan opis njegovog fizičkog izgleda u periodu obuhvaćenom optužnicom. Također, osporavao je tvrdnje optužnice, da je u inkriminisano vrijeme imao status zapovjednika zatvora u kasarni „Bruno Bušić“ u Dretelju, te ističe da su mnogi viši časnici od njega trebali biti pozvani na odgovornost, umjesto njihovog pozivanja u svojstvu svjedoka optužbe u ovom predmetu.

47. Na kraju, optuženi je istakao da Tužilaštvo u ovom predmetu nije optužilo prave vinovnike inkriminacija iz optužnice, te predlaže da se oslobodi svih optužbi.

(c) Završno izlaganje optuženog Ediba Buljubašića

48. Optuženi Edib Buljubašić je u svom obraćanju istakao da u skladu sa članom 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima, ne želi da u ime odbrane završnu riječ iznosi njegov branilac u ovom predmetu, advokat Todor Todorović, te se neposredno obratio Sudu u formi završnog izlaganja, u kojem je prvenstveno istakao činjenicu da međunarodni tužilac Jude Romano nije bio ovlašten za postupanje u ovom predmetu, obzirom da se 29.02.2012.godine, kada je podignuta optužnica, protiv tada postupajućeg tužioca vodio disciplinski postupak. Optužnicu je Sud BiH zaprimio na potvrđivanje dana 02.03.2012.godine, u vrijeme kad je već istekao mandat međunarodnog tužioca Jude Romana u Tužilaštvu BiH.

49. Optuženi je u daljem izlaganju osporavao činjenične navode optužnice koje ne nalazi dokazanim od strane Tužilaštva BiH. Osporavao je postojanje cilja UZP-a, odnosno plana protjerivanja srpskog stanovništva iz Hercegovine. Također, osporio je učešće u hapšenju i zatočenju preko 200 srpskih civila, zatvorenih u zatvoru Dretelj, koji je prvenstveno bio zamišljen kao nastavno regrutni centar za nove vojnike.

50. Dalje je istakao činjenicu da je Armija i HOS koordinirala i sarađivala jer je VRS bila vojno nadmoćnija. Međutim, i pored saradnje svjedok Fazlić je posvjedočio da su zapovjednici HOS-a zapovijedali svojim podređenima, a zapovjednici Armije svojim. Svjedok Fazlić je tako izjavio da pored činjenice da je Armija BiH bila stacionirana u Dretelju, HOS-om je zapovijedao Ivan Petrušić. Optuženi je dalje ustvrdio je da srpsko stanovništvo opština u Hercegovini jeste tamo zatvarano radi razmjene, kako bi u konačnici bili protjerani iz Hercegovine, ali naglašava da sa tim planom mogu imati veze samo glavni dužnosnici u Dretelju, odnosno lica koja su formirala i održavala taj sistem.

51. Moć odlučivanja su prema tvrdnjama optuženog imala lica koja su obnašala oficirske dužnosti i ako je postojao UZP u njemu su bili gen.. Blaž Kraljević, Mirsad Zahirović, Vinko Martinović Štela, poručnici Šime Martinović, Derviš Kurtić i Dobroslav Paraga, vrhovni zapovjednik i predsjednik HS-a. Stožer HOS-a je bio u Zagrebu, a Istureno komandno mjesto (IKM) u Splitu, R Hrvatska.

52. U daljem izlaganju, optuženi je istakao da Tužilaštvo nije uspjelo dokazati pretežan dio činjeničnih navoda iz optužnice, te da je u tom pravcu on dao znatan doprinos kroz priznanje izneseno u okviru svjedočenja. Tako je izjavio da se osjeća krivim za tačku 6., i 6.a. optužnice, te tačku 7. optužnice, i moli da se njegovo iskreno priznanje cijeni kao olakšavajuća okolnost obzirom da je sve vrijeme sarađivao sa Sudom i Tužilaštvom, kako na glavnom pretresu tako i prilikom obilaska lica mjesta (kasarne "Bruno Bušić" u Dretelju). Ustvrdio je da pozvane svjedoke optužbe prilikom saslušanja nije vrijeđao i susosjećao je sa njima, te izražava iskreno kajanje za ono što je učinio. Iskreno žali zbog smrti oštećenog Bože Balabana, te što je nanosio duševne i fizičke boli mnogim zatočenim srbima kojima ne zna ni identitet.

53. Optuženi je odustao od namjere da u odnosu na svaku tačku optužnice za koju priznaje krivnju, iznese razloge kojima se rukovodio u počinjenju djela, smatrajući da je o tome iznio dovoljno podataka prilikom svjedočenja, dodajući kako smatra da ne postoji dovoljno srazmjerna kazna koja bi mu mogla biti izrečena, a koja bi restaurirala zdravlje i život oštećenih logoraša. Ipak, nalazi da će presuda u ovom predmetu dokazati da je pravda spora, ali dostižna, i predstavljaće određenu satisfakciju žrtvama.

54. Istakao je da su ga svjedoci u pojedinačnim slučajevima zamijenili sa nekim od drugih vojnika, prvenstveno jer nije ulazio u hangar, u kojem su uslovi bili krajnje

nehigijenski i nehumani, niti je učestvovao u bilo kojim oblicima seksualnog zlostavljanja. Priznao je izvođenje iz hangara 5 žena, koje je odredio da rade u kuhinji Dretelja, da čiste kuhinju, dok su kuhari (pripadnici HOS-a) pripremali hranu jer HVO nije redovno dostavljao istu. Priznaje da je upravo on odredio da će ove žene boraviti u spavaoni upravne zgrade, te je odredio stražara Iliju Rajića da se stara za njihovu sigurnost. Zbog ovog postupka je prema vlastitim tvrdnjama bio žestoko kritikovan od Petrovića, Hranilovića i Martinovića. U razmjeni ili puštanju zarobljenika u Dretelju nije učestvovao jer je 16.08. oputovao sa HOS-ovcima iz Stoca za Kakanj, Visoko i Zenicu i ovaj dokument je uložen kao O-13. Kad se vratio u Dretelj logoraša više nije bilo osim 5 žena koje su radile u kuhinji.

55. U decembru 1992.godine postaje zapovjednik vojarne „Eugen Kvaternik“ po naredni Holman Mladena, vodi ih na gradačačko ratište, 05.04.1993.godine prelazi u izviđačko diverzantski odred pri Glavnom štabu Armije BiH, dobija zahvalnicu od generala Armije BiH, Sakiba Mahmuljina i generala Rasima Delića. Zahvalnica se odnosila na uspješno rukovođenje jedinicama u odbrani jedinstvene BiH.

56. Optuženi je u izlaganju izjavio da je uvijek živio po vojničkim pravilima. Uvijek je bio protiv nasilja i kriminala, a u dokaze je dostavio i potvrdu da je pomogao da se pronađu ubice čuvara u Zavodu Zenica. Svjedočio je u predmetu Arlova i Mirsada Repka, koji se vodio povodom događaja u Dretelju u istom periodu koji je obuhvatala i optužnica u ovom predmetu. Po navedenom pitanju je u više navrata sarađivao sa svim tužilaštvima, među kojima i sa istražiteljima haškog Tribunala.

57. U narednom izlaganju je iznio neke sporne situacije u odnosu na uslove u KPZ-u Zenica, koji su se reflektirali na njegovo pripremanje odbrane u ovom predmetu, te situacije u kojima je pretres održan bez njegovog prisustva. Smatra da Vijeće nije imalo u vidu da je on u zavodu boravio pod drugim okolnostima nego što su to uslovi pritvora. Naime, istakao je da su tretman i uslovi boravka za osuđena lica uveliko drugačiji od prava koji imaju pritvorenici, te smatra da se navedeno reflektiralo na njegov narušeni odnos sa braniocima tokom predmetnog postupka. Smatra da je Zavod opstruirao vođenje predmetnog postupka na njegovu štetu, pogrešno obavještavajući Sud da je u par navrata neopravdano odbijao da pristupi. Intenzitet uznemiravanja u Zavodu od strane Nermina Ćupine, koji je prijeratni prijatelj Vinka Martinovića Štele i Šime Martinovića, koje je počelo u januaru 2014.godine se preklapao sa početkom iznošenja dokaza odbrane, koje maltretiranje se prema riječima optuženog intenziviralo u vrijeme

iznošenja dokaza odbrane ovog optuženog.

58. Također, iznio je određene detalje zbog kojih je došlo do nesuglasica sa braniocima izabranim po službenoj dužnosti, te je istakao da je jedino advokata Todora Todorovića izabrao u dva navrata. U jednom trenutku je narušen odnos povjerenja jer se nisu mogli dogovoriti o konceptu zajedničke odbrane. Smatra da sudska praksa ne poznaje slučaj u kojem se optuženi i branilac međusobno vrijeđaju i konfrontiraju, što je u konačnici išlo na štetu njegove odbrane. Tako je tek na pretresu saznao da je branilac bez njegovog znanja i konsultacija sačinio završne riječi. Pročitao ih je naknadno i vidio da je pisao suprotno strategiji i ciljevima odbrane koju mu je optuženi predočio na samom početku. Na kraju izlaganja je ipak istakao da se neće protiviti da ga i u daljem toku postupka zastupa advokat Todor Todorović, ukoliko se isti povinuje konceptu njegove odbrane.

59. U svrhu olakšavajućih okolnosti optuženi je istakao da je tokom 12 godina bio klasificiran u primjernu grupu A, bio je radno angažovan i ostvaren na umjetničkim poljima, te smatra da je postignuta resocijalizacija u njegovom slučaju. Napisao je dvije knjige i završio muzičku školu. Nikada nije napao ovlašteno službeno lice, ima kćerku koju je dobio u ratu 1993.godine.

60. Na kraju moli da se prilikom odmjeravanja kazne imaju u vidu ranije izrečene kazne zatvora, te da se odmjeri jedinstvena kazna dugotrajnog zatvora, dodajući da se kaje za radnje čije izvršenje ne spori.

(d) Obrana optuženog Ivana Medića

61. Braniteljica optuženog Ivana Medića je u završnom izlaganju prvenstveno istakla da neće ponavljati argumentaciju već iznijetu od strane drugih odbrana u ovom predmetu, te se fokusirala isključivo na radnje optuženog Ivana Medića. Prije svega, braniteljica je ustvrdila da optuženi u inkriminisano vrijeme nije koristio nadimak „Poskok“, odnosno da je prilikom optuženja došlo do zamjene identiteta u ličnosti optuženog.

62. Braniteljica smatra da u tom pravcu, jedino dokument VOB-3 može određenu osobu povezati sa određenom jedinicom, područjem ili opisom dužnosti koje je obavljao, a optuženi se po imenu i prezimenu pominje samo na spiskovima zatovorenika Dretelja srpske nacionalnosti. Isti je nezakonito sačinjen, te ne odgovara stvarnom stanju, obzirom da se optuženi na istom naznačuje kao zamjenik

zapovjednika, što čak ni Tužilaštvo ne prihvata kao istinito.

63. Braniteljica smatra da Tužilaštvo tokom postupka nije uspjelo dokazati postojanje širokog i sistematičnog napada, kao ni postojanje državne politike protjerivanja srpskog stanovništva opština Stolac, Čapljina, Mostar i Ljubuški. Tužilaštvo prema mišljenju odbrane nije dokazalo da je optuženi imao bilo kakvu ulogu u formiranju, ustrojstvu, funkcionisanju ili snabdijevanju logora Dretelj. Optuženi je u relevantno vrijeme samo pripadao HOS-u, a navedena okolnost ne može sama po sebi biti inkriminirajuća, jer je mobilizacija u vojne jedinice bila legitimna obaveza svakog građanina BiH.

64. Nadalje, ukazala je da Tužilaštvo u optužnici nije naznačilo o kojem UZP-u se u konkretnom slučaju radi, pa se pretpostavlja da se optuženi činjeničnim navodima terete za učestvovanje u sistemu zlostavljanja, za što je prema mišljenju odbrane bilo potrebno dokazati da su optuženi učestvovali u radnjama koje im se stavljaju na teret, te da njihove radnje predstavljaju značajan doprinos ostvarenju ciljeva UZP-a. Međutim, Tužilaštvo nije dokazalo niti da je optuženi znao za te ciljeve niti je dokazalo zajedničko djelovanje optuženih u ovom predmetu. Naprotiv, u postupku je postalo evidentno da se optuženi međusobno nisu ni poznavali, dok neki od njih nisu ni bili prisutni u pojedinim vremenskim periodima obuhvaćeni optužnicom.

65. Braniteljica se u daljem izlaganju osvrnula na provedene dokaze optužbe, nalazeći da istima nije van svake razumne sumnje nije dokazano učešće optuženog u radnjama koje mu se stavljaju na teret. Optuženi u relevantnom periodu nije bio pripadnik niti vojne niti tajne policije, pa su neprihvatljivi svi iskazi svjedoka koji ga povezuju sa navedenim strukturama i Mirsadom Repkom, koji je bio na čelu tajne policije. Svjedok Bešo Halil tvrdi da je sredinom jula 1992.g. Ivan Medić prekomandovan u jedinicu izviđača u Stocu, kojem se u potpunosti može pokloniti vjera. Osim toga, optuženi je prema izvedenim dokazima bio nesposoban za vojsku, a naročito za pripadnost vojnoj policij, te u to vrijeme a ni danas nije imao vozačku dozvolu, o čemu je odbrana dostavila i dokaze² u spis.

66. Prema daljem izlaganju braniteljice, saslušani svjedoci optužbe su saglasno izjavili da stražari nisu imali mogućnost i ovlasti da učine nešto za zatvorenike, osim što

² O4 - 23 – Potvrda Ministarstva unutarnjih poslova Ljubuški broj: 02-3/5-2-4/14 od 26.03.2014. godine

su svjedoci pominjali Iliju Rajića i nekog Ivana sa „zečijom usnom“ da su pomagali zatvorenicima u skladu sa svojim mogućnostima.

67. U odnosu na pojedinačne tačke optužnice koje se stavljaju na teret optuženom Ivanu Mediću, odbrana ne nalazi dokazanim niti njegovo prisustvo, niti bilo koji vid učešća u tim inkriminacijama. Citirani su iskazi svjedoka optužbe koji su posvjedočili da stražar po imenu Ivan Medić nije prema njima poduzimao bilo kakve protivpravne radnje ili da je nekoga od zatvorenika maltretirao. Mnogi od svjedoka, poput svjedoka „G“ su samo čuli za ovo ime u Dretelju, pri čemu im nije poznat i lik stražara kojeg su identificirali kao Ivana Medića, niti im je poznato da je on koristio nadimak „Poskok“.

68. U konkretnom slučaju, braniteljica smatra da Tužilaštvo nije ni dokazalo da je optuženi u navodnom počinjenju radnji postupao sa diskriminatorском namjerom, što je kontradiktorno činjenici da je optuženi čak i nabavljao lijekove za zatvorenike u Dretelju, upravo time izražavajući protivljenje cjelokupnom sistemu u kojem su ti zarobljenici boravili. Zbog ove neposlušnosti i narušenja vojne discipline, optuženi je sredinom jula prekomandovan u sastav HOS-a u Stocu.

69. Dakle, optuženi prema tvrdnjama braniteljice nije podržavao sistem zatočenja civila srpske nacionalnosti u logoru Dretelj, već je samo povremeno boravio u kasarni „Bruno Bušić“ Dretelj, pa je evidentno da on nije mogao oformiti logor, učestvovati u određivanju uslova boravka zatvorenika, izvoditi lica na prinudni rad, niti je mogao učestvovati u razmjeni zarobljenika krajem avgusta 1992.godine.

70. Prema mišljenju braniteljice, nije nesporno dokazano učešće optuženog u počinjenju krivično pravnih radnji iz tački optužnice, niti da je učestvovao u ostvarenju zajedničkog cilja udruženog zločinačkog poduhvata, te se predlaže da se u konkretnom slučaju, primjenom principa *In dubio pro reo*, optuženi oslobodi od optužbe. Braniteljica je na kraju izlaganja citrala odluku Žalbenog vijeća u predmetu *Naser Orić* vođen pred krivičnim tribunalom u Hagu u kojem je odluka donesena upravo primjenom citiranog načela ZKP-a BiH.

(i) Optuženi Ivan Medić

71. Optuženi Ivan Medić je tokom postupka poricao sve navode optužbe, te se branio alibijem. Nije davao iskaz u svojstvu svjedoka kao ostali optuženi, pa Vijeće želi napomenuti da iz ove okolnosti nisu izvedeni nikakvi štetni zaključci.

72. U završnom izlaganju je istakao da suosjeća sa oštećenima u ovom predmetu, dodajući da nikada nije koristio nadimak „Poskok“, dok je fizički opis koji u svojim iskazima iznose svjedoci optužbe, prema njegovom mišljenju potpuno suprotan njegovom fizičkom izgledu u to vrijeme.

73. Dodaje da nikada nije osuđivan, niti je pravio razliku među ljudima, naročito ne po nacionalnoj pripadnosti. Nikada nije učestvovao u hapšenju ili pritvaranju lica srpske nacionalnosti, a pripadnik HOS-a je postao kako bi odbranio cjelovitost Bosne i Hercegovine, kao domovine svih naroda koji su u njoj živjeli.

74. Na kraju ističe da je u konkretnom slučaju došlo do zamjene u identitetu osobe koja je počinila inkriminacije za koje se on tereti, te se u svemu pridružuje izlaganju braniteljice, dodajući da optužene u ovom predmetu nije poznavao u vrijeme dok je boravio u Dretelju, izuzev Srećka Hercega sa kojim je radio u istom preduzeću, a optuženi Buljubašić je prema njegovom kazivanju došao u Dretelj nakon što je on prekomandovan u Stolac.

75. Na kraju izlaganja je izrazio zahvalnost pretresnom vijeću na korektnom vođenju predmetnog postupka, te je dodao da se ne osjeća krivim za djela koja mu se stavljaju na teret potvrđenom optužnicom.

(e) Odbrana optužene Marine Grubišić- Fejzić

76. Braniteljica je na početku izlaganja istakla da neće iznositi završne riječi u cjelosti, odnosno neće ponavljati argumentaciju koju su prethodno iznijele njene kolege, te se fokusirala na učešće same optužene i inkriminacijama za koje se tereti. Odbrana tako nije osporavala da su se neki događaji opisani u optužnici desili, ali ne na način kako je to Tužilaštvo nastojalo staviti na teret optuženima u ovom predmetu, te smatra da pravi krivci za zlodjela u Dretelju nisu pronađeni.

77. Braniteljica tako smatra neodređenim činjenični opis optužnice, nalazeći nemogućim da su sve radnje počinili svi optuženi, dakle, iste nisu činjenično, sadržajno ili pravno precizirane u odnosu na svakog optuženog ponaosob. Njihove radnje nisu odvojene u pojedinačne tačke optužnice, pa je nejasno i za koje krivično djelo se optužena teretila u konačnici. Ovakvim postupanjem, povrijeđeno je osnovno načelo krivičnog postupka, pravo na pravično suđenje, na način da se od ovako postavljenih optužbi, optužena nije mogla adekvatno braniti. Dakle, odbrana je ostavljanjem na

snazi ovako uređene optužnice, dovedena u neravnopravan položaj u odnosu na Tužilaštvo.

78. U daljem izlaganju, braniteljica je u kratkim crtama istakla činjenice kojima osporava postojanje opštih elemenata krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 182.KZ BiH, dodajući da je navedeno pitanje detaljnije elaborirano u pismenom otpravku završnog izlaganja koje je dostavila Sudu.

79. Odbrana je istakla činjenicu da u toku postupka nije saslušan niti jedan svjedok srpske nacionalnosti porijeklom iz Stoca, Čapljine ili Ljubuškog, već su svi bili u Mostaru u kojem u to vrijeme nije bilo širokog i sistematičnog napada. Lica koja su u konkretnom slučaju uhapšena su predstavljala opasnost po bezbjednost, a to je evidentirano i u sprovodnim listovima uloženim u dokaze Tužilaštva. Činjenica je i da nisu svi stanovnici srpske nacionalnosti lišeni slobode, dok su neki od njih ostali da žive u Mostaru i po okončanju sukoba. Svjedok Ivan Grbavac je tako posvjedočio da sa prostora Ljubuškog niti jedna osoba srpske nacionalnosti nije dovedena u Dretelj.

80. Optužena nije učestvovala u hapšenju ili sprovođenju zatvorenika u vojnu ambulantu Mostar ili zatvor u Dretelju niti je dočekivala zatvorenike po njihovom dovođenju. Tužilaštvo prema mišljenju braniteljice nije ni specificiralo učešće optužene u nekom od tri oblika udruženog zločinačkog poduhvata, ali odbrana je pretpostavila da se u konkretnom slučaju radi o sistemskom obliku odnosno tipu II UZP-a u kojem kontekstu je osporavano postojanje njegovih elemenata i učešće optužene u istom.

81. Odbrana ne nalazi da su svjedoci u svojim iskazima sa apsolutnom sigurnošću identificirali upravo optuženu Marinu Grubišić- Fejzić kao počinioca inkriminacija iz optužnice. Saznanja o učešću optužene su uglavnom posredna i neprovjerena, pa se na takvim iskazima svjedoka ne može zasnovati uvjerenje o krivici optužene. U konkretnom slučaju, navedeni dokazi ne pružaju standard utvrđenosti van svake razumne sumnje, pa je Sud u obavezi da se u takvoj situaciji rukovodi načelom *In Dubio pro Reo*.

82. U odnosu na pojedinačne tačke optužnice, braniteljica je ukratko elaborirala relevantne dijelove svjedočenja, ističući da svjedoci optuženu uopšte ne spominju, ili su u pravcu njene identifikacije neodređeni i neprecizni, te posjeduju uglavnom posredna saznanja o njenom djelovanju u Dretelju. Svi saslušani svjedoci su međutim potvrdili da

ista nije učestvovala u njihovom hapšenju, dovođenju u Dretelj ili izvođenju na prinudni rad.

83. Braniteljica se u kratkim navodima pozvala i na iskaze svjedoka odbrane Marinka Spajića, Ivana Petrušića i Stanka Primorca koji prema njenom mišljenju ukazuju da optužena u okviru zatvora nije obnašala bilo kakvu oficirsku ili višu funkciju, dok su istovremeno i redovni vojnici nižeg ranga u zatvoru boravili, jer je isti služio i kao kasarna, odnosno vojni stacionar i centar za obuku, odakle se dalje odlazilo na borbena dejstva. Ovi svjedoci su potvrdili da je HOS proglašen legalnim vojnim snagama, koji se borio za cjelovitu i jedinstvenu BiH, i za ravnopravnost svih naroda ove države.

84. Jedini tačan fizički opis izgleda optužene je prema tvrdnjama branioca onaj da se radi o osobi nižeg rasta, kratka crna kosa, bijele puti, što je nužno imati u vidu obzirom na iskaze svjedoka koji tvrde da je u logoru Dretelj bilo više osoba po imenu Marina, tačnije, najmanje tri osobe su nosile ovo ime. Stoga, odbrana smatra da je u situacijama u kojima svjedoci indetificiraju optuženu Marinu Grubišić- Fejzić kao počinicu određenih inkriminacija, došlo do zamjene identiteta. Dokaz fotografije njemačke televizije FDWS na kojima je jasno vidljivo da je postojala velika sličnost među pripadnicima HOS-a stacioniranim u Dretelju, pa je jasno zbog čega je kod svjedoka mogla nastupiti nesigurnost u identificiranju upravo Marine Grubišić- Fejzić.

85. Svjedok Branko Bubalo, koji je veoma dugo bio u Dretelju je izjavio da je upravnik bio Hektor Ćosić „Dida“, dok je među ženskim stražarima bila Suzana. Osobu po imenu Marina ovaj svjedok uopšte ne spominje u svom iskazu. Svjedok Dejan Danc je također potvrdio da vojnici nisu imali nadležnosti u pogledu zatvorenika u Dretelju, jer je njih čuvala vojna policija, pa odbrana u tom kontekstu naglašava da je Marina upravo bila običan vojnik, dakle nije bila stražar u logoru Dretelj, niti je na bilo koji način bila zadužena kako za zarobljenike, tako ni za uslove u kojima su isti boravili.

86. Na kraju izlaganja, braniteljica se osvrnula na karakter i kredibilitet ličnosti optužene, te predložila da se ista oslobodi svih optužbi za koje se teretila potvrđenom optužnicom.

i. Optužena Marina Grubišić- Fejzić

87. Optužena je u svom izlaganju dala osvrt na svjedočenja pojedinih svjedoka optužbe, koji su na glavnom pretresu izjavili da su je poznavali za vrijeme

boravka u Dretelju, iznoseći pojedinačne razlike u njihovim svjedočenjima u istrazi i na glavnom pretresu, a koje se odnose na njeno identificiranje u inkriminisanom periodu. Optužena je ukazala i na specifičnost načina na koji su svjedoci optužbe došli do podataka o imenima stražara u Dretelju.

88. Prema navodima optužene, izjava Saše Stolića koju je ova odbrana uložila u dokaze ne ukazuje da su žene učestvovale u premlaćivanju muškaraca, osim toga, optužena smatra da njen tadašnji izgled na način kako to opisuju svjedoci optužbe ne odgovara stvarnosti. Smatra da nije tačan opis da je u inkriminirano vrijeme imala crnu kosu i da je nižeg rasta, tvrdeći da ime smeđu boju kose i da je visoka 1,70m što se ne smatra nižom osobom.

89. U konačnici, optužena osporava iskaze svjedoka optužbe u dijelu u kojem nju identificiraju kao počinioca inkriminacija iz optužnice, ostavljajući mogućnost da svjedoci jesu preživjeli strahote koje opisuju u svojim iskazima, ali ne nalazi da je dokazano njeno učešće u tim događajima.

90. Smatra da njen privatni život, i to činjenica da je suprug bošnjačke nacionalnosti i da je 1992.godine bila pripadnik Armije BiH dovoljan dokaz da nije nikada posjedovala diskriminatorску namjeru, te moli Sud da prilikom konačne ocjene dokaza ima u vidu da ima i malodobnu kćerku, koju je vaspitala na najbolji mogući način.

91. Ustvrdivši još jednom da nije poduzela niti jednu radnju koja joj se stavlja na teret optužnicom, optužena je predložila donošenje oslobađajuće presude.

92. Glavni pretres u ovom predmetu okončan je 10.03.2015.godine iznošenjem završnih riječi ove optužene.

93. Isti dan, Sud je zaprimio podnesak optuženog Ivana Zelenike u kojem dostavlja obimnu medicinsku dokumentaciju, sa molbom da Sud uzme istu u obzir prilikom donošenja konačne odluke, što je Vijeće i učinilo, imajuću u vidu da se radi o dokazima koji idu u korist optuženog.

B. OPŠTA OCJENA DOKAZA

94. Nakon što je vijeće u smislu člana 281. ZKPBiH savjesno i sadržajno ocijenilo svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima, koji su izvedeni na

glavnom pretresu, te prethodno analizirajući navode optužbe i odbrane, utvrđeno je činjenično stanje kao u izreci iz slijedećih razloga.

95. Član 3. stav 1. ZKP BiH propisuje da se optuženi smatra nevinim za krivično djelo dok se ne dokaže njegova krivnja.³ Tužilac stoga nosi teret utvrđivanja krivice optuženog, i u skladu sa članom 3. stav 2. ZKP BiH optužba to mora uraditi izvan razumne sumnje.⁴

96. Teret dokazivanja ostaje na tužiocu za svaku optužbu tokom cijelog suđenja. Shodno tome, u utvrđivanju da li je tužilac dokazao predmet izvan svake razumne sumnje, Vijeće je pažljivo razmotrilo da li postoji bilo kakva druga razložna interpretacija uvrštenih dokaza, osim one koju je prihvatilo, kada je odlučilo da su ispunjena obilježja krivičnog djela za koje su pojedini optuženi oglašeni krivim.

97. U skladu sa članom 15. ZKP BiH, vijeće ima pravo da slobodno ocjenjuje dokaze.⁵ Prema tome, optužbe protiv optuženog su pažljivo razmotrene, uključujući i sve uložene dokaze. Prilikom ocjene dokaza izvedenih tokom glavnog pretresa, Vijeće je poklonilo dužnu pažnju, između ostalog, pojedinačnim okolnostima svjedoka, kao i njihovog mogućeg učešća u događajima i rizika da sebe inkriminiraju, te njihovom odnosu sa optuženima. Vijeće je također razmotrilo internu konzistentnost svjedočenja svakog svjedoka tokom direktnog ili unakrsnog ispitivanja i uporedilo ih sa izjavama koje su dali tokom istrage.

98. Ponekad se usmeno svjedočenje svjedoka razlikovalo od izjave koju su isti dali u istražnoj fazi. Međutim, treba imati u vidu da je prošlo više od dvadeset godina od događaja navedenih u optužnici, te je opravdano očekivati da je protok vremena uticao na tačnost i vjerodostojnost sjećanja svjedoka.

³ Član 3. stav 1. ZKP BiH navodi da „ se svako smatra nevinim za krivično djelo dok se pravomocnom presudom ne utvrdi njegova krivnja“. Ova odredba je u skladu sa svim glavnim institutima o ljudskim pravima. *Vicjeti*, Evropska konvencija o ljudskim pravima, član 6. stav 2; međunarodna konvencija o civilnim i političkim pravima, član 14. stav 2.

⁴ Član 3. stav 2. ZKP BiH navodi da „sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, Sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog.“

⁵ Član 15. ZKP BiH navodi da „... postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima“.

99. Također, činjenica je da se zbog prirode krivičnog postupka, svjedoku na glavnom pretresu mogu postaviti drugačija pitanja od onih koja su postavljena u prethodnim razgovorima, pa je nakon konkretizacije pojedinih pitanja opravdano očekivati da se sjeti dodatnih detalja. Naravno, ovakve situacije je vijeće pažljivo razmatralo prilikom utvrđivanja težine koja se treba dati takvim dokazima.

100. Vijeće je međutim svoju konačnu odluku temeljilo prvenstveno na usmenim i neposrednim svjedočenjima na glavnom pretresu, pri čemu izvjesne nedosljednosti između iskaza različitih svjedoka predstavljaju relevantan faktor u procjeni njegove dokazne težine. Istovremeno, značajno je naglasiti da ove nedosljednosti nisu nužno diskreditovalе cijelo svjedočenje svjedoka, odnosno, ako je svjedok podrobno ispričao suštinu događaja o kojima se radi, periferne devijacije nisu nužno dovodile u pitanje istinitost takvog dokaza.

101. Vijeće je imalo u vidu da se radi o predmetu koji je tretirao zločine počinjene u okviru logorskog sistema koji podrazumijeva veći broj počinitelaca i veći broj oštećenih, pa je opravdano da svjedoci povremeno prilikom izlaganja ili tokom unakrsnog ispitivanja, nisu napravili jasnu distinkciju između činjenica o kojima imaju posredna i onih o kojima imaju neposredna saznanja.

102. Razumijevajući nastojanja svjedoka, žrtava zločina, da ono što su preživjeli i doživjeli za vrijeme boravka u logoru Dretelj dokumentuju, te usmeno ili pismeno prenesu i drugim zatvorenicima, razmijenjujući iskustva i saznanja, ipak se upravo zbog ove činjenice sa osobitom pažnjom pristupalo ocjeni njihovog iskaza, kako u pogledu prepoznavanja i identifikacije počinitelaca u odnosu na svaku tačku optužnice pojedinačno, tako i u pogledu potkrepljivanja činjeničnih navoda u odnosu na pojedine oštećene.

103. U svakom slučaju, razlozi prihvatljivosti pojedinih iskaza, te ocjena njihovog kredibiliteta i osnovanosti, te vjerodostojnosti i dokazne snage provedenih materijalnih dokaza, Vijeće će iznijeti u narednom dijelu presude, u kojem se obrazlaže postojanje opštih i posebnih elemenata krivičnog djela, krivice optuženih, te razloga za donošenje oslobađajuće presude za jedan dio inkriminacija.

104. Vijeće pri tom napominje da nije bila obaveza suda da daje detaljnu ocjenu svakog pojedinog dokaza izvedenog u toku glavnog pretresa, odnosno pretresno vijeće nije bilo dužno baviti se svakim dokazom⁶, već je ono u smislu odredbe iz člana 15. i 281. ZKP BiH izvršilo slobodnu ocjenu dokaza baveći se u prvom redu onim dokazima koji su nužni za ostvarenje svrhe ove presude, smatrajući da nije nužno raspravljati o baš svakom dokazu provedenom na glavnom pretresu⁷.

105. Dakle, Vijeće nalazi da iscrpna i detaljna ocjena svakog provedenog dokaza ne bi u konkretnom slučaju poslužila svrsi i opterećivala bi presudu, te je stoga ovo Vijeće u obrazloženju presude stavilo fokus na ocjenu relevantnih dokaza, na kojima temelji svoju odluku, pri čemu nije našlo nužnim obrazlagati i dokaze koji nisu bili od ključnog značaja.

106. U odnosu na dokazne prijedloge odbrane čije izvođenje je odbijeno, Vijeće se rukovalo diskrecionim ovlaštenjima koje ima shodno ZKP-u BiH, nalazeći da su takvi dokazi irelevantni za predmetni postupak ili bi predstavljali nepotrebno ponavljanje činjenica i okolnosti na koje je već saslušan dovoljan broj svjedoka.

107. U tom pravcu, Vijeće se pridržavalo prakse Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u kojem je zauzet stav da „Domaći sudovi treba da ocijene prijedloge koji su im izneseni, kao i značaj dokaza na koje se optuženi želi pozvati“. ⁸Prema stavu Ustavnog suda BiH iznesenom u predmetu Ap-2951/12 od 15.04.2015.godine, iz navedenog prozilazi jasan stav da domaći sudovi uživaju diskreciono ovlaštenje da sami odluče da saslušaju svjedoke za koje smatraju da će im pomoći u utvrđivanju istine, odnosno da ocijene da li je nužno da se pozovu predloženi svjedoci ili provedu drugi predloženi dokazi, pazeći da se ne naruše smisao i cilj prava na pravično suđenje koji obavezuju da se suđenje odvija „pod jednakim uslovima“ ili uz „jednakost oružja“.

⁶ ESLJP je tako zauzeo stanovište da: „[S]udovi nisu dužni da daju detaljne odgovore na svako pitanje.“ Vidi *Van de Hurk vs the Netherlands*, 19.april 1994. godine, str. 61.

⁷ V. presudu Pretresnog vijeća I MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Darja Kordića i Marja Čerkeza*, predmet br.IT-95-14/2-T od 26.2.2001., para. 20., te presudu Žalbenog vijeća u istom predmetu broj: IT-95-14/2-A od 17-12-2004., para.382.

⁸ Evropski sud, Barbera, Messeque i Jabardo protiv Španije, presuda od 06.1988.godine, serija A, broj 146, tačka 68.

108. Odredba člana 6.stav 3.Evropske konvencije zahtijeva samo da Sud navedene razloge zbog kojih je odlučio da ne provede dokaze koje je odbrana predlagala⁹, što je u konkretnom slučaju učinjeno i elaborirano u okviru Aneksa A ove presude u dijelu pod naslovom „Procesne odluke“.

109. Najzad, u ovom krivičnom postupku optuženi su se dobrovoljno odrekli svog prava na šutnju, koje uživaju saglasno odredbi člana 6 stav 3. ZKP BiH¹⁰ i člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹¹ Tako su svi optuženi, osim Ivana Medića, svjedočili u korist vlastite odbrane.

II. PRIMJENA MATERIJALNOG ZAKONA

110. Obzirom da je odbrana optuženog Srećka Hercega, u završnim riječima obrazlagala opravdanost primjene Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ), smatrajući ga blažim za počinioca, Vijeće će u dijelu koji slijedi obrazložiti razloge opravdanosti primjene Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine na konkretan slučaj.

111. Naime, princip zakonitosti je imperativno propisan članom 4. ZKP BiH i članom 7. stav (1) EKLJP koja ima prioritet nad svim ostalim zakonima Bosne i Hercegovine (član 2. stav (2) Ustava BiH), dok je članom 7. (1) EKLJP propisan opšti princip koji zabranjuje izricanje teže kazne od one koja je bila na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela.¹² Međutim, stav (2) člana 7. EKLJP sadrži značajan izuzetak u odnosu na stav (1) istog člana, gdje kaže da *“ovaj član ne uijeće na suđenje ili kažnjavanje bilo kje osobe kcja je kriva za činjenje ili nečinjenje, ako je to cjelo u vrijeme izvršenja predstavjalo krivično djelo prema općim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda”*.

⁹ Evropski sud, Vidal protiv Belgije, presuda od 22.04.1992.godine, serija A, broj 235, tačka 34.

¹⁰ Član 6. stav 3. ZKP BiH navodi da optuženi “optuženi nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja”.

¹¹ Iako nije posebno navedeno u članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, Evropski sud za ljudska prava smatra da je pravo na šutnju i pravo da se ne inkriminira su opće priznati međunarodni standardi koji su ključ principa pravičnog postupka po članu 6. stav 1. Konvencije. Ova prava su usko povezana sa načelom utemeljenim u članu 6. stav 2, da osoba optužena za zločin jeste nevina dok se ne dokaže da je kriva po zakonu. Vidjeti, *Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (Žalba 19187/91), presuda od 17. decembra 1996. godine (1997. godine); *R. protiv Direktora ureda za teške prevare, ex parte Smith*, 3 WLR 66 (1992. godine).

¹² (1) “Niko se ne može smatrati krivim za krivično djelo nastalo činjenjem ili nečinjenjem koje nije predstavljalo krivično djelo u vrijeme izvršenja, prema nacionalnom ili međunarodnom pravu. Isto tako, izrečena kazna neće biti teža od one koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela.”

112. Članom 15. stav (1) i (2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima UN-a osiguravaju se slične međunarodne odredbe koje se trebaju smatrati *lex superioris* u vezi sa "...opštim pravnim načelima koje priznaje međunarodna zajednica".¹³

113. Primjena KZ-a BiH na konkretno krivično djelo temelji se na odredbi člana 4a. KZ BiH: "*članovi 3. i 4. ovog zakona ne sprečavaju suđenje ili kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu s općim načelima međunarodnog prava.*" Ovom odredbom je, zapravo učinjen izuzetak od opštih načela navedenih u članovima 3. i 4. KZ-a BiH u smislu da ovi članovi ne dovode u pitanje suđenje i kažnjavanje neke osobe za svako činjenje ili nečinjenje koje predstavlja krivično djelo zločini protiv čovječnosti, a koje kao takvo nije bilo propisano krivičnim zakonom koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

114. Običajni status odgovornosti i kažnjavanja zločina protiv čovječnosti i individualne krivične odgovornosti za njegovo izvršenje tokom 1992. godine je 3. maja 1993. godine potvrdio je generalni sekretar UN-a u svom izvještaju Vijeću sigurnosti o rezoluciji 808, Međunarodna pravna komisija (1996. godine), te praksa MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSJR).

115. Zločini protiv čovječnosti u vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji nisu bili propisani kao krivično djelo u KZ-u SFRJ, ali čine imperativni princip međunarodnog prava i nesporno je da su 1992. godine bili sastavni dio međunarodnog običajnog prava¹⁴. Zločini protiv čovječnosti su zločini po međunarodnom pravu u univerzalnom smislu nadležnosti za procesuiranje tako da i osuda za takva djela, prema zakonu koji je naknadno propisao i utvrdio ovo djelo kao krivično djelo i propisao posebnu krivičnu sankciju nije suprotno članu 7. stav (1) EKLJP.

116. Ovakav stav je zauzet i u predmetu broj 51 891/99, *Naletilić protiv Hrvatske*, u kojem predmetu je aplikant isticao iste prigovore kao i odbrana u ovom predmetu, ali u odnosu na Statut MKSJ.

¹³ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Usvojen Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine 16. decembra 1966. godine, Stupio na snagu 23. marta 1976. godine, u saglasnosti sa članom 49., član 15: „1. Niko se neće smatrati krivim za djela ili propuštanje koje nisu predstavljala krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su bila počinjena. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja se mogla primijeniti u trenutku kada je krivično djelo bilo izvršeno. Ako kasnije, poslije izvršenja djela, zakonskom odredbom bude predviđena primjena lakše kazne, prjestupnik će se time koristiti. 2. Ništa se u ovom članu ne protivi suđenju i osudi lica zbog radnji ili propuštanja koje su se u vrijeme kada su počinjena, smatrala za krivična djela prema općim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica.

¹⁴ Odluka Evropskog suda za ljudska prava, Šimšić protiv Bosne i Hercegovine, broj 51552/10 od 26.08.2010. godine

117. Pored toga, Vijeće nalazi neosnovanim prigovore odbrane, da je Preuzeti Krivični zakon SFRJ bio blaži za počinioce sa aspekta zapriječene kazne, odnosno nalazi navedeni prigovor irelevantnim, obzirom da predmetno krivično djelo nije ni bilo propisano u KZ SFRJ.

118. Odbrana se u svrhu zastupanja stava o primjeni blažeg zakona pozivala na druge predmete Suda BiH u kojima je primjenjen KZ-a SFRJ, pa Vijeće u tom pravcu nalazi korisnim naglasiti da predmeti na koje ukazuje odbrane nemaju bitnih sličnosti sa ovim predmetom, kako sa činjeničnog tako ni sa pravnog aspekta. Naime, predmeti na koje se odbrana pogrešno referira odnose se na krivična djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva i Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, koji su identično propisani po oba zakona, dok je krivično djelo za koje su optuženi oglašeni krivima, pravilno kvalifikovano kao Zločini protiv čovječnosti progonom iz člana 172. stav (1) tačka h) u vezi sa drugim tačkama istog stava istog člana KZ BiH, koje je propisano samo Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine.

III. BITNA OBILJEŽJA KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

119. Optužnicom Tužilaštva BiH optuženi su se teretili za izvršenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, koja odredba u relevantnom dijelu koji se stavljao na teret optuženima glasi:

(1) Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

a) lišenje druge osobe života (ubistvo);

d) deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva;

e) zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava;

f) mučenje;

g) prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja;

h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonom ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

k) druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

127. Iz navedenog jasno proizilazi da su opšti elementi krivičnog djela zločini protiv čovječnosti: 1) postojanje širokog ili sistematičnog napada; 2) usmjerenost napada na bilo koje civilno stanovništvo i 3) da su optuženi znali za napad i da su njihove radnje bile dijelom tog napada (*nexus*).

A. ŠIROK I/ILI SISTEMATIČAN NAPAD

128. Na temelju provedenih dokaza, pretresno vijeće je utvrdilo da je u periodu za koji su optuženi oglašeni krivim, dakle u periodu obuhvaćenom izrekom presude, na području Mostara, Čapljine i Stoca, postojao širok i sistematičan napad, usmjeren protiv civilnog stanovništva te opštine, srpske nacionalnosti. Izvedeni dokazi su pokazali da su žrtve napada pored ovih lica bili i drugi civili koji su bili u bračnim ili rodbinskim vezama sa osobama srpske nacionalnosti.

129. Za postojanje krivičnog djela zločini protiv čovječnosti, dovoljno je bilo dokazati da je napad bio širok ili sistematičan, jer zakon navedene elemente postavlja alternativno, međutim, nerijetka situacija u praksi, a kakvu imamo po ocjeni ovog Vijeća i u konkretnom slučaju, je da je napad ispunjavao obje karakteristike, dakle provedeni napad su karakterisale i širina i sistematičnost.

130. Radi boljeg razumjevanja daljeg obrazloženja, Vijeće će na prvom mjestu objasniti šta oba navedena pojma karakteriše, ali i šta se podrazumjeva pod samim pojmom napada.

131. Napad, u smislu člana 5. Statuta MKSJ-a, definisan je kao „*sljed ponašanja koje uključuje izvršenje djela nasilja*“. U kontekstu krivičnog djela zločini protiv čovječnosti, „*napad nije ograničen samo na upotrebu oružane sile, nego obuhvata i svako zlostavljanje civilnog stanovništva...Napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba ili se odvijati tokom sukoba, no ne mora nužno biti njegov dio...*“¹⁵ Pojam širine (ili rasprostranjenosti) napada, odnosi na opsežnost napada, njegove velike razmjere i broj žrtava koje su mu predmet¹⁶. Pretresno vijeće ovog suda u predmetu Mejakić i dr.¹⁷ zaključilo je da su faktori, koji se moraju uzeti u obzir prilikom procjene širine napada, posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela i kumulativni efekti niza nečovječnih djela ili jedinstveni efekat jednog djela velikih razmjera.

133. Sistematičnost napada se odnosi na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnoću da je do tih djela došlo nasumice. Dakle, kako je to zaključeno u presudi MKSJ u predmetu Kordić/Čerkez¹⁸, obrasci zločina- to jest redovito ponavljanje, koje nije slučajno, sličnog kriminalnog ponašanja – uobičajen su izraz takvog sistematičnog događanja.

134. Međunarodna pravna praksa je utvrdila kriterije koje treba uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li neki napad ispunjava uslov rasprostranjenosti ili uslov sistematičnosti ili oba uslova, a ti kriteriji su: (i) posljedica napada po ciljano stanovništvo, (ii) broj žrtava, (iii) priroda djela i (iv) eventualno učešće funkcionera ili predstavnika vlasti ili neki raspoznatljivi obrazac zločina¹⁹.

(a) Širina napada

135. Brojni svjedoci, saslušani na glavnom pretresu, opisali su kroz svoje iskaze brojne situacije lišenja slobode civila srpske nacionalnosti, koji su bez razloga izvedeni

¹⁵ Tužilac protiv Brđanina, predmet IT-99-36-T, presuda pretresnog vijeća broj IT-99-36-T, para 131-pozivanje na presudu Kunarac

¹⁶ Tužilac protiv Kordića i Čerkeza, IT-95-14/2-A, presuda žalbenog vijeća od 17.12.2004. godine, paragraf 94

¹⁷ Presuda prvostepenog vijeća u predmetu Suda Bosne i Hercegovine u predmetu protiv Željka Mejakića, (X-KR-06/2009 od 30.05.2008 godine), paragraf 206

¹⁸ Tužilac protiv Kordića i Čerkeza, IT-95-14/2-A, presuda žalbenog vijeća od 17.12.2004. godine, paragraf 94

¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu Kunarac, para.95;

iz svojih domova, a živjeli su na širem području Mostara i njegove okoline (Dubrave), te grada Čapljina i Stolac, u periodu obuhvaćenom izrekom presude.

(I) Čapljina

136. Svjedokinja „A“ koja je živjela u Čapljini u svom iskazu detaljno opisuje situaciju koja je prethodila njenom lišenju slobode, navodeći da je situacija u gradu načelno bila „napeta“ te je stanovništvu bila ograničena sloboda kretanja. Svjedokinja tako opisuje *“Nisam mogla ni sa kim da pričam, nisam mogla ni sa kim da razgovaram, svi su me iztjerali”* U isto to vrijeme na području BiH odvijao se oružani sukob i ona na posao odlazi „pod granatama“ koju obavezu je kako tvrdi imala čak i ako po rasporedu nije u smjeni. U to vrijeme i dalje je bila zaposlenik doma zdravlja. Dalje opisuje da je u to vrijeme njoj kao i nekolicini sugrađana srpske nacionalnosti bio isključen telefon.

137. Nekad oko 7. ili 8. aprila 1992. godine, ograničava se kretanje Srbima, tako se sjeća da recimo nisu mogli prelaziti u mjesto Tasovčice pored Čapljine jer je bila postavljena barikada na kojoj su se nalazili vojnici u „šarenim“ uniformama. Sjeća se da u to isto vrijeme, komšijama muslimanima i Hrvatima nije bilo ograničeno kretanje.

138. U prilog tvrdnji o zabrani kretanja stanovništvu od strane pripadnika HOS-a govori materijalni dokaz koji je uvela odbrana optuženog Ivana Medića i to Izvješće²⁰ sigurnosne službe HVO-a Čapljina od 07.05.1992. godine u kojem stoji *„Problem prelaska građana i žitelja Dubrava u rejonu Šurmanaca otežan je uspostavljanjem punkta HOS-a koji nedozvoljava normalno prelaženje ljudi mimo potvrda koje je izdala HVO Čapljina.“* Tako je svjedok Branislav Simić potvrdio da mu kretanje ograničavano od strane pripadnika HOS-a, iako je kako tvrdi potpisao lojalnost HVO-u i ostao u gradu Mostaru.

139. Dana 20.04.1992. godine, po svjedokinju „A“ u stan dolaze tri uniformisana vojnika, među kojima je prepoznala komšije Fikreta Boškailo i Almira Kudra, koji su kako tvrdi bili u šarenim maskirnim uniformama, ali ne može precizirati koja obilježja su nosili te prilike, odnosno kojim to vojnim jedinicama su pripadali izjavivši *“imali su neke oznake, kao policije, vjerske, ne znam više...šta je ko imao stavljao je na sebe.”*

140. Prema njenom kazivanju u Čapljini je bilo više naoružanih i uniformisanih grupa sa oznakama šahovnice, slova "U" u policijskim uniformama, sa crvenim i zelenim beretkama, sa šeširima, crnim uniformama, ali nije primjetila vojnike sa oznakama ljiljana na amblemu, njih se sjeća tek iz kasnijeg perioda kad je već bila zatvorena u Dretelju.

141. Dovedena je u zgradu opštine gdje je ispitivana tri sata od strane osobe u „šarenoj“ uniformi, za koju je kasnije saznala da se zove Enes Zilić. Za to vrijeme neki od vojnika su vršili pretres njenog stana, tamo su našli neku knjižicu „Stvaranje hrvatske države“ i to su oduzeli. Pustili su je da se vrati kući, ali su rekli da se svaki dan oko 12,00 sati mora javljati u opštinu. U to vrijeme sjeća se da su u opštinu dovođeni i neki drugi srbi sa područja Čapljine, koji su kasnije imali obavezu povremenog javljanja.

142. Nakon opisanog događaja, svjedokinja „A“ nastavlja raditi u domu zdravlja, i dana 05.05.1992.godine, dok je sa kolegama stajala ispred ulaza u ambulantu, zaustavilo se plavo policijsko auto iz kojeg su izašli njene nekadašnje komšije, Jozo i Zlatko Vegar, a za njima je pristigao i crni kombi iz kojeg je izašla grupa vojnika u crnim uniformama. Prišli su grupi u kojoj je stajala svjedokinja i pitali za supružnike Dušanku i Nikolu Kuzman, oboje stomatolozi, kad su se oni javili, ubacili su ih u kombi, pa je svjedokinja u strahu ušla u zgradu doma zdravlja rekavši kolegama „*Sad će doći po mene!*“ na upit kolega zašto bi bila odvedena odgovorila je „*Pa zato što sam srpkinja, što su i njih odveli.*“

143. Već u tom trenutku isti vojnici u crnim maskrinim uniformama dolaze do mjesta gdje se nalazi svjedokinja „A“. „*Repetirali su pušku na mene, uzeli za rame, izgurali me napoje i odveli u neka mala kola*“. Svjedokinja je dalje opisala da je u kolima bila ženska osoba po imenu Suzana koja je od nje oduzela torbu i prevrtala po stvarima uzevši sve vrijedno što je našla. Prema riječima svjedokinje u torbi je bilo „*zlata, nakita....imala sam uza se oječje satove, uspomene u zlatu...novac..platu smo dobili dan pr je toga...sve je to pokupila.*“

²⁰ T-62 i O4 –6- Izvješće sigurnosne službe za dan 7.5.1992.godine broj 02-1/92.

144. Kasnije je svjedokinja A saznala ko su lica koja su ih uhapsila kritičnog dana i kojim vojnim formacijama su pripadali. Tako se jedan od njih predstavio riječima „*Ja sam ustaški časnik Miro Hrstić, znaš li ti ko su ustaše?*“ dok je drugi rekao da se zove Damir Luburič i da su obojica pripadnici HOS-a, a primjetila je te oznake i na rukavima. Odvezena je u kasarnu „Bruno Bušić“ u Dretelju i po dolasku tamo primjetila je da su Dušanka i Nikola Kuzman dovedeni prije nje. Zatekla je tamo i komšiju iz Čapljine, Momčila Ekmečića, bio je u kućnim papučama. Sve ih je jako dobro poznavala, supružnici su bili doktori stomatologije, radili su zajedno, a Momčilo Ekmečić je bio njen profesor istorije u Gimnaziji i direktor škole.

145. Odmah po dolasku, svjedokinja „A“ opisuje da su je Miro Hrstić i Luburič odveli u jednu prostoriju, njoj se činilo da je to neka spavaona, nakon čega je Miro Hrstić bacio na krevet „*Nakon čega me uzeo za mantil, pokid'i mantil, počeo da me trese, udario mi je šamar jednom rukom pa drugom i rekao –Znaš li ti šta mi radimo četnicima?! Šta si ti radila?! Što si ostala?! Gdje ti je radio stanica...što si mučila naše vojne...koliko si ih onesposobila?!*“ Sjeća se da je prostorija u kojoj se to dešavalo bila veličine 2x4m i da je na prozorima imala rešetke. U prostoriji su se nalazila dva željezna vojnička kreveta. U početku je sa svjedokinjom tu boravila samo Dušanka Kuzman, koju su kasnije sa suprugom odveli u nepoznatom pravcu, a kasnije su dovedene Jelena Mrkić, Radojka Žuža, Vera Brstina.

146. U toj prostoriji je svjedokinja boravila sve do sredine juna, kada dovode veći broj žena i onda nju i nekolicinu drugih prebacuju u malo veću prostoriju, a ovu u kojoj je do tada boravila smiještaju žene koje su dovedene iz Mostara. Jelena je te prilike rekla svjedokinji „A“ kako su joj vojnici prenijeli da se srbi skupljaju i zatvaraju u svrhu razmjene, što je svjedokinji „A“ po dolasku rekao i Damir Luburič, međutim, kako sama tvrdi „*Ništa od toga nije bilo.*“

147. Na upit tužioca kako bi opisala razlog lišenja slobode svih žena sa kojima je bila zatvorena u Dretelju svjedokinja je izjavila „*zatvorene su bile, to je bilo čišćenje srba, to je krenuo lov na srbe u Čapljini.*“ Odmah su ispitivali dovedene za druge srbe iz Čapljine, tako su ispitivali nju konkretno za Srećka Marića, stomatologa iz doma zdravlja.“ U isto vrijeme u logor su doveli i nekoliko muškaraca među kojima je bio

nekadašnji zapovjednik kasarne, tada penzionisan, i neki milicioner iz Bileće, koji je u to vrijeme bio nastanjen u Čapljini.

(ii) Stolac

148. Na iste okolnosti na prostoru opštine Stolac saslušan je svjedok Dragan Rudan. On je u svom iskazu posvjedočio da je početkom 1992.godine bio pripadnik Teritorijalne odbrane na lokalitetu Ošanića kod Stoca. Dobio je tri dana dopusta i vratio se u grad gdje je inače držao kafiće. U to vrijeme na prostoru Stoca još nije bilo ratnih dešavanja.

149. Obzirom da je bio pripadnik TO i da je bio raspoređen na čuvanje položaja, dužio je naoružanje, ali mu je jedan komšija muslimanske nacionalnosti savjetovao da isto ostavi i da se ne kreće okolo u uniformi, da ga ne bi uhapsili pripadnici HOS-a. Nekoliko dana je bio sakriven u zgradi u kojoj je stanovao taj komšija i tada je čuo artiljerijsku paljbu usmjerenu na položaje na kojima je i sam nedavno boravio kao pripadnik Teritorijalne odbrane. Čuo je i da je sa tih položaja uzvraćana vatra.

150. U to vrijeme, vojnici HOS-a su po Stocu ulazili isključivo u stanove u kojima su stanovali civili srpske nacionalnosti, ali u par navrata nisu pronašli svjedoka jer se krio u stanu svog prijatelja muslimanske nacionalnosti. Međutim, uskoro se pronio glas da JNA ulazi u grad i vojnici HOS-a kreću ulaziti i u muslimanske stanove i tako su jedne prilike ušli u stan u kojem se krio i svjedok. Vojnici HOS-a, među kojima je bilo lice po nadimku „Dugi“ ga te prilike zarobljavaju i odvođe u prostorije nekadašnjeg Komiteta, tamo su mu oduzeli sat, nešto nakita, a tu je dobio i prve udarce koje opisuje riječima.

„Ušao je neki Džo Amerikanac su ga zvali, htio je nogom da me udari ali kako sam se sagneo promašio je i izgubio ravnotežu i pao. Ustao se ljutito, uzeo nož koji mu je ispao i rekao mi „Zaklaću te ako se vrneš!“ i onda sam ja samo zaklopio oči i kad je pljusnulo to...kad mi je ovo naprijed...sve mi je puklo i nos i ovaj jedan skoči kaže „Nemoj ubićeš ga!“ od tada je počela ova golgota čitava.“

151. Nakon toga, u Komitet su doveli Ristu Radoša, komšiju, inače mirnog povučenog čovjeka kojeg su prema daljem kazivanju svjedoka Rudana pretukli tako da je pao u nesvijest. U jednom trenutku je iz jedne od prostorija izašao Blaž Kraljević koji je naredio Mirsadu Repku i još nekolicini prisutnih da ih vode u duhansku stanicu. Tamo

su tokom noći ispitivani od strane Halila Beše i Mirsada Repka, koji im je kasnije dao papir na kojem je pisalo da se puštaju iz stanice i da se mogu slobodno kretati, odnosno da su pod svojevrsnom zaštitom HOS-a.

152. Boravio je naredni period kod prijatelja u stanu gdje su dolazili pripadnici HOS-a, između ostalih sam Mirsad Repak je svraćao u tri ili četiri navrata koliko je svjedok tamo boravio.

153. Međutim, jedan dan u stan dolazi Mirsad Repak sa još jednim pripadnikom HOS-a i saopštavaju svjedoku da treba krenuti sa njima kako bi dao izjavu. U to vrijeme obojica su nosili naoružanje i svjedok se sjeća da su prvo svratili u kuću Milenka Stolice u Poplašiće, tražili su njegovog sina Tihomira. Kako ga nisu našli, kretali su se dalje do centra grada i dolaze do zgrade pošte gdje je radila jedna žena srpske nacionalnost sa Berkovića koju je svjedok poznao od ranije. Ona je sjela u isto vozilo kojim su Mirsad Repak i vojnik HOS-a vozili svjedoka Dragana Rudana i on je vidio kad su uzeli njenu torbu i preturali po ličnim stvarima, bilo je tu i zlatnog nakita i novca. Vojnik je našao i zdravstvenu knjižicu u torbu i bacio je rekavši „*Neće ti više trebati!*“

154. Odveli su ih u Dretelj i odmah na ulazu ih razdvojili i odveli u različite hangare koji su bili jedan preko puta drugog. Niti u jednom trenutku svjedoku nisu saopšteni razlozi hapšenja i zatvaranja, kako u prostorijama Komiteta i duhanske stanice tako ni zatvaranja u logoru Dretelj, osim što je zaključio iz komunikacije sa HOS vojnicima i načina njihovog postupanja da je to učinjeno jer je bio srpske nacionalnosti.

155. Kako trenutak dolaska u logor Dretelj svjedok Rudan vezuje za dane nakon ubistva Bože Balabana, što se prema izvedenim dokazima u ovom predmetu desilo u noćnim satima 02.08.1992.godine, Vijeće smatra da se kao datum lišenja slobode ovog svjedoka može uzeti početak mjeseca avgusta obzirom da se on u tom pravcu nije mogao definitivno opredijeliti.

(iii) Mostar

156. Na prostoru Mostara još krajem maja počinju masovna hapšenja civila srpske nacionalnosti o čemu svjedoče gotovo svi svjedoci optužbe. Ova lica su sistematski odvođena i zatvarana u prostorije vojne ambulante Mostar, nakon čega su prebacivani u logor Dretelj. Najveći broj saslušanih svjedoka optužbe, među kojima su Tihomir

Čvoro, Borivoje Petrović, Slavojka Fržović, Sava Bojanić, svjedok B, Mile Bjelobaba, svjedokinja E, Milivoje Bokić, Branislav Simić, Petar Golijanin, Srećko Marić i svjedok G, zatekli su se u vrijeme lišenja slobode upravo u gradu Mostaru.

157. O sistematičnosti u postupanju prema civilima srpske nacionalnosti u gradu Mostaru i bližoj okolini, svjedoči i činjenica do koje se dolazi upoređivanjem datuma lišenja slobode saslušanih svjedoka, jer se jasno mogu uočiti obrasci prema kojima su lica u povećanom broju i organizovano lišavana slobode i dovođena u ambulantu Mostar.

158. Prema izvedenim dokazima, prvi val hapšenja srba u Mostaru kreće intenzivno još u mjesecima april/maj 1992.godine o čemu svjedoče Slavko Bogdanović, Srećko Marić i Radojka Žuža.

159. Iste aktivnosti nastavljaju se i tokom mjeseca jula 1992.godine. Tako je svjedok Mile Bjelobaba lišen slobode početkom jula, kao i svjedok Milivoje Kružević, koji je u porodičnoj kući u Mostaru živio do 09.07.1992..godine kada je lišen slobode, isti dan kad i zaštićeni svjedok F, koja je u to vrijeme boravila u kući prijatelja.

160. Dana 13.07.1992.godine uhapšeni su svjedok Branislav Simić i svjedok H, a dana 14. i 15.07.1992.godine lišeni su slobode zaštićeni svjedok „B“ i svjedok „E“. Nedugo potom, dana 17.07.1992.godine uhapšen je zaštićeni svjedok „I“, a dva dana kasnije 19.07.1992.godine i svjedok Milivoje Bokić. Dana 22.07.1992.godine, u stanu gdje je živjela sa suprugom, uhapšena je i svjedokinja Sava Bojanić, te su i ova lica odvedena od strane pripadnika HOS-a.

161. Treću grupu čine civili koji su uhapšeni od strane pripadnika HOS-a tokom avgusta 1992.godine. Tako je svjedokinja Slavojka Fržović lišena slobode 02.08.1992.godine u privatnoj kući na Đikovima u Mostaru, istog dana kada i svjedok „G“, naredni dan 03.08.1992.godine su uhapšeni zaštićeni svjedok „D“ i Olga Škoro, dok je svjedok Ilija Domazet uhapšen 04.08.1992.godine, a dva dana kasnije, 06.08.1992.godine svjedoci Tihomir Čvoro, Borivoje Petrović i svjedok „C“.

162. Da je lišenje slobode vršeno po istom obrascu i da su sva lica u vrijeme²¹ lišenja slobode uživala status civila, odnosno zaštićene kategorije stanovništva, jasno proizilazi iz njihovih iskaza i provedenih dokaza.

163. Početno stanje nemira u Mostaru opisao je svjedok Branislav Simić koji je radio u vazduhoplovnom zavodu „Soko“. On opisuje kako su prije maja 1992.godine postavljene barikade i stanovništvu je ograničeno kretanje tako da više nije mogao odlaziti na posao nakon čega je trajalo stanje koje opisuje riječima „*ni tamo ni ovamo...vladala je neka napetost među stanovništvom*“ nakon čega se srpsko stanovništvo u određenom broju prebacuje na obalu Neretve koja je bila pod kontrolom JNA, dok su neki stanovnici poput njega ostali u gradu potpisavši lojalnost jedinicama HVO-a. Dalje opisuje da se nakon odlaska JNA iz Mostara slavilo u aveniji u kojoj je živio, govorilo se da se na Humu vije „naša“ zastava, koliko je mogao primjetiti radilo se o „Šahovnici“. On je kao i mnogi potpisao lojalnost, ali kako tvrdi to ga nije spasilo od odlaska u logor Dretelj, kao ni svjedoka Petra Golijanina koji u to vrijeme nije htio otići iz svog grada jer kako tvrdi „*nikome n.je bio ništa kriv.*“

164. Tako svjedok „D“ opisuje da su u stan u kojem je stanovao sa dvojicom braće došli pripadnici HOS-a među kojima je prepoznao izvijesnog Semira Bošnjića, rekavši im da ih vode u vojnu ambulantu Mostar na informativni razgovor. Te prilike je u stan došlo ukupno 5 vojnika HOS-a obučenih u crne uniforme. Po dolasku u vojnu ambulantu, natjerali su ih da obuku JNA uniforme, kako bi ih predstavili kao ratne zarobljenike, odnosno lica zarobljena u borbi. Svjedok Mile Bjelobaba je potvrdio da su odmah po dolasku u vojnu ambulantu uhapšenim civilima oblačili uniforme JNA kako bi ih predstavili kao vojnike.

165. Svjedokinja Olga Škoro je uhapšena u stanu u kojem je stanovala sa majkom, a svjedokinja „H“ u stanu svog mladića kod kojeg je stanovala u to vrijeme. Ponašanje vojnika u oba slučaja je bilo identično, oni bi se predstavili kao pripadnici HOS-a, a često bi rekli i ime i prezime, pa je tako svjedokinja Škoro saznala da su u njen stan dolazili Sead Kapetanović zv. „Kapa“ i Sergej Belović, dok je svjedokinja Sava Bojanić među vojnicima prepoznala Gorana Jurkovića, koji je za razliku od ostalih vojnika u crnim uniformama bio u maskirnoj uniformi. Sergej Belović je bio jedan od vojnika

²¹ Tačno vrijeme lišenja slobode civila srpske nacionalnosti, dokumentovano je materijalnim dokazom Tužilaštva T-72, a navedeno je potkrepljeno iskazima svjedoka optužbe,

HOS-a koji je učestvovao u hapšenju svjedoka „B“ u njegovom stanu, kada je zajedno sa izvjesnim Sašom Milićem odveo ovog svjedoka i njegovu suprugu na „informativni“ razgovor u prostorije vojne ambulante Mostar.

166. Kao što je to očigledno iz prethodno navedenog, Vojnici HOS-a su u svakom pojedinom slučaju postupali po već ustaljenom obrascu, tako što bi dolaskom na adresu na kojoj su stanovala lica srpske nacionalnosti ulazili u stan, vršili pretres stana, kojom prilikom su u pojedinim situacijama oduzimali ključeve od kola, kao što je slučaj sa svjedokinjom Savom Bojanić, kojoj su oduzeli ključeve od kola i stana i sa svjedokom „G“ kojem su oduzeli ključeve od kola i garaže, a pored toga, vojnici su od uhapšenih oduzimali novac ili druge dragocijnosti za koje oštećenima nisu izdavali bilo kakvu potvrdu niti su prema provedenim dokazima isti svoje predmete ikada dobili nazad.

167. Svjedok Petar Golijanin, je kasnije saznao identitet dvojice od trojice pripadnika HOS-a koji su došli u njegov stan, radilo se o Semiru Dugaliću i Sergeju Beloviću. On u svom iskazu opisuje da je nekolicina vojnika čuvala stanare koje bi zatekli u stanu dok su ostali vršili pretres stana „*Pijačkali su i govorili donesite para sve što imate! Sve što su našli odnijeli su.*“ Svjedok Petar Golijan je postupanje HOS-ovaca prema stanovništvu srpske nacionalnosti ocijenio „planskim“ rekavši na pitanje branioca da je stekao dojam kako je njihovo protjerivanje iz Hercegovine bilo sistemski provođeno „*Planski je to provođeno, da ostavimo stanove, da nas iseke iz Mostara...to je bio plan i cij.*“

168. Nakon hapšenja, vojnici bi ovim licima saopštili da idu na informativni razgovor i odveli ih u prostorije vojne ambulante Mostar, gdje su ih ispitivali optuženi Ivan Zelenika i drugi pripadnici HOS-a koji bi se zatekli u vrijeme njihovog dolaska. Vijeće se na temelju dokaza uvjerilo da je oduzimanje novca i dragocijnosti od oštećenih nastavljano u vojnoj ambulanti Mostar i to najčešće još prilikom prvog ispitivanja, što je kako će kasnije biti vidljivo činio i sam optuženi Ivan Zelenika. Optuženi Edib Buljubašić je u okviru svog svjedočenja upravo istakao ovu okolnost kao specifičnu rekavši da u vrijeme dolaska u Dretelj civili kod sebe gotovo da i nisu imali bilo kakvu dragocijnost ili novac koji bi se mogao oduzeti jer su to već „*opijačkali ovi u Mostaru.*“

169. Svjedokinja „H“ je opisala da su u dovođenju u ambulantu učestvovali Sergej Belović i Sead Kapetanović zv. „Kapa“ koje je svjedokinja dobro zapamtila jer su kako

tvrdi „često se vrtili tu po ambulanti“, također, opisuje da su po dolasku od nje odmah oduzeli neke dragocjenosti koje je imala kod sebe (sat, lančić i tri prstena) za što nikada nije dobila bilo kakvu potvrdu, niti su joj ove stvari ikada vraćene.

170. Sve navedeno jasno ukazuje da je obrazac nasilnog i protivpravnog postupanja prema Srbima u Mostaru bio dio sistema koji je bio na snazi i koji je bio sve osim pojedinačnog izolovanog slučaja nekolicine vojnika, ili lica koja su se lažno predstavljala kao pripadnici HOS-a, kako je to odbrana tokom postupka neuspješno nastojala ustvrditi. Pored Mostara, obrazac ponašanja vojnika HOS-a ponovio se i u Čapljini, kako to proizilazi iz iskaza svjedoka i uloženi materijalnih dokaza²².

171. Svjedoci su sistematski lišavani slobode u enormnom broju, iako u to vrijeme nisu poduzimali bilo kakvo učešće u borbama, niti su na bilo koji način predstavljali opasnost za opštu sigurnost. Svjedokinja „E“ tako tvrdi da su slobode lišavane žene srpske nacionalnosti koje su bile vaspitačice, radnice i sl. dok je ona u to vrijeme bila domaćica, pri čemu naglašava da tada niti bilo kada kasnije nije bila ni član političke stranke.

172. Svjedokinja Slavojka Frizovic navedeno ponašanje vojnika prema stanovnicima Mostara srpske nacionalnosti opisuje riječima „*cij je bio da se grad očisti od srba, pljačkala se njihova imovina...odmah kad ispitivar je krene prvo je pitanje je- Šta se ima od imovine?*“ Svjedok Branislav Simić također tvrdi da je jedini razlog njegovog hapšenja i zatvaranja bio to što je Srbin i zbog pljačke njegove imovine.

173. Da je navedeno postupanje prema civilima sa područja Mostara bilo instrumentalizirano i dio većeg plana, jasno ukazuje činjenica da su svi od navedenih svjedoka, po lišenju slobode odvođeni i zatvarani u prostorije vojne ambulante Mostar, gdje su bili podvrgnuti ispitivanju i različitim oblicima psihičke i fizičke torture od strane optuženog Ivana Zelenike i drugih pripadnika HOS-a, koje svjedoci poimenično navode u svojim iskazima.

²² T-61- Tjedno izvješće od 23.05. do 30.05.1992. godine, HVO, Vojna policija Čapljina od 30.05.1992.godine u kojem se navodi da je jedan od problema sa kojim se vojna policija HVO-a najviše susreće „Pljačkanje stanova od strane pripadnika HOS-a i odvoženje tehničkih aparata i uređaja u nepoznatom pravcu.“

174. Niti jedan svjedok sa prostora Mostara nije odveden u hangare logora Dretelj prije nego je jedno vrijeme držan u prostorijama vojne ambulante Mostar, gdje se vršila svojevrsna „trijaža“ zarobljenika u smislu da je samo nekolicina pojedinaca zahvaljujući porodičnim ili prijateljskim vezama sa optuženim Ivanom Zelenikom ili Vinkom Maritnovićem „Štelom“ uspjela izbjeći torturu unutar vojne ambulante i prebacivanje u logor Dretelj, u to vrijeme stacioniran u sklopu kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

175. Svi ostali uhapšeni civili sa prostora Mostara, zatvoreni su i držani jedno vrijeme u prostorijama vojne ambulante Mostar, a da im nisu nikada saopšteni razlozi pritvaranja, odakle su kamionima ili na drugi način, organizovano prebacivali u logor smješten u kompleksu kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju. Dakle, lišenje civila na prostoru Mostara je bilo krajnje sistematično i odvijalo se po ustaljenom obrascu, kako je to jasno vidljivo iz iskaza gore navedenih svjedoka.

176. Dakle, Vijeće je na osnovu svega navedenog nesporno zaključilo da su stanovnici Čapljine, Stoca i Mostara, nasilno i bez navođenja razloga lišeni slobode u vrijeme dok su boravili u svojim domovima, ili su se zatekli u ugostiteljskim objektima ili na radnom mjestu, te su protivzakonito odvođeni i zatvarani u prostorijama vojne ambulante Mostar i zgradama kompleksa „Bruno Bušić“ u Dretelju, koji je kako će to kasnije biti obrazloženo imao sva obilježja logora.

177. Vijeće cijeni da je Tužilaštvo tokom predmetnog postupka nesporno dokazalo da je na području opština Mostar, Stolac i Čapljina, u vrijeme obuhvaćeno optužnicom, odvijao širok i sistematičan napad koji je isključivo bio usmjeren protiv civila srpske nacionalnosti. Svjedok „B“ se tako decidno odredio da je među zatvorenicima u Dretelju bilo civila iz Mostara, Stoca i Čapljine, te sela oko Dubrave jer je većinu njih poznao od ranije.

178. Međutim, Vijeće ne nalazi da je tokom postupka dokazano da je širok i sistematičan napad obuhvatao i područje opštine Ljubuški, odnosno Tužilaštvo u tom pravcu nije ponudilo dovoljno dokaza. Naime, Tužilaštvo na ovu okolnost nije saslušalo niti jednog svjedoka koji je kao civil srpske nacionalnosti lišen slobode na području

Ljubuškog, doveden i zatvoren u hangarima kasarne u Dretelju.

179. Tako svjedok Dragan Rudan koji je u Dretelj doveden iz Stoca tvrdi da se ne može sjetiti da li je među zatvorenim civilima u logoru bilo osoba sa prostora Ljubuškog, ali je siguran da su bili sa prostora Čapljine i Stoca, dok se svjedok „G“ i svjedokinja Olga Škoro u unakrsnom ispitivanju decidno određuju da u Dretelju nije bilo zarobljenih Srba iz Ljubuškog.

180. U nedostatku dokaza na ovu okolnost, Vijeće nije moglo izvesti nesporan zaključak da je i prostor opštine Ljubuški bio obuhvaćen širokim i sistematičnim napadom.

(iv) Sistematičnost napada

181. Kada je riječ o sistematičnosti napada, iz izvedenih dokaza, a naročito analiziranih iskaza saslušanih svjedoka, proizilazi da je napad slijedio jedan obrazac, koji je bio karakterističan na svim područjima na kojima se napad odvijao, pa je tako Vijeće zaključilo da je napad koji su preduzeli pripadnici HOS-a u sadejstvu sa policijom i drugim vojnim formacijama, manifestovan kroz različite aktivnosti privođenja uglednih građana, razoružavanje stanovništva srpske nacionalnosti, prerese stanova i kuća u potrazi za naoružanjem, oduzimanja dragocjenosti i ličnih dokumenata, ograničavanje kretanja, nezakonita zatvaranja, zabranu rada na njihovim radnim mjestima, a potom i teška premlaćivanja, ubistva i druge oblike zlostavljanja.

182. Naime, na pretresu su saslušani svjedoci koji su u proljeće 1992. godine, bili nastanjeni kako u gradu Mostaru, tako i njegovoj okolini, zatim svjedoci koji su u kritično vrijeme živjeli u Čapljini i Stocu i svi oni svjedoče o napetosti koja se još u aprilu počinje javljati među stanovništvom koje je do tada bilo jednako i jedinstveno, o međunacionalnim tenzijama, a potom i različitim oblika zabrana i prijetnji kojima su bili izloženi stanovnici srpske nacionalnosti.

192. Provođenje javne kampanje terora i straha, usmjerene isključivo protiv nesrpskog civilnog stanovništva, samo dodatno ukazuje na postojanje višeg stepena organiziranosti, odnosno sistematičnosti u realizaciji samog napada, čime se očigledno

nastojalo stvoriti neprijateljsko i nepodnošljivo okruženje, potpuno neuslovno za ostanak srpskog stanovništva na tom prostoru.

193. Tako se iz svega naprijed opisanog jasno može zaključiti da je postupanje jedinica HOS-a prema pripadnicima srpskog naroda sa područja Mostara, Stoca i Čapljine slijedilo obrazac nezakonitog lišenja slobode, zatvaranja i držanja u nehumanim uslovima, prvo u prostorijama vojne ambulante Mostar (za lica uhapšena u Mostaru) a naknadno i u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, odakle su trebali biti razmijenjeni i trajno uklonjeni sa teritorija Hercegovine, pa sve navedeno, po ocjeni ovog Vijeća, upućuje da je napad, pored toga što je bio širok, podrazumjevaio organizovanu prirodu djela nasilja, vršenih po određenom obrascu, prema srpskom stanovništvu Mostara, Čapljine i Stoca, te je stoga pored širokog imao karakter i sistematičnog.

194. Ova karakteristika napada, osim iz naprijed navedenih okolnosti, proizilazi i iz same činjenice brojnosti uhapšenih civila, čiji se broj prema provedenim dokazima optužbe²³, na području Hercegovine kretao i preko 681 (šest stotina osamdeset i jedna osoba). Vijeće je ovaj podatak koristilo kao potkrepljujući gore navedenim zaključicima do kojih je došlo na temelju provedenih dokaza, obzirom da je navedena činjenica dokumentovana u aktima ovjerenim od strane MKSJ-a, ali bez oznake autora koji je iste sačinjavao.

(v) Postojanje oružanog sukoba na prostoru Hercegovine u vrijeme obuhvaćeno optužnicom

195. Obzirom da je odbrana tokom postupka zastupala tezu da je na navedenom području postojao oružani sukob pripadnika Armije BiH, HOS-a i HVO-a sa jedne i Vojske Republike Srpske sa druge strane, te da Vijeće navedenu činjenicu ne nalazi spornom, to će u daljem dijelu izlaganja elaborirati zbog čega navedena okolnost ne mijenja već izneseni zaključak Vijeća o postojanju širokog i sistematičnog napada.

196. Dakle, postojanje oružanog sukoba na teritoriji BiH u inkriminisano vrijeme nije sporno. Navedeno proizilazi iz materijalnih dokaza optužbe i odbrane²⁴, te brojnih iskaza

²³ T-56– Spisak uhapšenih sa mjestom hapšenja i datumom te informacijom o mjestu i datumu rođenja za 681 lice.

T-57– Spisak uhapšenih osoba i informacije o mjestu hapšenja, bez naznake mjesta i datuma.

²⁴ T – 90 – Odluka o proglašenju ratnog stanja PR.broj 1201/92 od 20.06.1992.godine, Sarajevo.

svjedoka. Tako svjedokinja“ „A u svom iskazu potvrđuje da je grad Čapljina u aprilu 1992.godine granatiran od strane Jugoslavenske narodne armije, pa je i tako i sama u nekoliko navrata bježala u sklonište. Optuženi Srećko Herceg je upravo u Čapljini ranjen uslijed eksplozije granate pred Zapovjedništvom stožera HVO-a, što se prema materijalnim dokazima odbrane²⁵ i kazivanju optuženog desilo 11.05.1992.godine.

197. Svjedok Tihomir Čvoro, koji je u aprilu 1992.godine bio angažovan u rezervnom sastavu policije, potvrđuje da su oružana dejstva na području Mostara počela još 06.04.1992.godine, čemu je prethodilo zauzimanje jedne obale Neretve od strane JNA. Svjedok Borivoje Petrović je pojasnio da je lijevu obalu Neretve kontrolisala vojska JNA, dok su jedinice HOS-a bile stacionirane na desnoj strani. Granatiranje se nastavilo i tokom jula 1992.godine, ali prema kazivanju svjedoka „B“ „*granatiralo se sa sve tri strane.*“ Kao primjer granatiranih mjesta navodi selo Šehovina u kojem je živjelo oko 4.000 srba.

198. Svjedok Zoran Brvnik, koji je sa odsluženja vojnog roka iz Hrvatske krenuo kući u Mostar, tvrdi da se nije mogao nesmetano kretati, jer je JNA granatirala Mostar. Svjedok Ilija Rajić je ustvrdio da je morao napustiti porodičnu kuću u selu Rodoč upravo zbog granatiranja od strane JNA, dok je svjedok Mlivoje Bokić ranjen u Mostaru u razmjeni unakrsne vatre koju su razmijenjivali pripadnici JNA i naoružane snage koje su bile u Mostaru u to vrijeme, koje on označava kao pripadnike Armije BiH. Svjedok „G“ je također potvrdio da su se ispred njegovog ulaza nalazile vreće sa pijeskom, jer su granate upućivane prema Veležu i Zijevnima, gdje su bili položaji JNA, na što bi oni odgovarali također artiljerijom.

04 –11- Odluka o proglašenju ratnog stanja PR broj 1201/92.

04–12- Uredba o ukidanju republičkog staba teritorijalne odbrane i obrazovanju štaba teritorijalne odbrane od 9.4.1992.godine.

04 - 13- Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti od 9.4.1992.godine.

²⁵ **02 – 14 –** Potvrda o okolnostima stradavanja Bosna i Hercegovina – Hrvatska republika Herceg – Bosna broj 022/97-01 od 17.01.1991.godine.

02 – 15 – Potvrda o okolnostima stradavanja Bosna i Hercegovina – Hrvatska republika Herceg – Bosna broj 1710-01-97 od 29.01.1997.godine.

02 – 16 – Potvrda Federacije Bosne i Hercegovine – Federalno ministarstvo odbrane broj 29-26-4/41-1/30-50/03 od 30.01.2003.godine.

02 – 17 – Potvrda Federacije Bosne i Hercegovine – Federalno ministarstvo odbrane broj 29-26-4/41-1/12-298/04 od 09.02.2004.godine.

02 – 18 – Potvrda Doma zdravlja Ljubuški broj 132 2012 od 06.03.2012.godine sa izvodom iz Knjige protokola ratne bolnice Ljubuški broj 145 od 11.05.1992.godine.

199. Vijeće nalazi korisnim da navedena okolnost nije sporna i da u relevantno vrijeme jeste postojao navedeni sukob, ali navedeno prema mišljenju Vijeća ne isključuje istovremeno postojanje širokog i sistematičnog napada prema srpskom civilnom dijelu stanovništva Mostara, Čapljine i Stoca, prema kojima je organizovano i sistematski provođena politika lišenja slobode, nezakonitog zatvaranja i držanja u nehumanim uslovima u zatvoru Vojne ambulante u Mostaru i vojarni „Bruno Bušić“ u Dretelju, gdje su zatvorenici također podvrgavani različitim oblicima zlostavljanja.

200. Uporište za navedeni stav Vijeće nalazi u praksi MKSJ u kojoj se navodi da „Napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba ili se nastavljati tokom sukoba, ali ne mora nužno biti njegov dio.“²⁶

201. Drugi relevantan stav po ovom pitanju također se nalazi u praksi MKSJ i glasi:

„...prilikom utvrđivanja da li je došlo do napada na neko konkretno civilno stanovništvo, irelevantno je da je druga strana također počinila zvjerstva protiv civilnog stanovništva neprijatelja. To što je jedna strana izvršila napad na civilno stanovništvo druge strane, ne opravdava napad te druge strane na civilno stanovništvo one prve, a niti ne isključuje zaključak da su snage te druge strane zapravo svoj napad usmjerile upravo na civilno stanovništvo kao takvo. Svaki napad na civilno stanovništvo neprijatelja je protivpravan i zločini počinjeni u okviru jednog takvog napada mogu se, ako su ispunjeni i svi drugi uslovi, okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti.“²⁷

202. Kako je već rečeno, sam napad „*nije ograničen na upotrebu oružane sile, nego obuhvata i svako zlostavljanje civilnog stanovništva*“²⁸ dok se koncept "sistematskog" može definisati kao temeljno organizovan i redovan obrazac zasnovan na zajedničkoj politici sa znatnim javnim ili privatnim sredstvima.²⁹

203. Širok odnosno rasprostranjen napad se definiše u smislu da zločin može biti rasprostranjen ili počinjen u širokim razmjerima „zbog kumulativnog efekta niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela izuzetno velikih

²⁶ Kunarac, Predmet IT-96-23-A, Presuda žalbenog vijeća, 12.06.2002.godine, para.86.

²⁷ Kunarac, Kovač i Vuković, Žalbeno vijeće, presuda od 12. juna.2002. godine, para. 87-88.

²⁸ Vasiljević, Pretresno vijeće, presuda od 29. novembra 2002. godine paragraf 29-30.

²⁹ MKTJ, presuda Pretresnog vijeća, Akajesuu, para. 580

razmjera.”³⁰ Sistematičan napad se definiše u smislu da se radi o „obrascu zločina, odnosno njihovom redovnom ponavljanju koje nije slučajno sličnog kriminalnog ponašanja.”³¹

204. Dakle, Vijeće je imajući u vidu navedene stavove iz sudske prakse na temelju provedenih dokaza nesumnjivo utvrdilo da je napad koji se odvijao na prostoru Mostara, Čapljine i Stoca ima karakteristike i širokog i sistematičnog, čime je ispunjen prvi opšti uslov koji zahtijeva inkriminacija krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti.

205. Drugi opšti element ovog djela podrazumijeva da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, pa će Vijeće u daljem dijelu teksta iznijeti svoje zaključke o ispunjenosti i ovog elementa djela.

(b) Napad je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva

206. Sva lica prema kojima je napad bio usmjeren bila su civili. Naime, kako proizilazi iz iskaza saslušanih svjedoka, niko od njih u trenutku lišenja slobode nije bio uniformisan ili naoružan niti je bio uključen aktivno u bilo kakav vid oružanog sukoba. Odvedeni građani su uglavnom izvedeni iz svojih kuća, u civilnoj odjeći, koji nisu pri tom pružali bilo kakav vid otpora.

207. Činjenica da su pojedinci posjedovali oružje, odnosno da je prilikom pretresa pojedinih stanova nađeno oružje sa dozvolom, ne dovodi u pitanje civilni status stanovništva koje je bilo primarna meta napada, iz razloga što isti, nisu bili uključeni u bilo kakve vojne aktivnosti niti su bili organizovani u vojne ili borbene formacije. Dakle, primarni cilj napada bilo je civilno, srpsko stanovništvo opština Mostar, Čapljina i Stolac.

³⁰ Tužilac protiv Kordića i Čerkeza, br. IT-95-14/2-T, presuda od 26.2.2001. godine, („Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*“) paragraf 179.

³¹ Tužilac protiv Kunarac i dr., br. IT-96-23/1-A, Presuda od 12.6.2002. godine, paragraf („Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Kunarac i dr.*“) 94.

208. U prilog navedenom ide i činjenica da su neki od saslušanih svjedoka, kako je to prethodno opisano, po dovođenju u prostorije vojne ambulante i logora Dretelj oblačeni u vojne uniforme JNA, upravo da bi se lažno predstavili kao lica zarobljena u borbi.

209. Vijeće i u tom pravcu napominje da čak i činjenica da je neko lice bilo pripadnik neke od oružanih jedinica formiranih u početno vrijeme oružanog sukoba (kao što je slučaj sa svjedokom Draganom Rudanom) koji je dužio uniformu i naoružanje, ne lišava po automatizmu takvu osobu prava na zaštitu koju uživa u skladu sa zajedničkim članom 3. Ženevskih konvencija.

210. Drugim riječima, formalna pripadnost jedne osobe nekoj od oružanih formacija, neće automatski isključiti pravo na zaštitu koje ta osoba uživa, za vrijeme dok ne poduzima aktivno učešće u neprijateljstvima.

211. Dakle, Vijeće je u konkretnom slučaju cijenilo civilni status žrtava u vrijeme izvršenja krivičnog djela, odnosno u vrijeme lišenja slobode istih, njihovog odvođenja i zatvaranja u zatočeničkim objektima, te u odnosu na mjesto i vrijeme kada su bili podvrgnuti nehumanom postupanju od strane optuženih i drugih pripadnika udruženog zločinačkog poduhvata, koji su u to vrijeme pripadali oružanim strukturama HOS-a.

212. Navedeni zaključak je opravdan i sa stanovišta sudske prakse MKSJ, gdje se smatra da *“za utvrđivanje položaja žrtve kao civila, va ja uzeti u obzir prije njenu konkretnu situaciju u trenutku počinjenja zločina, nego njen status”*³² što je i cijenjeno u konkretnom slučaju, pa je tako nesporno utvrđeno da u vrijeme počinjenja zločina niti jedna oštećena osoba nije bila uniformisana, naoružana, niti je na bilo koji način poduzela aktivno učešće u borbi.

213. Vijeće u konačnici nalazi korisnim naglasiti da tokom predmetnog postupka odbrana nije ni osporavala navedeni status, odnosno nije izvodila bilo kakve dokaze u tom pravcu, pa je Vijeće kod utvrđivanja statusa žrtava, pošlo od odredbe zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija, koji je na osnovu aneksa 6. Dejtonskog mirovnog sporazuma primjenljiv u domaćem zakonodavstvu, a koji se prema praksi MKSJ smatra i dijelom običajnog prava.

³² MKSJ, predmet Blaškić, presuda pretresnog vijeća od 03.03.2000. godine, para. 214.

214. Naime, navedeni član definira uslove pod kojima lica uživaju zaštitu Konvencija, precizirajući da se civilima imaju smatrati:

“osobe koje ne uzimaju učešća u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje, ili su onesposobljeni za borbu” Ovim članom je propisano da će se prema ovoj kategoriji stanovništva postupati, u svakoj prilici, čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju ili imovnom stanju ili kojem drugom sličnom mjerilu.”

215. Naime, svi svjedoci optužbe su naveli da su oni i drugi oštećeni, lišeni slobode u civilu na način da su izvedeni iz svojih domova, ili drugih lokacija na kojima su zatečeni, poput ugostiteljskih objekata, odnosno evidentno je da oštećeni u tom trenutku nisu na bilo koji način učestvovali u borbama, neprijateljstvima, bili naoružani ili djelovali u okviru borbenog konteksta.

216. Dakle, na temelju izvedenih dokaza, Vijeće je na nesumnjiv način utvrdilo da su sva lica, u momentu hapšenja i pritvaranja, uživala zaštitu u skladu sa odredbama zajedničkog člana 3. Konvencija.

217. Kod donošenja ovakvog zaključka, Vijeće je imalo u vidu da su ova lica lišena slobode i bez davanja razloga prisilno odvođeni sa svojih radnih mjesta ili domova, često pod izgovorom odlaska na „informativni razgovor“, da bi u konačnici bili odvedeni i zatvoreni u prostorijama vojne ambulante Mostar i hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

218. Kako zajednički član 3. Konvencija daje apsolutnu zaštitu civilima, koji ni pod kojim uslovima ne mogu biti meta napada, to je nesumnjivo da sve radnje usmjerene na njihovo nezakonito lišenje slobode i zatvaranje, premlaćivanje, ubistva i druga nečovječna postupanja kojima su bili podvrgnuti za vrijeme zatočenja, odnosno sve radnje preduzete u okviru napada na stanovništvo, nisu imale karakter legitimnog vojnog cilja.

219. Shodno svemu naprijed iznesenom, Vijeće je došlo do nespornog zaključka da su sve žrtve zločina opisanih u izreci presude u vrijeme počinjenja djela imale status civila, te su u skladu sa odredbom zajedničkog člana 3. Konvencija uživale pravo na zaštitu

života i tjelesnog integriteta.

220. U dijelu presude u kojem će biti obrazložena krivica optuženih, posmatrana u kontekstu svih dešavanja na lokalitetu na kojem su počinjeni zločini, kao i svih ostalih okolnosti, dodatno će biti potkrepljen zaključak Suda o civilnom statusu žrtava, čime je ispunjen i drugi opšti element krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH.

221. Slijedeći opšti element ovog krivičnog djela podrazumijeva postojanje veze (nexus) između radnji optuženih i širokog i sistematičnog napada.

(c) Optuženi su znali za napad i njihove radnje su bile dijelom tog napada

222. Vijeće je na temelju provedenih dokaza nesumnjivo zaključilo da su optuženi, kao pripadnici vojnih struktura Hrvatskih obrambenih snaga (HOS), u vrijeme obuhvaćeno optužnicom bili u potpunosti svjesni širokog i sistematičnog napada koji se odvijao na području Mostara, Čapljine, Stoca i okoline Dubrava, te su postupajući u navedenom svojstvu znali da su njihove radnje dio tog napada.

223. U analizi psihičkog odnosa (*mens rea*) optuženih prema učinjenom djelu, u vrijeme počinjenja predmetnih krivičnih djela, kako je to utvrđeno u predmetu MKSJ Kupreškić i dr.³³, potrebno je ograničiti se na utvrđivanje (1) namjere da se izvrši dato krivično djelo, u kombinaciji sa (2) svijesti o širem kontekstu unutar kojeg se krivično djelo događa.

224. Dakle, da bi ovaj bitan element krivičnog djela zločini protiv čovječnosti bio ispunjen, potrebno je dokazati da je počinitelj, ne samo imao namjeru da počini krivično djelo ili djela u osnovi zločina, nego mora i znati da njegova djela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac³⁴. Počinitelj ne mora biti upoznat sa pojedinostima napada, niti mora odobravati kontest u kojem se čine njegova djela³⁵. Dovoljno je da optuženi razumiju opšti kontekst u kome su djelovali³⁶.

³³ Vidjeti odluku pretresnog vijeća u predmetu Kupreškić i dr., 14. januar 2000. godine, paragraf 556

³⁴ Drugostepena presuda u predmetu Tadić, par. 248

³⁵ Prvostepena presuda u predmetu Limaj, par.190

³⁶ Ibid.pozivanje na presudu pret.vijeća u predmetu Kordić,par.185

225. Da su optuženi znali za napad, kao i da njihove radnje predstavljaju dio napada, Vijeće je zaključilo posmatrajući taj aspekt svijesti, kako sa stajališta pozicija koje su u inkriminisanom periodu optuženi obavljali, tako i sa stajališta njihovih radnji, neposredno preduzimanih na terenu.

226. Tako tokom postupka nije bilo sporno da su svi optuženi obnašali određene funkcije u okviru vojnih struktura HOS-a, dakle, vojnih struktura koje su vršile širok i sistematičan napad, pa su u tom svojstvu i počinili predmetne inkriminacije za koje su oglašeni krivim.

227. Prema provedenim dokazima i vlastitom kazivanju optuženi Ivan Zelenika se dobrovoljno prijavio u redove HOS-a, nakon što je putem radio Mostar upućen poziv da se svi vojno sposobni muškarci mobiliziraju. Izjavio je da je postrojba HOS-a tada bila najbliža stanu u kojem je živio pa je otišao do vojne ambulante gdje je zatekao Vinka Martinovića „Štelu“, koji je bio zapovjednik HOS-a za Mostar i Seada Kapetanovića zv. „Kapu“.

228. Pripadnost optuženog HOS-u nije bila sporna tokom postupka, a ista je osim svjedočenjem optuženog potkrepljena iskazima drugih svjedoka i materijalnim dokazima³⁷. Dakle, tokom postupka je nesporno utvrđeno da je optuženi Ivan Zelenika u inkriminisanom periodu bio pripadnik HOS-a, te da je bio stacioniran u prostorijama vojne ambulante u Mostaru, gdje je prema izvedenim dokazima, ovlašten od strane Vinka Martinovića da se stara o uslovima u kojima su držani zatvoreni civili, odnosno da koordinira aktivnostima vezano zatvorene civile srpske nacionalnosti koji su izvođeni na ispitivanje i zadržavani jedno vrijeme u prostorijama vojne ambulante.

229. Optuženi Zelenika, umanjujući značaj svoj boravka u vojnoj ambulanti u svom iskazu u svojstvu svjedoka pojašnjava kako je zbog udesa „pošteđen“ odlaska na

³⁷ T-176– Matični karton na ime Zelenika Ivan

T-177– Jedinični karton na ime Zelenika Ivan

T-178– Uvjerjenje Federalnog Ministarstva odbrane broj 22-01-41-I-159505-01 od 27.09.2005.godine

T-179– Registra matičnih kartona Mostar za Zelenika Ivana

borbenu liniju, pa je određen da ostane u vojnoj ambulanti da se stara o popravkama vozila, nabavci hrane i drugim poslovima administrativne i tehničke prirode.

230. Međutim, razloge na kojima je Vijeće zasnovalo svoje uvjerenje o većim ovlastima optuženog Ivana Zelenike u odnosu na ulogu kakvom je on nastoji prezentirati u svom svjedočenju, Vijeće će iznijeti u dijelu u kojem se bude obrazlagala krivica optuženog za radnje za koje je oglašen krivim izrekom ove presude, dok je u kontekstu ovog opšteg elementa krivičnog djela, za Vijeće dovoljno da je optuženi u inkriminisanom periodu bio sastavni dio struktura koje su vršile napad, odnosno da je bio upućen u sve okolnosti pod kojima se isti odvijao kako na području grada Mostara tako i šire.

231. Pripadnost jedinicama HOS-a u vrijeme obuvaćeno optužnicom nisu sporile ni odbrane ostalih optuženih.

232. Tako je optuženi Edib Buljubašić prilikom saslušanja u svojstvu svjedoka pojasnio da u redove HOS-a dolazi iz stožera HOS-a u Zagrebu, jer je u vrijeme izbijanja sukoba bio regrutovan u Hrvatsku vojsku. U HOS BiH dolazi sredinom Jula 1992.godine, a 02.08.1992.godine u Dretelj na poziciju zamjenika zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“. Iz dokumenata koje je ovaj optuženi uložio u dokaze proizilazi da je na navedenu poziciju zvanično imenovan³⁸ od strane zapovjednika Ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, generala Blaža Kraljevića, a da je pri tom ostao u okviru vojne policije, gdje mu je neposredno nadređeni bio zapovjednik vojne policije HOS-a za Hercegovinu kapetan Ivan Petrušić³⁹.

233. Optuženi Edib Buljubašić tokom postupka nije sporio svoj status niti ulogu koju je imao u okviru kasarne u Dretelju, te tvrdi da je iz Hrvatske vojske došao sa činom poručnika⁴⁰, da bi veoma brzo bio raspoređen na poziciju zamjenika zapovjednika

³⁸ **T-42** i **O3-17** Imenovanje Zapovjedništva Ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Mostar od 02.08.1992. godine.

³⁹ **O3-15** Putni nalog Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Ljubuški broj: 123/92 od 16.08.1992. godine.

O3-16 Zapovijest Vojne policije HOS-a od 09.08.1992.godine.

⁴⁰ **T-73**– Uvjerenje Federalnog ministarstva odbrane, Uprava za odbranu Zenica broj 19-08-02-03-24-1-463/2004 od 25.02.2004.godine. Optuženi Buljubašić je u svjedočenju pojasnio da je u momentu dolaska u

kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, gdje ostaje do premještaja na mjesto zapovjednika vojne policije HOS-a Stolac⁴¹ 12.08.1992.godine, koju tvrdnju Vijeće nalazi potkrepljenom iskazima svjedoka i uvrštenim materijalnim dokazima⁴².

234. Optuženi Ivan Medić također nije sporio svoju pripadnost HOS-u tokom inikriminisanog perioda, što proizilazi iz materijalnog dokaza odbrane, odnosno Potvrde Zapovjedništva ratnog stožera Ljubuški⁴³ od 08.10.1992.godine, kojom se potvrđuje da je optuženi Ivan Medić bio pripadnik postrojbi HOS-a Ljubuški od 15.03.1992.godine od 20.08.1992.godine. Prema dokazu odbrane⁴⁴ optuženi je pripadao vojnoj policiji HOS-a 1710 dp. Ljubuški od 03.04.1992.godine.

235. Odbrana tokom postupka nije sporila da je optuženi povremeno boravio u kasarni „Bruno Bušić“ u Dretelju, gdje je kao i ostali vojnici HOS-a imao nesmetan pristup zarobljenim civilima srpske nacionalnosti, s tim da je odbrana ovog optuženog naglašavala da je u počinjenju inkriminacija koje su se stavljale na teret ovom optuženom došlo do greške u identifikaciji počinioca od strane oštećenih. U prilog navedenim tvrdnjama, odbrana je isticala činjenicu da je prema materijalnim dokazima uloženi u spis⁴⁵, optuženi bio nesposoban za služenje vojnog roka, te prema iskazima svjedoka odbrane nije imao položen ni vozački ispit, što po njihovom mišljenju predstavlja relevantne okolnosti u ispitivanju eventualne rukovodne uloge optuženog i uopšte u procjeni ličnosti koju svjedoci označavaju nadimkom „Poskok“.

Hrvatsku vojsku imao čin potporučnika, koji je dobio u JNA, da bi kasnije u Hrvatskoj vojsci bio promovisan u poručnika.

⁴¹ **T – 170** – Putni nalog za Buljubašić Ediba izdat od strane Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a broj 123/92, 16.09.1992.godine u kojem se navodi njegovo svojstvo zapovjednika vojne policije Stolac.

⁴² **T-74**– Potvrda uprave za odbranu Zagreb broj 512M2-62-06-146 od 09.02.2006.godine.

T-75– Dozvola na uvid u stanje u postrojbama HOS-a u Stocu za poručnika Buljubašić Ediba od 13.08.1992.godine.

T – 76 – Dozvola za nošenje osobnog naoružanja opapovjedniku Vojne policije poručniku Buljubašić Edibu.

T – 77 – Uvjerenje Federalnog ministarstva odbrane broj 19-08-02-03-24-2-464/2004 od 25.02.2004.godine, Zenica.

T-168– Potvrda Uprave za odbranu Zagreb, Ured za odbranu centar-Medveščak-Tnje broj 512M2-62-06-146 od 09.02.2006.godine.

⁴³ **O4 –4**- Potvrda Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 8.10.1992.potpisana od strane lica Mire Hrstića.

⁴⁴ **O4 –2** Uvjerenje Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida domovinskog rata od 27.2.2012.godine, broj 07/44-03-14/12.

⁴⁵ **T-175**– VOB za Medić Ivana.

O4-1- Uvjerenje Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida domovinskog rata od 27.2.2012.godine, broj 07/44-03-03/12.

O4-3 - Obrazac o podacima o služenju vojnog roka.

236. Nasuprot ovim navodima odbrane. Vijeće se temeljnom ocjenom dokaza ipak van svake razumne sumnje uvjerilo da je upravo optuženi Ivan Medić u inkriminisano vrijeme pripadao vojnoj policiji HOS-a i da je koristio nadimak „Poskok“, te da je u navedenom svojstvu počinio sve radnje za koje je oglašen krivim ovom presudom, što će biti detaljnije obrazloženo u dijelu presude, koji se bude ticao odluke o krivnji optuženih.

237. Optužena Marina Grubišić- Fejzić tokom postupka također nije sporila pripadnost jedinicama HOS-a, s tim da je odbrana ove optužene isticala da optužena u svojstvu vojnika HOS-a nije imala bilo kakve rukovodne nadležnosti, odnosno nije mogla odlučivati o hapšenju i zatvaranju civila niti o uslovima u kojima su isti držani.

238. Odbrana je čak sporila da optužena u vrijeme boravka u kasarni u Dretelju nije imala pristup zatvorenim civilima srpske nacionalnosti, dok je određeni vremenski period provela na borbenim položajima.

239. Pripadnost optužene HOS-u i to bojni HOS-a „Krešmir Pavičić- Pavo“ tokom mjeseca avgusta 1992.godine proizilazi iz materijalnog dokaza odbrane⁴⁶, dok u odnosu na prethodne mjesece iste godine, sama optužena u svom svjedočenju ističe da je u redove HOS-a došla doborovoljno i to već oko 01.07.1992.godine, kada dolazi u kasarnu/vojarnu Dretelj i javlja se poručniku Dervišu Kurtiću⁴⁷, koji je prema njenom stanovištu bio zapovjednik kasarne, koja je korištena kao obučni centar za mlade regrute i odakle su jedinice odlazile na borbene položaje. Optužena je tvrdila da za vrijeme boravka u kasarni nije imala doticaja sa zatvorenim civilima srpske nacionalnosti, u kojem dijelu joj Vijeće nije poklonilo vjeru, a iz razloga koje će detaljnije iznijeti u dijelu presude u kojem se obrazlaže zaključak o krivici optužene. Prema vlastitim tvrdnjama, za koje Vijeće nalazi uporište i u provedenim dokazima, optužena Marina Grubišić- Fejzić iz kasarne odlazi tek nekada 16.ili 17.08.1992.godine sa dijelom vojske koja biva angažovana na ratištu u Posavini.

⁴⁶ O5 -6- Odgovor ministarstva odbrane BiH broj: 10-50-101-531/12 od 25.06.2012.godine.

⁴⁷ Svjedok Kurtić Derviš je svjedočio na glavnom pretresu održanom 05.02.2013.godine a u dokaze je pod oznakom T-19 uvršten Zapisnik o saslušanju svjedoka Kurtić Derviša broj KT-RZ-26/06 od 14.04.2010.godine, zajedno sa Aneksom I od 27 fotografija.

240. U ovom dijelu, Vijeće je samo trebalo utvrditi da su optuženi u inkriminisanom periodu, odnosno u vrijeme počinjenja inkriminacija za koje su oglašeni krvima, pripadali jednoj od strana u sukobu, odnosno da su kao pripadnici jedne vojne formacije bili svjesni širine i sistematičnosti napada koji se odvijao u to vrijeme, a koji je bio usmjeren isključivo protiv civilnog stanovništva.

241. Svjedok Henrik Hovland, holandski novinar koji je u inkriminisanom periodu boravio na prostoru obuhvaćenom širokim i sistematičnim napadom situaciju opisuje riječima „Činilo se iz onoga što sam imao priliku vidjeti na mjestima gdje sam ja posjetio da je HOS imao kontrolu nad tim područjem. Blaž Krajević je bio njihov zapovjednik, on je imao potpunu kontrolu na tom području.“

242. Kako tokom postupka optuženi nisu ni sporili pripadnost vojnim strukturama HOS-a, te se navedena činjenica ima sagledavati u kontekstu masovnosti samog napada, te sveobuhvatnosti djelovanja jedinica HOS-a na teritoriji pod njihovom kontrolom, iz čega proizilazi nesporan zaključak da su optuženi, kao sastavni dio formacija koje su vršile napad, u potpunosti bili upućeni u svakodnevna dešavanja.

243. Prema stavu iznesenom u predmetu MKSJ-a Kordić i Čerkez, Pretresno vijeće je našlo da ono što pretvara djelo pojedinca u Zločin protiv čovječnosti jeste uključivanje tog djela u višu dimenziju kriminalnog ponašanja, pa stoga, da bi optuženi mogao snositi krivicu za isto, on mora biti svjestan te više dimenzije bilo da ima stvarno ili izvedeno znanje o širem kontekstu napada⁴⁸. Alternativno, počinitelj mora biti svjestan napada i prihvatanja rizika da njegovo djelo postane dio takvog napada⁴⁹, s tim da se ne zahtijeva upoznatost sa pojedinostima napada⁵⁰. Također, nije neophodno da se počinitelj slaže sa kontekstom djela⁵¹.

244. Dakle, sve navedeno, po ocjeni ovog Vijeća, ne ostavlja ni najmanji stepen sumnje da je ispunjen i treći bitan element za postojanje krivičnog djela zločini protiv

⁴⁸ Vidi: Kordić i Čerkez, (pretresno vijeće), 26.02.2001.godine, para.410.

⁴⁹ Vasićević, (pretresno vijeće), 29.11.2002.godine, para.37.

⁵⁰ Kunarac, Kovač i Vuković, (žalbeno vijeće), 12.06.2002.godine, para.59.

⁵¹ Kordić i Čerkez, (pretresno vijeće),26.02.2001.godine, para.185.

čovječnosti, jer su optuženi znali za napad i njihove radnje su bile dijelom napada, tačnije postojao je *nexus* između njihovih radnji i napada.

245. Kako bi se bolje shvatio položaj i uloga optuženih u ovim oružanim strukturama, Vijeće će u daljem dijelu teksta iznijeti kratak istorijat formiranja oružanih jedinica HOS-a na području koje je bilo obuhvaćeno širokim i sistematičnim napadom.

(i) Formiranje, struktura i organizacija HOS-a na području Hercegovine

246. Prema provedenim dokazima u ovom postupku, Hrvatske obrambene snage formirane su još u R Hrvatskoj u periodu 1991.godine, a njihov ogranak je formiran na prostoru Hercegovine, gdje je komandnu ulogu dobio Blaž Kraljević.

247. Vijeće je imalo u vidu da je na ovu okolnost Tužilaštvo uvelo dokaz pod naslovom „Organizacija HOS-a u BiH“ međutim, kako navedeni dokument sadrži samo ovjeru Tribunala u Hagu, bez autorizacije od strane osobe koja je isti sačinjavala, to je Vijeće isti cijenilo relevantnim samo u dijelu u kojem je saglasan sa ostalim provedenim dokazima.

248. Prema kazivanju svjedoka Petra Majića, ratni stožer HOS-a za Hercegovinu se osniva 18.12.1991.godine u Ljubuškom i za zapovjednika HOS-a za Hercegovinu se imenuje Blaž Kraljević. Prema daljem kazivanju ovog svjedoka, ustrojstvo HOS-a obuhvatalo je četiri bojne i to (1) prva bojna u Ljubuškom, (2) druga bojna u Mostaru na čelu sa Vinkom Martinovićem zv. „Štela“, (3) treća bojna Tomislavgrad, Livno za koje su bili zaduženi Ivan Marić i Mate Šukan, (4) bojna je bila u Čapljini, tu se sjeća Nikole Jurkovića i Samira Horozovića, koji je na spisku⁵² pripadnika HOS-a označen kao zapovjednik satnije.

249. Tako je svjedok Stanko Primorac izjavio da je i sam došao u redove HOS-a iz Hrvatske vojske, zajedno sa dvadesetak kolega koji su u to vrijeme bili u redovima te vojske, ali su inače porijeklom iz BiH. U vrijeme dolaska svjedoka u redove HOS-a glavni zapovjednik je već bio Blaž Kraljević. Koliko se sjeća, broj pripadnika HOS-a se povećavao kako se „zahuktavao“ sukob na prostoru Čapljine i Stoca, tako da je već u šestom mjesecu on postao zapovjednikom Prve bojne HOS-a Ljubuški koja je brojala oko 200 (dvije stotine) vojnika.

⁵² T-167- Mjesečni stav bojna HOS-a „Krešimir Pavčić – Pavo“ za 10 mjesec 1992.godine.

250. Prema kazivanju svjedoka Stanka Primorca, koji je bio na čelu Prve bojne u Ljubuškom, radilo se o vojnicima koji su kako on tvrdi „izvršavali zapovijedi urednije, moralnije i bolje vojnički nego ijedna postrojba u ratnoj zoni u Hercegovini. Za svoje vojnike dalje tvrdi da su to bili „izuzetno hrabri, visokomoralni momci, kcji su provodili i do 30 sati u neposredncj ratncj zoni, gcje su svakodneвно ginuli judi.“

251. Iako je odbrana optuženog Ivana Zelenike, kao i brojni svjedoci odbrane, nastojali ustvrditi da je HOS bio vojska, koja se samoorganizovala i djelovala stihijski, obzirom da su njihovu strukturu u početku uglavnom činili dobrovoljci bez prethodnog vojnog staža, te čak i određeni broj osoba koje su bile nepodobne za služenje vojnog roka još u Jugoslavenskoj narodnoj armiji, provedeni dokazi ukazuju na bitno drugačije stanje.

252. Odbrana optuženog Zelenike je u tu svrhu nastojala od svjedoka odbrane dobiti potvrdu da je u inkriminisanom periodu čak postojao određeni broj lica koja su se oblačila u uniforme HOS-a i uznemiravali građane, a da istovremeno nisu zvanično pripadali redovima HOS-a, međutim, osim pojedinačnih izjava svjedoka odbrane u tom pravcu, datih poprilično neodređeno i uopšteno, Vijeće za ove navode odbrane nije našlo konkretnije uporište u provedenim dokazima.

253. Dakle, Vijeće se na temelju provedenih dokaza uvjerilo da se ipak radilo o dobro organiziranoj i hijerarhijski uređenoj vojnoj strukturi, o čemu svjedoče brojni provedeni dokazi.

254. Prema daljem svjedočenju svjedoka Primorca, Odjel vojne policije je vodio Miro Hrستیć, Ivan Petrušić i njegov zamjenik Ivica Primorac, pomoćnik za logistiku je bio svjedok Marinko Spajić, pomoćnik za operativne poslove Niko Dragičević, zapovjednik oklopne bojne Dušan Kozina, zapovjednik inžinjerijske bojne Ivica Primorac. U stožeru Ljubuški se sjeća da su bili stacionirani pomoćnik promidžbe Mladen Bošnjak i Zdravko Kordić, načelnik odjela veze Ivan Jurić, načelnik prometnog odjela Čuljak, načelnik saniteta u Dretelju dr.Zoran Hranilović.

255. Optuženi Edib Buljubašić je u svom iskazu detaljno opisao dolazak u formirane strukture HOS-a sredinom mjeseca jula 1992.godine. On je pojasnio da je glavni zapovjednik HOS-a za Hercegovinu, čiji stožer je bio u Ljubuškom, bio Blaž

Kraljević, a njegov zamjenik je bio Ivica Primorac, dok je glavnom komandom HOS-a u Zenici komandovao brigadir Mladen Holman, čiji zamjenik je bio Jordan Ostojić. Jedan dio HOS-a bio je oformljen na području Jajca pod kontrolom Enesa Peštovića, ali oni nisu djelovali po nalogima Blaža Kraljevića već po instrukcijama HVO-a, pod čijom ingerencijom su bili u to vrijeme. Jedinice HOS-a u Tuzli predvodio je Josip Biloš a jedinice u Busovači i Vitezu, Darko Kraljević. Optuženi je pojasnio da u to vrijeme nisu svi segmenti HOS-a bili pod komandom Armije BiH ili HVO-a, već se njihovo djelovanje razlikovalo ovisno o mjestu gdje su oformljeni.

256. Odbrana je tokom postupka tvrdila da je vojska HOS-a bila legitimna komponenta Armije BiH, odnosno oružanih snaga R BiH u inkriminisanom periodu. Međutim, u Zapisnicima sa sjednice Predsjedništva R BiH⁵³ od 04.07.1992.godine koje je uložila odbrana optuženog Ediba Buljubašića, nema spomena jedinica HOS-a u kontesktu formiranja oružanih snaga BiH. Prvi trag zajedničkog djelovanja Armije BiH i jedinica HOS-a na terenu Hercegovine dešava se tek u julu 1992.godine.

257. Prema izvedenim dokazima, prvi dokument takve prirode jeste Naredba⁵⁴ načelnika štaba Vrhovne komande oružanih snaga R BiH, Sefera Halilovića, kojom se naređuje formiranje „Prve mostarske brigade“, čije sjedište će biti u Mostaru. Istom naredbom upućuje se na nastojanja smirivanja tenzija sa HVO-om na tom prostoru. Konkretizacija i dalja razrada načina formiranja ove brigade navedena je u naredbi⁵⁵ od 07.08.1992.godine, koja je upućena Regionalnom štabu odbrane Mostar i Komandi I Mostarske brigade.

258. Termin „prihvatno nastavni centar“ u kontekstu kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, korišten je u dokumentima⁵⁶ koje je izdavao pukovnik Salko Dedić, koji je prema iskazima svjedoka jedno vrijeme bio stacioniran u Dretelju, ali prema provedenim dokazima očigledno je to bio slučaj tek od početka avgusta, dok je do tog perioda kasarnu isključivo koristio HOS. Prema izvedenim dokazima, Armija BiH se zadržala u

⁵³ **O3-5** Zapisnik sa 137. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od 04.07.1992.godine.

⁵⁴ **O3-6** Naredba Štaba Vrhove komande Oružanih snaga Sarajevo broj: 02/768-1 od 30.07.1992.godine.

⁵⁵ **O3-8** Naredba Štaba Vrhovne komande oružanih snaga broj: 02/905-1 od 07.08.1992. godine.

⁵⁶ **O3-9** Zamolba za uvođenje telefona Ratnog nastavnog centra Dretelj broj: 20/92-1 od 10.08.1992.godine.

kasarni i nakon razmjene zatvorenika 18.08.1992.godine, što proizilazi iz dokumenta⁵⁷ koji je izdao Štab vrhovne komande oružanih snaga Sarajevo, i to načelnik štaba vrhovne komande Sefer Halilović, kojim obaviještava komandu Mostarske brigade da su u toku pregovori sa HVO-om u pogledu osiguravanja nesmetanih uslova nastavnog centra u kasarni u Dretelju.

259. Preuzimanje kasarne od strane HVO-a proizilazi iz Izvanrednog izvješća Vojne policije Čapljina od 22.08.1992.godine, koji je u dokaze uložila odbrana drugooptuženog⁵⁸, a iz kojeg je vidljivo da je u vojarni Dretelj nakon odlaska zatvorenika ostalo oko 22 pripadnika Armije BiH, koji su do tada bili pod komandom pukovnika Salke Dedića.

260. Da pripadnici HOS-a nisu formalno pravno bili inkorporirani u sastav Armije BiH u inkriminisanom periodu, proizilazi prije svega iz dokaza optužbe koji govori o organizaciji HOS-a u BiH, u kojem se među zaključcima navodi da „HOS nikada n.je prešao pod jedinstven zapovjedni lanac Armije BiH, iako je to zvaničnim odlukama bilo definisano“. Iz provedenih dokaza odbrane trećeoptuženog⁵⁹ proizilazi da takvo stanje traje sve do sredine avgusta 1992.godine, gdje je jasno vidljivo da se vođstvo HOS-a nakon pogibije Blaža Kraljevića 09.08.1992.godine⁶⁰ obraća Vrhovnoj komandi oružanih snaga BiH, kako bi se riješio njihov status. U odgovoru od 04.09.1992.godine se HOS obaviještava da se svi oružani sastavi koji priznaju Predsjedništvo R BiH, imaju smatrati dijelom oružanih snaga R BiH. Dokaze na ovu okolnost uvrstila je i odbrana drugooptuženog⁶¹, ali isti također datiraju iz perioda septembar 1992.godine, dakle nakon perioda u kojem su djelovali optuženi.

⁵⁷ **O3-10** Akt Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine broj: 02/340-907 od 22.08.1992. godine.

⁵⁸ **O2 - 5** – Izvanredno izvješće Vojne policije Čapljina od 22.08.1992.godine.

⁵⁹ **O3-11** Akt Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine broj. 02/340-1272 od 04.09.1992.godine.

O3-12 Akt Štaba odbrane Okruga Zenica broj: 05/958-3 od 05.09.1992. godine.

⁶⁰ **T - 68** – Izvod iz matične knjige umrlih za lice Blaž Kraljević broj 200-9/2005 od 12.12.2005.godine.

⁶¹ **O2-6**– Dopsi štaba Vrhovne komande oružanih snaga Republike BiH broj 02/340-1272 od 04.09.1992.godine.

O2 -7– Dopsis Štaba odbrane Okruga Zenica broj 05/958-3 od 05.09.1992.godine.

261. Jedan od dokumenata koji pokazuje vezu HOS-a sa Armijom BiH jeste i Dopis koji je komandant štaba teritorijalne odbrane opštine Hadžići, Mirsad Ćatić, uputio generalu Blažu Kraljeviću, kako bi izrazio zahvalnost za učešće jedinica HOS-a odnosno za pružanje ispomoći jedinicama Armije BiH, na području opština Ilidža, Hrasnica i Hadžići. Obzirom da dokument nije datiran, Vijeće iz navedenog samo može zaključiti da se radi o periodu prije pogibije Blaža Kraljevića, dakle prije 09.08.1992.godine, ali istovremeno ne nalazi da navedeni dokument na odlučujuć način mijenja ranije izneseni zaključak Vijeća po ovom pitanju, odnosno ne nalazi da ovaj dokument ima dokaznu snagu koju potencira odbrana.

262. Sam optuženi Edib Buljubašić je u pojašnjavanju statusa jedinica HOS-a bio izričit u tvrdnji da jeste postojao jedan vid koordinacije aktivnosti sa pripadnicima Armije BiH i to u vrijeme dok je pukovnik Salko Dedić bio stacioniran u kasarni u Dretelju, međutim, HOS je *de facto* formacijski i logistički bio naslonjen na HOS u Zagrebu, dok je Istureno komandno mjesto (IKM) bilo u Splitu. Tako optuženi u svom svjedočenju jasno razgraničava liniju komandovanja jedinica stacioniranih u Dretelju navodeći *„Naređer ja pripadnicima Armije BiH u Dretelju je izdavao Salko Dedić, pukovnik, nisam mogao ja narediti njima niti on meni. HOS je u Hercegovini bio pod komandom Blaža Kraljevića, a u Bosni pod kontrolom Holmana. Formacijski i logistički smo bili naslonjeni na Zagreb a sa Armijom smo bili u saradnji, sadejstvu i nekakvoj koordinaciji.“*

263. Iz dokumenta uloženog u dokaze⁶², također proizilazi da je Glavni stožer HOS-a bio u Zagrebu, kojem je glavni stožer u BiH bio direktno potčinjen. Također, dokument navodi da su HOS kao oružane snage, u logističkom smislu, bili naslonjeni na Hrvatsku vojsku, odnosno o svim promjenama su putem IKM-a u Splitu izvještavali HOS Zagreb. Za Glavni stožer HOS-a u Ljubuškom bili su vezani mjesni stožeri Mostara, Čapljine i Stoca, gdje već od februara-marta 1992.godine postoje jedinice HOS-a ekvivalenta bataljona. Dakle, sve važnije aktivnosti HOS-a morale su biti referisane u pomenute baze. Također, na terenu svaki od zapovjednika je efektivno zapovijedao svojim jedinicama samostalno, a general Blaž Kraljević svim jedinicama HOS-a.

264. Jedna od interesnih komponenti koja je zbližavala HOS i Armiju BiH u zajedničkom djelovanju je bila i zajednička suprotstavljenost interesima HVO-a, s tim

da je ideja jedinstvene BiH koju su propagirale obje vojne komponente imala u osnovi različit konačni cilj, za HOS to je bilo stvaranje konfederacije sa R Hrvatskom, dok je za Armiju BiH to bila jedinstvena nezavisna i suverena BiH, očuvana u međunarodno priznatim granicama. Navedeni zaključak je naveden u dokumentu Tužilaštva „Organizacija HOS-a u BiH“ u kojem jasno stoji da se *„politički i vjčni ciljevi HOS-a i HVO-s nisu podudarali u glavnim segmentima.“*

265. Dakle, na temelju iznesenog, Vijeće ostaje pri zaključku da u jednom periodu postoji značajna saradnja ove dvije oružane komponente, ali istovremeno nije dokazana zvanična pripadnost HOS-a regularnim oružanim snagama R BiH u inkriminisanom periodu, što je u konačnici Vijeću i bilo relevantno, jer je predmet ovog krivičnog postupka djelovanje jedinica HOS-a na prostoru Mostara, Čapljine i Stoca, i njihov odnos prema civilnom stanovništvu tih opština, dok njihov borbeni angažman u drugim dijelovima BiH ili naknadni vojni angažman i pridruživanje komponenti Armije BiH od septembra 1992.godine, nije bio predmetom analize u ovom postupku.

266. Podjeljenost HOS-a o kojoj je u svom svjedočenju govorio optuženi Edib Buljubašić evidentna je naročito nakon pogibije zapovjednika Blaža Kraljevića, kada strukture HOS-a iz Zenice prelaze u redove HVO-a. Odluka o prelasku jednog dijela HOS-a u postrojbe HVO-a donesena je od strane zapovjednika brigade HVO-a „Jure Francetić“ Zenica i zapovjednika Ratnog stožera HOS-a Mladena Holmana, koji je na tom mjestu naslijedio Blaža Kraljevića nakon njegove pogibije. Potpisnik dokumenta⁶² je i zapovjednik operativne zone Srednja Bosna, pukovnik Tihomir Blaškić. Većina pripadnika hrvatske nacionalnosti iz HOS-a Hercegovine također prelazi u redove HVO-a nakon pogibije Blaža Kraljevića i razmjene zarobljenih civila iz logora Dretelj, tj.njihovog prebacivanja u logor „Grabovina“ koji je bio pod kontrolom HVO-a u drugoj polovini avgusta i septembra 1992.godine.

267. Nakon pogibije Blaža Kraljevića, po nalogu HOS-a iz Zagreba u BiH dolazi Mile Dedaković zv. „Jastreb“ koji je trebao ustrojiti djelovanje HOS-a odnosno spriječiti nastanak eventualnih nemira između pripadnika HOS-a i HVO-a, jer se u to vrijeme

⁶² T-81 „Organizacija HOS-a u BiH“

⁶³ T-181 i O3-18 Odluka Hrvatskog vijeća odbrane o prelasku HOS-a u postrojbe HVO-a broj: 703/93 od 05.04.1993.godine.

vjerovalo da je HVO odgovoran za ubistvo Blaža Kraljevića⁶⁴. Dana 13.08.1992.godine, Mile Dedaković kao novi zapovjednik HOS-a za Hercegovinu daje dozvolu⁶⁵ optuženom Edibu Buljubašiću da izvrši uvid u postrojbe HOS-a u Stocu, jer su postojale određene dojave da je među vojnicima došlo do podjele na muslimansku i hrvatsku komponentu.

268. U to vrijeme, optuženi je sve manje aktivan u logoru Dretelj, s tim da ne spori da je istog dana pogibije Kraljevića raspoređen na punkt Krivodol gdje se desio atentat⁶⁶ na Kraljevića, dok dan prije sahrane zapovjednika Kraljevića koja se desila 14.08.1992.godine prelazi na mjesto zapovjednika vojne policije u Stocu.

269. Prema njegovom kazivanju dana 16.08.1992.godine u Hercegovinu dolazi Ante Prkačin iz Zagreba, kako ne bi došlo do sukoba između hrvatske komponente HOS-a i pripadnika HVO-a. Upravo na sahrani Blaža Kraljevića, Ante Prkačin je pozivao sve prisutne na održavanje dobrih odnosa i izbjegavanje svih napetih situacija koje bi mogle eskalirati u sukob. Jedan od načina smirivanja tenzija je prema kazivanju optuženog, bilo izmiještanje jednog djela vojnika na ratišta koji su pokrivala druge udarne jedinice HOS-a u Tuzli, Zenici i Vitezu. Ante Prkačin je u to vrijeme izdao Zapovijed⁶⁷ poručniku Edibu Buljubašiću i zastavniku Murvetu Đuheriću da stupe u kontakt sa stožerom HOS-a u Tuzli i usmeno im prenesu njegove naredbe.

270. Elaboriravši ukratko ustrojstvo i način djelovanja jedinica HOS-a u vrijeme i mjesto obuhvaćeno optužnicom u ovom predmetu, Vijeće će se dalje osvrnuti na komandnu strukturu koja je u inkriminisanom periodu bila prisutna na području Dretelja.

B. ZAPOVJEDNI KADAR KASARNE „BRUNO BUŠIĆ“ U DRETELJU

271. Jedna od spornih okolnosti tokom predmetnog postupka bilo je upravo pitanje ko je u inkriminisanom periodu činio rukovodni kadar kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju,

⁶⁴ T – 83 – Zapisnik o očevidu broj Kri 103/92, sačinjen od strane Osnovnog suda u Ljubuškom.

⁶⁵ 03 - 13 Dozvola Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu od 13.08.1992. godine kojom se omogućava uvid u stanje u postrojbama HOS-a u Stocu za poručnika Ediba Buljubašića. Dozvolu je potpisao glavni inspektor HOS-a Mile Dedaković "Jastreb".

⁶⁶ T-78– Zapovjest Vojne policije HOS-a od 09.08.1992.godine.

⁶⁷ T-169– Zapovjed zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Ljubuški.

koja je uključivala veliki broj objekata, počevši od upravne zgrade, preko hangara u kojima je držana municija i materijalno tehnička sredstva, te sredstva logistike (lijekovi, oprema i sl.) i najzad hangari u kojima su držani zatvoreni civili srpske nacionalnosti dovedeni sa područja Mostara, Čapljine i Stoca.

272. Svjedoci optužbe koji su u inkriminisanom periodu i sami bili pripadnici HOS-a nisu Sudu ponudili relevantne podatke u pravcu utvrđivanja komandne strukture kasarne i logora u Dretelju, te Vijeće primjećuje da je većina ovih svjedoka iskazivala neodređeno, uopšteno i nastojeći izbjeći bilo kakav vid odgovornosti i dovođenja u kontekst sa dešavanjima u kasarni „Bruno Bušić“ u Dretelju. Tako ni svjedok optužbe Majić Petar koji je obnašao dužnost načelnika ustroja kadrovskih poslova HOS-a za Hercegovinu nije mogao dati decidno izjašnjenje ko je u inkriminisanom periodu obnašao dužnost zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, i ko je samim tim imao ingerenciju nad zatvorenim civilima srpske nacionalnosti.

273. HOS je imao i tri obučna centra koji su se nalazili na području Ljubuškog. Načelnik obuke u centru „Gornja Vitina“ kao i Ante Dugandžić načelnik obuke (obučni centar Lipno) i optuženi Srećko Herceg, kao načelnik obuke u obučnom centru „Staro Hardomilje“ su dolazili redovno ujutru na brifing kojem je prisustvovao rukovodni kadar HOS-a i zapovjednik Blaž Kraljević. Ovo su bili obučni centri

274. Za područje Čapljine, kao obučni centar je služila kasarna „Bruno Bušić“ u Dretelju, ona je služila za obuku novih dobrovoljaca u redove HOS-a. Koliko se svjedok Majić sjeća, prvobitni zapovjednik, te kasarne je bio Hektor Ćosić zv. „Dida“, nakon njega Mirsad Zahirović zv. „Dugi“, a onda je nekada u avgustu 1992.godine došao Edib Buljubašić.

275. Istog mjeseca, tačnije 01.08.1992.godine donesena je Odluka⁶⁸ o organizaciji i formiranju ustanove oružanih snaga R BiH kojom je predviđeno da će se prihvatno-nastavni centar u Čapljini (kasarna Dretelj) koristiti za obuku regruta oružanih snaga BiH. Navedeno jasno ukazuje da su prije ovog perioda isključivo jedinice HOS-a koristile kapacitete kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

276. Svjedok Stanko Primorac se sjeća da je kasarna u Dretelju preuzeta od JNA nekada oko 22.04.1992.godine nakon oslobađanja grada Čapljine. Na redovnim brifinzima na koje je odlazio u svojstvu zapovjednika Prve bojne u Ljubuškom sjeća se da je u svojstvu zapovjednika ove vojarne istupao Hektor Ćosić zv. „Dida“, a povremeno bi u svojstvu zapovjednika brifinzima prisustvovali Mirsad Zahirović i Sajo Horozović⁶⁹. Svjedok Sead Kurtić, u to vrijeme pripadnik HOS-a, također vjeruje da je zapovjednik kasarne tj. logora Dretelj bio Hektor Ćosić zv. „Dida“ za kojeg je čuo da je inače došao iz Zagreba. Svjedok je pojasnio da je on bio zapovjednik i dijela kasarne u kojem su bili smješteni vojnici na obuci i čitavog kompleksa, koji je uključivao hangare u kojima su držani zarobljeni civili. Pojašnjavajući navedeno svjedok je rekao „*Ma kasarna ili logor Dretelj, to je jedno te isto za mene.*“

277. Da ova kasarna nije isključivo korištena kao obučni centar već i kao logor u kojem su držani zatvorenici srpske nacionalnosti, proizlazi ne samo iz iskaza ovog svjedoka, već i brojnih dokaza provedenih tokom postupka.

278. Svjedokinja „A“ koja je u logor dovedena već početkom maja, dakle nedugo po njegovom formiranju, i koja je ostala tu sve do razmjene 18.08.1992.godine, stekla je tokom boravka utisak da su rukovodni kadar kasarne i samim tim i logora koji je bio oformljen unutar kompleksa kasarne činili „Blaž Kraljević, Ivan Petrušić, Miro Hrstić, Sejo Horozović i Mirsad Zahirović zv. „Dugi“, koje u svom iskazu navodi i optuženi Edib Buljubašić, međutim, kako niti jedna od ovih osoba nije obuhvaćena optužnicom u predmetnom postupku, to se Vijeće nije detaljnije bavilo pitanjem njihove eventualne komandne pozicije u sklopu logora Dretelj.

279. Svjedok Stanko Primorac je pojasnio da su brifinzi odnosno sastanci rukovodnog kadra HOS-a održavani redovno u stožeru u Ljubuškom, čak se sjeća da je jedan dan u

⁶⁸ **O3 – 7** Odluka o organizaciji i formiranju ustanove oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine broj: 02/819-1 od 01.08.1992.godine.

⁶⁹ U prilog rukovodnom statusu Saje Horozića u okviru vojne policije HOS-a ide i dokaz odbrane četvrtoptuženog Ivana Medića, **O4-7** te dokazu Tužilaštva **T-71** a radi se o Potvrdi vojne policije HOS-a Vojarna „Grabovina“ Čapljina od 21.09.1992.godine kojom je Sajo Horozić odobrio Dostinji Kovačević da napusti vojarnu Dretelj i da se javi u Mostar na radnu obavezu. Dostinja Kovačević je jedna od zatvorenica Dretelja koja je nakon razmjene 18.08.1992.godine ipak odlučila ostati u Dretelju dok su ostali zatvorenici prebačeni u vojni zatvor HVO-a.

sedmici bio striktno određen za ovu vrstu sastanaka. U kasarni je koliko je njemu bilo poznato bio stacioniran Mirsad Repak koji je bio na čelu Odjela tajne policije. Koliko je svjedoku poznato njemu je bio direktno i neposredno nadređeni Blaž Kraljević, te vjeruje da osim Blaža u to vrijeme niko drugi nije mogao izdavati naređenja Mirsadu Repku.

280. O širini ovlasti Blaža Kraljevića koji je odlučivao o svim važnijim pitanjima, među kojima su zasigurno bili i formiranje logora u okviru kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, te držanje civila u nehumanim i nehigijenskim uslovima u kojima su boravili, govori i činjenica da je prema materijalnim dokazima samo general Blaž mogao pustiti osobe iz logora.⁷⁰

281. Koliko se svjedok Primorac sjeća, u kasarnu Dretelj je kasnije došla grupa jedinica Armije BiH kojom je zapovijedao pukovnik Armin Pohara, a nakon njega pukovnik Salko Dedić, ali mu nije poznato da je u okviru kasarne optuženi Srećko Herceg obnašao bilo kakvu zapovjednu dužnost.

282. Optuženi Edib Buljubašić koji je u svom iskazu datom u svojstvu svjedoka, detaljno opisao ulogu svakog od optuženih, dok za Srećka Hercega samo tvrdi da je čuo da povremeno dolazi u Dretelj, ali to je sve što je njemu poznato o ulozi optuženog u logoru, što pojašnjava riječima. *„da se bilo čime on isticao ili da je nešto loše radio sigurno bih ga zapamtio.“* Optuženi Buljubašić se u daljem toku svjedočenja ogradio od bilo kakvih konstatacija u odnosu na ovog optuženog za period prije njegovog dolaska u Dretelj, dakle prije 02.08.1992.godine, a koliko je njemu poznato, optuženi Srećko Herceg je u tom periodu bio zapovjednik obučnog centra Staro Hardomilje.

283. Saslušani svjedok Petar Majić se opredijelio da su obučni centri i kasarna Dretelj zapravo imali isti princip rada, s tim da je kasarna imala bolje uslove za rad, ali

⁷⁰ **T-44**– Nalog za otpust po naređenju generala Blaža Kraljevića, vojarna „Bruno Bušić“ Dretelj od 05.08.1992.godine.

T-54– Nalog za otpust lica Momčila Govedarice iz vojnog zatvora, HOS Vojarna Bruno Bušić Dretelj od 08.08.1992.godine.

T-55– Zapovjed da se pusti na slobodu Govedarica Momčilo, potpisana od strane Blaža Kraljevića, Zapovjedništvo ratnog stožera Ljubuški 08.08.1992.godine.

organizaciono, djelovali su na istom principu i posmatrano u formacijskom smislu na čelu im je bio zapovjednik. Prema njegovoj procjeni, ukoliko je u to vrijeme bilo zatvorenika u hangarima u sklopu kasarne Dretelj, onda su oni prema njegovom mišljenju bili u isključivoj ingerenciji zapovjednika Blaža Kraljevića, koji je neposredno bio nadređen zapovjednicima obučnih centara i kasarne u Dretelju.

284. General Blaž Kraljević je prema iskazima svjedoka uživao najviši autoritet te je vršio stvarnu i efektivnu kontrolu nad pripadnicima HOS-a u Hercegovini, pa samim tim i nad vojnicima koji su bili stacionirani u logoru Dretelj. Njegovo ponašanje u svom iskazu slikovito opisuje svjedok Henrik Hovland, ratni izvještavač iz Norveške koji je imao priliku provesti izvjesno vrijeme sa Blažom Kraljevićem i uvjeriti se u efektivnu kontrolu koju je vršio nad potčinjenim vojnicima. Ovaj svjedok je tako izjavio kako je stekao dojam da je Kraljević sam sebi dodijelio čin i bilo je vidljivo da je volio osjećaj moći koji mu je pružala pozicija generala. Svjedoku se nekad činilo da je do logora gdje su držali zatočene srbe general odlazio samo kako bi im neposredno manifestirao nadmoć koju posjeduje. Svjedok je u tom pravcu izjavio: *„Blaž je tu sve kontrolisao, on je bio glavni, čak je rješavao i manje nesporazume i vrlo rijetko je delegirao ovlasti na druge...činilo se da sve sam radi. Blaž je naređivao zatvaranje civila, njihovo premrještavanje, on ih je obilazio i postrojavao po njihovom dolasku. Mogao je vijetiti povrede na njima i čak je i naređivao da se krju u gornjim hangarima ako bi u logor došle neke novinarske ekipe.“*

285. Na isti način svjedoci optužbe koji su u to vrijeme bili zatvoreni u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, opisuju ponašanje zapovjednika Blaža Kraljevića kojem su često i neposredno mogli posvjedočiti još od trenutka dolaska u logor, gdje bi odmah na ulasku bili postrojani upravo od strane Blaža Kraljevića.

286. Kako je Blaž Kraljević kao zapovjednik HOS-a za Hercegovinu imao angažman na znatno većem prostoru, te kako svoju efektivnu kontrolu nije mogao samostalno vršiti, to je u odnosu na zatvorene srbe u Dretelju tu kontrolu vršio posredstvom upravnika logora tj. zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

287. Vijeće se u pravcu utvrđivanja identiteta osobe koja je imala rukovodne ovlasti u logoru Dretelj prvenstveno rukovodilo iskazima osoba koje su zatvorene u logoru nedugo po njegovom formiranju, negdje već početkom maja 1992. godine, među kojima je i svjedokinja „A“ koja veoma detaljno opisuje rukovodeći kadar u početno vrijeme.

288. Većina saslušanih svjedoka je saglasna da su rukovodeću ulogu u logoru tj.kasarni „Bruno Bušić“ u Dretelju imali Hektor Čosić „Dida“, Šime Martinović, Sajo Horozić i Edib Buljubašić. Optuženi Edbi Buljubašić, u svom svjedočenju opisuje da ga je na mjesto zamjenika zapovjednika kasarne u Dretelju postavio lično Blaž Kraljević. Po dolasku u Dretelj, optuženi tvrdi da je u tom trenutku u hangarima kompleksa kasarne „Bruno Bušić“ bilo zatvoreno oko 200 (dvije stotine) civila⁷¹ srpske nacionalnosti na način da su muški zatvorenici držani odvojeno od zarobljenih žena.

289. Po dolasku u logor Dretelj, satnik Ivan Petrušić ga je upoznao sa obavezama i dužnostima i tada je saznao da rukovodnu ulogu u kasarni imaju još Šime Martinović, Derviš Kurtić, a upoznao je i druge oficire među kojima su bili dr.Zoran Hranilović, Mirsad Repak te pukovnika Armije BiH Salku Dedića, čija jedinica je u to vrijeme bila stacionirana u Dretelju. Optuženi tvrdi da su pobrojani oficiri HOS-a bili čelni ljudi koji su odlučivali o hapšenjima i zatvaranjima srba u Mostaru, Stocu i Čapljini, naročito pomoćnik zapovjednika za bezbjednost Miro Hrstić, koji je prema tvrdnjama optuženog u tom pravcu imao najveće ovlasti.

290. Optuženi Buljubašić je bio kategoričan u tvrdnji da on kao zamjenik zapovjednika, i ostali optuženi nisu imali ingerencije da izdaju naloge za hapšenje i zatvaranje civila srpske nacionalnosti, niti su mogli odlučiti koliko vremena će ko od njih biti zatočen, kao ni o uslovima u kojima su boravili, ali je potvrdio da su srbi u više navrata dovođeni i zatvarani u hangare logora Dretelj. Tako opisuje da je nakon njegovog dolaska 02.08.1992.godine, u dva ili tri navrata dovezen kamion u kojem su

⁷¹ **T-59**– Spisak pritvorenika centralnog vojnog zatvora HVO Mostar koji su oslobođeni pritvora od 05.11.1992.godine. Svi zarobljenici koji su se zatekli u Dretelju na dan 18.08.1992.godine prebačeni su u vojni zatvor pod kontrolom HVO-a. Iz dokumenta uloženog kao dokaz optužbe u kojem se navodi ukupan broj otpuštenih zatvorenika jasno proizlazi da je broj od 200 zatvorenih civila najpribližnja procjena ukupnog broja zatvorenih civila u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

bili civili iz Mostara i Stoca, isti su po dolasku postrojeni i pretučeni, a potom odvedeni i zatvoreni u hangar ove kasarne.

291. Optuženi navedeno opisuje riječima „oni dođu, degenek, silaze sa kamiona, izudarani, izgnječeni, prebjeni, uništeni, nikakvi i sad ih vode u hangare. Onda sam ja po naredbi Petrušića rjih upisivao u svesku, tako što bi pitao svakog kako se zove, pa kad bi rekao pitali bi ga što je u četnicima, ako bi rekao da nije dobio bi šamarčinu i slično. Bilo je onda skidaj prsten, skidaj kaiš, pertle i sve para što imaju...al nema, kaže uzeli im u Mostaru i tako smo mi ispaštali ovi dole pokupe lov, a mi gore dobijemo malo. Eto tako je bilo.“

292. Optuženi je tvrdio da je zapovednik vojne policije za Hercegovinu, Ivan Petrušić, ujedno bio i zapovjednik kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, te da je zajedno sa ostalim rukovodnim kadrom HOS-a na čelu sa zapovjednikom Blažom Kraljevićem odlučivao o pitanjima formiranja, ustrojstva i funkcionisanja logora Dretelj.

293. Dalje je pojasnio da su o hapšenju srba po Stocu odlučivali Ivan Petrušić, Mirsad Repak i Esad Eminović zv. „Kvale“⁷² te je lično imao priliku vidjeti kada bi Repak označio kuće pojedinih srba koje su potom opljačkane, a vlasnici odvedeni u logor u Dretelju. O ovome tvrdi da je svjedočio na suđenju Mirsadu Repku u Norveškoj, koji je u konačnici osuđen. Optuženi pojašnjava da su u to vrijeme optuženi Repak i Petrušić na izvjestan način „trgovali“ ljudima, tako da su koristeći ovlasti pojedince puštali iz pritvora za novac. Kako Ivan Petrušić nije optužen⁷³ zajedno sa ostalim u ovom predmetu, već je saslušan u svojstvu svjedoka odbrane, to se Vijeće u ovoj presudi neće detaljnije baviti njegovom ulogom u okviru logora Dretelj.

294. Sličan odnos prema zarobljenicima imao je i general Blaž Kraljević, što je najbolje vidljivo iz njegovog odnosa prema zatvoreniku Saši Stoliću, koji je uhvaćen i

⁷² U dokumentu označenom kao T-81 koji govori o organizaciji HOS-a u BiH, u njemu se navodi da je HOS Stoca bio smješten u fabrici „Inkos“. Zapovjednik jedinice ekvivalenta bataljona bio je Esad Eminović zv. „Kvale“.

⁷³ Vijeće također primjećuje da je prema dopisu uloženom u spis dana 14.05.2014.godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova dopisom obavijestilo Sud da je CJB Trebinje dana 03.04.2014.godine Tužilaštvu BiH prosljedilo Izvještaj o počinjenom krivičnom djelu Ratni zločin na području opštine Čapljina- logor Dretelj tokom 1992.godnine, protiv Ivana Petrušića.

lišen slobode kada se kao regrut vojske JNA vraćao kući. Njega su u logoru prozvali imenom „Tenkista“ i predstavljali su ga kao nekoga ko je učestvovao u sukobima na strani JNA, zbog čega je mladić naročito bio maltretiran i podvrgavan svakodnevnim oblicima zlostavljanja, od kojih su neke metode bile veoma okrutne. Najtipičniji primjer nečovječnog postupanja prema ovom licu je podvrgavanje operaciji slijepog crijeva bez anestezije, koju je izvršio dr. Hranilović, koji je inače boravio u stacionaru u sklopu kasarne. Svjedok Srećko Marić, opisuje da je nakon operacije imao priliku razgovarati sa Sašom Stolićem i isti mu je rekao da je Blaž zapovijedio da se hirurški zahvat obavi unutar kasarne, kako bi zatvorenik bio pod kontrolom HOS-a. Pojašnjava da je generalu Saša Stolić bio „interesantan“ jer je pregovarao sa njegovim ocem u Njemačkoj o izvjesnoj sumi novca koja bi bila plaćena za puštanje Saše iz zatvora. Međutim, suma koju je general zatražio je bila enormna, tako da je otac nije mogao obezbijediti i Saša Stolić u logoru ostaje do njegovog raspuštanja.

295. Osim što iz navedenog proizilazi da je Blaž Kraljević, kako to pokazuju i ostali provedeni dokazi, bio glavni zapovjednik HOS-a, osnivač logora Dretelj i najodgovorniji za sve uslove u kojima su držani zatvorenici, opisano postupanje samo dodatno uvjerava Vijeće u činjenicu da su zatvoreni civili srpske nacionalnosti bili lišeni svakog minimuma ljudskog dostojanstva, tretirani od strane pripadnika HOS-a ne kao ljudi, već kao predmeti kojima se čak moglo i trgovati.

296. Vijeće u ovom dijelu neće dalje elaborirati navedeni zaključak, obzirom da će diskriminatorski odnos pripadnika HOS-a i samih optuženih, ispoljavan prema zatvorenicima, biti detaljnije elaboriran u dijelu presude koji se bavi kvalifikacijom progona u osnovi Zločina protiv čovječnosti, za koju su optuženi oglašeni krivima.

297. Dakle, Tužilaštvo tokom predmetnog postupka nije dokazalo van svake razumne sumnje da su optuženi imali rukovodeće uloge na način da su mogli odlučivati o hapšenju i zatvaranju srba sa područja Mostara, Stoca i Čapljine ili da su odlučivali o njihovom držanju u nehumanim uslovima i njihovoj daljoj sudbini, ali jeste dokazano da su u inkriminisanom periodu bili svjesni ovog sistema koji je bio na snazi, a koji su oformili čelni ljudi HOS-a i provodili u djelo, te su postupajući u svojstvu pripadnika HOS-a imali neometan pristup zatvorenicima smještenim u prostorijama vojne ambulante Mostar (op.Ivan Zelenika) i hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju (op.

Buljubašić, Medić i Grubišić-Fejzić) u kojima su držani zatočeni muškarci i žene civili srpske nacionalnosti, prema kojima su umišljajno i iz diskriminatorne namjere poduzeli pojedinačne radnje inkriminacije za koje su oglašeni krivim izrekom ove presude, a kojim pojedinačnim radnjama su dali značajan doprinos održavanju na snazi ovako uspostavljenog sistema.

298. Svjedoci u svojim iskazima u svojstvu zapovjednika logora pominju povremeno optuženog Srećka Hercega, te ga na spisku⁷⁴ koji su pravili bivši zatvorenici logora, označavaju kao zapovjednika, međutim, iz razloga koje će Vijeće elaborirati u dijelu koji se odnosi na oslobađajući dio presude, bit će izneseni razlozi zbog kojih se ova tvrdnja optužnice nije tokom postupka mogla ustanoviti van svake razumne sumnje.

IV. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST OPTUŽENIH U OKVIRU UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVAATA

299. Optužnica je teretila optužene za učestvovanje u Udruženom zločinačkom poduhvatu koji je oformljen od strane najviših vojnih struktura HOS-a, kao vojnog ogranka Hrvatske stranke prava (HSP), na način da su svojim radnjama unaprijeđivali i podržavali sistem nezakonitog hapšenja i zlostavljanja civila srpske nacionalnosti sa područja Mostara, Čapljine i Stoca, koji su držani u nehumanim uslovima u prostorijama vojne ambulante Mostar i hangarima kompleksa kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, gdje su zatvoreni civili svakodnevno bili podvrgnuti raznim oblicima maltretiranja od strane optuženih i drugih vojnika, odakle su u konačnici trebali biti trajno premješteni sa teritorija Hercegovine.

300. Vijeće ovde nalazi korisnim naglasiti da je optužnica pored učestvovanja u UZP-u, teretila optužene Ivana Zeleniku, Srećka Hercega i Ediba Buljubašića i po osnovu komandne odgovornosti, ali Vijeće primjećuje da optužnica ovaj oblik odgovornosti nije obuhvatila u činjeničnom opisu, već samo u okviru pravnog opisa djela, koji u konačnici ne obavezuje Sud, pa navedeni vid odgovornosti nije ni mogao biti ispitan u odnosu na ove optužene.

⁷⁴ T-67 i O4 – 15 - Spisak HOS personal vojnog osoblja logora Dretelj koji su sačinili bivši zatvorenici logora u Dretelju.

301. Vijeće je nakon provedenog postupka optužene oglasilo krivima kao učesnike u udruženom zločinačkom poduhvatu tipa II, odnosno Vijeće je tokom provedenog postupka došlo do nesumnjivog zaključka da su optuženi svojim radnjama učestvovali u „sistemskom“ udruženom zločinačkom poduhvatu koji su oformile i održavale na snazi čelne strukture HOS-a.

302. Prigovori odbrane u pogledu zakonske mogućnosti primjene UZP-a nisu prema mišljenju Vijeća osnovani. Naime, Udruženi zločinački poduhvat je ugrađen u KZ BiH i to u član 180. stav 1. koji propisuje načine na koje lice postaje lično odgovorno za određena krivična djela iz Glave XVII KZ BiH, uključujući zločine protiv čovječnosti (Član 172.) za koji su se optuženi teretili potvrđenom optužnicom.

303. Naime, član 180. stav 1. izveden je iz člana 7.1 Statuta MKSJ i gotovo mu je identičan, a postao je dio KZ BiH nakon stupanja na snagu člana 7.1 i nakon tumačenja MKSJ-a da on obuhvata, konkretno, udruženi zločinački poduhvat kao način saizvršenja kojim se stiče individualna krivična odgovornost⁷⁵

304. Član 180. stav 1. glasi: "Osoba koja planira, naredi, učini ili podstrekava ili pomaže u planiranju, pripremanju ili učinjenju krivičnih djela iz člana ... 172. i 175. (zločini protiv čovječnosti ; ratni zločin protiv ratnih zarobljenika)... ovog zakona, kriva je za to krivično djelo". ...

305. Udruženi zločinački poduhvat sam po sebi ne predstavlja krivično djelo, već oblik učešća u izvršenju krivičnog djela⁷⁶ Odredba člana 180. stav 1. KZ BiH u koju je ugrađen udruženi zločinački poduhvat sadrži nekoliko oblika radnji saizvršilaštva odnosno učešća koje su određene s obzirom na specifičnu prirodu i težinu krivičnih dijela na koje se može primjeniti i na činjenicu da se radi o odgovornosti za krivična djela koja po pravilu sadrže veliki broj radnji počinjenja, o krivičnim djelima koja se najčešće čine od strane većeg broja osoba, o djelima koja imaju planski, sistemski karakter...⁷⁷

⁷⁵ Komentari krivičnih zakona u BiH, Knjiga 1 (Zajednicki projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo 2005. godine), str. 593,594

⁷⁶ Prvostepena presuda Trbić Milorad, broj X-KR 07/386 od 16.10.2009. godine paragraf 210; drugostepena presuda Bundalo Ratko broj -KRŽ-07/419 od 28.01.2011 paragraf 240., prvostepena presuda Rašević i Todović broj X-KR 06/275 od 28.02.2008. godine paragraf 111.

⁷⁷ Komentari krivičnih zakona u BiH; strana 593

306. Kada se posmatra navedeni član i oblici radnje koji su tu nabrojani onda je očigledno da je zakonodavac slijedio osnovna pravila krivične odgovornosti koja proizilaze iz međunarodnog krivičnog prava i iz odredaba Statuta MKSJ-a, kao i iz odredaba iz člana 25. stav 3. tacke a)-e) Rimskog statuta, pošto je značajno proširio moguće radnje izvršenja i saučesništva u izvršenju krivičnih djela.

307. Međunarodna sudska praksa u tumačenju pojma "počinjenje" iz člana 7. stav 1., koji je ugrađen u domaći zakon kao član 180. stav 1. KZ BiH, konkretno propisuje: (1) da je udruženi zločinački poduhvat oblik saizvršilaštva koji utvrđuje ličnu krivičnu odgovornost; (2) da "počinjenje" u smislu člana 7. stav 1. Statuta MKSJ (a samim tim u smislu člana 180. stav 1. KZ BiH) uključuje svjesno učešće u zajedničkom udruženom poduhvatu; i (3) da su elementi udruženog zločinačkog poduhvata utvrđeni u međunarodnom običajnom pravu i da su prepoznatljivi. U primjeni termina "počinjenje" iz člana 180. stav 1., ovo Vijeće mora uzeti u obzir definiciju tog termina u značenju koje je imao kada je preuzet iz međunarodnog prava u KZ BiH⁷⁸.

308. Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* bilo je prvo vijeće MKSJ-a koje je identifikovalo i definisalo tri tipa UZP-a koje su postojale u međunarodnom pravu u odgovarajućem periodu.⁷⁹ MKSJ je naknadno identifikovao tri tipa UZP-a: prvi tip - "opšti" ili "osnovni", drugi tip: "sistemski" i treći tip: "prošireni".⁸⁰ U predmetima MKSJ je u više predmeta razmatran i prihvaćen sistemski UZP⁸¹, kao i u predmetima Suda BiH⁸².

309. Bez obzira o kojem se tipu UZP-a radi, da bi se utvrdilo da je optuženi učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu moraju biti ispunjena tri uslova: (1) pluralitet osoba; (2) postojanje zajedničkog cilja (ili plana) koji mora odgovarati nekom od zločina predviđenih Statutom odnosno u ovom slučaju Krivičnim zakonom BiH ili

⁷⁸ Ustavni sud BiH zaključio je da Statut MKSJ-a čini „sastavni dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine“, kao jedan od dokumenata kojima se reguliše primjena međunarodnog prava u BiH kako je to propisano članom III(3)(b) Ustava BiH, Abduladhim Maktouf, predmet br: Ap-1785/06, Odluka o dopustivosti i meritumu po žalbi na Presudu Suda Bosne i Hercegovine, 30.03.2007, paragraf 70; Prvostepena presuda Trbić Milorad, broj X-KR 07/386 od 16.10.2009. godine paragraf 206.

⁷⁹ Žalbena presuda u predmetu Duško Tadić broj IT 94-1 A od 26.01.2000., paragraf 220.

⁸⁰ MKSJ navodi opšti ili osnovni UZP kao UZP I, sistemski UZP kao UZP II i prošireni UZP kao UZP III. U ovoj presudi koriste se termini „osnovni UZP“, „sistemski UZP“ i „prošireni UZP“.

⁸¹ Prvostepena presuda Milorad Krnojelac broj IT 97-25 od 15.03.2002; Prvostepena presuda Miroslav Kvočka i dr IT 98-30/1 od 02.11.2001; Prvostepena presuda Stakić Milomir IT-97-24 od 22.03.2006; Prvostepena presuda Radoslav Brđanin IT 99-36 od 03.04.2007.

⁸² Prvostepena presuda Suda BiH Rašević Mitar i Todović Vaso X-KR/06/275;

uključivati počinjenje takvog zločina i (3) mora biti potvrđeno učešće optuženog u tom zajedničkom cilju⁸³.

310. Kada se ovo konkretno primijeni na činjenice u sistemskom udruženom zločinačkom poduhvatu, zajednički cilj je da se poćini jedno ili više određenih krivićnih djela što se ostvaruje "organizovanim sistemom koji je na snazi."⁸⁴

311. U predmetu protiv Milorada Trbića prvostepeno vijeće je prihvatilo uslove potrebne za *actus reus* optuženog⁸⁵ koji su postavljeni u žalbenoj presudi u predmetu Brđanin⁸⁶, i primjenjivi na sve tipove UZP-a.

312. Tu je rećeno da je za utvrđivanje radnji (*actus reus*) optuženog u okviru UZP-a potrebno utvrditi sljedeće:

(i) Veći broj osoba, pri ćemu je korisno naglasiti da te osobe ne moraju biti organizovane u nekoj vojnoj, politićkoj ili upravnoj strukturi.

(ii) 2. Postojanje zajednićke nakane koja predstavlja ili uključuje poćinjenje krivićnog djela predvićdenog Statutom. Nema potrebe da taj plan, zamisao ili nakana budu prethodno dogovoreni ili formulisani. Zajednićki plan ili nakana moće biti improvizovan na licu mjesta, a izvodi se iz ćinjenice da više osoba djeluje zajedno kako bi sproveli u djelo zajednićki zločinaćki poduhvat.

(iii) 3. Ućestvovanje optuženog u zajednićkom planu koji uključuje poćinjenje jednog od krivićnih djela predvićdenih Statutom ili u konkrećnom slućaju Krivićnim zakonom. To ućešće ne mora uključivati izvršenje nekog konkrećnog krivićnog djela iz jedne od tih odredbi (na primjer, ubistvo, istrebljenje, mućenje, silovanje, itd.), nego se moće sastojati u pomoći ili doprinosu izvršenju zajednićkog plana ili nakane. Taj doprinos ne mora da bude neophodan odnosno znatan, ali mora biti u najmanju ruku **znaćajan doprinos** zloćinima za koje se odgovornost pripisuje optuženom⁸⁷.

⁸³ Ibid strana 126; žalbena presuda Radoslav Brđanin IT 99-36 A , paragraf364.

⁸⁴ Drugostepena presuda Dućsko Tadić broj IT 94-1 A od 26.01.200 paragraf 202 (citati ispućteni).

⁸⁵ Prvostepena presuda Suda BiH Trbić Milorad X-KR 07/386, od 16.10.2009. paragraf 215,

⁸⁶ Drugostepena presuda Radoslav Brđanin, broj IT 99-36 A od 03.04.2007. paragraf 414

⁸⁷Isti uslovi pominju se i u prvostepenoj presudi Momćilo Krajićnik, IT-00-39 od 27.09.2006. paragraf 883

313. Pod uslovom da su ispunjeni svi ostali uslovi, osoba koja učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu na bilo koji od sljedećih načina može biti oglašena krivom za počinjeno krivično djelo.⁸⁸

- (i) neposrednim sudjelovanjem u počinjenju dogovorenog zločina (kao glavni počinilac);
- (ii) prisustvovanjem u vrijeme počinjenja zločina (sa znanjem da će se zločin počinuti ili se čini) namjernim pomaganjem ili ohrabivanjem drugog učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu da počinu taj zločin; ili
- (iii) djelovanjem u potporu nekom konkretnom sistemu u kojem se zločin čini putem položaja vlasti ili funkcije optuženog, sa znanjem o karakteru tog sistema i namjerom da se on realizuje.

314. Što se tiče uloge učesnika UZP- a, u predmetu *Vasiljević* žalbeno vijeće je objasnilo da je ...”obično dovoljno da učesnik udruženog zločinačkog poduhvata izvrši djela koja su na ovaj ili onaj način usmjerena ka ostvarenju zajedničkog plana”⁸⁹.

315. Kada je u pitanju *mens rea*, za sistemski UZP potrebno je da je osoba lično znala da postoji organizovani sistem, za njegov zajednički kriminalni cilj i namjeru da održava takav sistem.⁹⁰ Ukoliko zajednički zločinački cilj uključuje počinjenje krivičnog djela koje zahtijeva posebnu namjeru, na primjer, progona, tada učesnik mora imati tu istu namjeru⁹¹. Međutim, zajednička namjera, čak i posebna namjera, može biti izvedena u zaključku⁹².

316. Tako iz izreke provstepene presude jasno proizilazi učešće više osoba u udruženom zločinačkom poduhvatu, međusobno povezanih linijom komandovanja i rukovođenja, pri čemu Vijeće ne nalazi nužnim navesti u izreci presude poimenično sve aktere UZP-a⁹³ iako čini u sasvim odredivoj mjeri.

⁸⁸ Prvostepena presuda Milorad Krnojelca, IT-97-25-T od 15.03.2002. paragraf 81.

⁸⁹ Žalbene presude protiv Vasiljevića, para 102. (i), također vidi prvostepena presuda Milorad Trbić X-KR 07/386 od 16.10.2009 paragraf 219;

⁹⁰ Prvostepena presuda Suda BiH Rašević i Todović X-KR 06/275 strana 112, citat iz želbene presude protiv Tadića, paragrafi i 203, 220 (citat iz koncentracioni logori Belsen i Dahau)

⁹¹ Drugostepena presuda Suda BiH Ratko Bundalo X-KRŽ-07/419 od 28.01.2011paragraf 252, citat iz predmeta prvostepena presuda Milorad Trbić broj X-KR 07/386 od 16.10.2009.paragraf 221, citat iz predmeta Milorad Kvočke i drugih, IT-98-30/1-T, od 02.11.2001, paragraf 288.

⁹² Ibid

⁹³ Prvostepena presuda Milorad Trbić broj X-KR 07/386 od 16.10.2009 paragraf 216, citat iz žalbene presude u predmetu Radoslav Brđanin broj IT 99-36 A od 03.04.2007. paragraf 430.

317. Postojanje zajedničkog cilja, ili plana jasno proizilazi iz izreke prvostepene presude, a to je progon na diskriminatorskoj osnovi kako je to detaljno opisano u prethodnom dijelu presude, dok se odgovornost pojedinih optuženih ogleda kroz njihove pojedinačne i zajedničke radnje izvršenja (*actus reus*) kako kroz direktno učešće u određenim radnjama tako i kroz učešće u uspostavljanju i podržavanju sistema zlostavljanja zatočenika. Odgovornost optuženih Ivana Zelenike i Ediba Buljubašića se tako između ostalog ogleda i kroz dozvoljavanje pristupa u vojnoj ambulanti Mostar (Zelenika) i logoru Dretelj (Buljubašić), stražarima i drugim licima (vojnicima) koji su na različite načine zlostavljali zatvorenike, zatim činjenice da su po nalogu nadređenog prihvatili i držali zatvorenike, a u pojedinim radnjama izreke presude i lično poduzeli učešće u inkriminiranim opisanim događajima. Optuženi Ivan Medić i Marina Grubić- Fežić, odgovorni su da su svojim radnjama lično doprinijeli održavanju sistema zlostavljanja koji je bio na snazi, poduzimanjem neposrednog učešća u počinjenju inkriminacija za koje su oglašeni krivim.

318. Na osnovu dostavljenih dokaza Vijeće je utvrdilo da su optuženi u ovom predmetu posjedovali svijest (*mens rea*) potrebnu za sistemski UZP, koja se ogleda kroz činjenicu da su optuženi ne samo znali da postoji organizovani sistem zatočenja i zlostavljanja civila srpske nacionalnosti, već su optuženi svojim radnjama isti podržavali, potpuno svjesni zajedničkog cilja, svjesno dijeleći usaglašenu zločinačku namjeru.

(b) Tip II / „sistemski“ UZP

319. Vijeće je u konkretnom slučaju zaključilo da postoje svi elementi sistemskog udruženog zločinačkog poduhvata u odnosu na sve optužene koji su oglašeni krivim.

320. Prilikom ocjene postojanja svih okolnosti na strani optuženih Ivana Zelenike, Ediba Buljubašića, Ivana Medića i Marine Grubišić- Fežić, Vijeće je imalo u vidu da *actus reus* podrazumijeva postojanje zajedničkog cilja da se počini jedno ili više određenih krivičnih djela, što se ostvaruje organizovanim sistemom koji je na snazi, dok učešće koje je potrebno za doprinos zajedničkom cilju sistema, čak i ne mora biti u vidu stvarnog počinjenja temeljnog krivičnog djela, pod uslovom da je učešće optuženih aktivno doprinijelo provođenju sistema. Za *mens rea* je potrebno lično znanje o organizovanom sistemu na snazi i njegovom zajedničkom zločinačkom cilju i namjera

da se doprinese tom sistemu.

321. Po ocjeni ovog Vijeća, Tužilaštvo je tokom postupka izvelo dovoljno dokaza o postojanju namjere svakog od optuženih da ostvari zajedničku svrhu UZP-a i da daju vlastiti doprinos sistemskom UZP-u.

322. Vijeće ističe da je kao dokazne faktore, koji su važni za utvrđivanje da li su optuženi doprinijeli zajedničkom zločinačkom cilju, cijenilo: *de facto* ili *de iure* položaj optuženih u sistemu⁹⁴, obim zločinačkog poduhvata, dužinu vremena tokom kojeg su bili prisutni na mjestu sistema, nastojanja da spriječe zločinačku aktivnost ili da ometu efikasno funkcionisanje sistema, intenzitet zločinačke aktivnosti, vrstu aktivnosti koju su zaista provodili i način na koji su vršili svoje funkcije u sistemu.

323. Učešće i doprinos svakog optuženog u sistemskom udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je postojao u vojnoj ambulanti Mostar i logoru „Dretelj“, bio je po mišljenju vijeća značajan.

324. Naime, svi optuženi su na svojevrsan način, o čemu će biti više riječi u daljem dijelu presude kojim je utvrđena krivica po tačkama izreke presude, na značajan način doprinosili nesmetanom i efikasnom funkcionisanju uspostavljenog sistema, čiji cilj je bio progon civila srpske nacionalnosti na način opisan u izreci presude.

325. Kao osoba koja je uživala autoritet među vojnicima koji su se nalazili u prostorijama vojne ambulante Mostar (Zelenika) i logoru Dretelj (Buljubašić), optuženi su svojim direktnim učestvovanjem u nekim od zlostavljanja zarobljenika, praktično podsticali i ostale vojnike da nastave ostvarenje cilja sistemskog udruženog zločinačkog poduhvata, dok su optuženi Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić svojim ponašanjem jasno pokazivali namjeru da uspostavljeni sistem održe na snazi, dajući mu značajan doprinos radnjama za koje su oglašeni krivima.

326. Optuženi Ivan Zelenika je radnjama opisanim u izreci presude, podržavao sistem nezakonitog zatvaranja i zatočenja srba sa područja Mostara, na način da su isti nakon hapšenja od strane pripadnika HOS-a najčešće u svojim domovima, dovođeni u prostorije vojne ambulante Mostar, gdje bi im bile oduzete sve lične stvari i dragocjenosti, nakon čega bi bili zatvoreni bez da su im saopšteni razlozi takvog postupanja. Navedena lica su organizovano i planski od strane najviših časnika HOS-a,

a uz podršku zapovjednika Vinka Martinovića Štele i samog optuženog Ivana Zelenike, Sergeja Belovića, Zvonimira Bjeliša i dr. organizovano prebacivani u logor Dretelj gdje su istovremeno držani zatvoreni i srbi sa područja opština Stolac, Gabela i Čapljina, također nezakonito lišeni slobode u svojim domovima. Tako je u nekoliko navrata, sam optuženi Zelenika učestvovao neposredno u transportu civila do Dretelja.

327. Navedeno je detaljno opisao svjedok Borivoje Petrović, koji tvrdi da je optuženi Ivan Zelenika u dvorištu vojne ambulante Mostar prozvao njega i još 15 civila i naredio im da se ukrcaju u kamion koji je on lično vozio. U pratnji su tada prema kazivanju svjedoka Petrovića bila dva luksuzna automobila. Po dolasku u Dretelj postrojani su u liniju, došao je zapovjednik za kojeg kasnije saznaje da se zove Blaž Kraljević, kome je Ivan Zelenika raportirao „zvanično“ mu predajući dovežene zarobljenike. Nakon čega su sprovedeni u hangare, gdje je odmah počelo premlaćivanje novopridošlih zarobljenika od strane vojnika HOS-a među kojima se najviše isticao jedan Albanac zvali su ga „Šiptar“ koji se hvalio svojom tehnikom udaraca koju je naučio za vrijeme boravka u legiji stranaca, od zadobijenih udaraca svjedok je pao u nesvijest. *„Ja sam bio na desnom krilu tog reda, da li od gladi, ili od žeđi ili od straha ili vrućine...ne znam...sve skupa, pao sam u nesvijest“*. Ovog vojnika je svjedok dobro zapamtio za vrijeme boravka u logoru, pa se sjeća i da je dan prije pogibije Blaža Kraljevića zatražio od svjedoka da mu očisti cipele jer će biti „u pratnji generala“ tako mu je poznato da je i on nastradao za vrijeme atentata na Blaža Kraljevića.

328. Pri tome, vijeće prihvata da nije sporno da je optuženi Ivan Zelenika u nekoliko navrata pomogao pojedinim osobama lišenim slobode da napuste vojnu ambulantu Mostaru, kao što je i optuženi Ediib Buljubašić u par navrata zabranio maltretiranje i zlostavljanje zatvorenika, te je jedne prilike prema vlastitoj tvrdnji naredio i da im se podijeli higijenski pribor, međutim, ta pomoć je pružana pojedinačno i izolovano te nikada nije bila zamišljena da ugrozi vođenje i funkcionisanje sistema koji je bio na snazi, već je to predstavljalo pojedinačne, sporadične i izolovane slučajeve i situacije koje nisu nikada prerasle u pokušaj promjene uspostavljenog sistema zatočenja i zlostavljanja civila srpske nacionalnosti.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu Kvočka, paragraf 101.

329. Pojedinačni slučajevi dobročinstva koje su ispoljili optuženi dodatno dokazuju da su isti tokom inkriminisanog perioda uživali autoritet u sredinama u kojima su djelovali, bilo da se radi o zatvoru u vojnoj ambulanti Mostar ili o logoru Dretelj.

330. Vijeće će, naravno, razmotriti eventualne pojedinačne činove dobrote prilikom odmjeravanja kazne, ali oni ne dovode u sumnju zaključak Vijeća o značajnom doprinosu optuženih cilju udruženog zločinačkog poduhvata koji je postojao na prostoru Hercegovine a koji se manifestirao na način opisan u izreci presude.

331. U pogledu optuženih Ivana Medića i Marine Grubišić- Fejzić, Vijeće je zaključilo da su kao vojnici HOS-a, koji su imali nesmetan pristup zatvorenicima u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, koji je imao sve karakteristike logora, aktivno i neposredno učestvovali u sistemu fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja zatvorenika u logoru, čime je zadovoljen *actus reus* kao element odgovornosti po osnovu sistemskog UZP-a.⁹⁵

332. Specifičnost odgovornosti optuženih u ovom predmetu ogleda se u činjenici da sistemski oblik UZP-a podrazumijeva postojanje organizovanog sistema zlostavljanja, kao što su logori, a sve sa zajedničkim ciljem odnosno svrhom, da se vrše zločini nad zatočenim licima.

333. Da bi bio odgovoran za zločine počinjene kroz sistemski udruženi zločinački poduhvat optuženi mora znati lično za postojanje takvog organizovanog sistema i njegov zajednički zločinački cilj.

334. Navedena zajednička svrha uglavnom obuhvata:

- (i) Dugotrajno rutinsko zatvaranje i zatočenje pripadnika druge nacije
- (ii) Ponovljeno mučenje i batinjanje zatočenih lica
- (iii) Ubistva zatočenih
- (iv) Čest i dugotrajan prisilni rad zatočenih, te
- (v) Održavanje nehumanih uslova u zatočeničkom objektu⁹⁶

⁹⁵ *Vidi ucpšteno, Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih*, IT-98-30/1-A, presuda, 28.2.2005. godine, paragraf 599.

⁹⁶ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Krncjelac*, (septembar 2003.godine), para.93.

335. Vijeće je utvrdilo da su optuženi svojim radnjama, iako nisu formirali zatočeničke objekte i odredili osobe koje će u njima biti zatvorene, ipak svojim radnjama podržavali uspostavljeni sistem nezakonitog lišenja slobode civila srpske nacionalnosti, njihovog zatvaranja i držanja u nehumanim uslovima u vojnoj ambulanti Mostar i logoru Dretelj, gdje su svakodnevno bili izvođeni na prisilni rad, te podvrgavani različitim oblicima mučenja i nečovječnog postupanja, pa su svjesni toga, svojim radnjama dali značajan doprinos njegovom provođenju na terenu, ne nastojeći se na bilo koji način potpuno isključiti iz njega, što bi svakako bilo teško, ali ne i neizvodivo.

336. Značajno učešće ili doprinos u poduhvatu jeste takvo učešće koje djelo ili propust čine efikasnim i djelotvornim⁹⁷, npr. učešće koje omogućava da sistem funkcionise lakše ili bez ometanja. Značaj doprinosa, odnosno učešća svih suoptuženih u sistemu, također može biti dokaz o njihovoj zajedničkoj namjeri. Položaj optuženih u sistemu, preuzimanje odgovornosti nakon što je njegov zločinački cilj postao očit, dužina vremena tokom kojeg je optuženi dio sistema, efikasnost kojom je izvršavao svoje zadatke, verbalne izjave o sistemu, kao i bilo koje direktno učešće u *actus reus* temeljnih krivičnih djela, su sve faktori značajni za utvrđivanje znanja o sistemu.⁹⁸

337. Optuženi su svojevolumno odlučili podržati sistem, iako su imali mogućnost izbora, naročito ako se ima u vidu da su bili pripadnici vojnih snaga koje su po svojoj prirodi bile dobrovoljačke, dok zatvorenici nisu mogli po svojoj volji otići iz prostorija u kojima su držani.

338. Vijeće će u dijelu presude koji se bavi krivicom svih optuženih detaljno obrazlagati dokaze, činjenice i okolnosti na kojima je zasnovan zaključak da su ovi optuženi bili upoznati sa sistemskim UZP-om, te da su svojim neposrednim učešćem u inkriminacijama za koje su oglašeni krivim dali značajan doprinos održavanju“ sistemskog UZP-a.⁹⁹

339. U konkretnom slučaju, ovo Vijeće je posebno cijenilo broj radnji izvršenja, činjenicu da su optuženi koristili svoja svojstva i osjećaj nadmoći da bi sami ili sa drugim licima maltretirali zatvorenike, i to Ivan Zelenika u prostorijama vojne ambulante u Mostaru, a ostali optuženi u logoru Dretelj, znajući da su zarobljenici nemoćni i

⁹⁷ Presuda pretresnog vijeća u predmetu *Kvočka*, (oktobar 2009.godine), para.309.

⁹⁸ Presuda Suda BiH X-KRŽ-05/139 od 09.03.2011.godine u predmetu Marko Radić i dr. para.902.str.198.

⁹⁹ Presuda, str. 280-281.

prestrašeni, da su držani u nehumanim i nehigijenskim uslovima i da su uslijed raznih oblika zlostavljanja kojima su svakodnevno bili izloženi, jedva preživljavali.

340. Pošto je nesporno utvrđeno da su optuženi posjedovali *mens rea i actus reus*, koji su neophodni za odgovornost po osnovu sistemskog UZP-a, jedino pitanje koje je još trebalo razmotriti jeste da li su krivična djela za koja su optuženi oglašeni krivim također spadala u zajedničku svrhu sistemskog UZP-a i da li su zapravo izvršena u skladu sa tom zajedničkom svrhom i u cilju njenog provođenja. U dijelu presude u kojem je obrazložen zaključak Vijeća o krivici optuženih za pojedinačne inkriminacije, jasno je vidljivo da su sva djela u osnovi zločina protiv čovječnosti za koja su optuženi oglašeni krivim, izvršena u skladu sa zajedničkom svrhom održavanja na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja.

B. IDEOLOGIJA U OSNOVI CILJA UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA

341. Kada je u pitanju postojanje zajedničkog cilja, Vijeće nije našlo dokazanim da je HOS bio vojni ogranak Hrvatske stranke prava, niti je našlo dokazanim da je idejni politički koncept djelovanja HOS-a bio stvaranje državne tvorevine Herceg- Bosne, kako je to tvrdila optužnica, ali je postojanje određene ideologije i plana zlostavljanja civila srpske nacionalnosti sa namjerom njihovog protjerivanja iz Hercegovine nesporno dokazano na način kako je to opisano u izreci presude.

342. Naime, većina saslušanih svjedoka optužbe, koja je u inkriminisanom periodu obnašala neku od funkcija u okviru vojnih struktura HOS-a posvjedočila je da su bili istovremeno članovi Hrvatske stranke prava (HSP).

343. Svjedok Petar Majić je tako potvrdio da je članom stranke postao još 19.09.1991.godine, međutim on kao i ostali članovi ove stranke, negira da je bilo kada postojao Proglas ili Koncept tzv. Planirane države Herceg Bosne sa koje je bilo zamišljeno da se protjeraju svi stanovnici srpske nacionalnosti. Ovaj svjedok je pojasnio da je koncepcija stvaranja državne tvorevine Herceg- Bosne bila ideologija koju će tek kasnije, tokom 1993.godine propagirati HVO, sa kojim HOS od početka nije bio u „*dobrim odnosima*“, te navedeno nikada nije bio cilj djelovanja HOS-a.

344. Neslaganje sa redovima HVO-a bilo je prisutno od početka¹⁰⁰ djelovanja HOS-a, a isti se naročito intenzivirao u mjesecu avgustu 1992.godine¹⁰¹. Navedeno je jasno vidljivo iz Priopćenja za javnost¹⁰² kojeg je 06.08.1992.godine izdao zapovjednik HOS-a Blaž Kraljević i iz kojeg jasno proizlazi da je situacija između vojnika HOS-a i HVO-a znatno pogoršana, pa tako zapovjednik u jednom dijelu priopćenja navodi „*Davno smo rekli, ko dirne hosovca to će krvavo platiti, nosio on ovaj ili onaj znak.*“ Nedugo potom Blaž Kraljević je ubijen, u kojem su prema iskazima svjedoka učestvovali pripadnici HVO-a.

345. Svjedok odbrane Miljenko Miloš, koji je u inkriminisanom periodu bio predsjednik odnosno povjerenik Hrvatske stranke prava za područje Mostara, tvrdi da je sjedište njegove stranke bilo u istoj zgradi u kojoj je bila smještena i vojna ambulanta Mostar, te potvrđuje da je optuženi Ivan Zelenika, koji je inače boravio u tim prostorijama kao pripadnik HOS-a, član ove stranke postao još tokom 1991.godine. Sam optuženi u unakrsnom ispitivanju svjedoka „B“ tvrdi da u vrijeme boravka u vojnoj ambulanti nikoga od dovedenih nije pitao za pripadnost SDS-u pojašnjavajući to riječima „*To za mene nije bilo zlo, i ja sam bio član neke stranke, a Vi neke druge.*“

346. Međutim, suprotno stanovištu Tužilaštva, da je HOS bio vojni ogranak ove političke stranke i da je pripadnost HOS-u nužno podrazumijevala i članstvo u HSP-u, ovaj svjedok tvrdi da jeste postojao određeni broj pripadnika HOS-a, koji nisu bili članovi stranke i istovremeno dodao da je stranka djelovala na principu dobrovoljnosti, pri čemu negira da je u bilo kojem trenutku vođstvo ove stranke propagiralo bilo koju drugu ideju osim cjelovite Bosne i Hercegovine. Pojašnjavajući navedeno, svjedok je izjavio da su se na referendumu za nezavisnost BiH održanom u martu 1992.godine i hrvati koji su živjeli u BiH izjasnili za njenu samostalnost, pa je u skladu sa tim i koncipirana ideologija HOS-a u BiH.

347. Svjedok Stanko Primorac, koji iz Hrvatske vojske sa nekolicinom dobrovoljaca dolazi u redove HOS-a, također tvrdi da je retorika generala Blaža Kraljevića upravo bila upravljena na potrebu oslobađanja Bosne i Hercegovine koju su okupirali pripadnici JNA. Dakle, po njegovom mišljenju, temeljno stanovište HOS-a, te HSP-a čiji je bio

¹⁰⁰ **O2-2**– Zapovjed Glavnog stožera HVO-a HZ Herceg – Bosne broj Z-01-11 od 10.04.1992.godine.

O2-3– Zapovjed Glavnog stožera HVO-a HZ Herceg – Bosne pov broj 01- 331/92 od 08.05.1992.godine.

¹⁰¹ **O2-4** – Dopis zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu iz avgusta 1992.godine.

¹⁰² **T-79**– Priopćenje za javnost Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 06.08.1992.godine.

član, jeste upravo odbrana BiH od agresora, a potom njeno demokratsko uređenje u međunarodno priznatim granicama. Te ciljeve je prema njegovom kazivanju podržalo i Predsjedništvo RBiH Uredbom sa zakonskom snagom, koja je čak objavljena u službenom glasniku, a kojom je po njegovom mišljenju HOS prerastao u regularnu vojsku R BiH, odnosno postao sastavni dio oružanih snaga R BiH.

348. Vijeće konstatuje da navedeni dokument o kojem svjedoči ovaj svjedok odbrana nije uvrstila u materijalne dokaze, te konstatuje da se u konkretnom slučaju može raditi jedino o Uredbi sa zakonskom snagom o oružanim snagama R BiH¹⁰³, u kojoj se samo konstatuje da se kao dan formiranja Armije utvrđuje 15.04.1992. godine¹⁰⁴, dakle, kao dan kada su se sve naoružane formacije u Republici objedinile u Teritorijalnu odbranu Republike, međutim nema uporišta da se navedeno interpretira u kontekstu u kojem to čini svjedok Primorac.

349. Svjedok Miloš ne negira činjenicu da je sjedište stranke bilo u Zagrebu, gdje je bio i glavni stožer HOS-a, ali naglašava da je stranka funkcionirala na dobrovoljnoj osnovi u članstvu i donacijama, te nije bila finansirana od strane matice u R Hrvatskoj. Svjedok je dalje izjavio da mu je još u decembru 1992.godine Blaž Kraljević došao, zamolivši ga da mu pošalje na regrutaciju osobe koje zatraže članstvo u HSP-u, što je svjedok u par navrata i učinio, ali negira da je ova stranka imala bilo kakve konkretne ili formalne ingerencije i nadležnosti u pogledu mobilizacije ljudstva u redove HOS-a, niti je imala uticaja na njihovu dalju organizaciju, ustrojstvo i djelovanje na terenu.

350. Vijeće je imalo u vidu brojne iskaze svjedoka koji iskazuju u pravcu postojanja loših odnosa između HOS-a i HVO-a, te činjenicu da se u pravosnažnoj presudi MKSJ u predmetu *Prlić i dr.* koncept stvaranja ove paradržavne tvorevine vezuje za period 1993.godine, dakle nakon inkriminisanog perioda u ovom konkretnom predmetu. Prema argumentaciji presude MKSJ-a u predmetu *Tihomir Blaškić* koncepcija postojanja ove tvorevine¹⁰⁵ također nije uključivala pripadnike HOS-a ili Hrvatske stranke prava, a što

¹⁰³ Uredba sa zakonskom snagom objavljena je u Službenom glasniku R BiH broj 4/92 od 20.05.1992.godine.

¹⁰⁴ Iz dokaza odbrane optuženog Ivana Medića **O4-14**, odnosno Odluke o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji Republike BiH proizilazi da su sve naoružane grupe i pojedinci dužni da se prijave i stave na raspolaganje Okružnim štabovima teritorijalne odbrane. Rok prijavljivanja i evidentiranja označen je 15.04.1992.godine.

¹⁰⁵ Iz sažetka presude: "Očito je da su mnogi pripadnici HVO-a i Hrvatske zajednice Herceg Bosna djelili ciljeve hrvatskih nacionalista iz Hrvatske: svakako Mate Boban, predsjednik te zajednice; isto tako Anto Valenta (predsjednik HDZ-a (Hrvatske demokratske zajednice) Viteza, a zatim predsjednik HDZ-a HZHB-a)

proizilazi iz samog dokaza Tužilaštva¹⁰⁶ u kojem stoji „Politički i vojni ciljevi HOS-a nisu se uklapali u strategiju vojnih i političkih ciljeva HDZ-a“.

351. Kako u pravcu svojih tvrdnji iz optužnice o ideji stvaranja Herceg- Bosne kao ideji kojom se vodio HOS na terenu, Tužilaštvo nije ponudilo bilo kakve konkretne dokaze, to ove navode Vijeće ne nalazi dokazanim.

352. Međutim, Vijeće se tokom postupka jeste uvjerilo u postojanje određene nacionalističke ideologije kojom su se vojnici HOS-a rukovodili na terenu, a koja je naročito bila manifestirana kroz sistematično hapšenje i zatvaranje srba sa područja Mostara, Stoca i Čapljine, sa krajnjim ciljem njihovog preseljenja iz Hercegovine.

353. Vijeće primjećuje da iako dokaz odbrane, odnosno Proglas Hrvatske stranke prava koji je u spis uložila odbrana optuženog Ivana Medića¹⁰⁷, promoviraju principe poput nezavisne, suverene, demokratske i nedjeljive države BiH, isti proglas u jednom dijelu teksta kada govori o idejama koje zastupa HSP navodi „*Nezavisnost i cjelovitost Hrvatske u savezu sa cjelovitom BiH*“.

354. Proglas koji je u dokaze odbrane uvrstila odbrana optuženog Ediba Buljubašića¹⁰⁸ načelno ne priznaje bilo kakve „samozvane“ nacionalne države na tlu BiH, zalažući se načelno za nezavisnu i nedjeljivu BiH, da bi u jednom dijelu teksta istog Proglasa koji propagira naprijed opisane vrijednosti uslijedili slijedeći navodi: „*Hrvatska stranka prava se ne odriče svojih programskih načela, koja traže zasnivanje demokratske (civilne) građanske države, utemeljene na ljudskim i građanskim pravima po međunarodnim mjerilima, HSP će sukladno svojim stavovima, tražiti u budućem saboru, da se država BiH vještije poveže sa R Hrvatskom (konfederacija, federacija ili nešto drugo), jer na to upućuje ne samo povjest, nego i gospodarski i geopolitički položaj.*“

355. Dakle, tumačenjem navedenog evidentno je da je ideologija HOS-a i HSP-a u osnovi podrazumijevala mogućnost stvaranja određenog savezništva sa susjednom R

čije nacionalističko pisanje je indikativno; Ignac Koštroman, glavni tajnik HZHB-a; Dario Kordić, dopredsjednik HZHB-a, čiji su govori raspirivali strasti Hrvata u Bosni.”

¹⁰⁶ T-81– Organizacija HOS-a u Bosni i Hercegovini document koji ima ovjeru Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

¹⁰⁷ 09.05.-

O4-10- Proglas HSP 1861.

Hrvatskom. Iako su te metode podrazumijevale kako tvrdi Proglas „*legitiman način rješavanja političkih pitanja u slobodno izabranom saboru ili postavljanjem pitanja na referendumu*“, činjenica je da je među „važna pitanja“ ove stranke spadalo i pitanje mogućnosti stupanja u državno-pravne odnose BiH sa susjednom R Hrvatskom, što je po mišljenju Vijeća ipak suprotno principima nezavisnosti, cjelovitosti i nedjeljivosti BiH koje vrijednosti je stranka primarno propagirala. Optuženi Edib Buljubašić u svom svjedočenju potvrđuje da je cilj zajedničke borbe protiv JNA bilo stvaranje konfederacije ove dvije države, i da je sve vrijeme postojao jak centralizam, odnosno kontrola djelovanja HOS-a od strane centrale u Zagrebu. Koliko se on sjeća, u kancelariji koju su koristili oficiri u Dretelju, Ivan Petrušić je stalno izvještavao glavni stožer HOS-a u Zagrebu o provedenim aktivnostima na terenu.

356. Načelno, HOS je propagirao ideju jedinstvene BiH zbog činjenice da su u njenim redovima bili i pripadnici muslimanske nacionalnosti, iako su u suštini ideje vodilje HOS-a i HSP-a u inkriminisano vrijeme bile stvaranje buduće države BiH u nekoj vrsti savezništva sa susjednom R Hrvatskom.

357. Naklonost prema Hrvatskoj državi i hrvatskoj komponenti stranke, a samim tim i redova HOS-a koji su slijedili ovu ideologiju, vidljiva je i iz Proglasa Zapovjedništva Ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu¹⁰⁹ koji je potpisao Blaž Kraljević u kojem se u potpisu dokumenta koristi rečenični sklop „Bog i Hrvati“, što po mišljenju Vijeća načelno isključuje stanovništvo BiH druge nacionalnosti. Također, poleđina iskaznice HOS-a¹¹⁰ imala je oznaku šahovnice i geografski prikaz karte R Hrvatske na kojoj je pisalo „Jedino nezavisna država Hrvatska“ a Vijeće primjećuje i da je prema iskazu svjedoka, grb odnosno oznaka koju su vojnici HOS-a nosili na amblemu predstavljala šahovnicu sa prvim bijelim poljem, što je zapravo historijski srednjovjekovni hrvatski grb. Najzad, na amblemu HOS-a se nalazio i natpis „Za dom spremni“ koji slogan je u historiji poznat po tome što je njegova inačica „Za poglavnika i dom spremni“ tokom Drugog svjetskog rata korištena u ustaškom pokretu.

¹⁰⁸ **O3 - 3** Proglas Hrvatske stanke prava u potpisu stožernik ratnog stožera HOS-a za Bosnu, bojnik Mladen Holman i koordinator HOS-a za Bosnu Matija Brajinović.

¹⁰⁹ **O4 -8** - Priopćenje za javnost HOS-a potpisan od Blaža Kraljevica dana 1.8.1992.godine.

¹¹⁰ **O2- 40** - Ovjerena fotokopija iskaznice HOS-a, Vojna Knjižica na ime Srećko Bošnjak.

358. Također, pukovnik Kraljević u drugom Proglasu od 09.05.1992.godine¹¹¹ poziva HVO da se stavi pod komandu HOS-a, te poziva stanovništvo da „iz *svjih redova izbaci ljude sumnjive prošlosti i sumnjive sadašnjosti, pozivajući da se isti pošaju kućama i drže na oku*“. Ovakvo tumačenje stvorilo je među stanovnicima stigmu proganjanja određene skupine ljudi, koji su u konkretnom slučaju bili srpske nacionalnosti, dakle to su lica koja su prema mišljenju i retorici Blaža Kraljevića bili „sumnjive prošlosti i sadašnjosti“ koje je trebalo progoniti, zatvarati i držati u nehumanim uslovima, a potom trajno udaljiti sa teritorija Hercegovine.

359. Neki od vojnika HOS-a su u provođenju ovog cilja priklonili se ideologiji ustaškog pokreta iz II svjetskog rata, dok su drugi pripadnici HOS-a muslimanske nacionalnosti, podržavali konačni cilj udaljenja srba iz Hercegovine, prihvatajući nacionalistički modus djelovanja hrvatske komponente HOS-a u to vrijeme.

360. Ideologiju HOS-a koja je manifestirana na terenu od strane brojnih pojedinaca opisao je u svom iskazu Henrik Hovland, objektivni posmatrač i ratni izvještavač. Njemu se činilo da je Blaž imao fašističku retoriku, te je u tim obraćanjima tretirao zatvorene Srbe kao neku vrstu „devize“ kojom se moglo trgovati. Nosili su crne uniforme i kako je shvatao neka ustaška obilježja iz II svjetskog rata, koja su s ponosom pokazivali. U autima na prednjem staklu primijetio je da su neki od vojnika držali sliku Ante Pavelića, koji je prema opšte poznatim historijskim okolnostima bio na čelu Nezavisne države hrvatske¹¹² odnosno koji se smatra osnivačem Hrvatske stranke prava (HSP). Tako je prema iskazu svjedoka odbrane Dejana Danuca, na vratima kancelarije zapovjednika logora Dretelj, koja se nalazila na spratu Upravne zgrade, stajala slika Ante Pavelića.

361. Osim navedene ideologije, koju su slijedili pojedinci u okviru strukture HOS-a, Vijeće se uvjerilo da je i Hrvatska stranka prava u ovom konkretnom slučaju bila u uskoj sprezi sa vojnom strukturom, iako ne nalazi da je Tužilaštvo tokom postupka nesporno dokazalo da je HOS bio vojni ogranak HSP-a.

¹¹¹ **T-89 i O2-1 i O3-4-** Proglas Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 9. svibnja 1992.godine u potpisu je pukovnik Blaž Kraljević.

¹¹² Prema historijskim podacima „**Nezavisna Država Hrvatska (NDH)** je bila marionetska država Sila Osovine za vrijeme Drugog svjetskog rata. Osnovana je 10. aprila 1941., uslijed Aprilskog i raspada Kraljevine Jugoslavije na inicijativu nacionalsocijalističke Njemačke i fašističke Italije, o kojima je potpuno ovisila. NDH je također bila teritorijalni kondominij Njemačke i Italije. Rimskim ugovorima predviđen je položaj NDH kao talijanskog protektorata. Državom je upravljao vođa ustaškog pokreta, poglavnik Ante Pavelić, dok je naslovni kralj Tomislav II. imao samo simboličnu ulogu koja je i kao takva ukinuta nakon talijanske kapitulacije 1943. Sjeverna i srednja Dalmacije, dio Hrvatskog primorja i Gorskog kotara pripojeni su Italiji,

362. Dakle, Vijeće ne nalazi dokazanim da je ideologija ove stranke bila stvaranje paradržavne tvorevine Herceg – Bosne¹¹³, obzirom da se realizacija ove ideologije nepravosnažnom presudom MKSJ-a u predmetu *Jadranko Prlić i dr.* stavlja u vremenski kontekst tek od oktobra 1993.godine, dakle nakon inkriminisanog perioda iz ovog predmeta.

363. Međutim, iako HOS nije slijedio ideologiju HVO-a, odnosno nije eksplicitno propagirao stvaranje nove nezavisne hrvatske države (neovisnog entiteta u okviru BiH), ipak jeste dokazano da je general Blaž Kraljević u pojedinim obraćanjima propagirao ideju države u kojoj bi srbi bili „*projerani preko Drine*“, što je rečenica koju su često izgovarali i neki od pripadnika HOS-a, slijedeći navedenu retoriku svog zapovjednika, a o čemu svjedoče svjedoci optužbe zatvoreni u prostorijama vojne ambulante u Mostaru poput svjedokinje „H“ kojoj je pripadnik HOS-a Hamo Bošić, koji je boravio u prostorijama ambulante često govorio da će „*Sve srbe projerati preko Drine!*“

364. Svjedoku „I“ su tako prilikom polaska iz vojne ambulante za logor Dretelj rekli da ide „*Na put bez povratka*“ pri čemu nije siguran da li mu je navedeno rekao Ivan Zelenika ili neki drugi vojnik, ali je optuženi tu bio prisutan u vrijeme ukrcavanja civila u kamion, te je siguran jer mu je upravo optuženi Ivan Zelenika stavio šapku vojske JNA na glavu rekavši svjedoku da će istu nositi i po dolasku u Dretelj i da je ne smije skidati. Istu retoriku kojom se ponižavalo i degradiralo civilno stanovništvo srpske nacionalnosti zatvoreno u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, koristili su i vojnici HOS-a koji su boravili u krugu kasarne, među kojima su bili i optuženi Ivan Medić i Marina Grubišić-Fejzić. Optuženi Edib Buljubašić u svom svjedočenju nije sporio da je i sam u više navrata ispoljavao ovu retoriku kako bi kako tvrdi „*stekao naklonost nadređenih*“, među kojima prvenstveno misli na zapovjednika vojne policije Ivana Petrušića, ali i ostali rukovodni kadar HOS-a.

365. Dodatni problem u dokazivanju konačne ideologije kojom se rukovodio HOS u inkriminisanom periodu se tokom postupka ogledao u činjenici da su svjedoci optužbe o

pod čijom su kontrolom bila sve do pada Mussolinija, dok su Baranja i Međimurje priključeni Mađarskoj.“(Podaci preuzeti sa Wikipedia.com).

¹¹³ Vijeće MKSJ-a je u predmetu *Jadranko Prlić i dr.* većinom glasova odlučili da je postojao udruženi zločinački poduhvat koji je za krajnji cilj imao uspostavljanje hrvatskog entiteta, djelimično u granicama Hrvatske banovine iz 1939., kako bi se omogućilo ponovno ujedinjenje hrvatskog naroda. Ovaj hrvatski entitet u BiH trebalo je ili da se pripoji Hrvatskoj nakon eventualnog raspada BiH, ili da postane nezavisna država unutar BiH, tijesno povezana sa Hrvatskom.

ovom pitanju svjedočili različito i neodređeno. Tako svjedok Henrik Hovland koji je i sam svjedočio o huškačkoj i fašističkoj retorici generala Blaža Kraljevića u jednom trenutku napominje da je isti u kontaktima sa rukovodstvom Armije BiH u Sarajevu propagirao ideju jedinstvene i cjelovite BiH u međunarodno priznatim granicama, nastojeći prema mišljenju svjedoka na ovaj način „*pridobiti muslimansko rukovodstvo*“ na stranu HOS-a, u čemu je i uspio.

366. Drugu spornu okolnost u dokazivanju teze o ideji stvaranja Herceg- Bosne u formi kako to navodi Tužilaštvo u optužnici, Vijeće vidi u činjenici da je na ovu okolnost Tužilaštvo izvelo samo dva materijalna dokaza i to Proglas Hrvatske stranke prava 1861. iz 1992.godine¹¹⁴, koji ne govori o idejama stvaranja Herceg-Bosne, odnosno ne potvrđuje navedenu tezu optužbe, pa je to i bio jedan od razloga zašto je i odbrana optuženih u ovom predmetu koristila navedene dokumente kao dokaze odbrane.

367. U svakom slučaju, bez obzira da li je u pozadini cilja protjerivanja Srba iz Hercegovine postojala određena nacionalistička ili politička ideologija, Vijeće se tokom postupka nesumnjivo utvrdilo da je cilj glavnih čelnika HOS-a bio sistematsko lišenje slobode stanovnika srpske nacionalnosti, njihovo protivzakonito zatočenje u objektima koji su prethodno prilagođeni za tu namjenu, te držanje istih u nehumanim i nehigijenskim uslovima u kojima su svakodnevno bili podvrgavani različitim vidovima zlostavljanja, da bi u konačnici bili razmijenjeni i trajno udaljeni sa područja Hercegovine.

368. Vijeće ne nalazi dokazanim da su optuženi Ivan Zelenika, Edib Buljubašić, Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić, mogli odlučivati o lišenju slobode određenih pojedinaca, njihovom zatvaranju u zatočeničke objekte, ili određivanju i uspostavljanju uslova u kojima su isti boravili, pa su po tom osnovu oslobođeni od optužbe za određene inkriminacije. Tako sam optuženi Edib Buljubašić u svom svjedočenju pojašnjava da je kasarna „Bruno Bušić“ u Dretelju prvobitno zaista bila zamišljena kao nastavno-obučni centar za regrute, te je i njemu samom ostalo nejasno u kojem trenutku je ista transformirana u logor za civile srpske nacionalnosti.

369. Međutim, Vijeće se tokom postupka nesumnjivo uvjerilo da su optuženi u potpunosti bili svjesni sistema hapšenja, zatvaranja i zlostavljanja civila srpske

¹¹⁴ T-88– Proglas HSP-a 1861 od 1999.godine.

nacionalnosti opština Mostar, Čapljina i Stolac koji je bio na snazi, a koji su oni svojim radnjama svjesno podržavali, tako što su postupajući sa direktnim umišljajem poduzeli sve radnje za koje su u konačnici oglašeni krivim, potpuno svjesni da iste predstavljaju značajan doprinos održavanju sistema zlostavljanja koji je bio na snazi.

370. Iz načina na koji su poduzimali inkriminisane radnje, te načina na koji su birali svoje žrtve kojima su se obraćali tako što su ih vrijeđali i ponižavali na različite načine, isključivo zbog njihove pripadnosti srpskom narodu, optuženi su jasno pokazali da i sami imaju diskriminatorski odnos prema oštećenima i da se podržavaju u potpunosti sistem zlostavljanja te grupe stanovništva.

371. Razlika između optuženog Ivana Zelenike i ostalih optuženih u ovom predmetu se ogleda u činjenici da je prema izvedenim dokazima optuženi Zelenika u jednom navratu i neposredno učestvovao u lišenju civila slobode i njihovom zatvaranju u prostorije vojne ambulante Mostar, te je prema izvedenim dokazima imao određene ingerencije u omogućavanju puštanja pojedinih zatvorenih lica.

372. Međutim, kako će to biti kasnije obrazloženo, Ivan Zelenika je *de facto* bio upravnik vojne ambulante u Mostaru, na način da je imao svoju kancelariju i spektar poslova koje je obavljao, a koji djelokrug poslova je prema mišljenju Vijeća ipak crpio iz ovlaštenja koje mu je samo mogao delegirati samo glavni zapovjednik HOS-a za Mostar Vinko Martinović „Štela“.

373. Koliko je optuženi Ivan Zelenika zapravo ostavljao dojam osobe koja rukovodi tretmanom koji će biti proveden prema zarobljenicima u vojnoj ambulanti Mostar najbolje je vidljivo iz činjenice da svjedok Borivoje Petrović istog opisuje kao „nadređenog“ svim prisutnim vojnicima u prostoriji u kojoj je on uveden na ispitivanje, dok za ime Vinka Martinovića nije ni čuo u to vrijeme.

374. Vijeće ipak na osnovu provedenih dokaza nije zaključilo van svake razumne sumnje da je upravo ovaj optuženi imao službeni položaj unutar vojnih struktura HOS-a koje bi mu omogućile da neovisno odlučuje o izboru lica koja se imaju lišiti slobode i zatvoriti u prostorije vojne ambulante Mostar. Iz provedenih dokaza je jasno vidljivo da je o svim pitanjima koja se tiču zatvorenika morao se prethodno konsultovati sa neposredno nadređenim, Vinkom Martinovićem „Štelom“ zapovjednikom HOS-a za Mostar, koji je veoma često i bio prisutan u prostorijama vojne ambulante. Sam Vinko Martinović je u svom svjedočenju jasno naglasio da je optuženi Ivan Zelenika

obavljao poslove u okviru vojne ambulante po njegovom nalogu.

375. Stoga, Vijeće je i u odnosu na ovog optuženog zaključilo da je *de facto* djelovao kao upravnik zatvora u vojnoj ambulanti Mostar, te je po značaju bio drugi čovjek, nakon Vinka Martinovića „Štele“ što znači da je bio u potpunosti svjestan sistema hapšenja civila srpske nacionalnosti sa područja Mostara, njihovog zatvaranja i držanja u nehumanim uslovima, gdje su svakodnevno bili podvrgnuti raznim oblicima nečovječnog postupanja u kojima je i sam učestvovao, potpuno svjestan da na taj način daje značajan doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja, koji je podrazumijevao da civili zatvoreni u vojnoj ambulanti Mostar, nakon što prođu proceduru „isljeđivanja“ od strane optuženog i drugih njemu poznatih pripadnika HOS-a, budu prebačeni u kasarnu „Bruno Bušić“ Dretelju, gdje je se prema njima nastavljao nehumanim i nečovječan tretman. Da je postojeći sistem optuženi podržavao u cjelosti, jasno proizilazi iz činjenice da je i on sam u tri navrata učestvovao u transportu zarobljenih civila iz vojne ambulante u kasarnu u Dretelju, gdje ih je predavao dežurnim oficirima.

376. Optuženom Ivanu Zelenika nije nikako mogao ostati nepoznat cilj formiranja logora u Dretelju niti nehumani i nečovječni uslovi kojima će lica tamo biti podvrgnuta, jer je isti taj tretman nad njima provođen u prostorijama vojne ambulante Mostar uz znanje i nekad čak i inicijativu, te lično učešće optuženog.

377. Stoga, Vijeće je u konkretnom slučaju ustvrdilo da su optuženi postupali kao članovi udruženog zločinačkog poduhvata, te su svjesni konačnog cilja i sistema zlostavljanja civila srpske nacionalnosti, umišljajno poduzimali radnje kojima su ostvarili bića pojedinačnih inkriminacija u osnovi zločina, a za koje su ovom presudom oglašeni krivima.

378. Držanje zatvorenika u nehumanim i nehigijenskim uslovima u prostorijama Vojne ambulante Mostar i hangarima kompleksa kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju

379. Vijeće se na temelju dokaza izvedenih tokom glavnog pretresa uvjerilo da su svi zatvoreni civili držali u krajnje nehumanim uslovima u kojima su bili uskraćeni u ostvarivanju osnovnih životnih i higijenskih potreba, na način da su boravili u skućenim prostorijama, koje su bile prebukirane, bez redovne i dovoljne ishrane, onemogućeni u vršenju fizioloških potreba, odakle su izvođeni samo na ispitivanje ili na prinudni rad tokom kojeg su podvrgavani različitim oblicima fizičkog ili seksualnog

zlostavljanja, o čemu će biti više riječi u dijelu presude koji se bavi individualnim inkriminacijama u osnovi zločina, za koje su optuženi oglašeni krivim.

(a) Vojna ambulanta Mostar

380. Na okolnost uslova boravka u prostorijama vojne ambulante u Mostaru svjedočio je veći broj svjedoka optužbe, koji su potvrdili da su uslovi u kojima su ljudi boravili bili krajnje neuslovni, nehumani i ponižavajući. Detaljan opis rasporeda prostorija u okviru vojne ambulante dokumentiran je na video zapisu sačinjenom nakon obilaska lica mjesta i uvrštenom u dokaze u ovom predmetu.

381. Zatvorenici su boravili u podrumskim prostorijama koje su bile male površine i potpuno neuslovne. Svjedokinja H je tako opisala da u podrumu ambulante nisu imali na čemu da leže, nisu mogli izaći ni do wc-a bez odobrenja stražara. Pojašnjava da su se inače ustručavali da izađu jer bi često bili pretučeni ili zlostavljani od strane stražara. Svjedok Miliwoje Bokić *„ležali smo na betonu, cebe imali i kante za nuždu kcje su bile u istcj prostor.ji u kcjcj su boravili.“*

382. Boravak u vojnoj ambulanti svjedokinja H opisuje riječima *„Praksa neka je bila da koga god bi doveli tu on ne bi jeo tri dana, od straha, iako su se načelno služila tri obroka dnevno“* ostali svjedoci su pojasnili da je ta hrana bila nekvalitetna i nedovoljna za prosječne potrebe odrasle osobe. Svjedokinja Sava Bojanić tvrdi *„Hranu smo imali ali nikakvu...bilo je loše..i ibilo je malo. Bili smo stalno gladni.“*

383. Svjedokinju „H“ je jedna od kuharica u vojnoj ambulanti izvodila u bilo koje doba i tjerala je da čisti kuhinju, pri čemu je verbalno vrijeđala, govoreći joj da joj je brat četnik i da granatira Mostar. Potom bi svjedokinju vratila u prostoriju i odmah potom je ponovo pozvala da očisti sve ponovo, što je svjedokinja „H“ doživljavala kao nepotrebno maltretiranje i ponižavanje. Za vrijeme boravka u vojnoj ambulanti svjedokinja „H“ je izvedena i silovana u svom stanu iz kojeg je prethodno dovedena, nakon čega je lice koje označava kao Hamo Bošić vratio u prostoriju ambulante u kojoj su bile držane zatvorene žene.

384. Da su i ostale bile podvrgavane različitim oblicima zlostavljanja od strane stražara, pa čak i silovane potvrdila je osim svjedokinje „H“ i svjedokinja Olga Škoro. Naime, njima je poznato da je u prostorijama vojne ambulante silovana svjedokinja „F“. Zaštićena svjedokinja „E“ je u svom iskazu također potvrdila da su žene izvođene iz prostorije u kojoj su boravile, i onda su u jako lošem stanju vraćane, nakon čega

bi neke priznale da su silovane od strane vojnika HOS-a dok bi neke na to pitanje samo kimnule glavom u znak potvrde.

385. Svjedokinja Sava Bojanić je za tri dana, koliko je boravila u vojnoj ambulanti bila izvođena na pranje i čišćenje prostorija i klozeta koje su koristili pripadnici HOS-a stacionirani u zgradi ambulante. Ona je vidjela različite oblike maltretiranja i ponižavanja muškaraca koje su također izvodili vani u krug ambulante i tjerali ih da čupaju travu, a sjeća se da su Jovu Pejanovića koji je bio zatvoren u vojnoj ambulanti izveli jedne prilike, obukli mu uniformu JNA i stavili ga da jaše konja naopako, što je potvrdio i svjedok Milivoje Bokić, pojašnjavajući da mu se to činilo krajnje ponižavajućim prema Pejanoviću. Istovremeno sa Jovom Pejanovićem to su činili i zaštićenom svjedoku „I“ koji pojašnjava da je to bilo ismijavanje ljudi.

386. Svjedok Milivoje Bokić postupanje HOS-ovaca prema Jovi Pejanoviću, za vrijeme boravka u vojnoj ambulanti opisuje riječima:

387. „Vojnici su nagonili ljude da jedan drugog jašu, doveli su nekog konja da ljudi na njemu jašu. Oblačili ih u vojničke uniforme i tjerali da jašu tog konja okrenuti prema repu, tako da je to bilo smiješno, ljudi su gledali sa ulice taj cirkus. To su radili i Jovi Pejanoviću to sam lično gledao, sve je to ponižavanje bilo, užas, ja to ne mogu da shvatim, jer ko ima pameti to ne bi ni radio.“

388. Maltretiranje Jove Pejanovića započelo je u vojnoj ambulanti Mostar. Vijeće je na osnovu provedenih dokaza steklo utisak da je ovo lice naročito bio zlostavljano od strane pripadnika HOS-a, jer se radilo o licu koje je prije izbijanja sukoba bilo načelnik SUP-a. Jedan od svjedoka je pojasnio da je ovo lice naročito mrzio Vinko Martivnović „Štela“ koji je u to vrijeme bio štićenik Kazneno popravnog doma i kako prijestupnik često bio „u sukobu sa zakonom“.

389. Vijeće primjećuje da su u prostorijama vojne ambulante i logoru Dretelj najviše bila zlostavljana lica koja su penzionisani oficiri JNA, ili su prije izbijanja sukoba obnašali neke funkcije u organima unutrašnjih poslova, kao što je slučaj sa Jovom Pejanovićem i Dušanom Radmilovićem zv. „Pop“ koji je prije izbijanja sukoba bio policajac. On je naročito bio zlostavljan, naročito kasnije za vrijeme boravka u logoru Dretelj, kada su mu obukli svećeničku odoru, palili bradu i podvrgavali ga različitim oblicima maltretiranja i zlostavljanja o čemu su svjedočili brojni svjedoci optužbe.

390. Svjedok Mile Bjelobaba, koji je također bio izvođen na rad za vrijeme boravka u vojnoj ambulanti Mostar opisuje navedeno riječima: „Čupali smo travu, većinom to, čistili čikove...oni su to namjerno bacali onda nas kasnije ijerali da to kupimo. Svaki novi kcji je došao teško je to podnosio...to čupanje trave. Za vrijeme čupanja oni su nas ijerali da mi tu grizemo travu, pa su nas udarali...prilazili su nam ti i ne znaš da će te udariti a on u slabine udari. To je bilo divlje. To ponašanje to samo može da se doživi...ko to nije doživio ne može razumjeti.“ Svjedoka Petar Golijanin opisuje da su mu obukli odijelo majora JNA nakon čega su ga natjerali da izađe van mesti cestu. Svjedok opisuje da je narod koji je prolazio upućivao psovke i uvrede, a imali su i slobodu da udare zatvorenike koji su bili izvedeni na rad.

391. Različite oblike zlostavljanja opisuju u svojim iskazima i ostali svjedoci optužbe koji su prije prelaska u logor Dretelj bili zatvoreni i jedno vrijeme držani u prostorijama vojne ambulante Mostar.

392. Odbrana je osporavala navedene tvrdnje optužnice, navodeći da su svjedoci optužbe izjavili da su imali tri obroka dnevno, da su imali mogućnost korištenja pitke vode kao i odlaska u wc u pratnji stražara. Odbrana je istakla da niti jedan od saslušanih svjedoka nije izjavio da mu je u vrijeme boravka u ambulanti bila potrebna ljekarska pomoć i da je ista bila uskraćena, što Vijeće nalazi apsurdnim tvrdnjama ukoliko se ima u vidu da svjedoci nisu imali priliku bilo kome da se požale na uslove u kojima borave, a koje su veoma detaljno opisali u svojim iskazima na glavnom pretresu. Svjedoci su tako kategorički izjavili da niti u vojnoj ambulanti niti u Dretelju nisu smjeli reći da su udarani ili zlostavljani, strahujući od revolta stražara ili vojnika HOS-a.

393. Odbrana pri tom zanemaruje činjenicu da su svi svjedoci držani u opisanim uslovima bez pravnog osnova, odnosno isti su nezakonito dovedeni iz svojih domova, i zatvoreni u prostorijama vojne ambulante, bez da su im ikada saopšteni razlozi njihovog zatvaranja, pa je u tom kontekstu potpuno izlišno raspravljati da li su uslovi njihovog zatočenja bili humaniji od onih koje oni opisuju u svojim iskazima.

(b) Hangari kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju

394. Vijeće se na temelju provedenih dokaza nesporno uvjerilo da je kasarna „Bruno Bušić“ u Dretelju imala sve karakteristike logora, u kojem su nezakonito držani zatvoreni civili srpske nacionalnosti, koji su svakodnevno bili podvrgavani različitim oblicima psihičkog i fizičkog zlostavljanja, držani u krajnje nehumanim i nehumanim uslovima,

odakle su izvođeni na prinudni rad kako u okviru kruga kasarne tako i van nje.

395. Obilaskom lica mjesta Vijeće se uvjerilo da je kompleks kasarne obuhvatao niz objekata među kojima su upravna zgrada, koja se nalazi na samom ulazu, te betonski hangari u kojima su držani zarobljeni civili (muškarci i žene odvojeno), kao i magacine koji su služili za smještaj materijalno tehničkih sredstava (MTS) za vojsku, lijekova ili hrane. Unutar kompleksa je i stacionar u kojem je dežurni ljekar bio major dr. Hranilović.

396. Svjedok „B“ je opisao da je logor bio ograđen bodljikavom žicom, nakon čega se nalazio miniran prostor, kako bi se osiguralo da niko od zarobljenika ne pobjegne.

397. Detaljan opis unutrašnjosti hangara u kojima su boravili zatvoreni civili, kako u prostorijama vojne ambulante u Mostaru tako i u logoru Dretelj, zadokumentovan je video zapisom sačinjenim prilikom obilaska lica mjesta, koji je uvršten u spis kao dokaz Suda¹¹⁵.

398. Ukupan broj zatvorenih civila u tzv. „muškom“ hangaru kretao se i do 200 (dvijestotine), kako to proizilazi iz iskaza svjedoka optužbe i materijalnih dokaza u spisu¹¹⁶, te svjedočenja optuženog Ediba Buljubašića, dok je u „ženskom“ hangaru u jednom momentu bilo zatvoreno i do 80 (osamdeset) žena¹¹⁷. Ove brojke u svojim iskazima navode svjedoci Milivoj Kružević, Petar Golijanin, svjedokinja „H“, svjedokinja „F“, te bivši pripadnici HOS-a koji su imali prilike vidjeti zatvorenike u logoru i to svjedok Derviš Kurtić, Tonči Rajić i Ilija Rajić, koji su potvrdili da se u jednom trenutku broj zatvorenih civila kretao oko 200 (dvije stotine).

399. Prema spisku zatvorenika logora Dretelj na dan 17.08.1992.godine¹¹⁸, dakle dan prije razmjene, u logoru se nalazilo 88 zatvorenika sa područja Mostara, Čapljine i Stoca.

400. Učešće jedinica HVO-a u razmjeni potvrdili su gotovo svi saslušani svjedoci, a navedena okolnost je potkrepljena i provedenim materijalnim dokazima¹¹⁹, te je odbrana

¹¹⁵ **S-1** - Zapisnik o obilasku lica mjesta sačinjen dana 08.10.2014.godine u prilogu 1x CD Sirovina i 1x CD montirani video uviđaja.

¹¹⁶ **T-164** Spisak koji su prema sjećanju sačinili zatvorenici navodi 116 imena muškaraca koji su u inkriminisanom periodu bili zatvoreni u logoru Dretelj.

¹¹⁷ **T-80**– Popis zatvorenica Vojarne Bruno Bušić Dretelj – Čapljina izdat od strane Vojne policije HOS-a dana 07.08.1992.godine na kojem se nalazi ime 58 žena srpske nacionalnosti zatvorenih u logoru Dretelj na navedeni datum.

¹¹⁸ **T- 189** – “Spisak zatvorenika na dan 17.kolovoza 1992.godine”, ovjeren od strane ICTY.

¹¹⁹ **T-180**- Tjedno izvješće HVO-a od 19.08.1992.godine.

tokom postupka nije ni sporila, sporeći samo da optuženi nisu mogli odlučivati o navedenom niti su u istoj učestvovali. Vijeće tokom provedenog postupka također nije steklo uvjerenje da su optuženi u tom smislu imali rukovodnu ili komandnu ulogu, ali se uvjerilo van svake razumne sumnje da su kao pripadnici HOS-a, koji su svakodnevno imali pristup zatvorenim civilima u hangarima logora Dretelj, potpuno bili svjesni sistema zlostavljanja koji je bio na snazi, pa su svojim pojedinačnim radnjama dali značajan doprinos održavanju istog na snazi.

401. Koliko je zapravo sistem zlostavljanja zatvorenika, koji je bio na snazi u logoru Dretelj bio očigledan svima koji bi došli u krug kompleksa kasarne „Bruno Bušić“, vidljivo je iz iskaza svjedoka optužbe, koji u svojim iskazima saglasno opisuju da su po dovođenju u logor Dretelj postrojeni i da im se tek prilike obratio Blaž Kraljević, nakon čega bi bili odvedeni i zatvoreni u hangare kompleksa kasarne. Iz provedenih dokaza proizilazi da je jedna grupa civila koja je dovedena nedugo po formiranju logora, bila držana u prosotorijama upravne zgrade, a kasnije sredinom jula, kako je rastao broj dovedenih civila iz Mostara, Čapljine i Stoca, pojavila se potreba za njihovim smiještanjem u veće prostorije, za što su iskorišteni hangari kompleksa kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

402. Svjedok Milivoj Kružević opisuje da je muški hangar bio krajnje neuslovan, radilo se zapravo o prostoriji za odlaganje maziva bivše JNA koja je prethodno koristila tu kasarnu. Na podu je bio beton i nisu čak u početku imali ni ćebad za pokrivanje, tek kasnije su donijeli neke podmetače i ćebad na kojima su ležali zatvorenici, ali ni to nisu svi imali. Hangar u kojem su boravili muškarci je bio otprilike veličine tri prostorije površine 4x4 metra, imao je male prozore otprilike 70x70cm, na kojima su bile rešetke i metalna klizna vrata. Na isti način unutrašnjost hangara u kojem su boravili muškarci, opisao je u svom iskazu i svjedok „B“.

403. Svjedokinja Sava Bojanić je u svom iskazu opisala uslove u ženskom hangaru rekavši da je bio manji od muškog, na prozoru su isto bile rešetke, i klizna željezna vrata, spavalo se uglavnom na betonu jer su dušeke koristile žene koje su među prvima dovedene, tako da su ostale spavale na nosilima na kojima su bile deke. U hangaru je bio sto sa dvije klupe za kojim su ručale, a u ćošku se nalazio lavor veliki u koji se tokom noći vršila nužda, jer nisu dozvoljavali izlazak. Željezna vrata su se zaključavala oko 20,00 sati pa sve ujutru do 06,00 sati. Vrata su tokom noći samo mogli otvoriti vojnici i to se dešavalo jako često, ali samo kako bi izveli neku od žena i odveli je iza

hangara gdje bi bile silovane. Ovo je u svom iskazu potvrdio i optuženi Edib Buljubašić koji je sam izjavio da je u više navrata imao priliku uveče obilaziti hangare i po dolasku bi zatekao otvorena vrata, čuo bi tada zvukove iza hangara i kako tvrdi „znao je da su žene bile silovane“.

404. Svjedok Mile Bjelobaba u svom iskazu opisuje da su uslovi boravka u Dretelju bili krajnje nehumani i ponižavajući. Blaž Kraljević je naredio se se muškarcima obuku u uniforme JNA čak su nekima i kačili činove, kako bi ih lažno predstavili kao zarobljene oficire i pripadnike JNA, odnosno Vojske Republike Srpske zarobljene na borbenim linijama. Za vrijeme boravka svjedok pojašnjava da nisu imali bilo kakve higijenske uslove, odnosno nije im dozvoljeno da se okupaju, presvuku, obriju ili da zadovolje minimum higijenskih potreba. Loše higijenske uslove su saglasno opisali u svojim iskazima svi saslušani svjedoci optužbe. Tako svjedok „G“ tvrdi da „vode nije bilo ni za piće, a ne za umivanje“. Opisuje da su jedne prilike izvedeni na rad i cijeli dan nisu dobili da jedu i piju. U povratku im je dozvoljeno da odu nasuti vodu u krugu kompleksa kasarne, a onda bi ih do tamo stražari pretukli.

405. Svjedok Srećko Marić opisuje da im je Blaž Kraljević tek 20 dan po dolasku u Dretelj dozvolio da se okupaju, inače su higijenski uslovi bili ispod svakog životnog standarda. Hrane je bilo nedovoljno i kvalitetom jako oskudno, pri čemu svjedok pojašnjava da se količina hrane koju su dobijali vremenom smanjivala, pa su sa tri obroka dnevno sveli na jedan. Svjedok Borivoje Petrović je pojasnio da je hrane bilo u minimalnim i nedovoljnim količinama, tako bi konzervu težine 50gr dijelili na dva nekada i tri zatvorenika. „Ako je bilo kuhane hrane, dobio si količinu jedne čaše jogurta, unutra nije bilo ništa, ni riže ni graha ni krompira, već samo neka bistra supa..tako smo živjeli. Što se tiče wc-a kante smo imali u hangaru za urin a vani je bio pojski wc kcji nam takoreći nije ni trebao jer su ljudi išli tamo u prosjeku sedmi dan, jer takoreći ništa nismo ni jeli.“

406. Higijenski uslovi u logoru su bili ispod svakog životnog minimuma, pa su prema kazivanju svjedokinje Olge Škoro higijenski uslovi bili takvi da su svi jeli iz istog posuđa koje se nije pralo.

407. Svjedok Petar Golijanin opisuje „bio je jedan zalogaj hjeba, malo neke supe, nismo imali dovoljno tanjira, jedna tura jede, pa onda sa tim tanjirima jede druga grupa, nisu se prali nikako. To je jadno i bijedno bilo. Spavali smo na betonu imali smo jedno

ćebe, jastuke nismo imali, cipele sam stavj'o pod glavu, jedno ćebe pokrje se, jedno ispod sebe...to nam je bio srještaj. Wc je bio unutra, svi su vršili nuždu u jednom ćošku smrad bio...čudo...jadi."

408. Različite oblike zlostavljanja kojima su zatvorenici u Dretelju bili podvrgavani opisuju svjedoci u svojim iskazima. Tako svjedokinja „H“ tvrdi da su ljude primoravali na različite vidove seksualnog nasilja i ponižavajućih postupaka pa se sjeća da se među zatvorenicima pričalo da je jedan od zatvorenika natjera da liže genitalije psa. Neki od zatvorenika su tjerani da piju fekalije vojnika, ili da piju urin iz posude koja se nalazila u hangaru u kojoj su svi zatvorenici vršili nuždu tokom noći.

409. Mnogi od svjedoka opisuju i situaciju i uslove pod kojim su izvođeni na rad kako u krugu logora, ali i van kruga. Najčešće su vođeni na čupanje trave, koja je bila suha i oštra, pa tako svjedokinja „H“ opisuje izgled ruku kod zatvorenika sa kojim je to vrijeme bila u vezi riječima *„Mom momku su ruke bile krvave, svaki ovcje pregib na zglobu je bio rana do kosti, jer ona trava kad se u avgustu u Mostaru osuši to je strašno, gore nego žica. To je sve bilo krvavo. On je bio sav u modricama, to sam vicjela, baš sam to vicjela.“*

410. Zatvorenicima je tokom boravka u logoru Dretelj *de facto* bila uskraćena liječnička pomoć, obzirom da je u logoru bio stacionar u kojem je radio major dr. Zoran Hranilović, kojeg su zatvorenici prozvali „Dr. Mengele“ zbog izražene brutalnosti i zlostavljanja koje je ispoljavao prema bilo kojem zatvoreniku koji bi mu se obratio za pomoć. Stoga, niko od zatvorenika ko je imao zdravstvenih problema ili je trpio posljedice premlaćivanja od strane vojnika HOS-a nije se smio javiti ovom doktoru. Veliki broj saslušanih svjedoka optužbe je potvrdio da su pojedinci znali da se po dolasku u logor obrate za pomoć dr. Hraniloviću, jer nisu imali iskustva i tek su dovedeni, ali bi već po prvom odlasku u stacionar, bili pretučeni od strane pripadnika HOS-a uz učešće ili po naredbi dr. Hranilovića, od kada više ne bi tražili pomoć.

411. O zloglasnom dr.Hraniloviću koji je također zlostavljao civile u logoru posvjedočili su brojni svjedoci među kojima je i svjedok „G“ koji je nakon jednog odlaska doktoru *„shvatio zašto se niko ne javja rjemu za pomoć“* jer bi u tom slučaju bio dodatno pretučen, i to često ozbiljnije nego je to bilo prvi put. Svjedoku „B“ je tako nakon što je jedne prilike pretučen i nakon što mu se obratio za pomoć dao tablete koje stimuliraju porođaj, od čega je svjedok *„umirao od bolova“*. Sam optuženi Edib Buljubašić,

između ostalog potencira ime dr. Hranilovića kao primjer nečovječnog postupanja prema zatvorenicima. U tom pravcu većina svjedoka ističe primjer Saše Stolića, zatvorenika poznatog pod nadimkom „Tenkista“ kojem je pomenuti doktor operisao slijepo crijevo bez korištenje anestezije.

412. Vijeće je tokom pretresa čulo i brojne druge situacije u kojima je navedeni doktor učestvovao neposredno ili na način da je omogućavao ili podstrekavao vojnike da zlostavljaju zatvorenike Dretelja, ali navedeno ističe samo u prilog opisa opštih nehumanih i nečovjećnih uslova koji su vladali u Dretelju, na osnovu čega je Vijeće i steklo opšti utisak da je Dretelj imao sve karakteristike logora. Kako ovo lice nije bilo obuhvaćeno optužnicom u ovom predmetu, to se Vijeće nije dalje detaljnije bavilo njegovom ulogom u zlostavljanju zarobljenika.

413. Svjedok Dragan Rudan je u svom iskazu također opisao brojne i različite slučajeve zlostavljanja zatvorenika od kojih su samo neki bili obuhvaćeni izrekom presude u ovom predmetu, dok je ostale Vijeće imalo u vidu prilikom ocjene opštih uslova u kojima su boravili zatvorenici. Svjedok Rudan u kratkim crtama ponašanje vojnika prema zatvorenicima opisuje riječima „*Bilo je živ, javarja raznih, bilo je baš onih sadista da ti dođe rad, je da umreš da prestane taj strah, patnja i bol.*“ Svjedok Milivoje Kružević tvrdi da mu je Rade Bulut, koga su prema iskazima svjedoka naročito tukli tokom boravka u logoru, jedne prilike povjerio da je želio da sebi oduzme život, kako više ne bi prolazio kroz svakodnevne torture kojima je bio izložen.

414. Na isti način uslove boravka u logoru opisala je svjedokinja „H“ riječima

„Strah, strah je čudo, svaku noć sam se molila Bogu da ne osvanem, a noć je trajala dugo. Čovjek u onoj situaciji...ma samo da mi je nekoga staviti pola sata...ja mislim da bi mu bilo dovoljno da shvati koja je situacija u tom logoru. To je strah...strah 24 sata. To su samo jauci. Muškarce biju non-stop. Glad. Vode te da radiš. Nisi jednostavno...kad te vode ne znaš gdje te vode i šta te čeka...uvijek je neka neizvjesnost. To se jednostavno ne može opisati. Ja vam ne mogu opisati...ne mogu. Ja sam i sad poslije 20 godina osoba koja voli da se smije i sad kad se nasmijem...pa kad se sjetim...razmišljam otkud mi snaga da se nasmijem.“

415. Svjedok „B“ je po dolasku u hangar rekao da su ljudi izgledali „*strašno i pretučeno...više su bili aveti nego ljudi.*“ Njega lično su često premlaćivali, tvrdi da

nekada ne bi ni smio pogledati ko ga od vojnika udara, jer je inače važno pravilo da se u prisustvu vojnika gleda u pod odnosno da se ne diže pogled prema njima. „*Gledati vojnika u oči ili stajati metar od njega je bilo neprihvatljivo, to je bilo strogo zabranjeno.*“

416. Svjedokinja „F“ koju su zajedno sa ostalim ženama često vodili na čišćenje prostorija i van kruga logora opisuje da su one morale raditi u neuslovnim prostorijama, pa su tako „čistili crvljive škrinje“ a sve to su radili na temperaturi koja je u tom ljetnom periodu dosegala i do 40 stepeni celzijusa. Također, ona je imala prilike vidjeti u povratku sa rada da su muškarce tjerali da čupaju travu u krugu kasarne, da su ih tjerali da pasu i tom prilikom ih udarali, gasili pikavce po njima, tjerali ih da proguraju upaljene cigarete ili jednostavno da samo stoje na suncu dok se ne onesvijeste. Jednom je vidjela i kolonu muškaraca koja se vraćala sa rada, svi su trčali i među njima je prepoznala i svog oca, koji joj je kasnije ispričao da su ih tog dana „*tukli do besvijesti*“. Zlostavljanja koja su preživjeli najbliži srodnici svjedokinje „H“ ista je opisala na slijedeći način: „*Udarali su oca čime su stigli, krv je išla na sve otvore, a brata je pretukao stražar kojeg su zvali „Šiptar“ i jedan kojeg su zvali Zoka. Probili su mu uho bajonetom i stavjali glavu u vrelu vodu.*“

417. Zatvorenici koji su trpili razne oblike zlostavljanja nisu imali bilo kakav vid zaštite, iako je Blaž Kraljević prilikom obilaska hangara znao se obratiti zatvorenicima pitajući ih kakvi su uslovi u kojima borave i da li su maltretirani, međutim, navedena „briga“ zapovednika HOS-a je bila provizorna, te onaj zatvorenik koji bi ispričao zapovjedniku o zlostavljanjima ili premlaćivanjima koje je zadobio, nakon toga bi bio još teže pretučen. Tako su vremenom zatvorenici prilikom obilaska zapovjednika, koji bi ih upitao odakle im modrice i ozljede na tijelu odgovarali da su pali. Optuženi Edib Buljubašić je po dolasku na mjesto zamjenika zapovjednika kasarne 02.08.1992.godine u nekoliko navrata obilazio zatvorenike, što je potvrdila svjedokinja „H“ koja je na upit optuženog da li je nekada pitao o uslovima u logoru odgovorila „*Da li mislite da smo mi smjeli da to kažemo? Da se požalimo? Mi se nismo smjeli žaliti...mi kad bi to rekli to bi bilo čudo.*“

418. Svi svjedoci saslušani na ovu okolnost opisuju brojna zlostavljanja koja su preživjeli od vojnika HOS-a koji su svakodnevno bili u logoru Dretelj, među kojima su se najviše isticali pripadnici HOS-a: Tonči Rajić, Zvonimir Bjeliš zv. „Crvenkapa“, Zerina Šuta, Damir Glogovac zv. Vampir, Ahmet Makitan zv. „Maks“, Vinko Primorac, Mirko Janeš zv. „Čikago“, te braća Ivica i Luka Šešelj. Ovo su lica koja svjedoci u svojim iskazima identificiraju kao učesnike brojnih premlaćivanja i različitih oblika zlostavljanja

zatvorenih civila, uključujući i brojne akte seksualnog nasilja.

419. Neke od njih će Vijeće ukratko navesti u ovom dijelu presude isključivo radi prikaza opšteg stanja straha i terora koji je vladao u logoru Dretelj, bez zaključaka u pogledu odgovornosti ili krivice ovih lica za opisana ponašanja, obzirom da isti nisu bili obuhvaćeni optužnicom u ovom predmetu.

420. Tako se među zatvorenim civilima pričalo da su braća Luka i Ivica Šešelj silovali „babu Anđu“, staricu od 70 godina koja je zajedno sa svjedokinjom „A“ bila zatvorena u hangaru logora Dretelj, što u svom svjedočenju spominje i optuženi Buljubašić.

421. Ahmed Makitan i Tonči Rajič su naročito tukli svjedoka Dragana Rudana, a pominju se u brojnim drugim iskazima svjedoka saslušanih tokom ovog postupka, kao i stražar po nadimku „Crvenkapica“ koji je jedne prilike sa stražarom kojeg su zvali „Krasnići“ pretukao svjedoka „C“ tako snažno da su mu polomili dva rebra, a svjedoka „B“ je stražar kojeg su zvali „Zoka“ i koji je najčešće dolazio sa „Krasnićijem“ pretukao do mjere da je dva sata bio u nesvijesti. Svjedok Ilija Domazet u svojoj izjavi tvrdi da ga je pripadnica HOS-a Zerina Šuta, tjerala da guta zapaljene cigare, ili mu je iste gasila po zglobovima i licu.

422. Dakle, imena ovih lica se veoma često spominju u svjedočenjima svjedoka optužbe koji su u inkriminisanom periodu bili zatvoreni u logoru Dretelj. Oni u svojim iskazima detaljno opisuju sve vidove nasilja i zlostavljanja koje su vidjeli ili sami doživjeli od strane gore pobrojanih stražara. Prema njihovom kazivanju psihička i fizička tortura je u logoru vršena svakodnevno i to upravo najintenzivnije od strane ovih stražara, koji za takva postupanja nisu nikada procesuirani, već naprotiv, neki od njih bivaju pozvani kao svjedoci optužbe u ovom predmetu, poput „ozloglašenog“ Tončija Rajića, kakvim ga opisuju gotovo svi saslušani svjedoci optužbe.

423. Da su svjedoci jasno mogli razlilovati „napadače“ od drugih stražara koji nisu bili nasilni, jasno je iz činjenice da svi u svojim iskazima kao stražara koji nikada nije tukao zatvorenike navode upravo brata Tončija Rajića, svjedoka Iliju Rajića, koji je čak u nekoliko navrata pomagao zarobljenim civilima, te izvjesnog stražara „Ivana sa zečjom usnom“ što kod Vijeća samo dodatno potkrepljuje zaključak da su svjedoci o svim događajima o kojima su svjedočili na glavnom pretresu iskazivali po svom najboljem sjećanju, objektivno i nepristrasno, bez namjere da njihovo svjedočenje predstavlja

odmazdu za preživljeno nasilje i bez namjere da neopravdano i neosnovano terete optužene u ovom predmetu.

C. POJEDINAČNA DJELA POČINJENA OD STRANE OPTUŽENIH U CILJU PODRŽAVANJA I

DAVANJA DOPRINOSA SISTEMU ZLOSTAVLJANJA KOJI JE BIO NA SNAZI

424. Vijeće je tokom postupka nesporno utvrdilo da su optuženi u svojstvu pripadnika HOS-a, postupajući u okviru širokog i sistematičnog napada Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) usmjerenog protiv srpskog civilnog stanovništva opština Mostar, Čapljina i Stolac, znajući za napad i da njihove radnje predstavljaju dio napada, svjesno sudjelovali u sistemskom udruženom zločinačkom poduhvatu jedni s drugima, i sa ostalim članovima vojne strukture HOS-a, čiji cilj je bio trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva sa teritorija Hercegovine, pa su znajući kakva je bila priroda tog sistema i s namjerom da ga provedu, poduzimali pojedinačne radnje koje su predstavljale značajan doprinos održavanju i funkcionisanju sistema nezakonitog hapšenja civila srpske nacionalnosti sa područja opština Mostar, Čapljina i Stolac, njihovog zatvaranja i držanja u nehumanim uslovima u prostorijama vojne ambulante Mostar i hangarima logora Dretelj, odakle su izvođeni na prinudni rad te podvrgavani različitim vidovima nečovječnog postupanja.

425. Postupajući na opisani način, i dijeleći diskriminatorску namjeru sa ostalim članovima udruženog zločinačkog poduhvata, optuženi su izvršili progon srpskog civilnog stanovništva, ubistvom, nečovječnim postupanjem, te silovanjem i seksualnim nasiljem, dajući time značaj doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja.

426. Dakle, optuženi su postupajući sa diskriminatorskom namjerom, ostvarili obilježja pojedinačnih djela u osnovi Zločina protiv čovječnosti, na način opisan u pojedinačnim tačkama izreke presude, za koje su u konačnici i oglašeni krivima, dok su u konačnici svi oglašeni krivim za progon iz tačke h) stav 1.član 172. KZ BiH, pa će svoje zaključke u tom pravcu Vijeće elaborirati u dijelu presude koji slijedi.

1. Progon

427. Po ocjeni ovog Vijeća, u toku postupka je na sasvim pouzdan i nesumnjiv način utvrđeno da su svi optuženi počinili krivičnopravne radnje na način, u vrijeme i na mjestima kako je to precizno navedeno u izreci presude.

428. Djela koja su optuženi počinili, imala su za cilj teško lišenje zatočenika osnovnih prava, kao što su pravo na život, slobodu i sigurnost, što je u suprotnosti, kako sa domaćim zakonodavstvom, tako i sa međunarodnim pravom.

429. Na osnovu iskaza svjedoka, koje je prvostepeno vijeće ocijenilo kredibilnim i konzistentnim, jasno je da su žrtve ubistava, premlaćivanja, vrijeđanja i omalovažavanja, a koje su počinili optuženi s diskriminatornom namjerom, bili zatočeni srpski civili u prostorijama vojne ambulante u Mostaru i hangarima logora Dretelj, sve u cilju prikupljanja informacija, zastrašivanja žrtava i kažnjavanja istih. Osim toga, optuženi su neke od oštećenih poznavali od ranije, a neke od žrtava su bile veoma ugledni ljudi na tom području, zbog čega su najčešće bili podvrgnuti još nehumanijem postupanju.

430. U članu 172. stav 2. tačka g) KZ BiH, dato je značenje pojma progon i to: *“Progon jeste namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.”*

431. Progon, kako je definisan odredbom člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, podrazumjeva namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici protiv bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu; u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana zakona, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine.

432. Na navedeni način definisan progon, može biti počinjen sa svim radnjama koje, u cjelini ili djelimično, predstavljaju namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno, uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.

433. U praksi MKSJ-a¹²⁰ progon kao zločin protiv čovječnosti definisan je kao :

¹²⁰ Tužilac protiv Kvočke i drigih, IT-98-30/1-A, presuda od 28.02.2005. godine, paragraph 320.

- *de facto* diskriminacija i kojim se uskraćuje ili narušava neko temeljno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom; i
- izvršeni su hotimično, sa namjerom diskriminacije po jednoj od navedenih osnova, tačnije, na osnovu rasne, vjerske ili političke pripadnosti“

434. Iz navedenog se može zaključiti da progona predstavlja oblik diskriminacije na osnovu rase, religije ili političkog mišljenja sa namjerom i rezultatom kršenja temeljnih prava pojedinca, tačnije međunarodno pravo navedene osnove, rasnu, vjersku i političku, priznaje kao isključive osnove počinjenja progona kao zločina protiv čovječnosti.

435. Progona je, dakle, krivično djelo u osnovi zločina protiv čovječnosti. Zločini protiv čovječnosti predstavljaju gruba i flagrantna kršenja osnovnih ljudskih prava, dok je za krivično djelo progona, u kontekstu navedenog krivičnog djela, nužno dokazati i postojanje diskriminatorne namjere.

436. Kako je to zaključeno u presudi Apelacionog vijeća ovog suda u predmetu Bundalo i drugi,

“Samo gruba i flagrantna uskraćivanja temeljnih ljudskih prava mogu predstavljati zločine protiv čovječnosti, a progonom dodatno i da su izvršena sa diskriminatornom namjerom. Pojedinačne krivične radnje možda ne moraju zadovoljiti ovaj standard ukoliko se krivično djelo posmatra izolovano. U pogledu krivičnog djela progona, krivične radnje se moraju posmatrati u cjelini i zajedno moraju zadovoljiti ovaj standard.”¹²¹

437. Zločini za koje su optuženi oglašeni krivim, nesumnjivo predstavljaju najgrublja kršenja temeljnih ljudskih prava i osnovnih sloboda, u suprotnosti sa međunarodnim pravom, i po ocjeni ovog Vijeća počinjeni su sa diskriminatornom namjerom.

438. Na takvu prirodu počinjenih zločina upućuje niz pojedinosti. Naime, kako je to već opisano u dijelu presude gdje je obrazloženo pitanje ispunjenosti širine i sistematičnosti napada kao bitnih elemenata krivičnog djela zločina protiv čovječnosti, isključivi razlog zbog kojeg su određene nezakonite i međunarodnom pravu suprotne

¹²¹ Drugostepena presuda Suda BiH u predmetu X-KRŽ-07/419 Bundalo i dr, paragraf 302

radnje, preduzimate prema grupama građana, jeste njihova nacionalna pripadnost, tačnije činjenica da su bili pripadnici srpskog naroda ili su odabrani isključivo zbog postojanja bračnih ili rodbinskih veza sa ovim narodom.

439. Dakle, u preduzimanju svih tih nezakonitih radnji, nije bilo propusta u kategoriji stanovništva prema kojoj su iste preduzimate, a razlog za preduzimanje takvih radnji je isključivo nacionalna, odnosno vjerska pripadnost jednom narodu Sve to upućuje, po ocjeni ovog Vijeća, na diskriminatorni karakter napada preduzetog protiv srpskog stanovništva Mostara, Čapljine i Stoca.

440. Saslušani svjedoci u svojim iskazima jasno se određuju da im razlozi lišenja slobode i zatvaranja u zatočeničke objekte nikada nisu saopšteni, ali su na osnovu ponašanja vojnika i cjelokupnog obrasca nasilja koji je provođen zaključili da je to samo zbog njihove pripadnosti srpskom dijelu stanovništva.

441. Svjedok optužbe Sead Kurtić, koji je u inkriminisano vrijeme i sam bio pripadnik HOS-a stacioniran u Dretelju, na upit tužiteljice da li su mu bili poznati razlozi hapšenja i zatvaranja Srba izjavljuje: „*Pa zatvoreni su iz tog razloga...nisam baš bio upućen, ali mislim da je zbog nacionalnosti.*“

442. Međutim, da bi optuženi bili oglašeni krivim za krivično djelo progona kao zločina protiv čovječnosti, bilo je nužno dokazati da su i oni sami dijelili tu diskriminatornu namjeru, Naime, kako je to zaključilo vijeće MKSJ-a u predmetu *Tužilac protiv Radislava Brđanina*

„postojanje diskriminacione namjere ne može se dokazati posredno, izvedeno iz opšteg diskriminacionog karaktera nekog napada na civilno stanovništvo. Međutim, ono se može posredno dokazati na osnovu konteksta djela, ako razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena [ta] djela potvrđuju postojanje takve namjere.“¹²²

¹²² Presuda MKSJ-a *Tužilac protiv Radislava Brđanina* broj IT-99-36-T od 01.09.2004. godine, para.997, i drugostepena presuda u predmetu Krnojelac, par.184

443. U konkretnom predmetu, po ocjeni ovog Vijeća, upravo *čirjenice predmeta i okolnosti u kojima su počirjena predmetna krivična djela*, potvrđuju postojanje takve, diskriminatorne namjere na strani svih optuženih koji su oglašeni krivima.

444. Zaključak o diskriminatornoj namjeri optuženih, proizilazi, po ocjeni ovog Vijeća, iz njihovog revnosnog sprovođenja zadataka, a kojima su, prema funkcijama koje su obavljali, bili zaduženi u cilju provođenja politike zajedničkog plana. Također, optuženi su i svojim ponašanjem gotovo svakodnevno ispoljavali netrpeljivost prema civilima srpske nacionalnosti, vrijeđajući ih verbalno i ponižavajući ih na različite načine.

445. Saslušani svjedoci optužbe, među kojima su Olga Škoro i koji su bili zatvoreni u prostorijama vojne ambulante Mostar su izjavili da ih je optuženi Ivan Zelenika često tjerao da pjevaju ustaške pjesme i ako bi pogriješili riječi udario bi im šamar. Svjedokinja „H“ nije vidjela da je optuženi fizički nekoga maltretirao, ali jeste svaki dan tjerao zatvorenike da pjevaju ustaške pjesme. Svjedok Mile Bjelobaba tvrdi da je po dolasku u ambulantu od ostalih zatvorenika čuo da je Ivan Zelenika upravnik i sjeća se da mu se obratio jedne prilike kad ga je svjedok molio da mu pomogne *„Zastavniče dobar si čovjek, ali ne mogu ti pomoći jer si srbin“*.

446. Svjedokinja Olga Škoro također opisuje da su prilikom transporta kamionom iz vojne ambulante Mostar do logora Dretelj, vojnici HOS-a stavili kasetu na kojoj su bile snimljene ustaške pjesme, pojačali ton i otvorili prozore kako bi se muzika čula. Rekli su tada svjedokinji Škoro, svjedoku „C“ i drugima koje su prevozili da posljednji put pogledaju Mostar, jer ga više nikada neće vidjeti. Onda je neko od vojnika udarao i tjerao i njih da pjevaju iste pjesme, nakon čega su ih zaustavili u Ljubuškom gdje su ih izveli iz kamiona i nastavili da ih vrijeđaju govorili su *„dajte kese da ih kojemo“* pa su izvodili neke zatvorenike sa kamiona i udarali ih, što svjedokinja opisuje riječima *„Oni su se tu bukvalno živjivali nad nama, to je bila fizička tortura i prepad.“*

447. Svjedok Dragan Rudan opisuje da su ih vojnici često prilikom izvođenja na prinudni rad iz logora Dretelj u Čaplinu tjerali da pjevaju tekst *„Drinu ćemo pregaziti, Srbiju zapaliti“* i druge pjesme uvredljivog sadržaja za pripadnike srpskog naroda, a ko ne bi pjevao dobio bi udarac. Svjedok B je opisao da su u Dretelju vojnici često ulazili noću, tada bi svi morali ustati i pjevati „njihove pjesme“. Navedeno je u svom svjedočenju opisala i Sava Bojanić koja navodi da su muškarci tjerani da pjevaju

pjesme koje su veličale ustaški pokret iz II svjetskog rata među kojima su „Evo zore evo dana evo Jure i Bobana“, zatim „U Madridu grobnica od zlata u rjčj leži vođa od Hrvata“ ili neke koje su oni izmislili u kojima su ponižavani pripadnici srpske nacionalnosti „Paveliću puška stara gče su srbi iz Mostara, eno plove niz Neretvu nose poštu kraju Petru.“

448. Nacionalistički tekst pjesama koje su zatvorenici morali pjevati opisao je u svom iskazu i svjedok Slavko Bogdanović riječima: „Koliko, kakvog je maltretiranja sve bilo, zlostavljanja seksualnog dobro pjevaj pjesme, najlakše je bilo pjevati pjesme. Eto vjerujte, ono malo pjevaš i ne bje te, pjevaj šta?- Fjevat ustaške pjesme- Evo zore evo dana, evo Jure i Bobana, Sarajevo ispod Trebevića bićeš opet Ante Pavelića, mi smo Srbe vješali na vrbe, kaži vrbo je li težak srbo, nje, nje nek se samo vje, ja sam mor'o pjevati, ja sam bio zadužen, a ovaj jadni Đuro¹²³ je bio za to, kad idemo s posla i mi pjevamo u strcu.“

449. Optuženi Edib Buljubašić je u svom svjedočenju sam izjavio da je naredio maltretiranje zatvorenice Munire Petrović, samo zbog toga što je bila u braku sa osobom srpske nacionalnosti, naglasivši da je upravo to bio razlog zbog čega su je naročito zlostavljali gotovo svi pripadnici HOS-a. U tom pravcu optuženi Buljubašić je izjavio:

„Silovali su i Anđu i tu Muniru Petrović silovali je...svaki dan po deset po osam po sedam ujutru kad dođem krvave joj oči...silovali je samo zato što je udata za Srbina. I meni kaže...ja je pitam, ona je muslimanka, što je bolan ne pustiš. Mogu li je ja pustiti. Kaže pusti je gospodine poručniče samo nek' ti kaže da ne voli Četnike. Svog muža Srbina, oficira Četnika. Ja se osramotio, otiš'o gore pred svim ženama pit'o ko je Munira Petrović odnosno znam ko je ona tu bila treća ili četvrta od vrata stajala 'vako lijevo, krvave oči, non stop su je silovali. I ja da se

¹²³ Vijeće pretpostavlja da svjedok pod imenom Đuro misli na jednog od zatvorenika logora Dretelj po imenu Đuro Škoro, u odnosu na koje lice je Tužilaštvo izvelo veći broj dokaza kako bi dokazalo da je isti bio među zatočenim civilima i to: **T-40-** Kartica nestalog lica na ime Škoro Đuro; Zahtjev za informacije o nestalim u BiH na ime Škoro Đuro; DNA report od 25.03.2010.godine; Zapisnik o utvrđivanju identiteta i primopredaji posmrtnih ostataka na ime Škoro Đuro od 30.06.2010.godine; *List of DNA* dr Hamza Žujo na ime Škoro Đuro od 15.04.2010.godine; *List of DNA* na ime Škoro Đuro od 15.04.2010.godine i **T-183-** Izvod iz matične knjige umrlih na ime Škoro Đuro broj 04/1-IV-15-3-1929/2011 od 04.05.2011.godine.

evo fol pokažem kako sam ja sposoban jak tu sve da sam znao, zamalo nisam naredio da se i ona ubije jer me osramotila.

450. Optuženi je nakon toga ljutito rekao vojnicima da mogu raditi šta hoće sa Munirom Petrović, odnosno da je mogu silovati ili ubiti, nakon čega je istoj opsovao „majku izdajničku“ i otišao.

451. Optužena Marina Grubišić- Fejzić je zatvorenike oslovljavala pogrđnim nazivima „Srbine-četniče“ te ih je ponižavala različitim postupcima isključivo motivisanim diskriminatorским odnosom prema njima. Optuženi Ivan Medić je također svoje žrtve birao isključivo po njihovoj pripadnosti srpskom narodu.

452. Iako neki od opisanih postupaka vojnika HOS-a prema zarobljenim civilima nisu bili obuhvaćeni optužnicom u ovom predmetu, Vijeće je ipak na ovom mjestu koncentriralo sva postupanja prema civilima srpske nacionalnosti o kojima su oni svjedočili, kako bi se dao cjelovit prikaz opšte atmosfere mržnje i netrpeljivosti koja je vladala u to vrijeme. Tako svjedok „I“ još i prije lišenja slobode osjeća strah za vlastitu sigurnost samo iz razloga što pripada narodu srpske nacionalnosti, a što je izrazio riječima *„Pošto mi je stan bio u prizemlju, ja ne znam gdje mi je bilo gore boraviti, u stanu ili u podrumu gdje je bio većinom muslimanski i hrvatski. Ja sam vidio da sam iz dana u dan tu višak. I očekiv'o sam svaki dan, što se kaže, da će me pčjesti noć.“*

Opisani diskriminatorски odnos kao obrazac postupanja prema civilima srpske nacionalnosti na prostoru Mostara, Čapljine i Stoca, nisu optuženima nikako mogle ostati nepoznate, naročito jer su ovakav odnos i sami otvoreno ispoljavali u brojnim situacijama koje će Vijeće dodatno opisati u okviru pojedinačnih inkriminacija za koje su oglašeni krivim.

453. Dakle, ako se analizira cjelokupna kontekstualna osnova zločina, koji će kroz pojedinačne inkriminacije biti detaljno opisani, a u čijoj je pripremi i sprovođenju nesumnjiva uloga optuženih, po ocjeni ovog Vijeća, na nedvojben način se zaključuje ne samo da je napad imao diskriminatorни karakter, nego da su i sami optuženi posjedovali i dijelili diskriminatorску namjeru.

454. Odbrana je tokom postupka negirala da je ovo bio isključivi motiv zatvaranja civila, pozivajući se u tom pravcu na Sprovedne listove¹²⁴ uložene kao dokaze optužbe, a koji se odnose na neke od svjedoka koji su iz Centralnog vojnog zatvora u Mostaru, posredstvom Crvenog krsta pušteni 30.10.1992.godine¹²⁵ U tim sprovednim listovima se navodi da su se pritvoreni civili sumnjičili za krivično djelo Saradnja sa neprijateljem iz KZ-a SFRJ, te su okvalifikovani kao opasni, međutim, navedeni dokumenti datiraju iz perioda kad su civili držani u zatvorima HVO-a, dok takva vrsta dokumenta ne postoji u odnosu na inkriminisa period, niti su prema kazivanjima svjedoka istima bilo kada saopšteni razlozi lišenja slobode i zatvaranja, te držanja u nehumanim uslovima, osim što su vojnici HOS-a koristili svaku priliku da svojim postupcima jasno pokažu kako su svi vidovi sistemskog zlostavljanja civilnog stanovništva Mostara, Čapljine i Stoca, imali isključivo diskriminatorski motiv.

455. Krivično djelo zločina protiv čovječnosti progonom, izvršeno je, po ocjeni ovog Vijeća, nizom protivpravni radnji, kakve su opisane kroz činjenični supstrat izreke presude, te će ih vijeće u dijelu presude elaborirati u odnosu na svakog optuženog ponaosob.

V. OPTUŽENI IVAN ZELENIKA

456. Vijeće se tokom postupka nesporno uvjerilo da je optuženi Ivan Zelenika, kao član sistemskog UZP-a poduzeo sve pojedinačne radnje za koje je oglašen krivim izrekom ove presude, čime je dao odlučujući doprinos održavanju na snazi suprostavljenog sistema zlostavljanja civilnog stanovništva srpske nacionalnosti, koji je

¹²⁴ T-93 do T-163 su uloženi Sprovedni listovi za Savić (Jovo) Jelku, Škoro (Tadija) Olgu, Duka (Mića) Draginju, Petrović (Uroš) Borivoja, Vujinović (Nikola) Bože, Medan (Ilija) Boru, zaštićenog svjedoka „C“, Janjić (Blagoje) Dragutina, Bubalo (Đorđe) Rista, Simić (Joksim) Mirka, Simić (Mirko) Branislava, zaštićenog svjedoka B, Muratović (Dušan) Radojku, Pejičić (Dušan) Momčila, Buha (Anđelko) Branislava, Stolić (Milan) Sašu, Brkić (Milan) Peru, Milinić (Mirko) Vladimira, Kružević (Milan) Milivoja, Samardžić (Boško) Miloša, Budalić (Dušan) Mitra, zaštićenog svjedoka „I“, Savić (Luka) Nedeljka, Bojanić (Voislav) Slavka, Bokić (Petar) Milivoja, Milović (Čedo) Draga, Uljarević (Todor) Milenu, Pudar (Ranko) Miroslava, Kovačević (Ratko) Milenu, Kovačević (Blagoja) Vladimira, Dragić (Tomo) Lazara, Domazet (Jonlija) Iliju, Đurica (Milan) Milenka, Janjić (Risto) Jeremiju, Jokić (Krstan) Stevana, Rudan (Mihajlo) Dragana, Dragić (Lazar) Radoslava, Trninić-Medan (Nikica) Biljanu, Stanilsavić (Milonja) Milana, Brkić (Maksim) Zdravka, zaštićenog svjedoka H, Golubović (Vukman) Velja, Pejdo (Pero) Petra, Kandić (Nikola) Slavka, Mrkić (Lazar) Jelenu, Šotrić (Milan) Aleksandra, Savić (Teodor) Gospavu, Savić (Svetozar) Mladena, Bjelobaba (Pavao) Mileta, Ekmedžić (Ilija) Momčila, Mandrapa (Pero) Krstu, Perišić (Stevan) Peru, Milošević (Petar) Vladimira, Bubalo (Đorđe) Branka, Žuža (Gojko) Radomira, Žuža (Šćepo) Gojka, Samardžić (Branko) Marka, Brstina (Đoka) Veru, Bulut (Savo) Radoslavu, Žuža (Spasoje) Radojku, Bajić (Stevan) Miću, Mrkić (Ljuban) Ljubišu, Čučak (Mihajlo) Tatjanu, Radmilović (Pave) Dušana, Ćuk (Risto) Milivoja, Marić (Manojlo) Srećka, Vojinović (Mihajla) Anđu, Vujadinović (Milovan) Dragana, zaštićenog svjedoka D, Vujadinović (Milovan) Mirana.

u jednom svom segmentu uključivao hapšenje i zatvaranje civila sa područja Mostara, te njihovo držanje u prostorijama vojne ambulante Mostar gdje su bili podvrgnuti različitim vidovima zlostavljanja, i odakle su transportovani u logor Dretelj, sa ciljem da se trajno uklone sa prostora Hercegovine.

457. Tokom postupka je nesporno utvrđeno i da je ovaj optuženi u okviru vojne ambulante Mostar, gdje su zatvarani civili, te držani u nehumanim uslovima i podvrgavani nečovječnom postupanju od strane optuženog i drugih pripadnika HOS-a postupao kao *de facto* upravnik navedenog objekta.

458. Ovu okolnost potvrdio je veći broj svjedoka optužbe, dok optuženi Edib Buljubašić u svom svjedočenju također identificira Ivana Zeleniku kao jednog od „glavnih“ ljudi u Mostaru, uz zapovjednika Vinka Martinovića „Štelu“ i Seada Kapetanovića zv. „Kapa“.

459. Svjedoci u svojim iskazima opisuju jednoobrazan način lišenja slobode i odvođenja u prostorije vojne ambulante u Mostaru gdje su u gotovo svim slučajevima odvođeni u kancelariju u kojoj bi ih primio optuženi Ivan Zelenika koji bi od njih uzimao lične stvari i podatke, gdje bi često u njegovom prisustvu bili verbalno vrijeđani ili udarani, nakon čega bi on naredio da ih odvedu i zatvore u prostorije koje su korištene za zatvorenike.

(a) Status optuženog Ivana Zelenike u okviru vojne ambulante Mostar

460. Gotovo svi saslušani svjedoci opisuju optuženog Ivana Zeleniku kao upravnika zatvora u vojnoj ambulanti u što se Vijeće i uvjerilo tokom predmetnog postupka. Svjedoci u tom pravcu imaju uglavnom posredna saznanja, na način da su o statusu optuženog čuli od zatvorenika koji su tu dovedeni prije njih, dok su se neki odredili da su na osnovu ponašanja optuženog, kancelarije u kojoj ih je primao, te odnosa prema ostalim vojnicima HOS-a, stekli dojam da se on nalazi u nekoj *de facto* ulozi upravnika tog zatvora.

461. Svjedokinja „H“ je na direktan upit optuženog na temelju kojih okolnosti je zaključila da je on imao svojstvo upravnika u vojnoj ambulanti u Mostaru, odgovorila da se on lično predstavio tako pri njihovom prvom susretu. Sjedio je te prilike za jednim stolom u crnoj uniformi kad su dovedeni pred njega i rekao da je „*glavni za HOS*“.

¹²⁵ T-92- Izvješće o puštanju pritvorenika iz Centralnog vojnog zatvora HVO Mostar – Rodoč od

Sigurna je da nije došlo do zamjene identiteta, te istog identificira u sudnici i nakon proteka od 21 godine od događaja. Dodala je i da su tokom boravka u vojnoj ambulanti optuženog morali oslovljavati sa „gospodine“.

462. Optuženi Edib Buljubašić je u svom svjedočenju izjavio da je po dolasku u Dretelj 02.08.1992.godine od vojnika i oficira HOS-a čuo da su „*U Mostaru glavni Štela, Kapetanović i Zelenika*“ što je saznao nakon što je pitao ko je nadležan za dovoženje grupa zarobljenika iz Mostara u Dretelj.

463. Svjedokinja „H“ dalje opisuje da je lišena slobode po istom obrascu kao i ostali dovedeni u ambulanti, jer su vojnici HOS-a rekli da se sprema i da ih vode na „informativni razgovor“. Po dolasku uvedeni su u prostoriju u kojoj je bilo nekoliko lica čiji identitet saznaje kasnije. Radilo se o optuženom Ivanu Zelenika, Seadu Kapetanoviću, djevojci koju su oslovljavali sa Nensi i izvjesnom Hami Bošnjicu. Tu su od nje oduzeli novac i dokumente i Zelenika je rekao da je vode u podrum, da bi žena koju su oslovljavali sa Nensi dok je vodila svjedokinju, od iste oduzela lančić i prstenje rekavši „*o vidi nisu ti pokidali zlato*“ nakon čega je udarila nogom tako da je svjedokinja pala niz stepenice. Svjedokinja je dodala da je skoro svaku noć vođena na ispitivanje kod optuženog Ivana Zelenike, koji je nije fizički maltretirao, ali joj je stalno postavljao ista pitanja „*Šta su radili srbi u Malom poiju*“, „*Kada je i kome dolazilo naoružanje*“, onda je pitao svjedokinju „*poznaje li Branka Papića i da li je on glavni*“, i sl.

464. Upravo na temelju svih opisanih činjenica, svjedokinja tvrdi da je i sama mogla ocijeniti da je u okviru vojne ambulante Ivan Zelenika bio glavni, dok joj je sam Hamo Bošnjic jedne prilike rekao da su Zelenika i Kapetanović osnovali taj zatvor u Mostaru, međutim, Vijeće samo na osnovu ove tvrdnje svjedokinje nije moglo donijeti takav zaključak.

465. Svjedokinja „H“ se u obim ovlaštenja optuženog uvjerila na vlastitom primjeru u još jednoj situaciji koju je opisala. Naime, optuženi je jednu večer za vrijeme njenog boravka u ambulanti došao i rekao svjedokinji da ga može gledati kao oca i da joj može ispuniti neku želju ako je ima, na što ga je ona zamolila da je stavi na spisak za odlazak u Dretelj, obzirom da je saznala da će i njen momak biti tamo prebačen, što je Zelenika obećao učiniti i naredni dan je prozvana sa ostalima na spisku. Te prilike sjeća se da joj se obratio Vinko Martinović „Štela“ rekavši „*Šta si ti učinila pa si prva na spisku?*“

466. Svjedok „I“ je također na identičan način opisao ulogu optuženog u okviru vojne ambulante, izjavivši da je i on po dolasku došao pred Ivana Zeleniku koji je od njega uzimao podatke i kucao nešto na pisačkoj mašini. On pojašnjava da je Zelenika prema informacijama kojima je on raspolagao u to vrijeme bio „*glavni do Štele*“ dakle, neko ko je bio prisutan u ambulanti, koji je primao i raspoređivao zatvorenike po ćelijama, uzimao od njih podatke po dolasku i na neki način bio kako svjedok tvrdi „*glavni zapovjednik toga svega.*“

467. Svjedok „I“ je dalje pojasnio na temelju kojih činjenica je stekao navedeni dojam rekavši „*Sve se preko njega odvijalo uglavnom. Kod njega su dolazili. Svaki novi kcji je uhapšen kod njega je prvo dolazio u kancelar.ju.*“

468. Svjedokinja Slavojka Fržović koja je lišena slobode na isti način kao i ostali civili Mostara, kojom prilikom su vojnici HOS-a koji su došli u njen stan odmah od nje oduzeli sve dragocjenosti koje su mogli naći također tvrdi da je Zelenika bio „glavni“ odnosno „*Kod njega se prvo ide da se uzmu podaci i sve je moralo kod njega da prođe*“, a nakon toga su ona i nekolicina odvedeni na sprat u kancelariju kod Kapetanovića koji ih je detaljnije ispitivao.

469. Da je svoj status upravnika optuženi Ivan Zelenika obnašao uz znanje i vjerovatno po ovlaštenju zapovjednika HOS-a za Mostar, Vinka Martinovića „Štele“ koji ga je tako oslovljavao vidljivo je iz iskaza svedokinje „E“ koja je u unakrsnom ispitivanju pojašnjavajući kako je saznala za status optuženog u vojnoj ambulanti izjavila da je po saslušanju kod „Štele“ on lično rekao da je vode do upravnika Zelenike, pokazujući pri tom na optuženog Ivana Zeleniku, koji je bio prisutan još prilikom njenog hapšenja.

470. Svjedoci Milivoje Kružević i svjedokinja „F“ tvrde da su im odmah po dovođenju u vojnu ambulantu oduzimani dokumenti, lične stvari i dragocjenosti koje im nikada nisu vraćene niti im je za to izdata bilo kakva potvrda.

471. Autoritativno ponašanje optuženog Ivana Zelenike, koje odgovara gore opisanom obrascu koji se primijenjivao na svakog novog zatvorenika, opisao je u svom svjedočenju veoma detaljno svjedok „G“ lišen slobode nekad 01.ili02.08.1992.godine.

472. On tvrdi da je optuženi Zelenika po njegovom dovođenju rukovodio razdvajanjem dovedenih lica, na način da su muškarci odvajani u druge prostorije od žena. Onda je nedugo potom iz prostorije u kojoj je bio i svjedok, optuženi među prvima prozvao i

svjedoka i odveo ga u prostoriju u kojoj je Zelenika sjedio za stolom, na koji je svjedok morao izvaditi i staviti sve dragocjenosti i novac koji je imao kod sebe. Zelenika je tad iz novčanika uzeo novac i zaključao u ladicu svog stola, a novčanik bacio u kantu, zajedno sa ličnim dokumentima svjedoka. Pred svjedokom je poderao njegovu ličnu kartu i vozačku dozvolu i pitao svjedoka gdje su mu ključevi od kola, da bi nakon što je svjedok odgovorio da su mu ih oduzeli vojnici HOS-a rekao da laže, nakon čega je naredio svjedoku da skine sat, kaiš i pertle i sve je bacio u isti sanduk, te natjerao svjedoka da skine sako, kako bi provjerio da u njemu ne drži sakriven novac. Svjedok „G“ je polako skidao sako što je prema njegovom kazivanju vidno iznerviralo optuženog koji mu je opalio šamar, da bi tad jedan od prisutnih pripadnika HOS-a rekao „*Nemcjte ga tući gospodine bcjniče, on je dobar čovjek, bio je mcj profesor u srednjcj školi*“. Da su optuženog Zeleniku vojnici oslovljavali sa „gospodine“ potvrdila je i svjedokinja „H“ pojašnjajući da je optuženi zahtijevao da mu se tako obraćaju.

473. Odbrana je upravo osporavala da je optuženi u okviru HOS-a imao status bojnika, što bi podrazumijevalo da je imao dužnost višeg časnika i da je mogao biti upravnik zatvora, jer prema svjedočenju Petra Majića, takvo formacijsko mjesto nije ni postojalo, niti je optuženi u to vrijeme imao neki čin.

474. Odbrana je isticala da Tužilaštvo svoje tvrdnje u tom pravcu nije potkrijepilo materijalnim dokazima.

475. Međutim, Vijeće ističe da svojstvo upravnika nije ni utvrdilo na osnovu materijalnih dokaza ili sistematizacije vojnog rasporeda HOS-a, već na temelju iskaza saslušanih svjedoka koji su saglasni u pogledu činejnice da se optuženi Ivan Zelenika ponašao autoritativno u okviru zatvora, da je imao svoju kancelariju, da su sva ispitivanja i postupci prema zatvorenicima u gotovo svim slučajevima bili pod njegovim pokroviteljstvom.

476. Vijeće na temelju iskaza saslušanih svjedoka primjećuje da se optuženi ponašao i odnosio prema vojnicima kao njima nadređeni, te je tražio od njih da ga oslovljavaju sa „gospodine“ ili „bojniče“ odnosno Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da je optuženi Ivan Zelenika *de facto* obnašao ulogu upravnika vojne ambulante Mostar u smislu da je mogao uticati na poziciju pojedinih osoba u pritvoru da ih zaštiti od maltretiranja od strane vojnika HOS-a ili da razgovara sa zapovjednikom HOS-a za Mostar Vinkom Martinovićem „Štelom „ o eventualnom puštanju na slobodu nekih

zatvorenika. Dakle, Vijeće je nesporno zaključilo da je optuženi koristeći status koji je imao u okviru vojne ambulante Mostar poduzimao radnje kojima je podržavao i provodio u djelo usopstavljeni sistem zlostavljanja koji je vladao u vojnoj ambulanti, za što je u konačnici i oglašen krivim.

477. Vijeće je na osnovu navedenih iskaza steklo dojam da je optuženi na poziciju *de facto* upravnika zatvora u vojnoj ambulanti Mostar raspoređen od strane Vinka Martinovića, kojem je trebala osoba koja bi se godinama i iskustvom nametnula kao autoritet vojnicima, a istovremeno to je morala biti osoba lojalna u potpunosti idejama HOS-a što je pronašao u optuženom Ivanu Zeleniki.

478. Svjedok Vinko Martinović je prilikom svjedočenja na glavnom pretresu nastojeći minorizirati ulogu optuženog izjavio da je optuženi bio osoba koja je „*vršila neke sitne poslove oko popravke auta i pomagao je oko hrane.*“ Vijeće nalazi da je iskaz svjedoka Vinka Martinovića svjesno usmjeren na umanjenje krivične odgovornosti optuženog, jer mu je on u inkriminisanom periodu bio neposredno nadređeni, pa je umanjenje odgovornosti optuženog indirektan način da i sam svjedok izbjegne povezivanje sa sistemom zlostavljanja koji je evidentno bio na snazi.

479. Na osnovu naprijed navedenih izjava svjedoka, Vijeće se uvjerilo da su ovlasti optuženog Zelenike ipak bile veće od onih koje nastoji prezentirati u sklopu svoje odbrane, i kroz svjedočenje Vinka Martinovića „Štele“. jer je na temelju saglasnih izjava svjedoka, te obrasca ponašanja optuženog u svim slučajevima dovedenih civila lišenih slobode na prostoru Mostara, jasno da je optuženi bio potpuno svjestan sistema koji je bio na snazi, i da je postupajući sa umišljajem u počinjenju pojedinačnih inkriminacija za koje je oglašen krivim, dao značajan doprinos njegovom održavanju. Vijeće razumije da optuženi ima pravo na zaštitu od samoinkriminacije, zbog čega njegove tvrdnje o položaju i statusu u okviru zatvora Vijeće ne nalazi kredibilnim, jer su iste upravljene na isključenje bilo kakvog vida odgovornosti i nesaglasne drugim provedenim dokazima.

480. Na osnovu par primjera dobročinstva koje je optuženi ispoljio prema nekim od zatvorenih lica, kao što je to slučaj sa svjedokom Miletom Bjelobaba, kojeg je optuženi zaštitio od maltretiranja tako što je stavio bravu na vrata prostorije u kojoj je svjedok bio zatvoren, kako bi spriječio vojnike da ulaze i maltretiraju zatvorenike, ili postupak prema svjedoku Tihomiru Čvoro, kojeg je optuženi štitio tako što je „*naredio stražarima da ga ne smiju dirati*“, samo dodatno potkrepljuje zaključak Vijeća o značajnijoj ulozi koju je

optuženi imao u vojnoj ambulanti Mostar od one kakvom je odbrana nastoji predstaviti.

481. Iako optuženi nije imao ovlasti odlučivati o tome ko će biti lišen slobode i zatvoren u prostorije vojne ambulante, o čemu je prema uvjerenju Vijeća mogao odlučivao samo komandni vrh HOS-a Hercegovine, ipak je optuženi koristeći se ovlastima i funkciji koju mu je dodijelio sam Vinko Martinović, a koja pozicija je bila ekvivalent poziciji upravnika zatvora, mogao svojim autoritetom spriječiti počinjenje zločina nad civilima. Umjesto toga, optuženi je upravo koristeći se navedenim ovlastima, prema civilima i sam postupao krajnje nečovječno i ponižavajući, vrijeđajući ih na nacionalnoj osnovi verbalno i fizički ih napadajući na način kako je to opisano u osuđujućem dijelu izreke presude, čime je dao značajan doprinos održavanju na snazi već uspostavljenog sistema zatvaranja i zlostavljanja civila srpske nacionalnosti sa ciljem njihovog trajnog uklanjanja sa prostora Hercegovine.

482. Odbrana je u završnom izlaganju tvrdila da je zaključavanjem prostorija i spriječavanjem zlostavljanja civila optuženi nastojao poboljšati uslove u logoru, što Vijeće ne nalazi tačnim, jer su ovi njegovi potezi bili rukovođeni isključivo interesima privatne prirode, i nisu bili suštinski usmjereni na zaštitu svih već pojedinih zatvorenika.

483. Optuženi Ivan Zelenika je sam prilikom ispitivanja svjedoka Mileta Bjelobabe potvrdio da je promijenio bravu na vratima prostorije u kojoj je isti bio zatvoren, dodavši da je čak odlazio do zapovednika HOS-a Vinka Martinovića molivši ga da pusti svjedoka jer mu tu "nije mjesto", što Vijeće nalazi simptomatičnim, protumačivši iz navedenog postupanja da je optuženi Ivan Zelenika očigledno pravio selekciju među zatvorenim civilima, smatrajući očigledno da su ostali dovedeni i zatvoreni civili iz Mostara, opravdano zatvoreni u vojnoj ambulanti, iako je Vijeće utvrdilo da su i oni, kao i svjedok Mile Bjelobaba, lišeni slobode bez zakonskih osnova i držani u nehumanim uslovima, samo iz razloga što su pripadali dijelu stanovništva srpske nacionalnosti.

484. Da je optuženi Ivan Zelenika vršio svojevrsnu ličnu selekciju, te da se mogao založiti za puštanje pojedinih zatvorenika istakao je sam prilikom unakrsnog ispitivanja svjedoka „G“ kojeg je pitao da li mu je poznato da je u dva navrata odlazio do Dretelja kako bi razgovarao sa upravnikom Hektorom Ćosićem „Didom“ o puštanju Dušana Vidačića i njegove supruge iz vojne ambulante u Mostaru. Optuženi je pojasnio da se radilo o datumu 02.08.1992.godine i da je u Dretelj došao traživši Blaža Kraljevića, ali je zatekao lice pod nadimkom „Dida“ sa kojim je razgovarao.

485. Još jedna od situacija u kojoj je optuženi ispoljio ovu svoju ovlast vidljiva je na primjeru pokušaja premlaćivanja svjedoka Branislava Simića, koji tvrdi da je jedne prilike vojnik HOS-a stajao ispred njega sa pendrekom u ruci, gledajući u Ivana Zeleniku i tražeći od njega pogledom dozvolu da udari svjedoka, što ovaj nije dozvolio.

486. Također, primjer obima ovlasti Ivanu Zelenike vidi se i kroz postupke optuženog prema zaštićenoj svjedokinji „H“ koja je optuženom izrazila želju da ide za Dretelj, gdje je trebao biti odvezen njen mladić, kojem traženju je optuženi udovoljio stavivši istu na spisak zatvorenika koji su tamo trebali biti prebačeni, te kroz primjer svjedoka Janka Šobot, za kojeg je optuženi bio vidno iznenađen što ga vidi u vojnoj ambulanti pa je svjedoku rekao da kratko sačeka, nakon čega se vratio i rekao mu da može ići kući.

487. Sve navedeno su mnogobrojne situacije u kojima Vijeće nalazi da optuženi zapravo manifestira svoj rukovodni status u okviru zatvora, jer se upravo u tom svojstvu osjetio pozvanim otići do glavnog zapovjednika HOS-a za Hercegovinu Blaža Kraljevića, što nije bila mogućnost koju je imao svaki redovni vojnik nižeg ranga.

488. Vijeće ne nalazi optuženog odgovornim za nehygijske i nehumane uslove u kojima su držani zatvoreni civili, jer optuženi nije ni oformio zatvor niti je u tom pravcu mogao odrediti uslove u kojima će lica boraviti, ali istovremeno nije našlo dokazanim ni da je poduzeo bilo kakvu radnju kojom bi se poboljšali uslovi u kojima civili borave. Nasuprot tome, optuženi je kako svjedoci tvrde čak iste postrojavao svaku večer prije izvođenja na večeru, tjerajući ih da pjevaju ustaške pjesme, te bi znao udariti onoga ko je odbijao da pjeva ili nije znao tekst, čime je prema mišljenju Vijeća dodatno otežavao ionako teške i ponižavajuće uslove u kojima su svakodnevno boravili.

489. Odbrana je tokom postupka osporavala postojanje navedenog cilja udruženog zločinačkog poduhvata te navode da je optuženi Ivan Zelenika svojim radnjama isti podržavao, pa se u tu svrhu pozivala na spisak osoba¹²⁶ koje su po oslobađanju iz zatvora ostale u Mostaru.

490. Prije svega, Vijeće primjećuje da su osobe sa spiska oslobođene iz zatvora koji je bio pod kontrolom HVO-a, što nije bilo obuhvaćeno optužnicom u ovom predmetu. Također, Vijeće primjećuje da je pogibija Blaža Kraljevića i raspad HOS-a osujetio

¹²⁶ T – 58 – Spisak osoba koje su oslobođene 30.10.1992.godine i ostale su u Mostaru zaključno sa brojem 72 u potpisu Mile Pušić.

ostvarenje ideje koju je od početka formiranja HOS-a u Hercegovini propagirao i sam zapovjednik Kraljević, te da je dokazima provedenim u ovom postupku nesporno dokazan progon srpskog civilnog stanovništva sa prostora Mostara, Čapljine i Stoca, nastao kao posljedica realizacije plana njihovog trajnog uklanjanja sa prostora Hercegovine. Nesporno je dokazano i da su optuženi u ovom predmetu bili u potpunosti svjesni svih segmenata plana udruženog zločinačkog poduhvata kojem su doprinisili pojedinačno poduzetim inkriminacijama u osnovi Zločina protiv čovječnosti.

491. Činjenica da se nakon otpuštanja iz zatvora jedan broj stanovnika Mostara srpske nacionalnosti vraća svojim domovima može biti gest motiviran različitim razlozima privatne prirode, koje Vijeće nije ispitalo u ovom predmetu, te određenim specifičnim životnim okolnostima, ali u svakom slučaju ostanak srba u Mostaru nakon puštanja iz Centralnog zatvora ni na koji način nije zasluga optuženog Zelenike, niti navedeno samo po sebi mijenja ranije izneseni zaključak Vijeća o postojanju širokog i sistematičnog napada i progona usmjerenog protiv civilnog srpskog stanovništva ili činjenicu stravičnih zločina koji su nad njima počinjeni u inkriminisanom periodu, u prostorijama vojne ambulante Mostar i logora Dretelj.

492. Stoga, Vijeće nalazi da je tokom postupka van svake razumne sumnje dokazana krivica optuženog na način kako je to opisano u izreci osuđujućeg dijela presude.

B. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE U OSNOVI ZLOČINA ZA KOJE JE IVAN ZELENIKA

OGLAŠEN KRIVIM

493. Kako je to već opisano, optuženi Ivan Zelenika je svojim radnjama svjesno doprinjeo sistemu zlostavljanja koji je bio na snazi, i to nečovječnim postupanjem prema zatvorenim civilima u vojnoj ambulanti Mostar.

494. Kako se optuženi u odnosu na sve pojedinačne inkriminacije teretio za nečovječno postupanje iz tačke k) stav 1.član 172. KZ BiH, te kako je Vijeće u prethodnom dijelu presude već obrazložilo učešće optuženog u udruženom zločinačkom poduhvatu tj. njegovu odgovornost u svijetlu člana 180.stav 1. KZ BiH, i kako je obrazložilo odgovornost za progon srpskog civilnog stanovništva opština Mostar, Čapljina i Stolac u odnosu na sve optužene koji su presudom oglašeni krivim, to će u narednom dijelu Vijeće iznijeti kriterije kojima se rukovalo u ocjeni ispunjenosti standarda nečovječnog postupanja u pojedinačnim radnjama optuženog koje u konačnici predstavljaju značajan doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema

zlostavljanja. Navedeni standardi bit će primjenjivi u svim slučajevima u kojima je utvrđena krivica optuženih za ovu pojedinačnu inkriminaciju u osnovi zločina protiv čovječnosti.

(i) Druga nečovječna djela slične prirode iz tačke k) stav 1.član 172.KZ BiH

495. Druga nečovječna djela slične prirode jesu krivična djela koja su učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja.

496. Iako je formulacija „*druga nečovječna djela slične prirode*“, prilično neprecizna, odabrana je upravo zato da nijedan počinitelj ne izbjegne kažnjavanje za sve vrste nečovječnih djela, uključujući i ona koja ne bi bila taksativno nabrojana u zakonu.

497. Kako je vijeće MKSJ-a utvrdilo u predmetu *Kupreškić*, iscrpno nabrojanje šta se to ima smatrati nečovječnim djelima, odnosno „iscrpna kategorizacija bi naprosto stvorila mogućnost za izbjegavanje slova zabrane.“ U suštini, to su djela za koja je potrebno dokazati postojanje radnje ili propusta slične težine, kao i za druga djela koja su propisana u članu 172. KZ BiH.

498. Nema sumnje da postoji gotovo sveopšta osuda djela nečovječnog postupanja. ZKP BiH, Ženevske konvencije, i instrumenti Ujedinjenih naroda zabranjuju nečovječno postupanje.¹²⁷ Međutim, nijedan od gore navedenih instrumenata nije pokušao dati definiciju nečovječnog postupanja, ali se može zaključiti da se radi o djelima koja krše osnovni princip čovječnog postupanja i poštovanje ljudskog dostojanstva predstavljaju nečovječno postupanje.

499. Član 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima (“EKLJP”) utvrđuje da „Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju“. U predmetu *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* da bi zlostavljanje potpadalo pod ovaj član “ono mora dosegnuti minimalan nivo težine. Ocjena ovog minimuma je po prirodi stvari relativna i zavisi od svih okolnosti predmeta, kao što su

¹²⁷ Član 5. Opšte deklaracije o pravima čovjeka; član 7. MPGPP; član 3. Evropske konvencije; član 5. Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda; član 5. stav 2. Američke konvencije o ljudskim pravima; član 6. Interameričke konvencije; član 16. Konvencije protiv mučenja; i član 3. Deklaracije o mučenju.

trajanje takvog postupanja, njegove fizičke i duševne posljedice i, u nekim slučajevima, pol, godine starosti i zdravstveno stanje žrtve”.¹²⁸

500. Evropski sud i Evropska komisija za ljudska prava razvili su opsežnu sudsku praksu koja se tiče raznih oblika zlostavljanja, kao što su mučenje, nečovječno i ponižavajuće postupanje, zabranjenih članom 3. EKLJP.¹²⁹ Na primjer, u predmetu *Tomasi protiv Francuske*, Evropski sud je smatrao da je postupanje „nečovječno“ ako je unaprijed planirano, ako se primjenjuje satima bez prekida i ako prouzrokuje stvarne tjelesne povrede ili intenzivnu fizičku i duševnu patnju.¹³⁰

501. Također, kada je osoba tokom zatočenja podvrgnuta zlostavljanju kao što su udarci pendrekom u koljena, prijetnje noževima, udaranje nogama dok leži na zemlji, uzastopno udaranje palicama, željeznim cijevima i pendrecima, a zatim ostavljena bez ikakve ljekarske pomoći bez obzira na povrede glave i tijela, to predstavlja okrutno i nečovječno postupanje.¹³¹

502. Jasno je da su razna međunarodna sudska tijela koja su razmatrala primjenu krivičnog djela nečovječnog postupanja isto definisala na relativan način uzimajući u obzir sve činjenične okolnosti, uključujući prirodu radnje ili propust, kontekst u kojem je djelo počinjeno, njegovo trajanje odnosno ponavljanje, fizičke, duševne i moralne posljedice djela na žrtvu i lične okolnosti žrtve, uključujući godine, pol i zdravlje. U skladu s ovim, ovo vijeće razmatra sve okolnosti navodnih situacija, uključujući lične okolnosti žrtve.

503. Razmotrivši značenje nečovječnog postupanja u kontekstu međunarodne prakse, vijeće nalazi da je nečovječno postupanje namjerna radnja ili propust, to jest, radnja koja je, objektivno sudeći, namjerna a ne slučajna, koja uzrokuje tešku duševnu ili fizičku patnju ili predstavlja ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo ili povrede tjelesnog integriteta.

504. Navedene kriterije je Vijeće primjenjivalo u svakom konkretnom slučaju u kojem je utvrdilo krivicu optuženog Ivana Zelenike na način opisan u daljem dijelu presude.

¹²⁸ *Irska protiv Ujedinjenog Krajevstva*, Presuda, Žalba br. 5310/71, 18.01.1978. godine, paragraf 162.

¹²⁹ *A protiv Ujedinjenog Krajevstva*, Presuda 23.09.1998. godine, ESLJP, paragraf 20 (citira se *Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Krajevstva*, Presuda od 25.03.1993. godine, 247-C ESLJP (Ser.A) 1993).

¹³⁰ *Lorse i drugi protiv Holandije*, Presuda, Žalba br. 52750/99, 04.05.2003. godine, paragraf 60.

¹³¹ *Leslie protiv Jamajke*, br. 564/1993, paragraf 9.2.; *Bailey protiv Jamajke*, br. 759/1997, paragraf 9.3.

a) Nečovječno postupanje prema Borivoju Petroviću

505. Vijeće se na temelju izvedenih dokaza nesumnjivo uvjerilo u krivicu optuženog za nečovječno postupanje prema oštećenom Borivoju Petroviću¹³² na način opisan u tački a.) osuđujućeg dijela izreke presude.

506. Ovog svjedoka su kao i ostale građane Mostara, u njegovom stanu uhapsili pripadnici HOS-a i to dana 06.08.1992.godine i odveli u vojnu ambulantu, koja se nalazi udaljena od njegove zgrade nekih 100m. Po dolasku zatvoren je u jednu prostoriju površine 5x5m u kojoj je bilo prisutno nekoliko vojnika HOS-a, a za jednim stolom koji se nalazio u prostoriji je sjedilo lice, za koje će kasnije saznati da se zove Ivan Zelenika.

507. Vojnici su tada u njegovom prisustvu od svjedoka oduzeli sat, kaiš i pertle, nakon čega je optuženi Ivan Zelenika započeo proceduru koju svjedok opisuje riječima: „Izvadio je pišto,j iz stola, Kolt, znači sa onim...uperio je u mene, povukao obarač i onda rekao -Vidi ovaj nema metka! okrenuo je Kolt, ponovio istu proceduru i ponovo rekao -Vidi i ovaj nema metka!“

508. Nakon čega je neko od prisutnih HOS-ovaca upitao Ivana šta će raditi dalje sa njim, na što je neko od drugih vojnika u prostoriji rekao da imaju „dovo,jno vreća“ i tada je svjedok primijetio određeni broj najlon vreća koje su stajale na podu prostorije. Optuženi Ivan Zelenika se onda obratio svjedoku traživši da kaže svoje lične podatke, nakon čega je donio krampu i stavio je na sto pitavši svjedoka gdje je radio prije izbijanja sukoba, na što je on odgovorio da je bio tehničar u fabrici aviona „Soko“ u Mostaru.

509. Optuženi mu je na to rekao „Nećeš ti to više biti, neće ti trebati ni olovka, evo ti ova krampa ona će ti da je biti drug.“ Napisao je tada na krampi ime svjedoka i naredio mu da je ponese sa sobom u podrumsku prostoriju u kojoj je potom bio zatvoren, a gdje je po dolasku zatekao zatvorenih oko 30 (trideset) muškaraca, svi su bili civili srpske nacionalnosti uhapšeni u svojim stanovima u Mostaru.

510. Odbrana je tokom postupka osporavala identitet osobe koja je na opisani način postupala prema svjedoku Petroviću, tvrdeći da svjedok ne može sa sigurnošću tvrditi da se radilo o optuženom Ivanu Zelenika, na što je on pojasnio da je optuženog poznavao iz grada, pa se tako sjeća situacije kada je optuženi imao namjeru da otvori

¹³² Svjedok Borivoje Petrović je svjedočio na glavnom pretresu dana 29.10.2013.godine.

poslovni prostor kod kafane „Jagnje“, te ga je vidio jedne prilike kada je nešto kopao u podrumu zgrade, vjerovatno gdje je trebao biti taj prostor. Kasnije su mu neki sugrađani potvrdili o kome se radi, odnosno da je to Ivan Zelenika. Izjašnjava se da je to ista osoba koju on vidi po uvođenju u prostoriju vojne ambulante Mostar.

511. O svojstvu optuženog je saznao od drugih zatovrenika koji su boravili duže u vojnoj ambulanti, odnosno koji su dovedeni tu prije njega. Opisujući fizički izgled optuženog u to vrijeme, svjedok Petrović je u jednom trenutku na konstataciju optuženog da mu je žao zbog svega što su preživjeli odgovorio *„Ono što sam rekao to si učinio!“*

512. Nakon čega je optuženi Zelenika izjavio da poznaje svjedoka i da isti ima 3 kćerke, te je u inkriminisano vrijeme imao 64 godine i nije bio vojno sposoban. Na upit branioca da li je siguran u identifikaciju optuženog, svjedok je rekao *„Pa ja sam znao, jer sam vidio osobu kcja je imala pištoj i vidio osobu kcja je vozila u Dretej, to je ista osoba.“*

513. Kancelarija u kojoj je Zelenika sjedio se prema iskazu ovog svjedoka nalazila u prizemlju zgrade, što su potvrdili i ostali saslušani svjedoci. Svjedok je u vrijeme dok je ulazio u tu prostoriju primijetio da su vojnici tukli nekog zatvorenika u hodniku koji vodi do kancelarije, ali ne zna o kome se radilo.

514. Naredni dan su pitali sve prisutne u prostoriji da li će izaći u krug ambulante u dvorištu trebalo je nešto prenjeti i svjedok se dobrovoljno javio. Po izlasku je vidio jednog HOS-ovca koji mu se obratio riječima *„Zar si i ti Petroviću ovde?“* na što je svjedok kako sam tvrdi *„naivno vjerovao“* da vojnik time želi da se pozdravi te je prišao i pružio ruku, da bi vojnik odgovorio *„Sebi tu ruku, sad ću ti je slomiti!“*

515. Nakon toga je bilo vrijeme doručka, i tu je svjedok prisustvovao situaciji u kojoj je opet vidio optuženog Ivana Zeleniku. Naime, optuženi je prišao svjedoku „C“ koji je sjedio obučen u zimski šinjel JNA iako je bio avgust, i sasuo mu čašu jogurta u lice, nakon čega je uslijedilo postrojavanje po zapovijedi optuženog Zelenike, prozvao je ukupno 16 zatvorenika. Ukrani su u kamion koji je on vozio i odvezeni u Dretelj.

516. U jednom trenutku kamion se pokvario, pa je naišao autobus koji je bio manji i u koji su svi morali stati. Svjedok opisuje *„autobus je bio tako mali da smo stajali na prstima“* Svjedok je stao kraj kabine koja nije imala stakla, tako da je veoma teško

dolazio do zraka, a za to vrijeme pored njega je stajao vojnik HOS-a koji ga je više puta udario pesnicom u sljepočnicu.

517. Imajući u vidu događaje koje svjedok na gotovo identičan način opisuje i u zapisnicima iz istrage¹³³, Vijeće je podvodeći radnje optuženog pod navedene kriterije propisane tačkom k) stav 1.član 172.KZ BiH ispitalo da li su njegovim radnjama ispunjeni svi elementi navedene inkriminacije u osnovi zločina.

518. Tako je Vijeće imalo u vidu da je svjedok Borivoje Petrović na slijedeći način opisao kako se osjećao u trenutku kad je optuženi Ivan Zelenika u njega uperio pištolj i povukao okidač riječima: *„Pa kako bi se osjećao svaki čovjek, sa strahom sa zebnjom, sa onim šta će se desiti, da li je to stvarno namjera...da li je stvarno metak unutra ili nije. Znači veliki strah, velika strepnja, veliko uzbuđenje, velika dekoncentracija i sve najnegativnije.“*

519. Odbrana je u završnom izlaganju isticala da iz navedenog proizilazi da je svjedok Petrović znao da pištolj koji je u njega uperio optuženi prazan, međutim, Vijeće iskaz svjedoka tumači na potpuno drugačiji način, nalazeći da je komentar optuženog da je pištolj prazan dat tek nakon što je povukao obarač i nakon što je pištolj škljocnuo u prazno. Oštećeni je već u tom trenutku osjetio strah za vlastiti život, naročito kad je vidio da je i sam optuženi iznenađen što je pištolj prazan, nakon čega je ponovio isti postupak prema oštećenom. Dakle, u vrijeme kada mu prislanja pištolj uz čelo, oštećeni nikako nije mogao znati da je isti prazan, te je bio uvjeren kako optuženi namjerava da ga ubije.

520. Imajući u vidu navedeno, Vijeće je van svake razumne sumnje zaključilo da je optuženi Ivan Zelenika sa umišljajem poduzeo opisanu radnju prema svjedoku Borivoju Petroviću, koja je kod istog objektivno prouzrokovala intenzivnu duševnu patnju kako je on to detaljno opisao u svom iskazu, jer isti u tom trenutku nikako nije mogao znati da li je oružje koje drži optuženi prazno ili puno, pa Vijeće optuženog Ivana Zeleniku nalazi krivim za počinjenje ove inkriminacije u osnovi zločina protiv čovječnosti, koja u konačnici predstavlja doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja zatvorenih civila srpske nacionalnosti u vojnoj ambulanti Mostar.

¹³³ T-37– Zapisnik o saslušanju svjedoka Petrović Borivoja broj KT-RZ-113/05 od 17.03.2011.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka Petrović Borivoja broj 12-02/1-15/10 od 12.03.2010.godine.

521. Optuženi je znao da postupa kao dio sistema zatvaranja, zlostavljanja i protjerivanja srba sa prostora Hercegovine, odnosno optuženi je i sam u više navrata odvezio zatvorenike u Dretelj, čime je samo dodatno potkrijepio zaključak Vijeća da je i sam bio aktivan član sistemskog zločinačkog poduhvata koji je bio na snazi i da je svojim radnjama svjesno i aktivno doprinosa provođenju istog u djelo. Kako je prilikom prevoza oštećenog Petrovića i sam bio prisutan u vozilu kojim je oštećeni prevezen u Dretelj, te kako je kao nadređeni svojim postupcima ohrabrivao vojnike da tuku zatvorenike ili se sa tim prešutno saglašavao, to ga Vijeće nalazi odgovornim za nečovječno postupanje prema oštećenom Borivoju Petroviću na način opisan u tački a.izreke presude.

(b) Nečovječno postupanje prema Iliji Domazetu

522. Vijeće je na osnovu provedenih dokaza utvrdilo da je optuženi nečovječno postupao prema oštećenom Iliji Domazetu, koji je dana 04.08.1992.godine lišen slobode u svom stanu u Mostaru, od strane pripadnika HOS-a i doveden u prostorije vojne ambulante Mostar.

523. Vijeće je temeljem odredbe člana 273.stav 2.ZKP BiH na glavnom pretresu odredilo da se ima pročitati iskaz Ilije Domazeta dat u istrazi¹³⁴, obzirom da je navedeno lice preminulo u međuvremenu.

524. Svjedok je tako u izjavi koju je dao u Tužilaštvu BiH opisao da je lišen slobode u svom stanu u Mostaru od strane nekolicine pripadnika HOS-a, dana 04.08.1992.godine oko 22,00 sata. Ušli su sa automatskim puškama na gotovs, jedan je ostao na vratima a drugi je rekao svjedoku da ima minutu vremena da se spremi jer ide sa njima. Jedan od njih kojeg je poznao po nadimku „Hara“ mu je skinuo sat sa ruke, dok je drugi uzeo lančić od sina, ključeve od auta i stana i rekao svjedoku da krene ispred njega. Pred ulazom je stajao kombi u koji su uvodili i druge pripadnike srpske nacionalnost, građane Mostara. Te prilike svjedok se izjašnjava da mu nisu saopštili razloge hapšenja, samo su rekli „*Vidite šta nam vi četnici radite, ovo je Mostar, ne možete nam ovo raditi!*“

525. Kombi je sve uhapšene dovezao pred vojnu ambulantu u Mostaru gdje im je rečeno da izađu vani, tu su postrojani, a onda je lice koje svjedok označava kao Sergej

¹³⁴ T-39- Zapisnik o saslušanju svjedoka Ilije Domazeta dat pred Tužilaštvom BiH broj KTRZ 26/05 od 13.03.2007. godine ; Zapisnik o saslušanju svjedoka Ilije Domazeta pred CJB Trebinje broj 14-4/01-217/05 od 31.05.2005.godine + aneksi B, C, D, E, F, G.

Belović prišao i udario svjedoku dva šamara. Nakon postrojavanja su smješteni u podrumске prostorije ambulante, gdje su ostali zatvoreni naredna 2 sata, a potom je Ivan Zelenika, koji se sam po dolasku zatvorenika predstavio kao upravnik zatvora u vojnoj ambulanti, počeo prozivati novopridošle zatvorenike na ispitivanje.

526. Kada je došao red na svjedoka Domazeta, izveden je u prostoriju u kojoj je boravio Ivan Zelenika, koji ga je kako tvrdi „*skinuo do gole kože, pitao me za ženu i sina i počeo me udarati gumenim pendrekom*“. Udario je svjedoka 3-4 puta gumenom palicom i nogama u predio slabina i bubrega. Nakon čega je optuženi, prema kazivanju svjedoka, uzeo pištolj dužine cijevi 35-45cm, koji je prislonio svjedoku na čelo rekavši mu „*Treba ovog četnika ubiti!*“, da bi nakon što mu je svjedok rekao da je kukavica i da slobodno može pucati, optuženi Zelenika odgovorio „*ovog četnika treba drugačije likvidirati!*“ te je pozvao nekolicnu vojnika HOS-a koji su bili u blizini rekavši im da svjedoka „*isprate*“ u podrumске prostorije onako „*kako njima dolikuje*“, nakon čega su isti počeli voditi udarati svjedoka što opisuje riječima „*Udarali su me sa svih strana tako da sam jedva živ uspio uletiti dole u grupu ljudi.*“

527. Naredni dan, svjedok je prebačen u Dretelj, gdje je nad njim nastavljena svakodnevna tortura i premlaćivajne, od čega je zadobio teške tjelesne povrede i trajno oštećenje zdravlja.

528. Vijeće nalazi da je zlostavljanje svjedoka Domazeta bilo dio opšteg plana zatočenja i zlostavljanja civila srpske nacionalnosti iz Mostara, dovedenih i zatvorenih u prostorijama vojne ambulante Mostar, gdje su bili podvrgnuti fizičkom nasilju i ispitivanju kojim je u pretežnom broju slučajeva rukovodio upravo optuženi Ivan Zelenika, pa su tako odmah po dolasku od zatvorenika oduzimane dragocjenosti, kao što je slučaj i sa svjedokom Domazetom kojeg je lično optuženi Ivan Zelenika pretresao i našao 1.500,00 njemačkih maraka koje je oduzeo, dok su ključevi od stana i vozila, kao i vozačka dozvola oduzeti od svjedoka još prilikom lišenja slobode.

529. Vijeće je podvodeći radnje optuženog pod ranije opisane kriterije propisane tačkom k) stav 1.član 172.KZ BiH ispitalo da li su radnjama optuženog Ivana Zelenike ispunjeni svi elementi navedene inkriminacije u osnovi zločina, odnosno da li su njegovi postupci dosegli standard nečovječnog postupanja prema oštećenom Iliji Domazetu.

530. Vijeće jeste imalo u vidu činjenicu da je svjedok u opisu zdravstvenih posljedica koje je zadobio za vrijeme zatočeništva, uglavnom bio fokusiran na premlaćivanja

koja je preživio u logoru Dretelj, ne naglašavajući posljedice koje je zadobio uslijed postupaka optuženog Ivana Zelenike, međutim, imajući u vidu ranije izneseni opis, nesumnjivo se može zaključiti da je zadavanje udaraca gumenom palicom i nogom u predio slabina i bubrega, te prijetnja uperenim pištoljem prislonjenim uz čelo svjedoka kod istog rezultirala teškom duševnom patnjom, obzirom da se svjedok u tom trenutku našao u stvarnoj opasnosti po vlastiti život. U svakom slučaju, opisani udarci predstavljaju povredu tjelesnog integriteta, što se može podvesti pod inkriminaciju drugih nečovječnih djela.

531. Obzirom da je odbrana osporavala odgovornost optuženog za premlaćivanja u kojima nije neposredno učestvovao, te da nije bio prisutan prilikom premlaćivanja ovog oštećenog od strane vojnika HOS-a, Vijeće nalazi korisnim pojasniti da se odlučujući doprinos optuženog u nanošenju teške fizičke patnje svjedoku Domazetu, ogleda u činjenici da su vojnici istog brutalno pretukli upravo po nalogu optuženog Ivana Zelenike, tako da i sam svjedok na kraju izlaganja dodaje „*bili su me tako da sam jedva živ ostao!*“ Izvedeni dokazi jasno pokazuju da je termin „*izvođenja na ispitivanje*“ ili naredba da se neko „*isprati iz prostorije na način kako to dolikuje vojnicima HOS-a*“ koju je izdao optuženi, zapravo predstavljala znak vojnicima da imaju ovlasti da izvedenu osobu zlostavljaju na način koji žele, što je najčešće uključivalo premlaćivanje. Ovakav zaključak Vijeća je potvrđen kroz brojne primjere saslušanja oštećenih u prostorijama vojne ambulante Mostar.

532. Ukoliko se postupanje vojnika HOS-a prema oštećenom dovede u vezu sa težinom i ozbiljnošću udaraca koje je optuženi prethodno neposredno zadao oštećenom, to Vijeće nalazi dokazanim da je navedeno kod oštećenog rezultiralo teškom povredom tjelesnog integriteta.

533. Dakle, Vijeće nalazi krivim optuženog Ivana Zeleniku i za počinjenje ove inkriminacije u osnovi zločina protiv čovječnosti, koja u konačnici predstavlja doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja zatvorenih civila srpske nacionalnosti u vojnoj ambulanti Mostar. Imajući u vidu da je ovaj svjedok naredni dan prebačen u logor Dretelj, gdje je nastavljeno njegovo psihičko i fizičko zlostavljanje, Vijeće se samo dodatno uvjerilo u zaključku da je optuženi svojim radnjama svjesno davao značajan doprinos opštem sistemu zatvaranja, zlostavljanja i protjerivanja srba sa prostora Hercegovine, odnosno optuženi je opisanom radnjom dodatno potkrijepio zaključak Vijeća da je i sam bio aktivan član sistemskog zločinačkog poduhvata koji je

bio na snazi.

(c) Nečovječno postupanje prema Petru Golijaninu

534. Vijeće se na temelju svjedočenja Petra Golijanina, uvjerilo da je optuženi poduzimanjem radnji na način kako je to opisano u tački c.) izreke presude, ostvario sva obilježja kvalifikacije nečovječno postupanje u odnosu na ovo lice.

535. Detalje zarobljavanja od strane pripadnika HOS-a i odvođenje u prostorije vojne ambulante Mostar svjedok Golijanin je opisao detaljno u iskazu na glavnom pretresu, a saglasno sa iznošenjem opisa ovih događaja na zapisniku datom u istrazi.¹³⁵

536. Tako svjedok pojašnjava da je dana 23.07.1992.godine lišen slobode u stanu u Mostaru gdje je živio sa suprugom. Oko 18,00 sati su na vrata stana došla tri vojnika u crnim uniformama, te su stojeći na ulaznim vratima sa oružjem, uperenim na gotovs i jedan od njih naredio svjedoku i supruzi da sjednu držeći u njih upereno oružje, dok su dvojica pretresala stan i oduzimala dragocjenosti. Tražili su od svjedoka i supruge novac i on im je dao što su imali, da bi potom u pretresu našli municiju nakon čega su nastavili svjedoka ispitivati za oružje. Vojnici su se predstavili kao Semir Dugalić i Sergej Belović, koji je kako tvrdi bio školski drug sina svjedoka, pa vjeruje da ih zbog toga nisu dugo maltretirali.

537. Rekli su im da se sprema, i da ih vode na „informativni razgovor“ i odveli su ih u vojnu ambulantu u Mostaru. Svjedok i supruga su prvo dovedeni pred osobu koju on identificira kao Ivan Zelenika, koji mu je odmah skinuo sat i vjenčani prsten, dok je od supruge svjedoka oduzeo nakit koji je nosila na sebi, nakon čega im je dao papir i naredio da napišu sa kim su „sarađivali“ i „kuda se kreće jugoslavenska včjska“.

538. U kasnijem izlaganju je pojasnio da mu optuženi nije neposredno zadavao udarce, ali jeste bio prisutan dok je ispitivao i dok su drugi vojnici mahali bajonetom ispred očiju prilikom ispitivanja.

539. Svjedok dalje postupanje prema njemu opisuje riječima:

„Dao nam je papir i olovku da pišemo, ja nisam imao šta da pišem, ja ne znam ništa....nikakve veze ni sa kim nemam. Odveli su suprugu u drugu prostoriju a onda je ovaj Zelenika rekao – Pisat ćeš ti kaže on meni, prijeti i mah'o sabljom

¹³⁵ T-32– Zapisnik o saslušanju svjedoka Golijanin Petra broj 14-02/2/05 od 15.06.2005.godine.

ispred očiju da vadi oči, zabad'o ispred oči. Onda me objesio sa lisicama za neku vodovodnu cijev. I onda kako sam bio težak, kako sam stezao ruka me boljela počeo sam pomagati, ruka je pomodрила i onda dolaze ti neki vojnici da otključaju lisice, ali nisu mogli pa je jedan rekao – Evo sablja da mu siječemo ruku ako se ne može otključati!“

540. To je tako trajalo i svjedok je kako tvrdi bio prestrašen da će vojnici ostvariti te prijetnje, međutim, u tom trenutku je ušao treći vojnik koji je donio neka kliješta kojima je prekinuo lisice i odveden je u sobu u kojoj je zatekao još 7-8 muškaraca srpske nacionalnosti.

541. Svjedok je u kasnijem kazivanju pojasnio da u vrijeme dolaska u vojnu ambulantu nije poznavao Ivana Zeleniku, već je njegovo ime saznao od drugih zatvorenika. Kako su u vojnoj ambulanti bili zatvoreni samo mostarci to su se oni međusobno dobro poznavali od ranije, pa su ga neki mogli jasno identifikovati i reći drugima njegovo ime i prezime, obzirom da se i sam isticao ili često i predstavljao kao upravnik zatvora, koji je bio prisutan prilikom postrojavanja i transporta civila u Dretelj.

542. Odbrana optuženog Ivana Zelenike je tokom postupka osporavala iskaz ovog svjedoka tvrdeći da je nelogično da bi optuženi koji je znantno niži od svjedoka, istog mogao zavezati za vodovodnu cijev, koja je iznad njegove visine, međutim, svjedok je u identifikaciji osobe koju označava kao Ivan Zelenika kategoričan da je to uradio upravo on lično, i da je on lice koje ga je prethodno saslušavalo. Na upit člana vijeća da detaljnije pojasni kako je bilo moguće da za zapešća ruke svjedoka objesi osoba koja je 10-15cm niža od njega isti se izjasnio „*pa znate, kad zakači gore onu lisicu za vodovod, ja pružim ruku on samo sastavi jer mcja ruka je niže od cijevi, samo ih sklopi*“ svjedok dodaje da je to bilo veoma jednostavno i dovoljno je bilo da se optuženi popne na prste, te ostaje pri tvrdnji da je optuženi mogao učiniti navedeno, iako je nižeg rasta od svjedoka. Imajući u vidu pojašnjenja koja je dao svjedok, Vijeće njegov opis nalazi mogućim i objektivnim.

543. Ispitujući da li je postupanje optuženog prema svjedoku Petru Golijaninu doseglo standard nečovječnog postupanja, Vijeće je imalo u vidu da se svjedok izjasnio kako je način na koji je bio obješen za vodovodne cijevi, kod njega prouzrokovao snažnu fizičku bol, pa tako u jednom dijelu opisuje „*počeo sam zapomagati i vrištati od bolova*“ nakon čega su vojnici došli u namjeri da iste uklone.

544. Dakle, nesumnjivo je da je optuženi Ivan Zelenika nakon što od svjedoka nije dobio informacije koje je tražio, istog namjerno postavio u opisani položaj znajući da će stajanjem na taj način kod oštećenog prouzročiti fizičku bol, pa je Vijeće zaključilo da su ispunjeni elementi nečovječnog postupanja prema svjedoku Petru Golijaninu, što u konačnici predstavlja samo još jednu radnju kojom je optuženi svjesno doprinio provođenju uspostavljenog sistema zlostavljanja koji je bio na snazi, a što je vidljivo i iz kasnijeg postupanja optuženog ne samo prema ovom svjedoku već i drugim zatvorenim civilima u vojnoj ambulanti Mostar.

(d) Nečovječno postupanje prema Rajku Lojpuri i svjedokinji „E“

545. Vijeće se na osnovu provedenih dokaza nesumnjivo uvjerilo da je optuženi na način opisan tački d.) izreke presude nečovječno postupao prema Rajku Lojpuri i svjedokinji „E“ tako što je dana 14.07.1992.godine zajedno sa nekolicinom vojnika HOS-a oko 18,00 sati ušao u stan u kojem je svjedokinja živjela sa Rajkom Lojpurom kojeg je optuženi udarao za vrijeme boravka u stanu.

546. Svjedokinju su drugi vojnici koji su bili sa optuženim, odmah po ulasku ugurali u drugu prostoriju, gdje su joj potrgali odjeću. U daljem kazivanju opisuje da je među vojnicima koji su ušli u stan identificirala osim optuženog Ivana Zelenike, još Ibrahima Đonku, Sergeja Belovića i izvjesnog Maria. Svi su bili u crnim uniformama sa oznakom HOS-a na rukavu, dok je neko od njih nosio i ustaško znakovlje, ali ne može precizirati ko je to od navedenih lica konkretno nosio.

547. Ona detaljno opisuje da se tada obraćala Sergeju Beloviću kojem je govorila da je Rajko profesor, a ne pilot, kako su oni tvrdili po ulasku, moleći da ga više ne udaraju. Međutim, vidjela je da su ga uveli u kupatilo i da ga je tamo Ivan Zelenika udarao palicom po glavi i nogama, tako da je Rajko bio sav krvav. Na insistiranje branioca optuženog Zelenike, da svjedokinja nije mogla kritične prilike vidjeti premlaćivanje oštećenog ista je odgovorila *„Vidjela sam, pa ja sam sa njim u stanu. To sam gledala kao što gledam sad vas.“*

548. Nakon premlaćivanja, Rajku su obukli pilotski mantil i stavili šapku na glavu, dok su od svjedokinje oduzeli nakit i Sergej Belović je odvozi autom do vojne ambulante Mostar odvojeno od Rajka Lojpura, kojeg su odvezli malo ranije. Dok je on bio zatvoren u prostoriji ona je čekala ispred ulaza u ambulantu i tada je Sergej Belović pitao da li je Srпкиnja, na što je svjedokinja odgovorila potvrdno i da se ne stidi svog identiteta, da bi

je potom udario nekoliko puta, a neki mlađi pripadnik HOS-a koji je bio u blizini prislonio joj sablju uz vrat. Vijeće je iz izreke presude ispustilo dio činjeničnog opisa koji se odnosio na ove postupke vojnika HOS-a prema svjedokinji, obzirom da tokom postupka nije moglo utvrditi postojanje uzorčno posljedične veze između opisanih postupaka Sergeja Belovića i neidentificiranog vojnika i optuženog Ivana Zelenike.

549. Nije vidjela da li su i po dovođenju u ambulantu nastavili tući Rajka, ali je kasnije, po ulasku u prostoriju gdje je bio uveden i Rajko, zatekla tragove krvi.

550. Ona je prvo uvedena na sprat kod Vinka Martinovića „Štele“ koji je naredio da je vode kod upravnika Ivana Zelenike, i potom je svedena u podrumске prostorije u kojima je bio optuženi.

551. U prostoriji u koju svjedokinja ulazi nakon Rajka Lojpura, zatekla je Ivana Zeleniku, kojeg nije ranije poznavala ali je zapamtila njegov lik, te ga nesumnjivo identificira u sudnici prilikom unakrsnog ispitivanja od strane njegovog branioca riječima „*Kolko se meni čini, bio je sto posto ovaj gospodin pored Vas*“ govoreći kako za događaje koji se dešavaju u stanu tako i za lice koje je kasnije ispitivalo u prostorijama vojne ambulante.

552. Na upit optuženog da li zaista može sa tim stepenom sigurnosti potvrditi da je on kritične prilike došao u stan, dodajući da to ne bi učinio jer je poznao profesora Rajka Lojpura, ona odgovara „*sigurna sam mil.jardu posto i to prvi ste ušli gospodine Ivane. Naredni dan ste doveli svjedoka B u ambulantu, to znam jer sam vicjela njega naredni dan kad ste ga Vi doveli i dali mi krvavo čebe da bacim.*“ Vijeće primjećuje da je u ovom dijelu iskaz svjedokinje potkrepljen iskazom svjedoka „B“ koji je potvrdio da je u vojnu ambulantu Mostar doveden 15.07.1992.godine, dakle, dan nakon svjedokinje „E“.

553. Koliko je svjedokinja objektivna i nepristrasna u iznošenju opisa događaja kojih je očevidac jasno proizilazi iz činjenice da izjavljuje kako je za vrijeme ispitivanja u prostoriji optuženi Ivan Zelenika nije udarao, vjerovatno jer je kako sama tvrdi „*već bila krvava od udaraca kcje je zadobila u stanu od strane vcjnika HOS-a*“, tako da je samo kratko postavio nekoliko pitanja o tome gdje joj se nalazi suprug i da li ima djece, te da li je član srpske stranke. Ne sjeća se svih detalja, ali se sjeća da joj je dao maramicu kako bi zaustavila krvarenje iznad oka i odveo je u prostoriju u kojoj su bile zatvorene samo žene srpske nacionalnosti.

554. Objektivnost u svjedočenju ove svjedokinje vidi se upravo kroz njeno kasnije svjedočenje u nastojanju da ne inkriminiše neosnovano optuženog, pa tako u pogledu izvođenja žena iz prostorije u kojoj je boravila dodaje „*Doduše Ivane, nisam vicjela vas da ste izvodili od Nade kćerku kcju su vcjnici izvodili skoro svaku noć.*“

555. Vijeće nalazi da svjedokinja dosljedno i objektivno opisuje događaje koje je doživjela, te se nesporno uvjerilo da ista samostalno identifikira optuženog u sudnici odnosno ukazuje na optuženog Ivana Zeleniku kao osobu koja je kritične prilike učestvovala u njihovom lišenju slobode i premlaćivanju Rajka Lojpura.

556. Činjenica da ista ne pominje optuženog u ovom kontekstu u izjavi koju je dala istražnim organima u Bileći 2007.godine Vijeće ne nalazi presudnom, obzirom da ista u svom svjedočenju sama pojašnjava da je bila izrevolitirana pozivom za svjedočenje jer kako tvrdi „*Umro je Rajko, umro je Dušan, umro ovi ...oni..šta sad hoćete od mene, ja sama ostala*“, dakle svjedokinja je tada uskratila određena saznanja smatrajući bespredmetnim pričati o proživljenim događajima, kada neposredno oštećeni izvršenjem krivičnog djela nisu više među živima¹³⁶, kako bi potkrijepili njeno svjedočenje.

557. Vijeće ne nalazi da navedena činjenica sama po sebi derogira ili dovodi u sumnju kredibilitet svjedokinje i kvalitet njenog svjedočenja na glavnom pretresu, koje je Vijeće posmatralo i u kontekstu izjave koju je svjedokinja dala u istrazi.¹³⁷

558. U zapisniku iz istrage ova svjedokinja također tvrdi da je Ivan Zelenika ista osoba koja je i dovela Rajka u ambulantu i on je svjedokinja ispitivao da li je član Srpske demokratske stranke, čak je dao i neki papir na kojem je trebalo da piše odgovore na njegova pitanja.

559. Vijeće nije moglo saslušati neposredno oštećenog na navedene okolnosti, ali nalazi da je opisano postupanje optuženog i vojnika HOS-a sa kojima je kritične prilike bio u pratnji kod oštećenog zasigurno proizvelo ozbiljnu i tešku fizičku bol, dok svjedokinja „E“ tvrdi da je događaj o kojem svjedoči njoj uzorokovao posljedice koje i

¹³⁶ T – 65 – Izvod iz matične knjige umrlih za lice Lojpur Rajko broj 03-202-45/07 od 15.02.2007.godine.

¹³⁷ T–24– Zapisnik o salušanju zaštićenog svjedoka „E“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 01.02.2007.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka „E“ pret Ministarstvom unutrašnjih poslova broj 14-7/02-246/05 od 03.06.2005.godine; Potvrda Crvenog krsta na ime svjedoka „E“ od 20.09.1994.godine Zagreb; Spisak jednog broja zatvorenika iz Dretelja po svjedočenju višeg broja zarobljenika

danas osjeća te navodi „*Vo, jela bih da izađe pravda na vijelo, ja se i danas gušim tokom noći*“, dodajući da od zadobijenih udaraca od vojnika HOS-a te prilike, nekoliko dana nije vidjela na jedno oko.

560. Iako Vijeće ne drži da je optuženi Ivan Zelenika poduzeo bilo kakvo neposredno učešće u premlaćivanju svjedokinje „E“, on je ipak kritične prilike zajedno sa nekolicinom vojnika i jednim aktivnim policajcem došao u stan svjedokinje, pred kojom je brutalno pretukao oštećenog Rajka Lojpura, koji je kako svjedokinja opisuje bio „sav krvav“ od zadobijenih udaraca, pa imajući u vidu opis posljedice koji iznosi svjedokinja, razumno je zaključiti da su udarci bili takvog intenziteta da su kod oštećenog zasigurno prozrokovali tešku fizičku bol i patnju, odnosno da su doveli do povrede tjelesnog integriteta oštećenog, čime su ispunjeni standardi nečovječnog postupanja koje je Vijeće elaboriralo u uvodnom dijelu presude.

561. Činjenica da je optuženi lično došao u stan svjedoka, da je poduzeo učešće u zlostavljanju Rajka Lojpura, kojeg je kasnije, kao i svjedokinju „E“ saslušavao u prostorijama vojne ambulante Mostar, ne samo da potkrepljuje zaključak vijeća o njegovim ovlastima koje je imao unutar zatvora, već dodatno potkrepljuje zaključak da je svjesno, poduzimajući radnje u osnovi zločina, postupajući sa diskriminatorском namjerom, davao značajan doprinos uspostavljenom sistemu zlostavljanja civila srpske nacionalnosti sa područja Mostara.

(e) Nečovječno postupanje prema svjedoku „B“

562. Vijeće je na temelju provedenih dokaza nesporno utvrdilo krivicu optuženog Ivana Zelenike i za nečovječno postupanje prema oštećenom svjedoku „B“ za vrijeme njegovog boravka u vojnoj ambulanti Mostar, a na način opisan u tački e.) izreke presude.

563. Naime, Vijeće je svoje uvjerenje o dokazanosti ove tačke prvenstveno temeljilo na svjedočenju svjedoka „B“, čiji iskaz Vijeće nalazi jasnim, nedvosmislenim i konciznim, te je kao takav, pouzdan za donošenje naprijed navedenog zaključka.

564. Svjedok „B“ je opisao da je od strane pripadnika HOS-a zarobljen 15.07.1992.godine negdje iza 23,00 sati u stanu u Mostaru. Pokucali su na vrata i supruga svjedoka je otvorila, zatekli su četiri uniformisana pripadnika HOS-a, među kojima je svjedok prepoznao Sergeja Belovića i Sašu Milića. Rekli su svjedoku da treba poći sa njima na informativni razgovor, što je svjedoku bilo čudno, jer je već

ranije vođen na razgovor u prostorijama Sekretarijata pravnog fakulteta u Mostaru, gdje je bilo sjedište HVO-a, o čemu je sačinjen i zapisnik koji je on pokazao vojnicima, ali oni su isti samo bacili i naredili svjedoku da pođe s njima.

565. Po dolasku u vojnu ambulantu u Mostaru, vojnici su ga odveli u neku prostoriju koja se nalazila na spratu, gdje se nalazio jedan kauč na kojem je sjedio Sead Kapetanović zv. „Kapo“, Vinko Martinović „Štela“ je također bio u prostoriji i Ivan Zelenika, te još jedan vojnik HOS-a. Tu su od svjedoka oduzeli sat, nakit i dragocjenosti koje je imao na sebi, novac koji je nosio i zajedno sa ličnom kartom stavili u jednu kovertu, koja mu nikada više nije vraćena. Navedene predmete je upravo „Štela“ stavio u plavu kovertu na kojoj je napisao ime i prezime svjedoka, nakon čega je počelo uzimanje ličnih podataka. Kako svjedok nije iznosio podatke koje su tražili od njega, to je Vinko Martinović ustao iza stola za kojim je sjedio i udario svjedoka šakom u predjelu lica, uslijed čega je svjedoku izbio nekoliko zuba.

566. Od siline udarca svjedok je posrnuo prema kauču gdje je sjedio Kapetanović koji ga je kako tvrdi „dočekao šamarčinom i nogom“, nakon čega se „Štela“ ljutitim glasom obratio Ivanu Zeleniki i vojnicima rekavši „Vodi govna dole i ispitaј, što ne prizna radi što treba da radiš i znaš šta treba da radiš!“

567. Nakon toga, optuženi Ivan Zelenika odvodi svjedoka u podrumsku prostoriju, a sa njim je ušao još jedan vojnik HOS-a, koji je sve vrijeme prisustvovao opisanim događajima. Tu je Ivan Zelenika pitao svjedoka ko su mu saradnici u Mostaru, odnosno sa kim surađuje, na što svjedok nije imao konkretan odgovor niti mu je kako tvrdi pitanje bilo jasno, pa kako nije imao šta odgovoriti, to ga je optuženi Ivan Zelenika udario nekom „kandžijom“ dok je vojnik koji je bio prisutan u prostoriji imao gumenu palicu nalik na onu koja se koristi u bejzbolu.

568. Zatim su svjedoka skinuli, odnosno ostao je u košulji kratkih rukava te su počeli da ga udaraju, činilo mu se da je palica sačinjena od bambusa jer je izgledala lagana ali udarci su bili jako bolni, što svjedok opisuje riječima „Kad udara rebra pucaju“.

569. Za vrijeme dok su ga premlaćivali, optuženi Ivan Zelenika je ušao u prostoriju u ruci je nosio neke žice koje je natjerao svjedoka da drži, dok je drugi kraj neki vojnik utakao u utičnicu i tada je svjedok osjetio blagi udar pojašnjavajući da mu se činilo da se radilo o nekoj niskonaponskoj struji „poput one kcja se koristi za telefone“.

570. Premlaćivanje koje je doživio svjedok „B“ opisuje riječima:

„Dobio sam nekolicu te kandžije fino, onako smotane oko sebe, a ovaj me palicama ispretukao i onda pošto nisam imao ništa da kažem, okrenuli su me naopačke na stolicu u ćošak te prostorije gdje sam opet dobio par udaraca. Odatle me povukao u prostoriju koja se nalazila u sredini prema vratima, dao mi u ruku papir i olovku i rekao mi da napišem imena pet ljudi sa kojima surađujem. Mислеći šta da napišem ja sam stavio imena 5 porodica za koje sam se sjetio da su odselile iz Mostara i tu sam prenoćio u toj prostoriji.“

571. Ujutru je u prostoriju u kojoj je bio zatvoren svjedok, došao Ivan Zelenika sa još jednim vojnikom. Svjedok je optuženom dao papir koji je on samo uzeo, kratko pogledao i „*onako jutito pobucao, zavintao me odmah prema drugcj prostoriji kcja je preko puta*“.

572. Po ulasku u ovu prostoriju, svjedok je primijetio da stoje postrojani muškarci njih 10-15 koje kratko izvode na čišćenje kruga ambulante, ali ih ubrzo vraćaju u tu prostoriju i dolazi Ivan Zelenika zajedno sa još jednim pripadnikom HOS-a, noseći u ruci teku na kojoj se nalazio spisak zatvorenika među kojima je svjedok uspio primijetiti i svoje ime na samom kraju spiska.

573. Nakon što je prozvao 5 osoba, optuženi se obratio svjedoku rekavši mu da i on polazi, na što je vojnik HOS-a povikao „*pa gospodine Ivane...!*“ ali ga je optuženi odmah prekinuo gestom ruke rekavši „*va,jda se ja ovde pitam a ne ti!*“ ispred je čekao kombi kojim je svjedoka i sve prozvané Sergej Belović prevezao u logor Dretelj.

574. Odbrana optuženog Ivana Zelenike je u unakrsnom ispitivanju pitala svjedoka da li gest Ivana Zelenike da zajedno sa drugima bude prebačen u Dretelj smatra aktom dobročinstva odgovorio „*Bože mi pomozí da sam ost'o tamo još sedmicu ili nešto više nikada je ne bih došao dovde ni do Drete.ja, ali da li mi je pomogao što sam otišao u Drete.j...to je teško odgovoriti, zla su bila i ovcje i onaje...ne znam.*“

575. Imajući u vidu tretman koji su zatvorenici imali u logoru Dretelj, a sa kojim je optuženi bio itetakako upoznat, apsurdno je prema mišljenju Vijeća očekivati od svjedoka da opisani postupak smatra aktom dobročinstva. Isti je prema mišljenju Vijeća prije pokazatelj da je optuženi Ivan Zelenika imao izvjesni stepen autoriteta u okviru vojne ambulante Mostar, koji je manifestirao kroz vršenje ovlaštenja *de facto* upravnika

zatvora.

576. Također, optuženi je u izvršenju djela koristio svoja ovlaštenja upravnika, naredivši svjedoku da na papir stavi sve informacije koje je od njega tražio, čime samo potkrepljuje ranije izneseni zaključak Vijeća o njegovom položaju i statusu u okviru vojne ambulante u Mostaru.

Analizirajući opisane radnje optuženog u kontekstu standarda nečovječnog postupanja, Vijeće je zaključilo da su ispunjeni svi elementi ove inkriminacije u osnovi zločina, jer je optuženi svjesno i sa umišljajem podzeo opisane radnje prema oštećenom svjedoku „B“, zadajući mu udarce velikim intenzitetom, što je kod istog zasigurno prouzročilo tešku fizičku bol. Primoravanjem da drži krajeve žica koje je donio optuženi i uključivanjem istih u struju, optuženi je kod oštećenog proizveo ozbiljan strah, odnosno tešku psihičku bol, obzirom da oštećeni u trenutku kad ga optuženi primorava da rukama drži žice, nikako nije mogao znati da se radi o niskonaponskoj struji, odnosno onoj koja nije opasna po život, pa Vijeće ne nalazi relevantnom okolnost da struja koju je kasnije osjetio oštećeni nije bila takvog intenziteta da bi nanijela ozbiljnu fizičku bol. Opisanim radnjama optuženi je dosegao standard nečovječnog postupanja prema svjedoku „B“.

Poduzimanjem naprijed opisanih radnji, optuženi je jasno manifestirao namjeru da upravo u svojstvu upravnika zatvora, svjesno i namjerno da doprinos uspostavljenom sistemu zlostavljanja civila srpske nacionalnosti sa područja Mostara koji je bio na snazi.

(f) Nečovječno postupanje prema svjedoku „I“

577. Najzad, Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo i da je optuženi poduzimanjem radnji na način kako je to opisano u tački f.) izreke presude, nečovječno postupao i prema svjedoku „I“.

578. Na ovu okolnost detaljno je svjedočio neposredno oštećeni svjedok „I“ koji je izjavio da je do 17.07.1992.godine živio u svom stanu u Mostaru, te da tog dana do njegovog stana dolaze tri uniformisana lica u crnim odorama, pozivajući svjedoka da krene sa njima na „informativni razgovor“.

579. Još u vozilu kojim su prevezli svjedoka do vojne ambulante Mostar počelo je maltretiranje od strane vojnika, na način da su ga udarali nogama i pesnicama.

580. Po dolasku u vojnu ambulantu, svjedoka odvede do prostorije u kojoj zatiče Ivana Zeleniku, kojeg je kako tvrdi „*poznavao od ranije iz civilstva*“ koji je od svjedoka uzeo lične podatke. Svjedok je dalje opisao da je u vrijeme davanja ličnih podataka iste saopštavao Ivanu Zelenika, koji je to kucao na pisačkoj mašini, a pored njega je stajao vojnik u crnoj uniformi sa bradom, koji ga je udarao pendrekom po vratu i gurao mu šaku soli u usta, govoreći da su mu roditelji ubijeni.

581. Svjedok je pojasnio da je sve vrijeme njegovog premlaćivanja od strane vojnika HOS-a u prostoriji bio prisutan optuženi Ivan Zelenika, kojeg sa sigurnošću identificira u sudnici, ustvrdivši da istog poznaje preko 20 godina. Opisujući svoje shvatanje uloge koju je optuženi imao u okviru vojne ambulante svjedok je izjavio „*Mislim da je bio glavni zapovjednik toga svega, odmah do „Štele“ ovoga Martinovića*“.

582. Sjeća se i da je kancelarija koju je koristio Ivan Zelenika bila u prizemlju, to je dobro zapamtio, jer je i sam boravio, odnosno bio zatvoren u podrumskim prostorijama

583. Nakon ispitivanja, u prostoriju su pored vojnika koji je već bio prisutan došla tri muškarca i dvije žene koji su po nalogu optuženog Ivana Zelenike svjedoka „I“ odveli na sprati i dali mu papir i olovku zatraživši da „*popiše sve srbe četnike iz sela*“ u kojem je svjedok rođen. Pojašnjavajući da nije znao koga bi poimenično naveo, svjedok je popisivao imena rođaka, međutim, prisutnim vojnicima se to nije svidjelo, pa su papir uzeli od svjedoka i pocijepali, nakon čega su istog skinuli do pasa i počeli udarati nogama dok ne bi pao na pod, da bi ga potom nastavili udarati u predjelu stomaka, dok je neko od pristunih vojnika čak svjedoku prislanjao i nož uz grlo.

584. U tom trenutku je u prostoriju u kojoj se sve odvija ušao Vinko Martinović „Štela“ koji je od ranije poznavao svjedoka, pa je naredio da se prestane udarati i da se odvede u podrumsku prostoriju gdje su boravila ostala zatvorena lica.

585. Još jedan susret sa optuženim svjedok je imao prilikom postrojavanja, pojašnjavajući da je optuženi inače uveče postrojavao zatvorenike koje je tjerao da pjevaju ustaške pjesme koje on nije znao, pa mu je optuženi „*stavio malo pendreka u usta*“ što po svjedoka nije proizvelo nikakvu fizičku bol, jednostavno je taj gest zapamtio, kao jedan neugodan gest optuženog prema njemu.

586. Svjedok je za vrijeme obavljanja radova u krugu ambulante imao priliku vidjeti optuženog Ivana Zeleniku koji ga je oslovio imenom i rekao „*ne bčj se nikog' svak' te tu*

zna“, što je svjedok shvatio kao obećanje da mu se ništa loše neće desiti, međutim, bio je tu neki stražar iz Rodoča, koji je ranije radio u „Sokolu“ on je iz nekog razloga svjedoka povremeno znao udariti ili mu staviti pištolj u usta, i niko ga u tome nije spriječavao.

587. Posljednja situacija u kojoj je svjedok vidio optuženog je bila 21.07.1992.godine, kada su postrojeni ispred ambulante i kada im je saopšteno da će biti prevezeni u Dretelj. Optuženi Ivan Zelenika je tada donio šapku i stavio je svjedoku na glavu rekavši „Ovo ćeš nositi i tamo kad dođeš, ne smiješ je skinuti“! Svi postrojeni su onda sjeli u kombi koji je vozio Sergej Belović i odvezeni su u logor Dretelj, gdje ih je po dolasku postrojio general Blaž Kraljević. Na isti način ove događaje svjedok iznosi i u izjavama koje je dao u istrazi¹³⁸, pa kako nema značajnijih odstupanja u njegovom kazivanju, to ove izjave Vijeće neće detaljnije elaborirati.

588. Tokom unakrsnog ispitivanja odbrana optuženog Ivana Zelenike nije negirala činjenicu da je svjedok bio zatvoren u vojnoj ambulanti Mostar ili da poznaje optuženog, ali se isticalo da optuženi nije neposredno poduzimao bilo kakvo nasilje prema oštećenom, što Vijeće primjećuje da svjedok nije ni tvrdio, pojasnivši okolnosti pod kojima je pretučen u prisustvu optuženog Ivana Zelenike, koji je rukovodio njegovim ispitivanjem i koji je prema mišljenju Vijeća dao odlučujući doprinos nasilničkom tretmanu koji je svjedok doživio od strane vojnika koji su ga tukli, jer je među njima optuženi uživao svojevrсни autoritet, što znači da je veoma jednostavno mogao odlučiti da svjedoka ne maltretiraju, kao što je to uradio Vinko Martinović „Štela“.

589. Autoritativno ponašanje optuženog Ivana Zelenike u okviru zatvora u vojnoj ambulanti Mostar, te spektar ovlasti i mogućnosti koje je imao u spriječavanju ili naređivanju premlaćivanja zatvorenika, o čemu je ranije bilo riječi, a što je potvrdio i sam svjedok „I“ koji kaže da se gotovo sve u zatvoru odvijalo na način kako je to optuženi „dirigovao“, Vijeće nalazi dostatnim za zaključak da je optuženi omogućavanjem jednom od vojnika da svjedoka udara, dok traje uzimanje ličnih podataka, odnosno saglasivši se sa navedenim postupanjem koje je objektivno mogao

¹³⁸ T-34- Zapisnik o saslušanju svjedoka „I“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/06 od 04.03.2010.godine; Zapisnik dat pred Vojnim sudom u Bileći broj KR 77/95 od 18.11.1995.godine.

spriječiti, dao odlučujući doprinos nečovječnom postupanju prema oštećenom svjedoku „I“.

590. U pogledu premlaćivanja koje je svjedok zadobio od grupe koju su činila tri muškarca i dvije žene, pripadnici HOS-a u prostoriji u kojoj je odveden po nalogu optuženog, Vijeće istog nalazi odgovornim i za ovu pojedinačnu inkriminaciju u osnovi zločina, jer je optuženi izdavanjem naloga za izvođenje svjedoka „I“ i „uzimanje podataka“ od istog, zapravo dao saglasnost da se svjedok pretuče u svrhu iznuđivanja informacija, obzirom da je to bila ustaljena retorika koju su vojnici HOS-a slijedili.

591. Da je naredba optuženog da se svjedok izvede na ispitivanje u sebi sadržavala i naredbu za njegovo premlaćivanje, Vijeće se uvjerilo na osnovu ustaljenog obrasca po kojem su optuženi i drugi vojnici HOS-a postupali prema zatvorenicima u drugim slučajevima, a što je najbolje vidljivo na primjeru oštećenog svjedoka „B“ kojeg je Ivan Zelenika zajedno sa drugim vojnicima maltretirao na različite načine nakon što je Vinko Martinović naredio da ga „izvedu iz prostorije i ispituju“.

592. Dakle, kako je to ranije pojašnjeno, termin „izvođenje na ispitivanje“ nužno je podrazumijevao i premlaćivanje osoba u cilju iznuđivanja informacija i obično se ova naredba izdavala nakon što svjedok ne bi dobrovoljno surađivao sa isljednicima. Isti princip je primijenjen i na svjedoka „I“ samo ovaj put po nalogu optuženog Ivana Zelenike, te ga Vijeće nalazi krivim i za ovu pojedinačnu inkriminaciju u osnovi zločina.

593. Kako je isti vojnik udarao oštećenog više puta prilikom uzimanja ličnih podataka u prisustvu optuženog, te kako je učestvovao u premlaćivanju istog zajedno sa drugim neidentificiranim vojnicima, koji su oštećenog po nalogu Zelenike izveli iz kancelarije, to je Vijeće u izreci presude ostavilo samo ovog vojnika, obzirom da se u pogledu ostalih lica koja su ga pretukla kritične prilike, svjedok nije mogao decidno odrediti, niti je iznosio bilo kakve podatke kojima bi se isti pobliže odredili (poput opisa fizičkog izgleda i sl.). Navedenu okolnost Vijeće svakako ne nalazi odlučujućom u kontesktu krivice optuženog za opisane događaje, jer bez obzira kod je od vojnika zadavao neposredne udarce oštećenom, to je svakako činjeno po nalogu optuženog Ivana Zelenike, pa u tom pravcu, identitet izvršilaca nije Vijeću bio od presudnog značaja.

594. Prvobitno je optužnica teretila optuženog u okviru ove tačke i za udarac koji je svjedok „I“ zadobio za vrijeme transporta do logora Dretelj od strane njemu nepoznatog vojnika HOS-a, što svjedok jeste potvrdio u svom iskazu, međutim, kako Vijeće

nije pronašlo uzročno posljedičnu vezu između radnji optuženog i vojnika koji je u kombiju koji je prevozio zatvorenike za Dretelj udario svjedoka „I“ to je Vijeće ove navode ispustilo iz činjeničnog opisa tačke izreke presude koja se odnosi na nečovječno postupanje prema ovom oštećenom.

2. Zaključak u pogledu krivice optuženog Ivana Zelenike za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu

595. Dakle, Vijeće je na temelju svega iznesenog zaključilo da je optuženi Ivan Zelenika, poduzimanjem pojedinačnih radnji za koje je presudom oglašen krivim, dao značajan doprinos održavanju na snazi sistema zlostavljanja civila srpske nacionalnosti koji je podrazumijevao protivpravno lišenje slobode civila srpske nacionalnosti sa prostora Mostara, njihovo zatočenje u prostorijama vojne ambulante Mostar, gdje su držani u nehumanim uslovima, lišeni osnovnih higijenskih potreba, te gdje su svakodnevno podrgavani različitim oblicima fizičkog i psihičkog zlostavljanja i ponižavajućih postupaka, kako u prostorijama ambulante tako i za vrijeme obavljanja radova u krugu vojne ambulante, sve do njihovog transporta u logor Dretelj gdje je nastavljen režim zlostavljanja i torture.

596. Optuženi je u više navrata kroz obraćanje zatvorenicima jasno pokazao da je upoznat sa svim segmentima plana UZP-a koji je bio na snazi, kako onog koji je obuhvatao civile sa prostora Mostara tako i šireg aspekta UZP-a na nivou Hercegovine, koji je podrazumijevao lišenje slobode i zatvaranje u logor u Dretelju srba sa prostora Mostara, Čapljine i Stoca u cilju njihovog konačnog protjerivanja sa prostora Hercegovine.

597. Da je optuženi bio svjestan uslova u kojima su boravili zatvorenici u logoru Dretelj i kakva je njihova konačna sudbina, pored svih ranije opisanih situacija, vidljivo je i iz iskaza svjedoka koji kaže da je optuženi Ivan Zelenika bio prisutan prilikom postrojavanja zatvorenika za odlazak u Dretelj, kada im je neko od bojovnika rekao „*Idete tamo odakle se više nećete živi vratiti*“.

598. Da je optuženi Ivan Zelenika u potpunosti imao uvid u uslove u logoru Dretelj, potvrdili su svjedoci koji su u kritično vrijeme bili zatvoreni, a koji su viđali da je dolazio u logor i to ne samo u situacijama kada je dovozio zatvorenike iz vojne ambulante Mostar. Tako svjedok Branislav Simić tvrdi da je jedne prilike vidio optuženog u logoru „*Došao je u uniformi, glumeći Antu Pavelića kao ono...šapka i u širjelu, molim Vas, na*

40 stepeni u širjelu.”

599. Shodno svim naprijed iznesenim razlozima, Vijeće nalazi nesporno dokazanom krivicu optuženog za djela počinjenja na način opisan u izreci presude, odnosno da je optuženi znao za sistem koji je bio na snazi i pristao uz njega, pa je opravdano bilo zaključiti da je poduzetim radnjama iskazao namjeru da istom doprinese, te se ima smatrati saizvršiocem u udruženom zločinačkom poduhvatu koji su oformili viši čelnici HOS-a Hercegovine na čelu sa generalom Blažem Kraljevićem.

600. Dakle, Vijeće nalazi ispravnim zaključiti da je optuženi značajno doprinjeo održavanju na snazi sistema zločina u prostorijama vojne ambulante Mostar, te je u tom smislu postupao sa direktnim umišljajem.

601. Nivo učešća i kvalifikacija njegovog značaja ovisila je o više faktora koje je Vijeće imalo u vidu prilikom ocjene dokaza u ovom pravcu. Neka od tih pitanja su obim Udruženog zločinačkog poduhvata koji je bio na snazi, funkcija *de facto* upravnika koju je optuženi obnašao u okviru vojne ambulante, vrijeme koje je proveo učestvujući u uspostavljenom sistemu zlostavljanja, činjenicu da nije poduzeo aktivnosti koje bi omele ili spriječile funkcionisanje sistema, kao i težina i obim počinjenih zločina, te revnost koju je optuženi ispoljavao u obavljanju svojih zadataka, jasno dovode do zaključka da se radnje optuženog opisane u izreci presude nesporno uklapaju u obrazac zločina počinjenih u vojnoj ambulanti Mostar, što je optuženi htio i čega je cijelo vrijeme bio svjestan, kao i činjenice da je djelovanje HOS-a u Mostaru po opisanom obrascu dio jednog puno većeg sistema podržavanog i kroz logor u Dretelju, gdje je i sam u par navrata odvezio zarobljenike iz Mostara.

602. Pri navedenom je bitno naglasiti da povremeni slučajevi pomaganja određenim licima od strane optuženog nikada nisu bile usmjereni na ugrožavanje vođenja i funkcionisanja logora, već su to bile pojedinačne radnje koje nikada nisu prerasle u stvarni pokušaj promjene uspostavljenog sistema zlostavljanja.

603. Diskriminatorski odnos optuženog prema svim oštećenima proizilazi iz svih njegovih postupaka, kako onih koji su bili usmjereni prema oštećenima neposredno tako i iz ponašanja optuženog koje je ispoljavao u načelnom postupanju prema svim zatvorenim civilima koje je ponižavao prilikom izvođenja na rad, prilikom postrojavanja i u drugim situacijama, a na način opisan u dijelu presude koji se bavi krivicom

optuženog za progon.

604. U pogledu zaključka o krivici optuženog Vijeće je imalo u vidu da je isti oglašen krivim za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu u svojstvu saizvršioca, kako za djela u kojima je poduzeo neposredno učešće tako i za djela u kojima je dao odlučujući doprinos, pri čemu Vijeće naglašava da lično prisustvo i učešće optuženog u svakom konkretnom aktu nije ni bilo potrebno, koliko je bilo potrebno utvrditi postojanje zajedničke zločinačke namjere koju su dijelili svi učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, jer odgovornost učesnika UZP-a postoji ne samo ako je učesnik počinio krivično djelo, već ako je na bilo koji drugi način pomogao ili doprinjeo izvršenju zajedničkog cilja ili zločinačke namjere.

605. Iz navedenog proizilazi da će svaki optuženi biti oglašen krivim ako je kao učesnik u UZP-u doprinjeo realizaciji zajedničkog cilja, postupajući u namjeri da isti realizuje, bilo da je lično kao glavni izvršilac počinio dogovoreno krivično djelo, ili kao saizvršilac pomagao glavnom izvršiocu da počinio dogovoreno krivično djelo, ili je svojim radnjama pomogao sistem u kojem je djelo počinjeno zahvaljujući rukovodećem položaju i funkciji, uz postojanje svijesti o karakteru tog sistema i namjere da se on pomaže. Navedene stavove podržalo je Žalbeno vijeće MKSJ-a u predmetu *Krncjelac*.

606. Vijeće u ovom predmetu zaključuje da je veliki broj inkriminiranih radnji koje je poduzeo optuženi Ivan Zelenika bilo kao direktni izvršilac, ili su ih poduzeli vojnici HOS-a čije radnje je optuženi svojim ponašanjem naredio, odobrio ili omogućio, predstavljaju dio zajedničkog zločinačkog plana i zbog toga ga Vijeće drži odgovornim i za te radnje.

607. Na kraju treba istaći da je činjenica da je optuženi uživao status *de facto* upravnika zatvora, uzeta kao relevantna okolnost prilikom odmjeravanja kazne, obzirom da oblik komandne odgovornosti nije bio obuhvaćen činjeničnim opisom optužnice.

VI. OPTUŽENI EDIB BULJUBAŠIĆ

608. Vijeće se na temelju provedenih dokaza van svake razumne sumnje uvjerilo da je optuženi Edib Buljubašić, kao član sistemskog udruženog zločinačkog poduhvata počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172.stav 1.tačka h) u vezi sa tačkama a) i k) KZ BiH, sve u vezi sa članom 180.stav 1. KZ BiH, poduzimanjem

pojedinačnih radnji navedenih u činjeničnom opisu izreke osuđujućeg dijela presude.

609. Optuženi je u svojstvu zamjenika zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, u vrijeme od 02.08. do 13.08.1992.godine, kao aktivni pripadnik HOS-a, odnosno snaga koje su vršile širok i sistematičan napad na prostoru Mostara, Čapljine i Stoca, bio potpuno svjestan sistema zlostavljanja civila srpske nacionalnosti, koji su imali biti trajno protjerani iz Hercegovine, a koji sistem su zapravo već početkom maja oformili i održavali čelni ljudi HOS-a, kojem se optuženi dolaskom na prostor Hercegovine priklonio, te svojim radnjama dao značajan, neposredni i lični doprinos provođenju tako uspostavljenog sistema zlostavljanja.

610. Optuženi je prema vlastitoj izjavi u redove HOS-a došao kao viši časnik iz Hrvatske vojske, i to nekada sredinom jula 1992.godine. Sjeća se da je stožer bio stacioniran u nekoj kući u blizini stadiona u Ljubuškom, gdje je po dolasku sreo Ivicu Primorca koji ga je primio, rekavši da je Blaž Kraljević odsutan. Prvih petnaestak dana optuženi je prema vlastitoj tvrdji boravio uz Kraljevića. Za to vrijeme odlazio je i do Dretelja tj. kompleksa kasarne „Bruno Bušić“ u čijim hangarima ja imao saznanja da je bilo zatvorenih 200 civila srpske nacionalnosti. Sjeća se da su odgovorna lica za Dretelj bili oficiri među kojima ističe Ivana Petrušića. Šimu Martinovića, Mirsada Repka, Derviša Kurtića i Miru Hrstića. U razgovoru sa generalom Blažem Kraljevićem optuženi je saznao i da je logor formiran nekad u maju 1992.godine odnosno tada se počinju zatvarati lica srpske nacionalnosti, za koja optuženi kasnije saznaju da su civili, jer mu je u početku pogrešno predočavano da se radi o osobama koje su neposredno učestvovala u borbama.

611. Optuženi je u svom svjedočenju jasno izjavio da su u formiranju zatvora u kompleksu kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju učestvovali najviši vojni dužnosnici HOS-a za Hercegovinu, među kojima su gore pobrojana lica, dok je izričit da sa navedenim nikakvu vezu nisu imali optuženi u ovom predmetu, kao ni on sam, u što se Vijeće uvjerilo na osnovu provedenih dokaza, a naročito na osnovu same činjenice da optuženi u logor dolazi tek 02.08.1992.godine, dakle znantno nakon što je sistem zatvaranja i zlostavljanja civila uspostavljen u Dretelju.

612. Vijeće će u dijelu presude pod nazivom „Oslobađajući dio presude“ obrazložiti razloge i činjenice na kojima je zasnovalo uvjerenje da optuženi nisu imali ovlasti za odlučivanje o protivzakonitom zatvaranju civila, niti su mogli određivati uslove u kojima

su isti boravili, međutim, kako će to u ovom dijelu presude biti obrazloženo jesu bili svjesni uspostavljenog sistema zlostavljanja civila srpske nacionalnosti kojem su se priklonili na način da su svojim radnjama, koje su poduzimali sa umišljajem i diskriminatroskom namjerom, dali značajan doprinos provođenju istog u djelu.

613. U konkretnom slučaju, optuženi Edib Buljubašić je dao značajan doprinos sistemu zlostavljanja poduzimanjem svih pojedinačnih radnji u osnovi zločina za koje je utvrđena njegova krivica.

614. Pored činjenice priznanja krivnje za počinjenje pojedinih djela iz optužnice od strane optuženog Ediba Buljubašića, Vijeće ipak cijenilo da li u odnosu na svaku tačku za koju je dao priznanje, postoji dovoljno dokaza o krivnji ovog optuženog. Za tačke koje je optuženi priznao krivnju, a za koje na osnovu provedenih dokaza Vijeće nije moglo utvrditi njegovu krivicu van svake razumne sumnje, optuženi je oslobođen od optužbe.

(a) Ubistvo Bože Balabana

615. Vijeće se na osnovu provedenih dokaza te priznanja optuženog uvjerilo van svake razumne sumnje da je dana 02.08.1992.godine, zajedno sa drugim njemu poznatim pripadnicima HOS-a učestvovao u brutalnom premlaćivanju zatvorenika Bože Balabana, koji je kao žrtva izabran isključivo zbog svoje pripadnosti srpskom narodu, koji je od posljedica premlaćivanja preminuo u logoru Dretelj.

616. Optuženi Edib Buljubašić je u logor Dretelj na poziciju zamjenika zapovjednika, došao 02.08.1992.godine, što potkrepljuju i materijani dokazi u spisu, dok je prema svjedočenju optuženog, na mjestu zapovjednika bio Ivan Petrušić, za koju tvrdnju Vijeće nije našlo uporišta u materijalnim dokazima u spisu niti je utvrđivanje ove činjenice van svake razumne sumnje bilo predmetom ovog krivičnog postupka.

617. Optuženi je tako u svom svjedočenju opisao da je prvog dana njegovog dolaska dovedena jedna grupa zarobljenika i da je bio prisutan u grupi sa Ivanom Petrušićem, Dervišom Kurtićem, Šime Martinovićem i Zoranom Hranilovićem kad je u večernjim satima došao jedan vojnik žaleći se Petrušiću da mu je jedan od zatvorenika opsovao ustašku majku, na što mu je Petrušić rekao da se vrati i riješi problem, a onda se obratio i optuženom riječima „*Gospodine poručniče idi riješi ovaj problem!*“ što je optuženi shvatio kao da zatvorenika treba „ućutkati“. Znao je u tom trenutku da se radilo o nekom čovjeku koji je sa suprugom doveden kamionom u Dretelj tog istog

dana i da je prije sukoba obavljao neke poslove u vazduhoplovstvu.

618. Optuženi je po nalogu Ivana Petrušića otišao do hangara i ispred muškog hangara je vidio stražara Ahmeta Makitana i oštećenog Božu Balabana koji je već bio pretučen i zavezan za rešetke prozora hangara. U svom svjedočenju, optuženi pojašnjava da je tada pitao šta se dešava na što je jedan od vojnika rekao da mu je zatvorenik psovao ustašku majku, pa se potom optuženi obratio zatvoreniku pitavši ga zašto je to uradio na što je on odgovorio nešto nerazumljivo po čemu je optuženi zaključio da su ga vojnici već teško pretukli i prije njegovog dolaska.

619. Htijući iskazati svoju lojalnost redovima HOS-a i znajući da ga svi posmatraju, optuženi je kako sam tvrdi naredio da ga udaraju dok ne prizna zašto je psovao. Tukli su ga vojnici svime što su imali pri ruci, rukama, nogama i palicama, smjenjivali su se i to je trajalo duže vrijeme. Opisuje da je oštećeni do predvečer bio jako pretučen jer je neke udarce zadobio još u Mostaru, a premlaćivanje koje je optuženi naredio samo je dodatno pogoršalo to stanje.

620. Na kraju kada je vidio da se oštećeni nalazi u jako teškom stanju, naredio je da ga uvedu u hangar u kojem su držali zatvorene muškarce kojima je naredio da sa palicama nastave tući zatvorenika Božu Balabana, za to vrijeme on i ostali vojnici su stajali ispred hangara i svijetlili baterijom.

621. Optuženi dalje opisuje tok događaja riječima: *„Onda smo ga gruhali...gruhali i ja sam udar'o kundakom u glavu i u prste...lomili i sve to...i onda sam ja rek'o Udrite dok ne umre! Znači udrite ga dok ne prizna da je psov'o ustašku mater, ako je psovao ubijte ga, ako ne prizna ubijte ga! Ubijen je do ujutru, eto ti.“*

622. Optuženi je dalje pojasnio da je potom otišao na prozor ženskog hangara i pitao ko je supruga oštećenog, koju je on dozivao imenom Sofija u vrijeme dok su ga vojnici premlaćivali, i ista se javila da bi joj optuženi saopštio da su joj prethodnu noć ubili supruga.

623. Na upit branioca optuženog da li je neko od pretpostavljenih sankcionisao ubistvo Bože Balabana optuženi je odgovorio *„Ja sam se pohvalio Petrušiću da ovaj više nikom neće psovat ustašku mater, da sam ga učutk'o i da sam izvršio njegovu zapovjed, kad je pitao šta sam uradio ja sam rekao naredio sam da se ubije. Ništa, kafu smo popili sve super...o'šli gore da vidimo, čestitali mi isp'o ja sad glavni!“*

624. Vijeće primjećuje da optuženi u daljem kazivanju tvrdi kako mu je optuženi Blaž Kraljević naredno jutro spočitavao zašto je organizovao ubistvo Bože Balabana, pa je stekao dojam da se isti nije slagao sa zlostavljanjem zatvorenika, odnosno imao je osjećaj da general za mnoge slične situacije nije ni znao.

625. Međutim, Vijeće primjećuje da general Blaž Kraljević nije poduzeo bilo kakve mjere protiv izvršilaca ubistva, predlažući da neko od njemu podređenih organizuje ukop tijela na nepristupačnoj lokaciji, kako bi se sakrili tragovi ubistva, pa Vijeće na osnovu opisanog stiče utisak da je Blaž Kraljević ne samo bio svjestan uslova u kojima su zatvoreni civili boravili, već je pristajao na sva zlostavljanja kojima su bili podvgrnuti, jer iako je za ista znao, nije poduzeo niti jednu radnju usmjerenu ka prestanku činjenja zločina nad civilima ili sankcionisanja počinitelja istih, čime je zapravo davao prećutnu saglasnost i odobravavao zlostavljanja kojima su zatvoreni civili bili podvgrnuti. Obzirom da u dokazima ne postoji niti jedan trag da je bilo kada ili bilo koga od logorskog osoblja kaznio za počinjeni zločin ili da je neki spriječio, čime bi otvoreno ispoljio svoje neslaganje sa uspostavljenim sistemom zlostavljanja, Vijeće je zaključilo da je upravo Blaž Kraljević bio jedan od čelnih tvoraca ranije opisanog UZP-a zatvaranja i zlostavljanja civila sa planom njihove razmjene i protjerivanja sa prostora Hercegovine.

626. Da je Blaž Kraljević svjesno zanemarivao tragove zlostavljanja na zatvorenicima potvrdio je i svjedok Mile Bjelobaba, koji se sjeća da je jedne prilike Blaž Kraljević prije dolaska ekipe novinara naredio da se snime samo zarobljenici koji nisu imali vidne povrede, a inače je prilikom dolaska neke delegacije ili Međunarodnog komiteta crvenog križa (MKCK) naređivao da se zarobljenici na kojima su bili vidljivi tragovi premlaćivanja tzv. „šljivari“ zatvore u gornje hangare, kako ih ne bi vidjele humanitarne ili novinarske ekipe.

627. Tome u prilog ide i dalje svjedočenje optuženog koji je izjavio da je Blaž Kraljević, nakon što je vidio tijelo ubijenog Bože Balabana bio ljut, rekavši da se to više ne čini jer mu zatvoreni srbi trebaju za razmjenu. Nakon toga je naredio da se tijelo ukloni što je učinio Ivan Petrušić, jer je dobro poznavao taj teren, pa se javio dobrovoljno za taj zadatak.

628. Dakle, general jeste bio izrevolitran činom ubistva oštećenog, ali ne iz humanih već iz praktičnih razloga, što dodatno potkrijeljuje ranije iznesenu tvrdnju da je iste tretirao kao „valutu“ ili puko sredstvo razmjene, čiji boravak na prostoru Hercegovine je

smatrao potpuno nepotrebnim. Sam optuženi Edib Buljubašić je u jednom dijelu svjedočenja izjavio „*Mi smo trgovali sa judima kao što se trgovalo sa cigarama i oružjem.*“

629. Za stradanje Bože Balabana znali su svi zatvorenici Dretelja, neki od njih to veoma slikovito opisuju u svojim iskazima.

630. Svjedok Slavko Bojanić se tako sjeća da su vojnici HOS-a zvali Božu Balabana da izađe na rešetke, što je inače bila uobičajena procedura za one koji su zatvoreni i koji bi dolaskom do rešetaka bili udarani od strane vojnika. Sjeća se da je Balaban izašao i dobio udarac nakon čega više nije želio prilaziti rešetkama što je razljutilo prisutne vojnike. Nedugo potom, svjedok je vidio da dolazi optuženi Edib Buljubašić i otključava hangar, te napolje izvodi Božu Balabana kojeg su pred hangarom tukli dok nije prestao davati znakove života, nakon čega su ga vratili unutra i zavezali za rešetke, međutim, preminuo je do slijedećeg jutra.

631. Svjedok Zoran Brevnik se sjeća da je prije izvođenja Balabana čuo galamu ispred hangara i prepoznao je glas Vinka Primorca koji je bio ljut jer mu je Balaban navodno „*opsovao ustašku majku*“ tako je barem on govorio. Nedugo potom dolaze Buljubašić i Martinović i zatvorenik je izveden napolje i brutalno pretučen.

632. Po povratku u hangar, oštećeni je bio zavezan liscama za rešetku i prema svjedočenju Milivoja Kruževića bilo je naređeno zatvorenicima da istog nastave udarati, a ukoliko bi se onesvijestio da ga poliju vodom. Jedan od zatvorenika koji je bio određen da ga udara je Simić Branislav, koji je prvo blago udario oštećenog pa su mu vojnici naredili da udara jače ili će i on biti pretučen, što je svjedok Simić potvrdio u svom svjedočenju. Prema daljem kazivanju svjedoka Milivoja Kruževića, u premlaćivanju oštećenog ispred hangara prethodno su učestvovali Buljubašić, Primorac i Makitan, a bilo je prisutno više vojnika. Iste vojnike u svom kazivanju spominje i svjedok Slavko Bogdanović.

633. Zatvorenice logora Dretelj svjedokinje „A“ i „F“ potvrdile su u svojim iskazima da je po ubistvu Bože Balabana u jutarnjim satima u njihov hangar ušao Edib Buljubašić. Svjedokinja „A“ se sjeća da je odmah po ulasku tražio da se javi Sofija, supruga oštećenog. Nakon što se javila, prišao joj je i pitao kakav čovjek je bio Božo i kakav su

život imali pa je ona slagala da je bio loš jer se plašila da bi i njoj mogao nešto učiniti, na što je Buljubašić samo odgovorio „*Eto ja sam te rješio njega*“.

634. Oštećenog su zatvorenici umotali u deku i odnijeli njegovo tijelo na lokaciju unutar kompleksa kasarne koju u svom svjedočenju opisuje Milivoj Kružević, a koju lokaciju je pokazao sam optuženi Edib Buljubašić prilikom obilaska lica mjesta, pojašnjavajući da je to lokacija na kojoj je Blaž Kraljević vidio tijelo ubijenog i naredio Petrušiću njegovo uklanjanje.

635. Vijeće je opisane radnje optuženog cijeno imajuću u vidu standarde koje zahtijeva kvalifikacija ubistva, kao pojedinačna inkriminacija u osnovi zločina protiv čovječnosti, odnosno da su bitni elementi krivičnog djela ubistva: a) smrt žrtve; b) da je smrt posljedica činjenja ili nečinjenja optuženog; c) pri čemu je optuženi imao namjeru da žrtvu liši života ili da nanese tešku povredu njenom fizičkom integritetu, za koju je razumno mogao pretpostaviti da će izazvati smrt.

636. Dakle, Vijeće je na osnovu navedenog zaključilo da je smrt Bože Balabana neposredno uzrokovana težinom zadobijenih povreda. Saslušani Vještak Željko Karan, koji je vršio obdukciju i ekshumaciju tijela Bože Balabana, tvrdi da nije mogao sa sigurnošću utvrditi uzrok smrti jer nedostaju meka tkiva i jer je prošlo više godina od izvršenja djela. Međutim, Vijeće primjećuje da vještak naglašava kako se prilikom ekshumacije¹³⁹ nisu pronašle sve kosti glave, tj. iste su nađene samo fragmentarno, dok je sama lubanja ukazivala da su za vrijeme života istom zadavane povrede tupim mehaničkim predmetom.

637. Uvažavajući mišljenje vještaka da se ne može sa sigurnošću izjasniti da li je do smrti došlo uslijed povreda glave, krvarenja unutar lobanje ili nekog drugog unutrašnjeg krvarenja, Vijeće ipak nalazi da opis koji daje vještak iz kojeg je vidljivo da se samo na kostima lica mogu ustanoviti višestruke povrede glave, te uvažavajući činjenicu da je vještak prilikom analize imao na raspolaganju samo koštane strukture oštećenog, to je sam opis povreda glave, posmatran u kontekstu brutalnog premlaćivanja koje opisuju svjedoci i optuženi, bio dostatan da se stekne utisak o brojnosti i inenzitetu ostalih povreda koje su bile prisutne kod oštećenog. Sama činjenica da su iste rezultirale

¹³⁹ **T-17** Fotodokumentacija obrade mrtvog tijela, broj KH-GT-1/2004-OT od 18.12.2004.; Kartica nestalog lica Balaban Božidar; DNA Report broj 8193/06 Balaban Božidar ICMP ID 22214; Zapisnik o identifikaciji posmrtnih ostataka, broj ID-29-07-10-01 od 29.07.2010. godine.

T-18 Zapisnik o sudskomedicinskoj i kriminalističko tehničkoj obradi mrtvog tijela broj KN-GT-1/2004-OT.

smrtnom posljedicom, ukazuje na dovoljan stepen brutalnosti ispoljen prema oštećenom Boži Balabanu.

638. Dakle, Vijeće nalazi dokazanim da se događaj koji optuženi Edib Buljubašić priznaje u svom svjedočenju jeste desio na opisani način, te da je on naredio i sam učestvovao u premlaćivanju Bože Balabana koje je rezultiralo smrtnom posljedicom. Da je smrtna posljedica bila obuhvaćena umišljajem optuženog još u vrijeme kad izdaje naredbu evidentno je iz njegove rečenice „*Udrite ga dok ne umre ili dok ne prizna*“ pa je jasno da smrtna posljedica u odnosu na Božu Balabana nije bila neplanirani ishod premlaćivanja i da je bila obuhvaćena sviješću i namjerom optuženog Buljubašića, te ga Vijeće nalazi krivim za ovu tačku pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina, kojom nalazi da je optuženi dao značajan doprinos održavanju na snazi sistema zlostavljanja civila srpske nacionalnosti. Sam optuženi dodaje da je nakon toga porastao njegov ugled u krugovima HOS-a i da je ovim činom nastojao dokazati lojalnost tim strukturama.

(b) Premlaćivanje Nenada Markovića

639. Optuženi je u svom svjedočenju priznao i učestvovanje u premlaćivanju Nenada Markovića opisano u tački 2.a.) izreke presude, te je u tom pravcu izjavio da mu je poznato da se radilo o zatvoreniku kojeg su često tukli vojnici HOS-a, a u čemu je i sam učestvovao. Izjavio je i da mu je poznato da je isti bio živ za vrijeme njegovog „mandata“ tj. boravka u logoru Dretelj, te mu je također poznato da je po nalogu Ivana Petrušića ili nekoga njemu nadređenog kasnije odvezen iz logora navodno na liječenje, odakle se nikada više nije vratio.

640. Svjedoci optužbe Ilija Domazet i Milivoj Kružević se sjećaju da je Nenad Marković za vrijeme zatočeništva u više navrata bio teško premlaćivan. Tako svjedok Milivoje Kružević opisuje da mu je od siline udaraca pukla plućna maramica pa je bio prebačen u dispanzer dr. Hranilovića gdje mu je navodno trebala bit pružena ljekarska pomoć, ali svjedok vjeruje da je oštećeni tamo dodatno pretučen. Poznato mu je da su ga jedne prilike vojnici HOS-a odveli iz hangara i od tada nije više viđen živ, dok je svjedoku Miletu Bjelobabi poznato iz priča da je preminuo na rukama Dragana Rudana.

641. Dragan Rudan je na ovu okolnost saslušan u svojstvu svjedoka optužbe i isti je izjavio da jeste poznavao Dragana Markovića i da je on nekako bio najviše tučen od

strane HOS vojnika, jer se nalazio na početku hangara u blizini ulaznih vrata, tako da je vojnicima bilo jednostavnije po ulasku udarati odmah njega. Ovaj detalj je u svom svjedočenju potvrdio sam optuženi Edib Buljubašić opisavši da su Marković i Jovo Pejanović bili smješteni u blizini ulaznih vrata hangara, pa ih je i sam često udarao.

642. Kako je prema kazivanju nekoliko svjedoka optužbe, oštećeni Marković tučen u više navrata od strane raznih vojnika HOS-a, Vijeće se fokusiralo na iskaze svjedoka koji potvrđuju učešće optuženog Buljubašića u tim premlaćivanjima oštećenog Nenada Markovića.

643. U tom pravcu Vijeće nalazi kredibilnim iskaz svjedoka „B“, osim u dijelu u kojem kao učesnika premlaćivanja navodi Srećka Hercega, a iz razloga koje je Vijeće iznijelo u dijelu presude koja se odnosi na ovog optuženog. U preostalom dijelu svjedočenja, Vijeće nalazi da ovaj svjedok veoma detaljno i uvjerljivo iznosi događaje koji su se desili neposredno po pogibiji generala Blaža Kraljevića. Tako se sjeća da je u Dretelju nakon te vijesti zavladao stanje haosa i panike, te je vjerovatno postojala opasnost od daljih sukoba sa jedinicama HVO-a, pa su zbog toga on i nekolicina zatvorenika izvedeni da kopaju rovove u krugu kasarne. Sa njim su te prilike u jednom rovu bili Nenad Marković, Mitar Komnenić i još neki zatvorenik kojem se ne sjeća imena, i odjednom je došla neka uzbuna nakon čega do njih dolazi Edib Buljubašić sa Šime Martinovićem i naređuje im da napuste rov i da se trčećim korakom vrate u baraku.

644. Svjedok „B“ dalje opisuje *„Upali su u hangar, nastala je takva tuča, takvo udararje, ko je koga stigao. Bili su tu Primorac i Buljubašić, bio je tu i Makitan i Zoka iz Korjica. U jednom trenutku Markovića su uhvatila dvcjica za noge i bacali su ga tu po betonu, činilo se da je čovjek bez svijesti. Zašto je Marković bio meta nama je ostalo nejasno do dan danas...možda jer mu je brat bio u HVO-u...možda zbog toga.“* Ovaj svjedok je na kraju svjedočenja u sudnici prepoznao optuženog Ediba Buljubašića.

645. Dakle, Vijeće se na temelju priznanja optuženog za učešće u navedenim događajima, te činjenice da je njegovo učešće potvrđeno u iskazima navedenih svjedoka, zaključilo da je isti kriv za premlaćivanje oštećenog Nenada Markovića u mjeri koja je istom prouzrokovala tešku fizičku i psihičku bol do nivoa da je isti od posljedica premlaćivanja gubio svijest, te mu je nužno ukazana i ljebarska pomoć.

646. Svjedok Dragan Rudan koji se neposredno prije razmjene 18.08.1992.godine nalazio u stacionaru se sjeća da su jednog dana u njegovu sobu doveli

Nenada Markovića koji je bio jako loše „*stalno je hroptao i jaukao*“. Tu su mu priključili infuziju i sjeća se da su nakon dva dana neki vojnici HOS-a obojicu povezli na rendgen u Čapljinu, sjeća se i da su ih vozili bijelom „Ladom“ s tim da je on sjedio unutra, dok su oštećenog Markovića stavili u gepek vozila.

647. Po dolasku u Čapljinu obavili su preglede i tu su proveli neka dva do tri sata, a onda je došlo vrijeme da se krene natrag. Svjedok Rudan opisuje da se osjećao jako loše da nije mogao ni stajati samostalno već se naslonio na haubu vozila, a onda su doveli Markovića koji je bio u još težem stanju, pa je jedan od četiri prisutna HOS-ovca rekao „*ovaj je gotov*“ na što je drugi rekao da nije i da može stajati-. „*Za to vrijeme Marković je samo hroptao i onda je ovaj prvi rekao „Ma gotov je! Nosi govna gore pospi i zatrpaj*“, što je kod svjedoka Rudana izazvalo veliki strah za vlastiti život jer se prisjetio stradanja Bože Balabana kojeg su prema pričama koje je čuo zakopali na nepoznatom mjestu i navodno posuli kiselinom kako bi se tijelo raspalo do nivoa neprepoznatljivosti, a sjetio se i slučaja odvođenja Jove Pejanovića navodno na liječenje, od kada ga više nisu vidjeli živog, pa je bio svjestan da će istu sudbinu doživjeti i oštećeni Marković.

648. Vojnik je poslušao naređenje i odveo je Markovića i to je bio posljednji put da ga je svjedok Rudan vidio živog, odnosno od tada se oštećeni vodio kao nestalo lice. Nakon ovog događaja svjedok Rudan je odveden u zatvor HVO-a u Grabovini gdje je kako tvrdi tretman bio puno drugačiji i humaniji nego u Dretelju, gdje su imali zadovoljavajuće higijenske uslove, tri obroka dnevno i pravu ljekarsku pomoć. On je u svom svjedočenju pojasnio da upravo iz straha za vlastiti život nije ispričao ostalim prebačenim zatvorenicima iz Dretelja za sudbinu koja je zadesila oštećenog Markovića, jer je strahovao da bi ga vojnici HOS-a koji su to izvršili mogli pronaći u Grabovini, mada je kasnije ipak odlučio svoja saznanja o ovom događaju podijeliti sa nekim od zatvorenika, među kojima je i svjedok „C“ koji je potvrdio da je o ovome razgovarao sa svjedokom Rudanom.

649. Vijeće ne drži optuženog odgovornim za prisilni nestanak oštećenog, obzirom da nema dokaza da su mu poznate okolnosti pod kojima je isti nestao. Osim toga, prema navodima ovog svjedoka, Nenad Marković je odveden u nepoznatom pravcu od strane neidentificiranih vojnika HOS-a kratko prije razmjene koja se desila 18.08.1992.godine,

dakle u vrijeme¹⁴⁰ kada Edib Buljubašić više nije na mjestu zamjenika upravnika logora Dretelj.

650. U konačnici, Vijeće nije moglo naći bilo kakvu uzročno posljedičnu vezu koja bi nesporno povezivala optuženog Buljubašića sa nestankom Nenada Markovića, te je istog oglasila krivim samo za nečovječno postupanje prema oštećenom, nalazeći da težina posljedica koje je oštećeni zadobio uslijed premlaćivanja u kojem je nesporno učestvovao optuženi Buljubašić dosegla standarde potrebne za kvalifikaciju iz tačke k) stav 1.člana 172. KZ BiH, te ga je Vijeće oglasilo krivim za ovu pojedinačnu inkriminaciju u osnovi zločina protiv čovječnosti, počinjenu sa umišljajem i diskriminatorском namjerom, čime je optuženi svjesno dao značajan doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja zatvorenika.

(c) Premlaćivanje oštećenog Slavke Bogdanovića

651. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo i da je optuženi Edib Buljubašić kriv za premlaćivanje Slavke Bogdanovića opisano u tački 2.b.) izreke osuđujućeg dijela presude.

652. O navedenom je detaljno svjedočio sam oštećeni, koji je za vrijeme boravka u logoru Dretelj u više navrata maltretiran od strane vojnika HOS-a, te identificira jednu od situacija, nedugo poslije pogibije Blaža Kraljevića kada je grupa „*razjarenih HOS-ovaca ušla u hangar u kojem su bili zatvoreni muškarci, te prilike je sa njima bio prisutan i Edib Buljubašić, koji je istovremeno naređivao da se zatvorenici udaraju, a i sam je tukao zatvorenike. Svjedok opisuje da je i on te prilike zadobio par udaraca i da je to bilo starje opšteg meteža, bio je on, Zoka, Maks oni su u hodu udarali sve jude.*“

653. Optuženi je u svom svjedočenju priznao da je tukao ovog zatvorenika, pa Vijeće imajući u vidu iskaz neposredno oštećenog nije našlo nužnim dalje ispitivati potkrepljenost opisanih navoda u iskazima ostalih saslušanih svjedoka, nalazeći da je navedeno sasvim dostatno za utvrđivanje krivice optuženog Buljubašića za nečovječno postupanje prema Slavki Bogdanoviću. Vijeće nalazi da radnje optuženog i ostalih vojnika poduzete prema oštećenom dosežu standarde iz ove inkriminacije, jer iako svjedok ne potencira posljedicu koju je zadobio kritične prilike, razumno je zaključiti da je nasilje koje su vojnici i optuženi ispoljili te prilike bilo jednako nasilju koje su

¹⁴⁰ T-41- Kartica nestalog lica na ime Marković Nenad iz koje je vidljivo da je smrt ovog lica proglašena sa datumom 16.08.1992.godine.

zatvorenici svakodnevno doživljavali, a koje su kod njih proizvele tešku fizičku i psihičku bol.

654. Vijeće nalazi da je ova radnja samo još jedna u nizu radnji optuženog kojima je svjesno i sa dikriminatorском namjerom, poduzimajući gore opisane postupke prema oštećenima, jasno demonstrirao da podržava sistem zlostavljanja koji je bio na snazi.

655. Dakle, optuženi Edib Buljubašić je poduzimanjem svih radnji za koje je ovom presudom oglašen krivim, dao značajan doprinos ne samo održavanju na snazi uspostavljenog sistema, već i njegovom daljem provođenju, jer je poduzimao aktivno i neposredno učestvovanje u ubistvu i nečovječnom postupanju prema zatvorenicima. .

VII. OPTUŽENI IVAN MEDIĆ ZV. „POSKOK“

656. Optuženi Ivan Medić također nije sporio svoju pripadnost HOS-u tokom inikriminisanog perioda, što proizilazi iz materijalnog dokaza odbrane, odnosno Potvrde Zapovjedništva ratnog stožera Ljubuški¹⁴¹ od 08.10.1992.godine, kojom se potvrđuje da je optuženi Ivan Medić bio pripadnik postrojbi HOS-a Ljubuški od 15.03.1992.godine od 20.08.1992.godine. Prema dokazu odbrane, optuženi je pripadao vojnoj policiji HOS-a 1710 dp. Ljubuški od 03.04.1992.godine.

657. Vijeće se na temelju provedenih dokaza uvjerilo da je optuženi Ivan Medić zv. „Poskok“ kao bio pripadnik HOS-a, od sredine maja do sredine jula 1992.godine, imao nesmetan pristup zatvorenicima u kompleksu kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, kada je i počinio krivična djela za koje ga je Vijeće oglasilo krivim.

(a) Fizičko nasilje nad zatočenicima

658. Vijeće je na temelju provedenih dokaza, van svake razumne sumnje utvrdilo da je optuženi za vrijeme boravka u logoru Dretelj, fizički napadao zatočeničke Radoslava Buluta, Radomira Žužu, Slavka Bogdanovića i Peru Brkića.

¹⁴¹ O4 –4- Potvrda Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 8.10.1992.potpisana od strane lica Mire Hrstića.

i. Rade Bulut

659. Svjedokinja „A“ koja je pouzdan svjedok u kontekstu identifikacije optuženog Ivana Medića, je svjedočila na okolnost premlaćivanja Radoslava Buluta koji je preminuo¹⁴², a koji nije nikada saslušan na ove okolnosti.

660. Ona tako u svom iskazu navodi da je jedne prilike za vrijeme čišćenja upravne zgrade, u prizemlju primijetila da optuženi Ivan Medić i Zvonimir Bjeliš, hvataju Radeta Buluta jedan za ruke, jedan za noge i bacaju na beton, od čega je isti bio vidno modar. Sigurna je da se radi o stražarima koje je imenovala jer su i nju maltretirali i iste je mogla prepoznati u bilo kojem trenutku.

661. Braniteljica optuženog je prilikom obilaska lica mjesta tvrdila da sa mjesta gdje se nalazila svjedokinja „A“ nije bilo moguće vidjeti ono o čemu ona svjedoči. Međutim, Vijeće primjećuje da je svjedokinja u svom iskazu pojasnila da se radi o prizemlju upravne zgrade i da je ona čistila na spratu, ne potencirajući nužno poziciju koju je pokazivala braniteljica optuženog, niti Sud takvu tvrdnju odbrane nalazi mjerodavnom za ocjenu kredibiliteta svjedokinje „A“ jer ista nije prisustvovala obilasku lica mjesta i nije bila u prilici potvrditi tačnu lokaciju na kojoj se nalazila kad je posmatrala događaj o kojem svjedoči.

662. Svjedokinja „A“ od ukupno četiri vojnika koja tvrdi da su te prilike prisustvovali premlaćivanju Buluta može prepoznati samo optuženog i Bjeliša, jer kako tvrdi *„to su isti kcji su mene maltretirali“*. Vijeće uopšteno nalazi iskaz ove svjedokinje veoma detaljnim, doslijednim u svim segmentima osim u dijelu zlostavljanja Anđe Vojinović, a iz razloga koji će biti obrazloženi u dijelu presude koji se bavi tačkama optužnice za koje su optuženi oslobođeni.

663. Naime, radi se o svjedokinji koja je veoma dobro poznavala optuženog i druge stražare, jer je među prvima dovedena u logor Dretelj. Tako je na insistiranje braniteljice da pojasni kako je za kratko vrijeme mogla ustanoviti ko od vojnika je učestvovao u događaju koji opisuje, odgovorila *„Ja sam tu već bila mjesec dana. Te jube kcji su tu bili, već smo sve upoznali i znali smo ih. Znali smo ih. Tako da nam n.je trebalo mnogo da znamo tko su, šta su, da ih prepoznamo.“* Tokom unakrsnog

¹⁴² T-46– Izvod iz matične knjige umrlih za lice Bulut Radoslav broj 03-202-1474/07 od 13.02.2007.godine.

ispitivanja ostala je dosljedna tome da je lično vidjela ono što je opisala u svom svjedočenju vezano za Radeta Buluta.

664. Da je ovo lice bilo predmetom stalnog fizičkog nasilja od strane vojnika HOS-a potvrdio je svjedok Dragan Rudan, kojem je lično Rade Bulut ispričao da je teško pretučen od strane vojnika među kojima je bio Ivan Medić, dodavši i da je optuženi porijeklom iz Ljubuškog. Prema ličnim podacima u spisu, Ivan Medić je rođen u selu Radišići opština Ljubuški. Dokaz o zatočeništvu Radomira Buluta uvršten je u materijalne dokaze u ovom predmetu.¹⁴³

665. Vijeće je na temelju iskaza ovih svjedoka zaključilo da je optuženi učestvovao u premlaćivanju Radeta Buluta. Kako oštećeni nije živ, to nije mogao biti saslušan na okolnost zadobijenih povreda kao posljedica pomenutog premlaćivanja. Postoje iskazi drugih svjedoka koji govore o jako teškom stanju oštećenog, pa tako svjedok Srećko Marić tvrdi da je Rade Bulut bio tako teško pretučen da je mokrio krv, međutim, kako Vijeće nije moglo utvrditi da je to posljedica premlaćivanja u kojem je učestvovao optuženi, to se u ispitivanju standarda nečovječnog postupanja kretalo u ranije postavljenim kriterijima, i granicama opisa koji daje svjedokinja „A“ u svom iskazu a koja tvrdi da je oštećeni od zadobijenih udaraca bio „sav modar“.

666. Vijeće zaključuje da fizički opis oštećenog, koji daje svjedokinja, odgovara osobi koja je podvrgnuta težem fizičkom nasilju i udarcima, od strane više vojnika koje ona navodi u svom iskazu. Sami akt bacanja oštećenog od pod je pored ranije primljenih udaraca od kojih je imao krvave podlive, kod istog zasigurno prouzročio tešku fizičku bol, pa je Vijeće našlo dokazanim da su u radnjama optuženog ispunjeni svi standardi koji se zahtijevaju za kvalifikaciju nečovječnog postupanja u osnovi zločina protiv čovječnosti.

(ii) Skalpiranje Radomira Žuže

667. Optuženi je prema izvedenim dokazima, u odnosu na oštećene Radomira Žužu, Peru Brkića i Slavku Bogdanovića poduzeo naročito brutalne radnje koje su uključivale skalpiranje (skidanje dijelova kože i kose sa tjemena) te prosijecanje jezika nožem.

¹⁴³ T-85– Potvrda Međunarodnog crvenog krsta broj 01-9 od 31.10.1992.godine za Radu Buluta.

T-86– Potvrda opštinske organizacije crvenog krsta, Nevesinje broj 25/92 od novebra 1992.godine za Radu Buluta.

668. Na ovu okolnost saslušan je veći broj svjedoka, među kojima su Dragan Rudan, Olga Škoro, Svjedok „B“, Slavko Bogdanovič, Sava Bojanić, svjedokinja „H“, Mile Bjelobaba i Radojka Žuža.

669. Detalje nasilja nad Radomirom Žužom potvrdili su neki od gore navedenih svjedoka koji su o tome čuli od ostalih zatvorenika i od njegove majke, Radojke Žuža, koja je saslušana kao dodatni dokaz optužbe.

670. Ona je 16.06.1992.godine uhapšena sa svojim suprugom i sinom i odvedena u Dretelj gdje im se po dolasku obratio optuženi Ivan Medić koji je rekao „*Uhvatili smo zvjerke!*“. Svjedokinja identificira da se radilo o osobi koji su zvali nadimkom „Poskok“ opisuje da je te prilike nosio crnu uniformu i „imao je nož za pasom, sa druge strane pištolj. Isticao se.“. Svjedokinja dalje opisuje da je pripadnica HOS-a po imenu Marina¹⁴⁴ rekla da sin mora ostati da se ošiša, dok je svjedokinja razdvojena od supruga i muža i odvedena u hangar u kojem su bile zatvorene žene. Nedugo potom Marina je došla do prozora hangara u kojem je bila zatvorena svjedokinja i rekla joj da je Ivan Medić posjekao njenog sina bajonetom dok ga je šišala.

671. Svjedokinja Žuža tvrdi da se kasnije sastala sa sinom, glava mu je bila u zavojima i potvrdio je da mu je to učinio Ivan Medić, dodavši da mu je gasio cigarete po leđima i urezivao križeve nožem. Težinu njegovih povreda potvrdila joj je svjedokinja „A“ koja je desetak dana nakon toga imala priliku vidjeti povrijeđene zatvorenike.

672. Svjedokinja „A“ je u svom iskazu opisala povrede koje je u to vrijeme vidjela na zatvorenicima riječima *“vicjela sam sve šta je bilo, odveo me je jedan vcjnik da pomognem, kad n,je više mogao da gleda te ,jude kakvi su, i ja sam pitala -A kako ja sm,jem otići dole, vi imate svoga ,jekara.“, on je rekao: -Ništa se ti ne bcj, samo haj' ti.“ I ja sam otišla i kad sam to vidila onda sam stala. To su bili jezici probodeni, no, upa,jeni, upa,jeni, ugn,cjen jezik, po skalpovi skidani, po koži leđa rezano kamama krstovi, četiri es, urezivano, od, ubcji, ubcji od tupih predmeta, od puške, od opušaka, opuš, rane po rukama od opušaka od cigareta, rezovi od, od noža.”*

¹⁴⁴ Vijeće nalazi korisnim naglasiti da se navedeno ne odnosi na optuženu niti se ista optužnicom teretila za učešće u ovom događaju. Prema fizičkom opisu koji daje svjedokinja Radojka Žuža, Marina koju ona spominje je bila visoka, mršava i plava, što ne odgovara opisu optužene u vrijeme boravka u logoru Dretelj. Na kraju, Vijeće napominje da je oštećena sa porodicom dovedena u logor sredinom juna, dok je optužena prema provedenim dokazima u kasarni Dretelj boravila od sredine jula 1992.godine.

673. Njen opis u cjelosti odgovara onome koji su dali i drugi saslušani svjedoci na ovu okolnost.

674. Tako svjedok Dragan Rudan, koji u logor dolazi znantno nakon ovog događaja tvrdi da je od zatvorenika čuo za ova naročito brutalna zlostavljanja zatvorenika, rezanja skalpova i probijanja jezika bajonetom, pa je tako čuo i da je to učinjeno Radomiru Žuža, i da mu je to učinio Ivan Medić, što je potvrdio i Mile Bjelobaba koji je to isto čuo dodavši da je Medić te prilike nožem skinuo komad kože sa glave oštećenog. Svjedok „B“ koji tvrdi da ga optuženi nije lično tukao, jeste čuo da je prema drugima vršio torture, dok svjedok Milivoje Bokić za optuženog tvrdi *„Čuo sam od lica kcja su preživjela zlostavljanje da je Medić bio grub, da je skidao ljudima skalp, da ih je ijerao da svašta p.ju, rezao im krstove na leđima. Vidio sam ga jednom, nosio je U na prsima, a zvali su ga Medić Poskok.“*

(iii) Slavko Bogdanović i Pero Brkić

675. Vijeće je našlo dokazanim da je optuženi Ivan Medić nečovječno postupao i prema oštećenom Slavki Bogdanoviću i Peri Brkiću, kojima je bajonetom prosjekao jezik.

676. Svjedok Slavko Bogdanović je u svom iskazu detaljno opisao situaciju u kojoj je učestvovao optuženi Ivan Medić, kojeg je svjedok dobro upoznao za vrijeme boravka u logoru. On je u tom pravcu izjavio: *“Poznajem. Poznajem, poznao sam, imao je brkove, mršav je bio čovjek, Medić Ivan. Brkove je imo. On je mene vodio dosta puta, dosta je on mene puta vodio na, on je radio recimo do tri, četiri, pet onaje u krugu da čupam. Jes on galamio ono 'naš, mene zvali snajperista, brže to znaš i ono znaš četničko, ma nek on priča i...samo ti me ne diraj.“*

677. Svjedok u daljem kazivanju opisuje situaciju kad su došli HOS-ovci iz Mostara. On je sa ostalim zatvorenicima bio u krugu kasarne izveden na čupanje trave, kad je neko od vojnika povikao da ih dovedu.

„ I došli smo mi tu onaj u, došli HOS-ovci, bilo je ženskih, žena nekih kažu da su radile u „HIT-u“ u Mostaru, desetak ih je bilo tu su nas oni udarali, tukli, tukli, udarali i dođe nešto ja ne znam taj Ivan je i tamo tamo udaro njih i mi dođe, ja sam bio na kraju ovamo i on dođe uze nož i u jezik. Šta on radi, vidim tamo je bio ovaj Žuža mlađi kako ono mu bilo Radomir meščini, Žuža mlađi, Pero Brkić a još je jedan bio i ja. Ja sam zadnji bio i uze meni i uze jezik kaže vidi majku mu

jebem četničku kako mu je mali jezik. Kako mu je mali jezik kaže. A da izvuću ja njemu. I uze mali nož stvarno onaj I probi mi jezik.”

678. Prije toga, svjedok je pojasnio da je udaren od strane drugog vojnika bajonetom u vilicu od čega su mu ispala dva zuba, a potom mu je optuženi Ivan Medić prorezao jezik. Sa njim je te prilike bio i Pero Brkić kojem je to isto učinio, nakon čega je natjerao svjedoka Bogdanovića da pije krv koja je išla iz rane Pere Brkića. U tom pravcu svjedok je izjavio *“Pero Brkiću i dobro se sjećam krv je udarila. I kad je on ovako mene ufatio p.j ovo majku ti četničku jebem, p.j, stisno me da ja, ja sam stvarno moro pit krv. To krv odavde udara iz jezika. Ja sam moro pit krv, pio, kad u to naiđe Dida.”*

679. Opisano postupanje optuženog i grupe vojnika sa kojima je bio je prekinuo dolazak Hektora Ćosića „Dide“ koji je kako tvrdi svjedok galamio i pitao šta to rade ljudima i da ih treba biti sramota takvih postupaka, pa su odmah prestali sa daljim maltretiranjem.

680. Svjedok „B“ tvrdi da mu je poznato da su Slavki Bogdanoviću prosjekli jezik iako u to vrijeme nije znao ko od vojnika je to učinio, ali Vijeće je navedenu tvrdnju cijenilo samo kao potvrdu povreda koje je u opisanoj prilici zadobio oštećeni Slavko Bogdanović, poklanjajući njemu vjeru u pogledu identifikacije optuženog, jer je ipak on neposredno oštećen krivičnim djelom.

681. Upoređujući iskaze svih svjedoka saslušanih na ovu okolnost, Vijeću je jasno uočljiv prepoznatljivi obrazac djelovanja optuženog Ivana Medića koji je očigledno bio sklon jednom brutalnijem vidu postupanja prema zatvorenicima, koji je uključivao njihovo ozbiljno fizičko povrijeđivanje rezanjem skalpa i prosijecanja jezika bajonetom. Ovo ponašanje je bilo veoma specifično i prema iskazima svjedoka ustaljeno za Ivana Medića zv. „Poskok“, što je kod Vijeća samo dodatno potvrdilo uvjerenje da je kriv za sve pojedinačne inkriminacije u odnosu na oštećenog Radomira Žužu, Slavku Bogdanovića i Peru Brkića. Vijeće dodaje i da vrijeme boravka ovih oštećenih u logoru Dretelj korsepondira sa vremenom kad je u istom boravio i optuženi Ivan Medić.

682. Nesporno je da je naprijed opisano postupanje optuženog kod oštećenih prouzrokovalo snažnu fizičku ali i psihičku bol, zbog specifičnosti samog načina izvršenja, pa Vijeće nalazi da je svojim radnjama, koje je poduzeo sa direktnim umišljajem i iz diskriminatorne namjere, optuženi ostvario sva obilježja inkriminacije nečovječnog postupanja u osnovi zločina protiv čovječnosti, te je naprijed opisanim

radnjama potpuno svjesno dao značajan doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja zatvorenih civila srpske nacionalnosti u logoru Dretelj.

683. Pored fizičkog nasilja, optuženi Ivan Medić je vršio i seksualno nasilje, konkretno silovanje svjedokinje „A“ a razloge na kojima je zasnovalo uvjerenje o njegovoj krivici za ovu radnju u osnovi zločina Vijeće će elaborirati u daljem dijelu teksta.

(b) Silovanje svjedokinje „A“

684. Na ovu okolnost saslušana je neposredno oštećena, svjedokinja „A“, te je izveden niz potrepljujućih dokaza kroz svjedočenje bivših zatvorenika logora Dretelj, kojima je poznato da je ova svjedokinja za vrijeme boravka u logoru preživjela torturu i višestruka silovanja.

685. Svjedokinja „A“ je u svom iskazu opisala uslove pod kojima je lišena slobode od strane pripadnika HOS-a 20.04.1992.godine od kada joj se ograničava kretanje na način da se svaki dan morala javljati u prostorije opštine. Radila je sve do 05.05.1992.godine kada je ponovo uhapšena i odvedena u Dretelj. Tamo je po dolasku zatekla Nikolu i Dušanku Kuzman i Momčila Ekmečića. Kasnije su u logor dovodili sve veći broj ljudi.

686. U početku su boravili u jednoj manjoj prostoriji, nekad do sredine juna kada su prebačeni u veću prostoriju, a sredinom jula u hangare jer se značajno povećao broj zarobljenih civila. Među ženama koje su kasnije dovedene sjeća se Radojke Žuža, Vere Brstine i Anđe Vojinović.

687. Pored opisa višestrukih silovanja od strane vojnika u logoru Dretelj, koje svjedokinja detaljno opisuje u svom iskazu, ista navodi i da je dobro poznavala optuženog Ivana Medića u to vrijeme, te dodaje da je istog viđala u logoru svaki dan. Precizira da se radilo o kraju maja i početku juna kada je on svakodnevno izvodio u jednu prostoriju na donjem spratu gdje su bili neki stari razbacani kreveti i tu bi ona slušala njegove priče, tj.pojašnjava da je optuženi samo pričao gdje je bio i šta je radio.

688. Pojasnivši o čemu su razgovarali svjedokinja je izjavila „*On mene n,je dirao, tad mi je govorio da je eto razgovarao sa fratrom, kao ako ja ostanem trudna imam šansu da izađem odatle. Jednom mi je čak predložio da idem sa njim njegovcj kući i živim tamo sa njim i njegovom ženom u kući.*“

689. Međutim, nakon toga, optuženi je iskoristivši svoj položaj pripadnika HOS-a koji mu je omogućavao nesmetan pristup zatvorenima u Dretelju, jedne noći početkom juna, došao do prostorije gdje je boravila svjedokinja „A“ sa ostalim zatvorenim ženama i izveo je na donji stražnji balkon, gdje kako ona tvrdi nije bilo dozvoljeno kretanje zatvorenima. Tad joj se obratio riječima „E vidiš li šta mi radimo četnicima. Šta ćemo mi rjima uraditi. Kcja smo mi sila!“ Svjedokinja dalje opisuje da je u to vrijeme trajalo granatiranje lijeve obale Neretve i ove riječi optuženog su se odnosile upravo na granatiranje koje je bilo u toku.

690. Potom je odveo u prostoriju koja se nalazila odmah pored komandne (prostorije u kojoj su boravili oficiri) i tu je silovao. Navedeno opisuje riječima „Ja sam se branila, nisam...nisam hijela da...iznenadila sam se šta je...jer nikada do tada...nikada nije pokušao, nikad me nije dirao on ali tad me silovao. Potom je rekao –E sad neću više, treba da se čuvam za Jelenu i nju ću da sredim!“ i prema kazivanju svjedokinje „A“ nju je vratio u prostoriju, a izveo je Jelenu koja joj je kasnije rekla da je i nju silovao.

691. Nakon toga prema kazivanju svjedokinje više nije pokušavao da je napastuje iako ga jeste ponovo viđala svaki dan u logoru Dretelj. Sjeća se da su on i Bjeliš Zvonimir inače bili dovođeni u vezu sa maltretiranjima zatvorenika.

692. U pogledu identifikacije optuženog Ivana Medića kao počinioca ove inkriminacije, Vijeće primijećuje da svjedokinja „A“ tvrdi kako se njoj optuženi lično predstavio imenom i prezimenom, a od ostalih zatvorenica je čula da su ga oslovljavali nadimkom „Poskok“. Svjedokinja se sjeća da je u to vrijeme on mogao imati oko 40 godina, duže brkove i mršaviji je bio. Vijeće primijećuje da fizički opis optuženog koji ova svjedokinja iznosi odgovara onom koji su dali drugi svjedoci prilikom opisa Ivana Medića, te fotografiji koju je odbrana uvrstila u dokaze, a za kojeg tvrde se vezao nadimak „Poskok“. Također, imajući u vidu lične podatke iz optužnice, odnosno činjenicu da je optuženi 1952.godine, ispostavlja se da je isti u vrijeme počinjenja djela upravo imao 40 godina starosti, kako to precizno navodi svjedokinja u svom iskazu, pa Vijeće izvršenu identifikaciju optuženog ne nalazi spornom.

693. Braniteljica optuženog je u završnom izlaganju osporavala prepoznavanje optuženog od strane svjedokinje tvrdivši da je nemoguće da ista nije primijetila govorne mane, odnosno sporost u izražavanju što je jedna od specifičnih karakteristika optuženog i koja po mišljenju braniteljice ne može proći nezapaženo. Međutim, Vijeće

tokom predmetnog postupka nije imalo priliku da se neposredno uvjeri u navode braniteljice, obzirom da optuženi prilikom izlaganja završnih riječi nije iskazivao bilo kakve smetnje ili poteškoće u izražavanju koje bi sadržaj izgovorenog činile nerazumljivim. Braniteljica u završnom izlaganju ističe da je oštećena provela veći dio vremena u razgovoru sa optuženim pa je ovu okolnost morala uočiti. Međutim, Vijeće primjećuje da je svjedokinja „A“ jeste u jednom trenutku izjavila da su joj se priče optuženog činile ispraznim i besmislenim, što bi u jednom segmentu i moglo odgovarati tvrdnjama braniteljice o „posebnom i nerazumljivom“ govoru optuženog.

694. Osim toga, paušalne tvrdnje braniteljice o tome šta je oštećena „morala uočiti“ u ponašanju optuženog nisu ovom Vijeću relevantne za ocjenu kredibiliteta oštećene, koja svoje svjedočenje o događaju iznosi na način kako ga je ona neposredno doživjela, sa detaljima koji su njoj bili upečatljivi u tom trenutku, a koji u svemu odgovaraju opisu optuženog Ivana Medića.

695. Tvrdnje braniteljice o tome kako se nedostaci u govoru i ponašanju pamte čak i kod osoba koje ne poznajemo, predstavlja njen subjektivni stav po tom pitanju, a nikako neoborivu ili opšte prihvaćenu činjenicu, pa su njeni prigovori u tom pravcu potpuno neosnovani.

696. Braniteljica je na okolnost prepoznavanja optuženog pitala svjedokinju „A“ da li joj je optuženi prilikom razgovora pokazivao neke specifične znakove na rukama na što je oštećena odgovorila *„On jeste tada pokazivao neke karakteristične oznake na dlanu, rekao je da to imaju samo 3 čovjeka na svijetu, kao ima još neki Izraelac i ne znam ko još te oznake...to su kao oznake za posebne jude.“* Na upit člana vijeća da li je zaista optuženi imao neke specifičnosti na dlanovima, svjedokinja pojašnjava da je ona to više potvrdila jer nije bila u poziciji niti je imala namjeru raspravljati se sa optuženim. Kako je to već opisano, ona je uglavnom slušala njegove priče koje su po njenom mišljenju bile besmislene.

697. Vijeće dakle ne nalazi da je braniteljica ovim prigovorima osporila kredibilitet svjedokinje „A“ čiji iskaz Vijeće nalazi dosljednim, objektivnim, vremenski i činjenično određenim, te istoj u ovom dijelu u potpunosti poklanja vjeru.

698. Nakon ovako utvrđenog činjeničnog stanja, vijeće je ispitalo da li su radnjama optuženog Ivana Medića, ostvarena obilježja bića djela silovanje iz tačke g) stav 1. član

172. KZ BiH, te je u tom cilju analizirano postojanje slijedećih elemenata:

- prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin
- život ili tijelo (...)
- na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju.

699. U cilju dodatne razrade postavljenih elemenata, vijeće je imalo u vidu i praksu MKSJ u predmetu *Furundžija* u kojem je pretresno vijeće MKSJ iznijelo mišljenje da će seksualna penetracija predstavljati silovanje ukoliko do nje nije došlo uz istinsku volju ili pristanak žrtve, dok je relevantnost ne samo sile, prijetnje silom i prinude, nego i odsustva pristanka ili voljnog sudjelovanja. U predmetu *Kunarac*, razrađena je navedena definicija na način da upotreba sile ima široko tumačenje i obuhvata dovođenje žrtve u bespomoćno stanje¹⁴⁵.

700. U istom predmetu su ustanovljeni sljedeći faktori koji moraju (alternativno, a ne kumulativno) biti ispunjeni da bi postojalo krivično djelo silovanja:

- seksualna aktivnost praćena je silom ili prijetnjom silom, koja je upućena žrtvi ili nekoj trećoj osobi;
- seksualna aktivnost praćena je silom ili različitim drugim specificiranim okolnostima koje su žrtvu učinile osobito ranjivom ili su je učinile nesposobnom da izrazi informirano odbijanje; ili
- do seksualne aktivnosti dolazi bez pristanka žrtve.

701. Kao i mučenje, silovanje se koristi za ciljeve kao što su zastrašivanje, degradacija, ponižavanje, diskriminacija, kažnjavanje, kontrola ili uništenje osobe¹⁴⁶.

702. Vijeće je u tom kontekstu cijenilo relevantne objektivne okolnosti koje su van svake sumnje ukazivale da je do seksualnih odnosa između optuženog i oštećene svjedokinje „A“ došlo bez njenog pristanka, te da oštećena prilikom izvršenja silovanja nije bila u mogućnosti pružiti bilo kakav oblik otpora, kojim bi uspješno osujetila optuženog u njegovoj namjeri.

¹⁴⁵ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 440.

¹⁴⁶ Vidjeti predmet *Furundžija*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 176.

703. Svjedokinja „A“ se prije svega nalazila u stanju potpune zavisnosti jer je izvedena iz prostorije u kojoj je zaključana boravila sa više drugih žena. Dakle, vojnici HOS-a koji su bili stacionirani u logoru Dretelj imali su potpunu kontrolu nad kretanjem i sudbinom zatvorenih žena. Nadalje, optužena je kako se to vidi iz njenog iskaza bila krajnje iznenađena i uznemirena postupcima optuženog koji se do tog trenutka nije loše ophodio prema njoj, te joj je čak i donosio lijekove nakon što bi bila silovana od strane drugih vojnika HOS-a.

704. Dakle, okruženje u kojem se silovanje odvija, stanje kontinuiranog straha, neizvjesnosti i nesigurnosti u kojem je svakodnevno boravila svjedokinja, posmatrana u odnosu na činjenicu da se optuženi Ivan Medić sprema počiniti čin silovanja, zasigurno je kod svjedokinje dovelo do stanja šoka i nevjerice, koji je kao i kod prethodnih situacija u kojima je silovana, potpuno onemogućio u pružanju aktivnog otpora. Na kraju, optužena je bila svjesna da je pružanje bilo kakvog fizičkog otpora u tom trenutku nesvrhsishodno, jer optuženog ne bi spriječilo u ostvarivanju nakane, kao što ni u svim prethodnim situacijama u kojima je svjedokinja silovana, njen otpor nije spriječio vojnike da ovo djelo počine.

705. Cijeneći sve navedeno, Vijeće je zaključilo da su sve naprijed opisane okolnosti žrtvu učinile osobito ranjivom i nesposobnom da izrazi informirano odbijanje, pri čemu Vijeće naglašava da je čin silovanja nasilni akt usmjeren naročito na degradaciju i poniženje žrtve, gdje je svaki oblik doborovljnosti isključen.

706. Imajući u vidu sve navedeno, te činjenicu da svjedokinja kao izvršioca djela imenuje optuženog Ivana Medića, kojeg identificira u sudnici, te cijeneći sve provedene dokaze na ovu okolnost, Vijeće je van svake razumne sumnje utvrdilo da je optuženi Ivan Medić u inkriminsano vrijeme oslovljavan nadimkom „Poskok“ te su u tom pravcu suvisle tvrdnje svjedoka odbrane Vinka Primorca i Rudolfa Tolušiča, saslušanih na ovu okolnost, koji su tvrdili da je nadimak optuženog „Ikan“ i „Hatula“.

707. Dakle, na temelju provedenih dokaza Vijeće se van svake razumne sumnje uvjerilo da je optuženi ostvario sva obilježja inkriminacije silovanja koja stoji u osnovi zločina protiv čovječnosti. Vijeće je sigurno i da je optuženi navedeni čin poduzeo sa umišljajem i iz diskriminatorne namjere, što se dokazuje činjenicom da je nakon svjedokinje izveo drugu zatvorenicu srpske nacionalnosti koju je prema tvrdnjama

svjedokinje „A“ također silovao. Dakle, Vijeće zaključuje da je opisanim radnjama optuženi svjesno dao značajan doprinos održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja u logoru Dretelj.

VIII. OPTUŽENA MARINA GRUBIŠIĆ- FEJZIĆ

708. Vijeće je na osnovu izvedenih dokaza van svake razumne sumnje utvrdilo da je optužena Marina Grubišić- Fejzić, kao pripadnica HOS-a koja je u inkriminisanom periodu imala nesmetan pristup zatvorenima u hangaru logora Dretelj, počinila sve pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina protiv čovječnosti za koje je oglašena krivom izrekom ove presude.

709. Optužena Marina Grubišić- Fejzić tokom postupka nije sporila pripadnost jedinicama HOS-a, sporivši da u tom svojstvu nije imala pristup zatvorenima u logoru Dretelj i nudeći alibi za određene radnje koje su joj se optužnicom stavljale na teret.

710. Također, odbrana je tokom postupka tvrdila da je u svim slučajevima došlo do zamjene identiteta, obzirom da su u isto vrijeme u logoru Dretelj boravile tri osobe po imenu Marina. Međutim, Vijeće se tokom postupka nesporno uvjerilo u ispravnu identifikaciju optužene kao počinioća inkriminacija za koje je oglašena krivom, dok je u svim drugim slučajevima gdje je bilo u sumnji u pogledu identiteta optužene istu primjenom principa *In dubio pro reo* oslobodilo od optužbe.

711. U dijelu presude koji slijedi, Vijeće će iznijeti zaključke o krivici optužene za pojedine radnje u osnovi zločina.

(a) Fizički napad na zatvorenike u logoru Dretelj

712. Vijeće je na temelju provedenih dokaza nesporno zaključilo da je optužena Marina Grubišić- Fejzić u vrijeme boravka u logoru Dretelj, postupajući u svojstvu vojnika HOS-a kojoj je bio omogućen nesmetan pristup zatvorenim civilima, učestvovala u fizičkom napadu na zatvorenike Branka Kovačevića, Dragana Rudana i svjedoka „B“.

713. Na okolnost fizičkog nasilja nad zatvorenima saslušan je veći broj svjedoka te neposredno oštećeni.

(i) Fizički napad na zatvorenika Branka Kovačevića

714. O premlaćivanju zatvorenika Branka Kovačevića na glavnom pretresu je posvjedočio svjedok „D“ koji je u logor Dretelj doveden 05.08.1992.godine. Ovaj svjedok

je u svom iskazu pojasnio da su žene pripadnice HOS-a često udarale muškarce i u tome su znale biti jako brutalne. Navedeno je opisao riječima: „*Stvarno sam bio frapiran kako su dobro udarale one sa rukama, nekako, nekakvim onim karate onim potezima i ovo. Bio sam baš iznenađen da su bile tome vične toliko.*” Među njima su se najviše isticala Vesna, Zerina i Marina.

715. Svjedok Dragan Rudan također tvrdi da je ista bila poznata po premlaćivanjima zatvorenika te je u tom pravcu izjavio „*Pa čuo sam od ovih ostalih pritvorenika da je isto, da je tukla, da je zlostav..., da je pravila ovo je što je meni napravila to, to sam ja vidio, a ovo sam čuo od ovih ostalih, znači dok sam bio u Dretelju jer oni su me i upozorili na to da, da ću proći kroz taj proces, kroz, kroz tu torturu. Kroz to izživjavanje. To su mi rekli ovi ostali. Znači kako bi ja znao. Kako bi znao šta će mi se desiti.*”

716. Svjedok „D” je izjavio da je svakodnevno imao priliku posmatrati premlaćivanje Branka Kovačevića za kojeg tvrdi „*On je to sve nekako ono stoički, gledaš ga, gleda ono, stiska nekakve zube, ali prima takve udarce da je to baš bilo ono. E sad iz kog razloga je on ni to ne bi mogao reći decidno.*” Udarale su ga žene HOS-ovke raznim karate potezima, rukama, nogama, udaran je u više prilika i na više načina koje svjedok ne može pojedinačno opisati, jer je kako tvrdi uvijek ostajao “šokiran prizorom”.

717. Tvrdi da je jedne prilike lično posmatrao premlaćivanje Branka Kovačevića od strane Vesne i Marine i siguran je da se radilo o optuženoj Marini Grubišić- Fejzić, koja je koliko se sjeća imala kratku kosu i bila je krupnija od Vesne, koja je po njegovoj procjeni bila najmršavija žena među pripadnicama HOS-a u kasarni u Dretelju. U to vrijeme svjedok je već znao o kome se radi, tj. već je dobro upoznao Marinu o kojoj svjedoči. Na isti način svjedok je učešće Marine u opisanom događaju naveo u zapisniku iz istrage.

718. Odbrana je u završnom izlaganju osporavala učešće optužene u premlaćivanju oštećenog, odnosno osporavala je da se opisano odnosi na optuženu Marinu Grubišić-Fejzić, te da je došlo do zamjene identiteta jer je u logoru bio veći broj pripadnica HOS-a sa tim imenom. Braniteljica je u tom pravcu ukazivala na činjenicu da ovaj svjedok na zapisniku iz istrage¹⁴⁷ označava potpuno drugo lice kao Marinu o kojoj svjedoči. Međutim, Vijeće primjećuje da je svjedok opisao fizički izgled optužene koji odgovara

¹⁴⁷ **T-35**– Zapisnik o saslušanju svjedoka „D” dat Tužilaštvu BiH broj KT-RZ-26/05 od 21.08.2013.godine sa Aneksom.

opisu koji iznose saslušani svjedoci optužbe ali i svjedok odbrane Dejan Danuc koji je bio dobar prijatelj optužene u to vrijeme. U pogledu prepoznavanja na fotodokumentaciji u istrazi Vijeće primjećuje da je svjedok dodao kako ima probleme sa vidom, tj. ima povremena „zamućenja“ te ne vidi baš najjasnije, a u vrijeme davanja izjave nije se povodom tih problema javljao ljekaru.

719. O objektivnosti svjedočenja svjedoka“D“ govori i činjenica da sam izjavljuje kako njega optužena nikada nije udarala, čak tvrdi da je jedne prilike bio veoma korektna njemu i to baš u vrijeme kad je poginuo Blaž Kraljević, nekako je imao utisak da ga je „tješila“ što mu je bilo čudno. Dakle, ovaj svjedok nema bilo kakav interes da neosnovano tereti optuženu, već je Vijeće steklo utisak da svoja saznanja o Branku Kovačeviću i premlaćivanjima koja je doživio u logoru Dretelj iznosi vjerodostojno kao neposredni očevidac, pri čemu Vijeće nalazi da isti nesumnjivo identificira upravo optuženu Marinu Grubišić- Fejzić kao osobu koja je zajedno sa pripadnicom HOS-a po imenu Vesna učestvovala u premlaćivanju Branka Kovačevića, kod kojeg je proizvela fizičku bol takvog intenziteta da su drugi zatvorenici sa nevjericom posmatrali brutalnost koja je ispoljavana prema oštećenom.

(ii) Dragan Rudan

720. Svjedok Dragan Rudan koji je u logor Dretelj doveden početkom avgusta 1992.godine, opisao je u svom iskazu jednu situaciju u kojoj je zadobio udarac od strane optužene Marine Grubišić- Fejzić.

721. On je u svom svjedočenju opisao da je po dolasku odmah upozoren od strane zatvorenika na ponašanje pojedinih stražara. Tako se sjeća da su mu rekli da Marina ima određeni obrazac po kojem postupa, a koji je podrazumijevao postavljanje određenih pitanja, gdje bi ona nakon što joj zatvorenik odgovori istog udarila. Pojasnio je tokom svjedočenja da je identitet optužene saznao od drugih zatvorenika iz hangara koji su došli u logor prije njega.

722. Navedeno je svjedok Rudan opisao riječima:

„Ona je, ona je imala obrađivala je svakoga u principu ko dolazi, meni su ovi rekli doćeš i ti na red kao ovi pritvorenici. Šta je kaže, pa pitaće te šta god da odgovoriš kaže dobićeš, dobićeš po nosu u smislu tome. I tamo je bilo na kartonu ono njih su četvero, pet, ja sam sjedio na kartonu ono i prvi put sam se izvuko na ono kaže bi li ti meni lizo. Ja se izmako, nije, ono nisam ja nikad ovo-ono i prošo.

Međutim, posle da li je ko reko da sam ja imo i kafiće da sam ovo-ono, da sam imo iks prijateljica, djevojaka i taj drugi put sam mor'o odgovoriti. Dobio sam kundakom ovako na kartonu bilo. Kundakom i ostalo mi je malo ovde, ali funkcioniše, ćuti, ćuti živ sam osto.“

723. Vijeće konstatuje da je svjedok prilikom svjedočenja u sudnici pokazao na ruci mjesto gdje je dobio udarac od čega i danas ima ožiljak¹⁴⁸, ali nije naročito isticao bol koju je takvo postupanje proizvelo koristeći formulaciju „*ćuti živ sam osto!*“ pa Vijeće nalazi razumljivim da oštećeni minorizira ovaj čin usporedivši ga sa ostalim torturama koje je doživio, zbog čega mu se opisano ponašanje Marine moglo činiti zanemarljivim u tom momentu straha i bojazni za vlastiti život, međutim, Vijeće cijeni da težina drugih tortura kojima je svjedok bio podvrgnut za vrijeme boravka u logoru ne minorizira niti umanjuje postupke optužene Marine Grubišić- Fejzić kojima je ne samo zadala fizičku bol svjedoku, već su tome prethodili snishodljivi i uvredljivi komentari, koji su se svjedoku činili neprimjerenim i usmjerenim na njegovo ponižavanje i degradaciju.

724. Dakle, Vijeće u svakom slučaju nalazi da je optužena opisanim radnjama kod oštećenog proizvela tešku fizičku i duševnu bol, čime je dosegla standard kvalifikacije nečovječnog postupanja za koju je oglašena krivom.

(iii) Svjedok „B“

725. Svjedok „B“ je civil sprske nacionalnosti koji je prilikom prvog lišenja slobode odveden i zlostavljan u prostorijama Vojne ambulante Mostar, za koje postupanje je ovom presudom oglašen krivim optuženi Ivan Zelenika, odakle je prebačen u logor Dretelj, gdje je ponovo bio podvrgnut različitim vidovima zlostavljanja od strane vojnika HOS-a među kojima i od strane optužene Marine Grubišić- Fejzić.

726. On je u svom iskazu opisao da je po dolasku u Dretelj prve udarce dobio od vojnika po imenu Ahmet Makitan zv. „Maks“, nakon čega su ga nastavili udarati „Zoka iz Konjica“ i stražar po imenu Krasnići.

“To je bilo nekada 18.07. ili 19.07. jer prva tri dana dolaska nas nisu dirali a onda je počeo prolom. Podigli su mene, Branu Simića, oca mu Mirka i Peru Sudara i nastala je tortura. Koliko su nas oni tukli to sami vrag zna, ja ne znam, samo znam da je bilo dugo. Prestali su tući Branu Simića i u jednom momentu od

¹⁴⁸ Navedenu činjenicu je svjedok konstatovao na zapisnik o saslušanju u istrazi uvršten kao dokaz optužbe T-38– Zapisnik o saslušanju svjedoka Rudan Dragana broj KT-RZ-26/05 od 06.08.2010.godine.

udaraca koje mi je zadao Zoka ja sam pao u komu u kojoj sam bio vjerovatno dva ili tri sata. Kad sam se probudio iznad mene se našla Marina Grubišić i ovaj Zoka ako se ne varam, polijevali su me vodom i ja sam onda došao sebi, Marina me tu jedno dva tri puta ošamarila da dođem sebi. Potom je naišao Buljubašić i oni su se razbjegli.“

727. Vijeće primjećuje da tokom unakrsnog ispitivanja svjedok naglašava da se zapravo radilo o pripadnici HOS-a koju je poznavao kao „Suzana Varaždinka“ ali je Vijeće ipak ukratko elaboriralo ovu situaciju u kontekstu nasilja koje je vršeno prema svjedoku „B“ od strane drugih vojnika.

728. Vijeće optuženu Marinu Grubišić- Fejzić nalazi odgovornom za kasnije nasilno postupanje prema ovom svjedoku, koje je on također veoma detaljno opisao u svom iskazu.

“Ušla je u hangar Marina Grubišić, Zerina Šuta i Vesna iz Imotskog. Marina je bila naprijed i stala je kod mene i Gavre Bogdanovića pitala nešto ne sjećam se sad šta. Pošto je on jadrnik bio puno isprebijan, pa su malo i bili u posljednje vrijeme nekako ko njega zaobilazili. Onda je ona došla do mene i stala preda me i gledala u mene i onako me uporno gleda i smije se kaže- Da te nešto Srbije ili četniče pitam. Ja onako...šta ću...izvolite. – Bi li ti mene s oproštenjem jeb'o? Ja sam ost'o onako zbunjen, znam što god da kažem, pa nije mi dobro, da kažem da bi biće -E kud ćeš ti četniče na mene katolkinju, a da kažem ne bi, onda će reći -Je li se to ja tebi četniče gadim? Tako da sam ja malo šutio...šutio i onda sam joj rekao, pa dobro draga gospođice kako vi možete takvo nešto da me pitate, kad vi znate da ja vama otac mogu biti, na to je ona počela da mi psuje srpsko-četničku majku, fis tamo đe nije trebalo u polni organ, tako da i dan danas te posljedice nosi m, to ne male, nego dobre. Tako da od tih udaraca i još jednog udarca koji sam dobio od Zerine Šute kasnije, ja jednostavno postao muškarac koji je u familiji sa ženom.“

729. Svjedok je kasnije pojasnio da ga je Marina Grubišić udarila te prilike nogom obuvenom u čizmu u predio polnog organa, dok ga je Zerina Šuta udarila nogom u predjelu lijevog bubrega od čega i danas ima posljedice.

730. U pogledu identifikacije optužene svjedok je pojasnio da je siguran da se radi o Marini Grubišić koja je imala sestru Gordanu. Na upit braniteljice zašto je u jednoj od

izjava rekao da je ime sestre Vesna, pojasnio je da nikako nije mogao zamijeniti činjenicu da su Marina i Gordana Grubišić sestre.

731. Kokretnost svjedoka „B“ je Vijeću vidljiva iz činjenice da se prilikom svjedočenja sam korigirao u pogledu navođenja imena izvršilaca prvog premlaćivanja, te je sam izjavio da je pogrešno označio ime Marina Grubišić umjesto „Vesne Varaždinke“, naglašavajući istovremeno da ime optužene isključivo veže za drugo opisano premlaćivanje, u kojem je učestvovala zajedno sa Zerinom Šuta. Vijeće dakle stiče dojam da je svjedočenje ovog svjedoka objektivno i nepristrasno, te ni u kom slučaju nije usmjereno na neosnovano inkriminisanje optužene.

732. Svjedok je izjavio da je mogao razlikovati Zerinu Šuta od optužene Marine tako što je bila „malo krupnija“. Vijeće primjećuje da navedeni opis odgovara opisu koji su naveli u svojim iskazima tadašnje kolege optužene među kojima su svjedok odbrane Dejan Danuc i Muris Elezović.

733. Kako odbrana ničim konkretno nije dovela u pitanje kredibilitet i objektivnost iskaza ovog svjedoka u dijelu koji se odnosi na učešće optužene Marine Grubišić-Fejzić u napadu na svjedoka „B“, to Vijeće njegov iskaz nalazi kredibilnim.

734. Ispitujući standard kvalifikacije nečovječnog postupanja u kontekstu radnji koje je poduzela optužena, Vijeće primjećuje da je njeno obraćanje svjedoku primarno bilo prožeto nepoštivanjem i ponižavanjem njega kao pripadnika jednog naroda, te je osim uvredljivosti bilo popraćeno i izuzetno bolnim udarcem noge u predio polnog organa od čega svjedok tvrdi da je kasnije imao teške posljedice, te je zasigurno u tom trenutku osjetio snažnu fizičku bol, pa je Vijeće i za ovu tačku izreke presude osudilo optuženu za nečovječno postupanje u osnovi zločina protiv čovječnosti.

735. Vijeće zaključuje da je sve opisane radnje fizičkog napada na zatvorenike optužena poduzimala sa umišljajem i iz diskriminatorne namjere, čime je potpuno svjesna sistema zlostavljanja koji je vladao u logoru Dretelj, značajno doprinjela njegovom održavanju na snazi.

(b) Seksualno nasilje nad zatvorenim civilima

736. Vijeće je van svake razumne sumnje utvrdilo da je optužena Marina Grubišić-Fejzić kriva za počinjenje inkriminacije iz tačke g) stav 1.član 172. KZ BiH odnosno za primoravanje oštećenih svjedoka Mileta Bjelobabe i svjedoka „C“ na oralni seks, pod

okolnostima koje su taj čin činile osobito ponižavajućim.

737. Na ovu okolnost saslušan je veći broj svjedoka, te oštećeni Mile Bjelobaba koji je izjavio da je jedne prilike optužena došla do prozora muškog hangara u pratnji stražara po nadimku „Šapa“, te su naredili njemu i svjedoku „C“ da upražnjavaju međusobno oralni seks, za koje vrijeme su oni stajali ispred i posmatrali navedeno kroz prozor, te ih ismijavali. Navedeno su posmatrali i svi prisutni muškarci u hangaru, među kojima su Milivoj Kružević i Dragan Rudan, koji su činjenične navode svjedoka Mileta Bjelobabe potvrdili u svojim iskazima.

738. Svjedok Milivoje Kružević je navedeni događaj detaljno opisao u svom iskazu odgovorivši na upit tužiteljice da mu je poznata Marina Grubišić koja je bila pripadnica HOS-a i koju je gotovo svaki dan viđao u logoru, a koja je bila poznata po maltretanju zatvorenika.

“Ona je bila inicijator za maltretiranje. Po noći, po noći je došla jednom prilikom sa baterijskom lampom i ostalim ovim HOS-ovcima, drugim, što su tu bili i uperila baterijsku lampu i prozvala Milu Bjelobabu i ne znam ko ji je još bio zatvorenik. Naredila im da skinu, da skinu donji dio veša i da puše polni organ jedan drugom. Što su to morali uraditi. I onda se, ona je to sve osvjetljavala baterijskom lampom i smijala se i govorila vidi koliki mu je ... kako mu se dig'o.”

739. U unakrsnom ispitivanju, suočen sa pitanjima braniteljice zašto navedeni događaj nije pominjao u ranijim izjavama, kao ni činjenicu da je Marina zlostavljala zatvorenike, svjedok je pojasnio da nije pitan na tu okolnost i da nikada nije maltretirala njega, pa je u tom pravcu i davao izjave. Međutim, ostaje pri tvrdnji da je vidio ono o čemu svjedoči, da je bila noć i da je Marina došla do prozora hangara sa još nekolicinom stražara, te je vidio da je baterija bila uprerena u Mileta Bjelobabu i svjedoka „C“ koji su natjerani na oralni seks. Siguran je u njeno prisustvo ispred prozora i da smijala tom činu zajedno sa drugim vojnicima, te odgovara odrično na upit braniteljice da li ostavlja mogućnost da optužena nije bila prisutna i da nije učestvovala u opisanom događaju.

740. Da svjedok nema namjeru neosnovano teretiti optuženu vidljivo je iz daljeg toka njegovog unakrsnog ispitivanja u kojem potvrđuje da optužena prema njemu nikada nije poduzela bilo kakvu protivpravnu radnju, pa Vijeće zaključuje da on svoje spoznaje o navedenom seksualnom zlostavljanju čiji je bio očevidac, iznosi objektivno i uvjerljivo te saglasno sa iskazom oštećenog i svjedoka Dragana Rudana, koji također potvrđuje

učešće optužene u ovom činu pri čemu izjavljuje kao i svjedok Kružević da je jasno mogao čuti njen glas kojim je dozivala oštećene, ismijavajući zajedno sa ostalima taj čin.

741. Svjedok Dragan Rudan ne identificira optuženu lično kao osobu koja je naredila oštećenima da čine opisano, odnosno ne može identificirati u masi glasova ko je prvi to učinio, ali je siguran da je ona stajala ispred sa ostalim vojnicima, da je dobacivala oštećenima podrugljive komentare i smijala se tome zajedno sa ostalim vojnicima. Vijeće cijeni iskaz svjedoka Rudana potkrepljivim, te ga posmatra u kontesktu iskaza oštećenog koji je siguran da je naredbu za ovaj čin izdala upravo optužena.

742. Oštećeni svjedok „C“ je u svom iskazu negirao da je doživio sam pomenuti čin seksualnog uznemiravanja, međutim, Vijeće primjećuje da on u svim pojedinačnim slučajevima seksualnog uznemiravanja koje opisuje uvijek tvrdi da se na kraju „izvukao“ tj, da je izbjegao sam čin seksualnog zlostavljanja, tvrdivši da je čuo da se to jeste dešavalo drugima.

743. Vijeće je steklo uvjerenje da ovaj svjedok ne želi da svjedoči o tim događajima koje je preživio u logoru Dretelj, osjećajući se neugodno u iznošenju detalja te vrste. Imajući u vidu navedeno, te da prema ocjeni Vijeća svjedok u svrhu zaštite ličnog integriteta nije želio potvrditi ove navode iz optužnice, to se od svjedoka nije dodatno tražilo da potvrdi gore opisane navode drugih svjedoka, obzirom da je na ovu okolnost izvedeno dovoljno dokaza koji nesporno ukazuju da je u opisanom seksualnom zlostavljanju, do kojeg je došlo bez pristanka oštećenih i na osobito ponižavajući način, gdje su oni prozvani da jedan drugog oralno zadovoljavaju u prisustvu ostalih zatvorenika, čime je dostignut standard radnje izjednačene sa seksualnim odnosom, te je Vijeće našlo opravdanim oglasiti optuženu krivom i za ovu pojedinačnu inkriminaciju u osnovi zločina protiv čovječnosti kojom je svjesno i umišljajno dala značajan doprinos uspostavljenom sistemu zlostavljanja civila srpske nacionalnosti u logoru Dretelj, koji je pored fizičkog nasilja podrazumijevao i brojne akte i različite oblike seksualnog nasilja.

(i) Identifikacija optužene Marine Grubišić-Fežić

744. Okolnost koja je tokom postupka najviše isticana od strane odbrane jeste činjenica da su u logoru Dretelj u isto vrijeme bile prisutne tri pripadnice HOS-a imena Marina.

745. Mnogo svjedoka je potvrdilo da su žene vojnici bile veoma brutalne i nasilne, naročito prema muškim zatvorenima, a optužena Marina Grubišić- Fežić je identifikovana kao česti učesnik zlostavljanja zatvorenika, koji je u svojim iskazima označavaju kao sestru Gordane Grubišić, što odgovara ličnim podacima optužene. Na upit člana vijeća, optužena je prilikom svjedočenja potvrdila da je u logoru ona bila jedina Marina čija se sestra zove Gordana, pa Vijeće ovu okolnost nalazi veoma relevantnom u utvrđivanju identiteta optužene, ukoliko su je svjedoci koristili u svom opisu kao opredijeljujuću okolnost.

746. Vijeće primjećuje i da svjedoci saslušani na ovu okolnost vremenski i činjenično korespondiraju u svojim iskazima sa događajima u Dretelju u tom periodu, pa tako djelovanje Marine dovode u kontekst sa zlostavljanjima zatvorenika upravo u periodu nakon 15.07.1992.godine, što kao vrijeme boravka optužene u logoru navode u svojim iskazima i svjedoci odbrane Ivan Grbavac i Dejan Danuc koji dolazak optužene u Dretelj vežu za period oko 20.07.1992.godine. Sama optužena Marina Grubišić- Fežić ne spori svoje prisustvo u logoru Dretelj nakon sredine jula te godine, s tim ističe da je za vrijeme boravka u kasarni u par navrata odlazila na borbene položaje, za koji period se branila alibijem. Međutim, navedeno se uglavnom odnosi na odlazak na ratište nakon pogibije Blaža Kraljevića odnosno period od 10.08.1992.godine, dok svi svjedoci saslušani na okolnost inkriminacija za koje je optužena oglašena krivom, svjedoče o događajima prije tog perioda.

747. Specifičnost u fizičkom izgledu optužene je bila takva da se radilo o mršavijoj osobi kraće crne kose, s tim da su zatvorenici razlikovali nju od Marine „krnjavih zuba“ koju u svojim iskazima pominju svjedoci optužbe i svjedok odbrane Dejan Danuc, koji je pojasnio da je „Marina iz Osijeka“ bila niska, crna i imala je krnjave zube. Svi svjedoci i ovu Marinu opisuju kao osobu koja je bila jako brutalna prema zatvorenima.

748. Prema daljem kazivanju svjedoka Danuc, treća pripadnica HOS-a po imenu Marina je uglavnom viđana u društvu zapovjednika HOS-a i o njoj nije čuo ništa loše, dok je optužena u to vrijeme bila prosječne visine, kratke crne kose, mršava. Svjedok je dalje izjavio da „optužena n,je sličila niti jedncj od druge dv,je Marine“ što znači da su se međusobno razlikovale po svom fizičkom izgledu, odnosno da nije moglo doći do zamjene identiteta u opisivanju karakterističnih odrednica svake od njih.

749. Osim toga, Vijeće primjećuje da svjedok Danuc tvrdi da optužena jeste imala pristup hangarima u kojima su držani zatvoreni civili, što opisuje riječima „sjećam se da je pustila neke žene, vodila ih na wc da obavljaju nuždu i da se mogu oprati.“ Dodavši da je prema svima bila korektna. Međutim, Vijeće nalazi da je ovim svjedok samo dodatno uvjerio Vijeće u zaključku da je ista kao pripadnica HOS-a u bilo kojem trenutku imala nesmetan pristup zatvorenim civilima, dok istovremeno uvažavajući nastojanje svjedoka Danuca da zaštiti optuženu kao bivšu kolegicu i prijateljicu, ne nalazi uvjerljivim njegove tvrdnje o njenom krajnje humanom odnosu prema zarobljenicima, jer su takve tvrdnje suprotne ostalim provedenim dokazima, i neutemeljene, pri čemu Vijeće nalazi nezanemarljivim tvrdnju svjedoka da nije svakodnevno i cjelodnevno bio u društvu optužene, pa samim tim ne može sa tako velikim stepenom sigurnosti ustvrditi da ista nikada nije poduzela bilo kakvu nasilnu ili nedopuštenu radnju prema zatvorenim civilima srpske nacionalnosti.

750. U svim slučajevima u kojima je Vijeće bilo u sumnji u pogledu identifikacije i učešća optužene u nekim od inkriminacija za koje se teretila optužnicom, Vijeće je istu oslobodilo od optužbe.

751. Drugim riječima, Vijeće je prilikom ispitivanja krivice optužene za svaku tačku optužnice za koju je oglašena krivom detaljno i sveobuhvatno analiziralo iskaze svjedoka, nastojeći isključiti i najmanji stepen sumnje u pogrešnu identifikaciju, pa je u svim slučajevima u kojima se van svake razumne sumnje nije uvjerilo da svjedoci prilikom opisivanja „Marine“ podrazumijevaju upravo optuženu Marinu Grubišić- Fejzić, istu je primjenom principa *In dubio pro reo* oslobodilo od optužbe za radnje za koje nije utvrđeno njeno učešće van svake razumne sumnje.

IX. OSLOBAĐAJUĆI DIO PRESUDE

752. Vijeće će u ovom dijelu presude prvo iznijeti zaključke u odnosu na oslobađajući dio presude koji je zajednički za sve optužene, nakon čega će preći na obrazlaganje razloga na kojima zasniva zaključak u odnosu na svakog optuženog ponaosob, za pojedinačne inkriminacije za koje su oslobođeni od optužbe.

753. Vijeće nije našlo dokazanim da su optuženi svojim ponašanjem ostvarili bitna obilježja inkriminacija deportacije, zatvaranja i teškog oduzimanja fizičke slobode, protivpravnog odvođenja u logore, te oduzimanja prava na pravično i nepristrasno suđenje za koje su se teretili optužnicom. Naime, Vijeće je tokom postupka utvrdilo

da jeste postojao udruženi zločinački poduhvat najviših časnika HOS-a koji je za cilj imao uspostavljanje i održavanje sistema hapšenja i nezakonitog zatvaranja civila srpske nacionalnosti sa područja na kojima se odvijao širok i sistematičan napad, te nalazi da je zapovjednik HOS-a za Hercegovinu Blaž Kraljević, i rukovodstvo HOS-a oformio sistem koji je podrazumijevao počinjenje gore navedenih inkriminacija.

754. Tako se Vijeće uvjerilo da su čelni ljudi HOS-a imali za cilj deportaciju odnosno prisilno preseljenje stanovništva tj. prisilno iseljenje osoba s teritorije na kojoj su bili zakonito prisutni protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu, kao što se uvjerilo da je sistem koji je bio na snazi podrazumijevao i nezakonito lišenje slobode ovih civila i njihovo zatvaranje i držanje u prostorijama koje su služile u tu namjenu. Međutim, Vijeće tokom postupka ne nalazi dokazanim da su upravo optuženi naredili samovoljno lišenje slobode, niti su bili u kapacitetu da o tome odlučuju, već su samo svojim pojedinačnim radnjama doprinosili već uspostavljenom sistemu zatočenja koji je bio na snazi. Među čelnim ljudima koji su u tom pravcu mogli donositi značajne odluke, svjedoci navode načelnika bezbjednosti Miru Hrستیća, koji je bio u samom vrhu zapovjednog kada HOS-a uz Blaža Kraljevića, pri čemu niti jedan od svjedoka ne inkriminiše optužene kao neposredne učesnike u njihovom lišenju slobode i zatvaranju. Jedini izuzetak je slučaj neposrednog učešća Ivana Zelenike u lišenju slobode Rajka Lojpura i njegove supruge, ali je navedenu okolnost Vijeće cijenilo kao njegov doprinos sistemu, kako je to objašnjeno u dijelu presude koji se tiče krivice optuženog Ivana Zelenike.

755. Optuženi su se tokom postupka teretili i za inkriminaciju protivpravno odvođenje u logore. Obzirom da KZ BiH, ne daje definiciju šta bi se to smatralo protivpravnim odvođenjem u logore, u definisanju te kategorije, Vijeće se rukovalo ustanovljenom praksom MKSJ-a.

756. Naime, žalbeno vijeće MKSJ-a u predmetu *Čelebići*¹⁴⁹ zauzelo je stav po navedenom pitanju zaključivši: „*da bi neko mogao biti oglašen krivim za protivpravno zatočenje, potrebno je da postoji nešto više od svjesnog učešća u općem sistemu ili operaciji na osnovu koje su lica zatočena. npr., potrebno je da je izvršilac odgovoran za smještanje lica u logor iako nema osnova za sumnju da zatočeno lice predstavlja bezbjedonosni rizik; ili, da izvršilac koji ima ovlašćenja u objektu zatočenja, prihvati lice*

¹⁴⁹ Presuda žalbenog vijeća MKSJ-a u predmetu *Čelebići*, paragraf 342.

bez bilo kakvog osnova za sumnju da lice predstavlja bezbjedonosni rizik; ili, da izvršilac, kcji ima moć da oslobodi lice, to ne učini iako zna da nema osnova za daje zatočer,je lica“.

757. Dakle, u konkretnom slučaju, optuženi su upravo oglašeni krivim za učešće u opštem sistemu na osnovu kojeg su lica zatočena, pa Vijeće ne nalazi da su ispunjeni i uslovi iz ove inkriminacije, odnosno nije ih pojedinačno oglasilo krivim za protivpravno odvođenje civila u logore.

758. Još jedna od inkriminacija koja se stavljala na teret optuženima je oduzimanje prava na pravično i nepristrasno suđenje, što u konkretnom jeste bio slučaj, jer su saslušani svjedoci optužbe saglasno izjavili da im nikada nije saopšten razlog lišenja slobode i držanja u prostorijama vojne ambulante ili logora Dretelj, pa čak ni nakon razmjene nisu dobili bilo kakvu potvrdu ili pismeni akt koji bi sadržavao razloge opisanog postupanja prema njima. Međutim, Vijeće ne nalazi da je tokom predmetnog postupka dokazano da su optuženi Ivan Zelenika, Edib Buljubašić, Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić imali ingerencije u tom pravcu, odnosno da su odlučivali kada i pod kojim uslovima i okolnostima će lica biti lišena slobode, niti su određivali uslove pod kojima će biti zadržana, kao ni koliko će njihovo zatočenje trajati, te samim tim nisu bili u mogućnosti osigurati tim osobama pravo na saopštavanje razloga takvog postupanja.

759. Postoji određeni broj lica koja su također odvedena iz logora Dretelj i koja su te prilike pogubljena, odnosno o istima nema informacija od dana odvođenja, međutim, navedeno se nije stavljaloptuženima na teret.

760. Takav je slučaj sa jednom grupom zatovorenika koja je iz logora odvedena prije razmjene 18.08.1992.godine, oni su pogubljeni negdje kod Žitomislića. Iskricali su ih i rekli da idu dalje prema Buni gdje ih je trebala dočekati patrola HVO-a, dok su 6 zatvorenika iz te grupe izdvojili i pogibili, te bacili u Neretvu, tako da su njihova tijela pronađena nizvodno u Opuzenu. Među ubijenima je bilo lice koje su zatvorenici zvali „Francuz“ jer je jedne prilike razgovarao sa novinarima koji su došli u obilazak uslova u kojima borave zatvorenici u logoru Dretelj, pa je ispričao stvarne uslove u kojima se nalaze. Prije izbijanja sukoba ovo lice je bilo turistički vodič i znao je govoriti Francuski jezik, pa kako niko drugi od HOS-ovaca to nije razumio, iskoristio je priliku da novinarima objelodani neke detalje, koji su kasnije objavljeni u nekim dnevnim

novinama. Kad se za to saznalo, ovo lice je pogubljeno pod sumnjivim okolnostima, pa svjedok Borivoje Petrović vjeruje da je navedeno bila osveta HOS-ovaca tom čovjeku.

761. U grupi koju su te prilike izdvojili i pogubili je prema njegovim saznanjima bio i Evgenije Samardžić¹⁵⁰, dok je u grupi koja je otišla prema Buni bila svjedokinja Sava Bojanić.

762. Međutim, Tužilaštvo svojom optužnicom nije obuhvatilo navedeni događaj na način da je teretilo optužene za neposredno učešće u istom, ili po osnovu komandne odgovornosti, pa kako se navedeno desilo u vrijeme kada niti jedan od optuženih nije više stacioniran u logoru Dretelj, to se Vijeće nije detaljnije upuštalo u utvrđivanje identiteta krivaca za ubistvo ovih lica.

(a) Smrt Jove Pejanovića

763. Tužilaštvo BiH je tokom postupka svim optuženima, osim Ivanu Zelenika, stavljalo na teret smrt Jove Pejanovića, koji je oko 15.08.1992.godine odveden iz kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju u nepoznatom pravcu, dok su njegovi posmrtni ostaci pronađeni i razmijenjeni 24.08.1993.godine.

764. Vijeće je tokom postupka nesporno utvrdilo da je navedeno lice smrtno stradalo od posljedica zadobijenih povreda. Nehumani tretman ovog lica je započeo u vojnoj ambulanti Mostar i nastavljen je u logoru Dretelj, ali Vijeće na temelju provedenih dokaza nije moglo ustanoviti postojanje uzročno-posljedične veze radnji optuženih i smrti navedenog lica. Vijeće napominje da tokom predmetnog postupka nije dokazano da su optuženi odlučivali o lišenju slobode i zatvaranju ovog lica, niti su doprinjeli njegovoj smrti, već ih je oglasilo krivim da su kao članovi udruženog zločinačkog

¹⁵⁰ **T - 45**– DNK izvještaj za lice Samardžić Evgenije, ICMP, 25.10.2005.godine.

T-50 – Fotodokumentacija obrade mrtvog tijela za lice Samardžić Evgenije, broj BL-56/2006-OT od 09.09.2006.godine.

T-51– Zapisnik o sudsko-medicinskoj i kriminalističko-tehničkoj obradi mrtvog tijela, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica RS, broj BL-56/2006-OT od 09.09.2006.godine.

T-52– Foto dokumentacija lica mjesta ekshumacije jednog tijela nakon dobijenog pozitivnog DNK-a nalaza na ime Samardžić Evgenije, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica RS, broj BL-15/2006-LM od 08.09.2006.godine.

poduhvata, svojim radnjama za koje su oglašeni krivim, podržavali sistem zlostavljanja civila koji je bio na snazi.

765. Vijeće će u daljem dijelu iznijeti nesporne činjenice koje se tiču kretanja oštećenog Jove Pejanovića i postupanja vojnika HOS-a prema istom, iz čega će biti jasno vidljivo da optuženi ni na koji način nisu doprinjeli nastupanju smrtne posljedice u odnosu na ovo lice.

766. Oštećeni Jovo Pejanović je prema iskazima svjedoka prije sukoba bio načelnik SUP-a u Mostaru, lišen je slobode pod sličnim okolnostima kao i ostali civili, te je doveden i zatvoren u prostorije vojne ambulante u Mostaru, gdje je bio podvrgnut različitim oblicima zlostavljanja i ponižavanja, što je Vijeće ranije obrazložilo. Svjedokinja „H“ se sjeća da su u vrijeme postrojavanja u dvorištu vojne ambulante pred polazak za Dretelj, svi zatvorenici stajali postrojani i te prilike mu je jedan od vojnika HOS-a stao na nogu i jako pritiskao, nanijevši mu time ranu koja se kasnije zakomplicirala i inficirala, obzirom da je Pejanović bio dijabetičar.

767. Svjedoci koji su bili zatvoreni u hangaru među kojima su svjedoci Petar Golijanin i svjedok „B“ opisuju da je oštećeni ležao u hangaru sa njima i da se njegovo stanje svakog dana pogoršavalo, dok gangrena nije zahvatila nogu. Oštećeni se često žalio na bolove međutim nikada mu nisu pomogli da se povreda sanira. Svjedokinja Sava Bojanić se sjeća da je nekad dva dana prije odvođenja u nepoznatom pravcu pričala sa Jovom Pejanovićem, koji joj je rekao da je išao kod dr. Hranilovića na previjanje rane, gdje ga je jedan od vojnika maltretirao tako što ga je tjerao da se vrti u krug i pjeva „*Evo zore evo dana evo Jure i Bobana*“. Rekao joj je te prilike da se osjeća jako loše i da misli da neće dočekati razmjenu. Dva dana poslije razgovora je odveden i kasnije je saznala da je umro nasilnom smrću van logora.

768. Svjedoci Slavko Bojanić i Milivoje Bokić se sjećaju da su jednu noć oko 23,00 sata Vinko Primorac i „*Jedan krupni iz Hercegovine*“ došli u hangar i rekli Jovi Pejanoviću da krene sa njima, jer ga vode u Split na liječenje, međutim, Jovu Pejanovića nikada više nisu vidjeli, a njegovi posmrtni ostaci su ekshumirani

1993.godine¹⁵¹. Svjedok Milivoje Bokić se sjeća da je Vinko Primorac još dok je Jovo Pejanović tamo bio zatvoren, istom rekao da „neće živ izaći“, a kako se sjeća njih dvojica su imali nesuglasice od ranije, jer kako je čuo Jovo Pejanović je kao načelnik SUP-a nekada pritvarao Vinka Primorca.

769. Prema nalazu i mišljenju vještaka Željka Karana, koji je vršio pregled posmrtnih ostataka oštećenog Jove Pejanovića, utvrđeno je da je smrt ovog lica nastupila nasilno, odnosno na skeletu su se nalazile jasne povrede koštanog sistema, pri čemu su samo kosti glave bile višestruko polomljene. Utvrđen je i lom na desnoj nadlaktičnoj kosti i lom rebara. Iako su neke od povreda tahonomske, vještak je decidan u tvrdnji da je pretežan dio njih zadat dok je Jovo Pejanović bio živ i da su iste u svojoj sveukupnosti doprinjele nastupanju smrtne posljedice.

770. Međutim, kako je već opisano, navedeno se dešava u vrijeme kada niti jedan od optuženih koji su se teretili za navedeni događaj nije prisutan u logoru Dretelj, niti je dokazano da su sa navedenim imali bilo kakve veze. Kako je jasno opisano, u odvođenju Jove Pejanovića je učestvovao Vinko Primorac, koji je po hijerarhiji HOS-a bio nadređeni optuženima u ovom predmetu, te bez dokaza o njihovom neposrednom učešću u odvođenju ili zlostavljanju oštećenog Pejanovića, Vijeće ne nalazi dokazanim krivicu optuženih u ovom predmetu, za konačnu smrtnu posljedicu koja je nastupila u odnosu na oštećenog.

771. Vijeće nalazi korisnim napomenuti da se pod imenom Vinka Primorca misli na pripadnika HOS-a koji je preminuo prilikom atentata izvršenog na gen.Blaža Kraljevića, jer se isti nalazio u njegovoj pratnji, te da se navedeni opis ne odnosi na lice koje se pod istim imenom i prezimenom pojavilo kao svjedok odbrane u ovom predmetu.

772. Vijeće je navedenu tačku obuhvatilo u opštem dijelu oslobađajućeg dijela presude jer se ista stavljala na teret svim optuženima, osim Ivana Zelenike, dok će u narednom dijelu obrazložiti pojedinačne razloge kojima se rukovalo u donošenju

¹⁵¹ **T-16** Zapisnik o primopredaji mrtvog tijela, Pejanović Jovo, tjelo označeno br.44, Zapisnik o identifikaciji posmrtnih ostataka broj 79/2004 od 13.04.2004.;DNK Izvještaj No.44, Tuzla od 29.03.2004.godine.

odluke u odnosu na pojedinačne radnje svakog optuženog za koje su oslobođeni od optužbe.

X. OPTUŽENI SREĆKO HERCEG

773. Vijeće se tokom predmetnog postupka nije moglo van svake razumne sumnje uvjeriti da je optuženi Srećko Herceg počinio inkriminacije za koje se teretio potvrđenom optužnicom, odnosno Vijeće je temeljem principa in dubio pro reo odlučilo osloboditi optuženog svi optužbi iz razloga koje će detaljno iznijeti u daljem dijelu presude.

774. Prije svega, Vijeće nalazi nesporno dokazanim da je u periodu koji obuhvata optužnica na području Mostara, Čapljine i Stoca postojao širok i sistematičan napad usmjeren protiv civila srpske nacionalnosti, međutim, Vijeće ne nalazi dokazanim da je optuženi Srećko Herceg u inkriminisanom periodu, osim što je pripadao HOS-u kao vojnoj strukturi koja je vršila napad, obnašao ulogu zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju u kojoj su se desile predmetne inkriminacije.

775. Vijeće ne nalazi dokazanim da je optuženi djelovao kao član sistemskog UZP-a koji je bio na snazi na način kako je to opisano u ranijem dijelu presude, niti nalazi dokazanim da je optuženi obzirom na ulogu i svojstvo u redovima HOS-a bio u mogućnosti da odlučuje o hapšenju i pritvaranju civila u hangarima kasarne Dretelj, kao ni o uslovima njihovog boravka.

776. Dalje, Vijeće ne nalazi dokazanim da je optuženi Srećko Herceg imao bilo kakvu ulogu u organiziranju i formiranju zatvora u okviru kasarne u Dretelju, koji je formiran već početkom maja, kada se počinju zatvarati prva lica obzirom da je određeni vremenski period bio na liječenju zbog ranjavanja u Čapljini i to u periodu 11.05.1992.godine¹⁵² do 01.06.1992.godine, kako to proizilazi iz medicinske dokumentacije uložene u dokaze.

777. Također, Vijeće se tokom postupka uvjerilo da je u periodu nakon 02.08.1992.godine glavnu ulogu u rukovođenju unutar kasarne imao zapovjednik vojne policije Ivan Petrušić, odnosno njegov zamjenik optuženi Edib Buljubašić, kako to sam tvrdi u svom svjedočenju i kako to ukazuju provedeni dokazi, te istovremeno ne nalazi dokazanim prisustvo optuženog Srećka Hercega u kasarni u periodu nakon

¹⁵² T-174– Uvjerenje Federalnog ministarstva odbrane broj 24-4-01-41-1-93/05-1 od 22.04.2005.godine, Ljubuški.

01.08.1992.godine, niti nalazi da je isti hijerarhijski obnašao poziciju unutar logora na način kako to navodi optužnica. U to vrijeme optuženi već prelazi u redove HVO-a, što jasno proizilazi iz materijalnih dokaza optužbe.¹⁵³

778. Naime, teza odbrane ovog optuženog je bila da je u inkriminisanom periodu optuženi obnašao funkciju zapovjednika obučnog centra Staro Hardomilje, što su potvrdili i neki od svjedoka optužbe poput svjedoka Petra Majića, te neki od materijalnih dokaza optužbe¹⁵⁴

779. Analizirajući temeljno iskaze svjedoka optužbe, Vijeće je steklo utisak da je prilikom identifikacije osobe koju svjedoci označavaju kao „upravnik Srećko“ zasigurno došlo do zamjene identiteta, obzirom da svjedoci u unakrsnom ispitivanju iznose opis fizičkog izgleda ove osobe, koji prema mišljenju Vijeća ne odgovara opisu optuženog, niti su u mogućnosti istog identificirati u sudnici. Također, Vijeće primjećuje da neki od svjedoka dovode u vezu ime Srećka sa događajima koji se dešavaju nakon 02.08.1992.godine, dakle nakon dolaska optuženog Ediba Buljubašića u logor, što ne odgovara ostalim provedenim dokazima. Ovaj zaključak Vijeća bit će detaljnije obrazložen u odnosu na pojedinačne inkriminacije za koj se teretio optuženi, ali je činjenica nedokazanosti njegove pozicije unutar logora bila od primarnog značaja za donošenje zaključka o nepostojanju individualne i komandne odgovornosti za pojedinačne zločine opisane u optužnici.

780. Svjedoci optužbe, među kojima je i svjedokinja „A“, koja je najduže boravila u zatvoru u Dretelju, tvrde da su se kao zapovjednici logora predstavljali Hektor Ćosić „Dida“, Sajo Horozović i kasnije Edib Buljubašić, dok je stražu unutar logora raspoređivao Šime Martinović, što je potvrdio i svjedok odbrane Ivan Grbavac, koji je izjavio da su se svi slučajevi napada na zatvorenike u kasarni morali prijaviti upravo Martinoviću. Svjedok Savo Babić tvrdi da je zadnji upravnik „potpisan na papiru“ dakle, lice koje je u tom svojstvu izdavalo dokumente bio Sajo Horozović.

781. Za to vrijeme, optuženi Srećko Herceg je prema provedenim dokazima, obnašao funkciju zapovjednika obučnog centra Staro Hardomilje, što potvrđuje šema

¹⁵³ T-171– Jedinični karton na ime Herceg Srećko broj 651/68.

T-172– Matični karton na ime Herceg Srećko broj 651/68.

T-173– VOB za Herceg Srećka.

¹⁵⁴ T-21- Šema Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu.

Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, uložena u materijalne dokaze optužbe, a koja odgovara statusu i poziciji pojedinih osoba unutar ove strukture i prema ostalim provedenim dokazima.

782. Vijeće ne nalazi spornim da je optuženi u to vrijeme mogao istovremeno obnašati dvije pozicije, odnosno da je *de iure* mogao biti raspoređen u obučni centar a *de facto* poduzimati i određene aktivnosti u svojstvu upravnika logora, međutim, u tom pravcu Tužilaštvo tokom postupka nije ponudilo nesporne dokaze.

783. Pretežan broj svjedoka koji u svojim iskazima spominju optuženog Srećka Hercega, za istog tvrde da je povremeno dolazio i u pratnji „sekretarice“ Emine Oručević i popisivao podatke o imovini od zatvorenika. Neki od svjedoka tvrde i da je imao kancelariju u kojoj je boravio, a koja je bila odmah do kancelarije Emine Oručević, međutim, većina tih svjedoka je veoma nesigurna u identifikaciji osobe koju označavaju imenom Srećko Herceg, pa Vijeće primjećuje da fizički opis koji iznose u svojim iskazima ne odgovara fizičkom opisu optuženog, ili su o imenu i prezimenu osobe koja je to radila čuli od drugih zatvorenika pa su na taj način formirali svoje mišljenje o uščešću optuženog u opisanim aktivnostima.

784. Vijeće pri tome nalazi nezanemarljivom činjenicu da je sve vrijeme trajanja logora u krugu istog boravilo lice imena Srećko, koje je prema fizičkom izgledu veoma sličio optuženom Srećku Hercegu, s tim da je manje visine, pa se stiče dojam da fizički opis koji svjedoci iznose u svojim iskazima može odgovarati i ovoj osobi, koja je saslušana kao svjedok odbrane, što je u nedostatku drugih konkretnih dokaza dovelo Vijeće u sumnju kada je u pitanju identifikacija Srećka Hercega, kao upravnika logora.

785. Svjedoci optužbe, koji su u inkriminisanom periodu bili pripadnici HOS-a i koji su dobro poznavali optuženog među kojima su svjedok Sead Kurtić, tvrde da nikada nisu vidjeli optuženog Srećka Hercega da izdaje naredbe stražarima, da postrojava vojnike, da mu se obraćaju ili ga oslovljavaju sa „upravniče“ niti su imali priliku vidjeti bilo kakav pisani dokument koji je on potpisao u tom svojstvu.

786. Vijeće nalazi simptomatičnim da je Srećko Herceg pored prisustva Derviša Kurtića i Seada Kurtića u logoru mogao imati veće ingerencije. Svjedok optužbe Tonči Rajić tvrdi da je prilikom postrojavanja vojske Srećko stajao sa oficirima, ali se sjeća da su veće činove od njega imala braća Kurtić, oni su kako svjedok tvrdi imali „dva širta“ a Srećko i Šime Martinović po jedan. Dakle, Vijeću ostaje nejasno na koji

način je Tužilaštvo gradilo tezu o komandnoj odgovornosti Srećka Hercega u okviru kasarne Dretelj, dok svjedoke Derviša i Seada Kurtića istovremeno poziva u svojstvu svjedoka optužbe.

787. Status optuženog Srećka Hercega kao upravnika logora bi zasigurno uočili ako ne zatvorenici, onda svakako svjedoci optužbe koji su bili pripadnici HOS-a i imali priliku boraviti jedno vrijeme u sklopu kasarne u Dretelju. Za razliku od optuženog Ivana Zelenike, čiju ulogu *de facto* upravnika svi svjedoci opisuju saglasno u svojim iskazima, iznoseći uvjerljive i konkretne razloge na kojima su zasnovali svoje uvjerenje u tom pravcu, kod optuženog Srećka Hercega to nije slučaj. Svjedoci ga veoma teško ili nikako identificiraju, ne mogu se precizno izjasniti na koji način su stekli uvjerenje o njegovom statusu u okviru logora, dok većinu saznanja u tom pravcu posjeduju posredno, preko detalja koje su saznali po izlasku iz logora u ili u razgovoru sa ostalim zatvorenicima.

788. Također, optuženog Ivana Zeleniku određeni svjedoci nesporno identificiraju u sudnici, dok u pogledu optuženog Srećka Hercega se niti jedan saslušani svjedok optužbe nije mogao nesporno izjasniti da li je on lice koje svjedoci u svojim iskazima označavaju kao Srećko Herceg. Sve navedeno predstavlja jasan problem u autentičnosti i kredibilnosti u iskazima svjedoka kada je bilo u pitanju utvrđivanje njegovog identiteta i statusa u okviru logora Dretelj.

789. Svjedoci uglavnom opisuju Srećka Hercega kao osobu visine 1,80m, tako svjedok „G“ tvrdi da je bio srednjeg rasta, više crn, fizički dosta elegantan i lijep mladić, dok svjedok Milivoje Kružević osobu pod imenom Srećko opisuje kao osobu od 35 godina, srednje visine. Svjedok Mile Bjelobaba je prilikom identifikacije optuženog u sudnici pokazao na branioca Todora Todorovića, dok je svjedok „B“ na upit optuženog je li on lice koje svjedok označava imenom Srećko Herceg odgovorio *„Toliko si se promijenio da ja više ne znam jesam li ja, ni jesi li ti Srećko Herceg, niti si takav bio ako si sad Srećko Herceg. Takav u to vrijeme nisi bio“*. Vijeće nalazi jasnim da se fizički opis osobe mijenja godinama, naročito ako se ima u vidu da je od inkriminiranih događaja prošlo više od 20 godina, međutim neke odrednice poput činjenice da je osoba natprosječno visoka ili da ima druge specifičnosti u svom fizičkom izgledu, ne mijenjaju se protekom vremena.

790. Svjedok „D“ opisuje Srećka kao osobu koja je imala kancelariju u upravnoj

zgradi, koji je imao asistenticu po imenu Emina Oručević sa kojom je kako tvrdi bio u dobrim odnosima, jer je ista iz mjesta Carine odakle je i njegova supruga. Njemu je ime Srećka Hercega ostalo kako tvrdi urezano u sjećanje isto kao ime Ivana Zelenike, ali se ne sjeća da li se on sam predstavio ili mu je njegovo ime rekla Emina Oručević. Dodaje da je uvijek bio korektan, te nema saznanja da je nekoga od zatvorenika maltretirao niti ga je ikada vidio da ulazi u hangare. Tvrdi da ga jeste vidio prilikom razmjene i da ga je optuženi pitao hoće li sa njima u borbu, što je svjedok shvatio kao šalu i ponovo ga je vidio u zatvoru u Grabovini po povratku sa ratišta u Posavini kada je rekao svjedoku „*Nezgodni ste vi gore*“ misleći vjerovatno na pripadnike VRS-a sa kojima su se borili. Svjedok pojašnjava da su mu u istrazi prezentirali fotografije ali na njima nije mogao prepoznati optuženog Srećka Hercega, dodajući da ima probleme sa vidom od udaraca zadobijenih za vrijeme boravka u logoru. Ovaj svjedok nije ovakvim navodima mogao Vijeću pružiti neku konkretniju ili pouzdaniju osnovu za utvrđivanje stvarnog statusa ili ovlasti optuženog u logoru, obzirom da je u tom pravcu prilično neodređen, te dodaje da nema podatke da je optuženi stražarima naređivao da izvode zatvorenike na rad ili da ih maltretiraju.

791. Svjedokinja „H“ također opisuje Srećka Hercega kao osobu koja je „*stajala sa strane i posmatrala*“ nije imala priliku vidjeti da je tukao nekoga od zatvorenika, čak je jedne prilike stajao sa stražarem Ilijom Rajićem i ponudili su i njoj da popije kafu sa njima. Vjeruje da je stražar Ilija bio kao neki zamjenik Hercega, ne sjeća se da li se on lično predstavio ili je ime saznala od drugih zatvorenika u suštini ga opisuje kao nekoga ko nije imao značajne ovlasti u logoru ili ih barem nije demonstrirao na takav način te dodaje „*ne sjećam se da je nešto loše uradio, bio je jako prljatan čovjek.*“ Na isti način Srećka Hercega opisuje i svjedokinja „A“ koja tvrdi da se u svojim izjavama u istrazi pa tako i na glavnom pretresu, uglavnom fokusirala na osobe koje su činile zlodjela u logoru, a ne sjeća se da je to činio i Srećko Herceg, inače bi ga zasigurno navela.

792. Svjedok Branislav Simić tvrdi da je tražio dobrovoljce za rad i da je jedne prilike pogodio zatvorenika bidonom jer se „*iznervirao što ovaj nije shvatio njegovu naredbu*“ ali osim ovog slučaja nije vidio da je inače maltretirao zatvorenike, međutim, u kasnijem izlaganju kod opisa fizičkog izgleda osobe o kojoj govori tvrdi da je Srećko bio visok najviše 1,75m i da je imao oko 35 godina. Na upit optuženog Hercega da li ga može prepoznati, svjedok se izjasnio da nije u mogućnosti potvrditi da je on osoba koju on poznaje pod imenom Srećko. Svjedok je izjavio i da je na fotografijama prezentiranim u istrazi prepoznao Ivana Zeleniku i Srećka Hercega, međutim, navedene

fotografije nisu prezentirane sudskom vijeću tokom pretresa, niti su bile sastavni dio zapisnika iz istrage, pa se Vijeće u tom pravcu nije moglo odrediti na ove navode svjedoka.

793. Svjedokinja „F“ koja je u logor došla još početkom jula, također tvrdi da je postrojavanje straže i zarobljenika uglavnom vršio Šime Martinović i stekla je dojam da je on bio nadređeni stražarima. Za osobu po imenu Srećko samo je čula da je maltretirao pojedine zarobljenike ali ne može se konkretnije izjasniti o tome, dok svjedok Srećko Marić tvrdi da je Srećka Hercega sreo dva puta, jednom odmah po dolasku u logor (uhapšen je 10.06.1992.godine) i jedne prilike za vrijeme obavljanja radova na koje ih je vodio stražar po prezimenu Makitan. Tada je verbalno vrijeđao svjedoka nazvavši ga četnikom, a drugi put početkom avgusta kada je Srećko postrojio zatvorenike, svjedok nije mogao stajati pa mu je rekao „*Ti imerjače sjedi!*“ tako je zaključio da se zove Srećko, dok je prezime Herceg saznao od drugih zarobljenika po puštanju iz logora. Vijeće međutim primjećuje da ovaj svjedok optuženog Hercega nikako nije spominjao u prijašnjim izjavama u istrazi jer kako kaže „*nije to nalazio relevantnim*“ dok istovremeno optuženog stavlja u vremenski konteskt u kojem Vijeće prihvata njegov alibi.

794. Takav je slučaj i sa opisom koji daje svjedokinja Slavojka Fržović, koja tvrdi da je upravo Srećko Herceg rasporedio nju i nekoliko žena na rad u restoranu odnosno kuhinji za ishranu HOS vojnika. Međutim, Vijeće primjećuje da ova svjedokinja u logor dolazi 03.08.1992.godine, dakle nakon prelaska optuženog u redove HVO-a, dok svjedok Ilija Rajić koji je bio zadužen za zatvorenice tvrdi da je iste na rad u restoranu rasporedio Edib Buljubašić, Derviš Kurtić, Šime Martinović i Hektor Ćosić „Dida“, što je bilo dovoljno da dovede u sumnju naprijed opisane tvrdnje svjedokinje Fržović.

795. Još neki od svjedoka, koji u svojim iskazima pominju optuženog Srećka Hercega, stavljaju istog u vremenski konteskt optužnice u kojem je prema izvedenim dokazima optuženi već prešao u redove HOS-a, a rukovodnu ulogu u logoru preuzeo Edib Buljubašić.

796. Takav je slučaj sa svjedokom Borivojem Petrovićem koji je uhapšen 06.08. i doveden u Dretelj oko 07.08. On se sjeća da je Srećko dolazio skoro svako veče u obilazak zatvorenika, oni bi morali ustati i stati uza zid. Jednom prilikom su doveli nekog starijeg čovjeka iz Gabele i prišao mu je Srećko i rekao da je pucao u HOS vojnike sa

namjerom da nekoga ubije na što je taj čovjek odgovarao da nije i onda je Srećko rekao „*Jesi, jesi, lično sam te vidio*“ nakon čega ga je udario, zatvorenik je pao na leđa i ustao a Srećko ga je opet udario i tako bi obično maltretirali svakog novog ko bi došao u logor što bi znalo potrajati i do tri dana. U biti, pravilo je bilo da tuku osobu dok ne prizna ono za šta ga oni terete, i to je bio uslov da bi ga ostavili na miru, odnosno da ga ne bi maltretirali.

797. Vijeće međutim primjećuje da ovaj svjedok kao osobu pod imenom Srećko, za koju su zatvorenici tvrdili da je upravnik zatvora, pominje u vremenskom kontesktu nakon 07.08.1992.godine, kada optuženi Srećko Herceg nije više pripadnik HOS-a, dok se u unakrsnom ispitivanju određuje da se radi o mlađoj osobi, vitke linije, uskog lica, visine najviše 1,80m, dodajući da osoba po imenu Srećko nije nosila bilo kakve oznake čina, samo je on iz njegovog ponašanja zaključio da ima zapovjednu ulogu u logoru. Također, Vijeće primjećuje da se radi o vremenu kada je zamjenik zapovjednika u logoru optuženi Edib Buljubšić, koji je zajedno sa Ivanom Petrušićem imao nespornu kontrolu i autoritet nad zatvorenicima i stražarima u tom periodu, pa iz svega navedenog Vijeće na temelju ovakvog iskaza nije moglo zaključiti da se radilo upravo o optuženom Srećku Hercegu.

798. Ovaj svjedok, kao i Dragan Rudan, opisuju u svojim iskazima epizodu u kojoj je učestvovao zapovjednik Srećko, kako ga oni oslovljavaju, koji je jedne prilike ušao u hangar nakon što su se zarobljenici vratili sa rada i rekao da su pronašli zaostali srp, koji je neko ostavio u polju, a Srećko je tada govorio da je to učinjeno namjerno kako bi napali nekog od vojnika HOS-a za vrijeme obavljanja rada. Tražio je da se dobrovoljno javi onaj ko je to učinio ili će on prozivati lica po broju od 1 do 100 i onaj koji bude na redu izvest će ga na strijeljanje i tako će ponavljati sve dok ne prizna onaj ko je ostavio srp.

799. Kako se niko nije javljao, Srećko je rekao jedan broj i po opisanoj proceduri iz hangara je izveden prvi zarobljenik, nakon čega se čuo pucanj, i Srećko bi se vratio u hangar samo sa vojnikom HOS-a pa su svjedok i ostali pretpostavili da je izvedeni zarobljenik likvidiran ispred hangara, procedura se ponovila sa još dva zarobljenika ali niko se nije javio za srp, pa su prestali. Svjedok je kasnije saznao da lica nisu pogubljena već prebačena u hangar kod žena, kojima je zabranjeno da o tome pričaju, jer su htjeli samo da ih prepadnu kako bi priznali da li su sakrili srp.

800. Svjedok Dragan Rudan, koji je kritične prilike izveden sa dvojicom zarobljenika tvrdi da se jeste radilo o „lažnom strijeljanju“ na način da su vojnici pucali u zrak, a potom ih zatvorili u ženski hangar. U pogledu ovog opisanog događaja, Vijeće ističe da se na temelju iskaza ovih svjedoka nije uvjerilo van svake razumne sumnje da se radi o optuženom Srećku Hercegu, a navedeni događaj i nije bio činjenično opisan u optužnici, odnosno isti se nije stavljao na teret ovom optuženom. Kako se radi o vremenskom periodu nakon 07.08.1992.godine, kada optuženi nije bio pripadnik HOS-a, a kada je zapovjednička ovlaštenja unutar kasarne sprovodio optuženi Edib Buljubašić, to Vijeće ne vidi na koji način bi se ovaj događaj i mogao staviti na teret optuženom Srećku Hercegu.

801. Svjedok Petar Golijanin tvrdi da je Srećko Herceg bio „najgori po njega“ jer je jednom prilikom kad ga je izveo na rad van kruga logora brutalno pretučen od jednog stražara, međutim, na upit optuženog Srećka Hercega da li je on lice o kojem svjedok govori nije se mogao potvrdno izjasniti. Svjedok „C“ je na glavnom pretresu izjavio da je upravnik logora bio Srećko Hrštić i da je tu informaciju čuo od drugih zatvorenika, dok je na zapisnik iz istrage rekao da je upravnik Srećko Hrštić, te dodaje da za vrijeme njegovog boravka u logoru ovo lice nije zlostavljalo zatvorenike koliko je njemu poznato.

802. Vijeće ne spori da pojedini svjedoci u logoru jesu povremeno viđali optuženog Srećka Hercega i da je isti imao čin, ali nisu potkrijepili tvrdnje Tužilaštva da je formalno ili faktički obnašao ulogu upravnika logora. Svjedoci Tonči Rajić i Ilija Rajić, koji su imali zaduženja stražara u okviru kasarne tvrde da optuženi jeste dolazio, ali su oni kao neposredno pretpostavljenog doživljavali Šimu Martinovića, koji je prema iskazu svjedoka Ilije Rajića držao ključeve od hangara, dok je svjedok odbrane Ivan Grbavac izjavio da je upravo Šime Martinović bio osoba kojoj su se mogli prijaviti zločini počinjeni nad zatvorenicima, te ga je i on doživljavao kao neposredno nadređenog.

803. Vijeće jeste imalo u vidu da svjedoci Tonči i Ilija Rajić u svojim iskazima iz istrage daju potpuno oprečne iskaze onima datim na glavnom pretresu, u kojima daju veće ovlasti optuženom Srećku nego što to čine u iskazu na glavnom pretresu. Vijeće ne poklanja vjeru ovim svjedocima u dijelu u kojem tvrde da je u istrazi od njih iznuđivan iskaz, jer iz audio zapisa njihovog ispitivanja ne prozilazi da su bili pod bilo kakvim vidom pritiska, međutim, Vijeće nije moglo ni zanemariti značajna odstupanja koja iznose na glavnom pretresu, a koja se tiču statusa i uloge optuženog u logoru, pa je navedeno posmatrano u sklopu ostalih provedenih dokaza, kako bi se stekla realna

slika o stvarnom položaju i ovlastima optuženog Srečka Hercega, naročito u periodu jula do početka avgusta 1992.godine kada prelazi u redove HVO-a i kada u kasarnu dolazi optuženi Edib Buljubašić, na mjesto zamjenika zapovjednika kasarne.

804. Svjedok optužbe Zoran Brevnik također označava Šimu Martinovića kao osobu nadređenu stražarima, te tvrdi da ga je on lično rasporedio na kapiju kasarne. Optuženog Srečka Hercega se sjeća da je u logor dolazio samo u pratnji Blaža Kraljevića, te mu nije poznato da je bio stacioniran u kasarni ili da je imao svojstvo upravnika ili zamjenika zapovjednika kasarne.

805. Svjedok optužbe Derviš Kurtić potvrđuje da jeste viđao optuženog Srečka Hercega u logoru, dolazio bi povremeno i popisivao imovinu zatvorenih lica, ali nikada se nije raspitivao u kojem svojstvu i u koju svrhu je to činio, jer koliko mu je poznato optuženi nije bio formalno stacioniran u kasarni u Dretelju. U vrhu hijerarhijske strukture komandovanja u kasarni se nalazio Šime Martinović, koji je bio zadužen za stražare i zarobljenike, te koliko je njemu poznato optuženi u tom pravcu nije imao bilo kakve formalne ingerencije. Prema njegovom shvatanju, odgovorna lica u logoru su bili Ivan Petrušić, Miro Hrstić, Mirsad Repak, Mirsad Zahirović zv. „Dugi“ i Hektor Ćosić „Dida“. Navedeno je potvrdio tadašnji pripadnik HOS-a Sead Kurtić, koji također nije doživljavao Srečka Hercega kao *de iure* ili *de facto* zapovjednika kasarne, niti je tokom boravka u Dretelju o njemu imao takvu informaciju. On jeste potvrdio da je Srečko povremeno dolazio i popisivao imovinu, te tvrdi „*uvijek je sa sobom nosao neke teke*“ međutim nije nikada vidio da je izdavao bilo kakva naređenja stražarima ili obavljao neku rukovodnu funkciju unutar logora.

806. Svjedok optužbe Mile Bjelobaba također tvrdi da su stražari jedne prilike maltretirali zatvorenike dok nije došao Šime Martinović koji se izgalamio na njih rekavši „*Ja ovde komandujem, ja ću odrediti koga treba tući a koga ne!*“ Sjeća se i da Derviš Kurtić nije dozvoljavao maltreiranje zatvorenika, on je bio kao neki zamjenik Šime Martinovića i vjeruje da su ga često miješali sa Srečkom. Dodaje i da je koliko je njemu poznato, Šime Martinović imao kancelariju u upravnoj zgradi u kojoj je inače boravio.

807. Dakle, niti jedan svjedok nije decidno izjavio da je u njegovom hapšenju ili zatvaranju učestvovao optuženi Herceg, da je izdavao naređenja straži ili ih raspoređivao, da je držao ključeve od hangara ili bio odgovorno lice za zatvorenike, u smislu da je određivao njihovo izvođenje na prinudne radove, što je prema kazivanju

svjedoka Branislava Šimića određivao Šime Martinović. Pojedini svjedoci koji tvrde da je optuženi tražio dobrovoljce za rad, nisu bili u mogućnosti potvrditi da se radi upravo o optuženom Srećku Hercegu. Tako svjedok Dragan Rudan tvrdi da se optuženi Herceg jeste ponašao naredbodavno prema stražarima i od drugih je čuo da je on zamjenik upravnika, ali nije lično vidio da je postrojavao stražu ili izdavao naređenja, jednostavno stražari su ga slušali i izvršavali njegove upute, zato ga je doživljavao kao njima nadređenog.

808. Međutim, Vijeće ne nalazi dokazanim van svake razumne sumnje kojim je to radnjama optuženi iskazivao svojstvo zapovjednika logora, a na kojima bi Vijeće steklo nesporan zaključak da je *de facto* obnašao ulogu upravnika logora, pa je jasno da ova uloga optuženog tokom predmetnog postupka nije dokazana van svake razumne sumnje.

809. Sve i da su svjedoci identificirali optuženog Srećka Hercega, kao lice koje je *de facto* obnašalo dužnost zapovjednika vojarnje, odnosno upravnika logora, Vijeće primjećuje da optužnica u okviru činjeničnog opisa nije obuhvatila ovaj vid odgovornosti, odnosno nije opisan način na koji je optuženi navodno vršio svoje zapovjedničke ovlasti, odnosno šta su značile navodne ovlasti koje je imao u okviru logora, niti su iste činjeničnim opisom povezane sa određenim činjenjem ili nečinjenjem koje je rezultirao počinjenim zločinima nad zatvorenim civilima, dakle nisu bili opisani svi elementi komandne odgovornosti, koja se optuženom stavljala na teret. Puko navođenje komandne odgovornosti u okviru pravnog opisa djela, samo po sebi ne obavezuje Sud u davanju konačne pravne kvalifikacije.

1. Odgovornost optuženog kao učesnika UZP-a

810. Utvrđivanje odgovornosti optuženog za pojedinačne zločine kao učesnika udruženog zločinačkog poduhvata, Tužilaštvo također nije dokazalo tokom predmetnog postupka. Naime, da bi lice odgovaralo po ovom osnovu, bilo je nužno dokazati ne samo da je optuženi bio član UZP-a već i da se može uzročno posljedično povezati sa nekim od krivičnih djela koja je počinio, a koja po svojoj prirodi predstavljaju značajan doprinos provođenju plana UZP-a.

811. Ukoliko se za koje od krivičnih djela tvrdi da potpadaju pod cilj poduhvata, a pojedinačno su opisani u optužnici, Tužilaštvo je tokom postupka bilo dužno nesporno dokazati da je stanje svijesti optuženog ispunjavalo elemente datog djela, te dokazati

da je optuženi kao član bio potpuno svjestan cilja tog poduhvata i svjestan da svojim pojedinačnim radnjama istom daje značajan doprinos.

812. U tom pravcu Sud ističe stav Žalbenog vijeća MKSJ-a u predmetu *Brđanin* u kojem se jasno navodi „Da bi se stekli uslovi za pripisivanje odgovornosti po UZP-u, mora se dokazati da je optuženi posjedovao namjeru da počini zločin, udružio se sa mnogima da bi ostvario takav cilj, i dao značajan doprinos počinjenju zločina.“

813. Također, ista presuda u par.431. propisuje: „Da bi se van svake razumne sumnje utvrdilo da su ispunjeni svi uslovi za pripisivanje odgovornosti na osnovu UZP-a, optuženi mora skriviti mnogo više od pukog udruživanja sa kriminalcima.“

814. Dakle, Tužilaštvo je tokom postupka bilo dužno nesporno dokazati pojedinačne radnje koje je poduzeo optuženi, koje po svojoj prirodi imaju elemente krivičnog djela, a kojima je on svjesno doprinjeo provođenju cilja UZP-a. Kako će to biti dalje obrazloženo, Tužilaštvo nije nesporno dokazalo učešće optuženog ni u pojedinačnim inkriminacijama za koje se teretio.

2. Pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina

(a) Ubistvo Bože Balabana

815. Optužnicom se u tački 7.a. optuženi Srećko Herceg teretio da je u noći 02./03.08.1992.godine učestvovao u premlaćivanju zatvorenika Bože Balabana, koji je od zadobijenih posljedica preminuo.

816. Osim činjenice da se radi o datumu kada prema provedenim dokazima optuženi već pripadnik postrojbi HVO-a, te da se radi o danu kada je na dužnost zamjenika upravnika logora stupio optuženi Edib Buljubašić, koji svoju odgovornost za smrt Bože Balabana nije sporio, negirajući učešće optuženog Srećka Hercega u istom, Vijeće je ipak pomno analiziralo i iskaze svjedoka koji dovode optuženog u kontekst navedenog događaja.

817. Jedini svjedoci koji to čine u svojim iskazima su svjedok „B“ i Mile Bjelobaba.

818. Svjedok „B“ je tako izjavio da je u toku premlaćivanja Bože Balabana među vojnicima koji su ga tukli čuo glas optuženog Srećka Hercega, međutim, kako je to Vijeće ranije navelo, radi se o osobi koja prilikom iznošenja fizičkog opisa optuženog nije bila određena niti je optuženog identificirao u sudnici. Kako je to već opisano, u dijelu koji govori o krivici optuženog Ediba Buljubašića, oštećenog je iz

hangara izveo Vinko Primorac, dok je svjedokinja „A“, koja je premlaćivanje posmatrala iz ženskog hangara decidno izjavila da te prilike među prisutnima nije primijetila optuženog Srećka Hercega. Isto je izjavio i svjedok optužbe Branislav Simić, koji je kategoričan da optuženog nije vidio ni prilikom izvođenja oštećenog iz hangara niti naredni kada su iznijeli beživotno tijelo Bože Balabana iz hangara,

819. Jedini svjedok koji optuženog dovodi u kontekst opisanog događaja je svjedok Mile Bjelobaba, koji tvrdi da je optuženi Srećko Herceg naredno jutro naredio njemu, Slavki Bogdanoviću, Dušanu Radmiloviću i Branislavu Simiću da iznesu tijelo iz hangara, pri čemu je nezanemraljivo da svjedok Bogdanović i Simić to ne potvrđuju u svom iskazu, te se čak i ne sjećaju da je i svjedok Mile Bjelobaba bio zadužen sa njima za ovaj zadatak. Vijeće još jednom primjećuje u pogledu identifikacije optuženog Srećka Hercega, da je svjedok Mile Bjelobaba istog u sudnici prepoznao u liku advokata Tadora Todorović, što sve zajedno dovodi u sumnju kredibilnost njegovog iskaza u ovom dijelu.

820. Svjedokinje „A“ i „H“ koje su bile zatvorene u ženskom hangaru, ne dovode optuženog Srećka Hercega u vezu sa ubistvom Bože Balabana, te naglašavaju kako nisu čule da je Srećko Herceg bilo koga tukao ili zlostavljao od zatvorenika, pa na ovako utvrđenom činjeničnom stanju Vijeće nije moglo van svake razumne sumnje utvrditi krivicu optuženog za ubistvo Bože Balabana.

(b) Premlaćivanje Riste Bubala, svjedoka „B“ i Slavka Bogdanovića od strane optuženog Srećka Hercega

821. Prema provedenim dokazima, jedini svjedok koji je imenovao Srećka Hercega kao osobu koja je tukla Ristu Bubalu je svjedok Borivoje Petrović, koji prilikom iznošenja fizičkog opisa optuženog tvrdi da je imao 40 godina, crne kose visine 1,80m, što prema provedenim dokazima i činjenicama utvrđenim tokom postupka ne odgovara fizičkom opisu optuženog. U nedostatku drugih relevantnih i nespornih dokaza na ovu okolnosti, Vijeće je primjenm principa In dubio pro reo, oslobodilo optuženog krivice za ovu inkriminaciju.

822. U pogledu premlaćivanja svjedoka „B“, Vijeće je imalo u vidu da ovaj svjedok tvrdi kako je jednom prilikom dok je čistio spavaonicu nogom udario vojnik kojeg on označava imenom Srećko Herceg, pri čemu kako je već opisano, istog nije u mogućnosti identificirati u sudnici, te je iz daljeg toka svjedočenja evidentno da tu osobu

često zamijeni sa Vinkom Primorcem, što se jasno vidi iz njegovog kazivanja o događajima vezanim za smrt Bože Balabana.

823. Opisujući događaje u logoru, svjedok „B“ u više navrata spominje da je imao priliku vidjeti osobu koju označava imenom Srećko. Tako opisuje situaciju u kojoj je stražar Tonči Rajić postrojio za strijeljanje njega i nekolicinu zarobljenika, ali je u tom trenutku na balkonu upravne zgrade vidio Ediba Buljubašića, Srećka Hercega i Šimu Martinovića koji je povikao na Tončija da to ne čini, što je ovaj odmah poslušao. Dalje se sjeća da su stražari Makitan i Zoka zv. „Šiptar“ Srećka oslovljavali sa „upravniče“ i sjeća se jedne prilike kada ga je Makitan pretukao da je odveden u kancelariju kod Šime Martinovića gdje je zatekao i Srećka koji mu je rekao „*Reci šta se desilo sve smo vijeli*“. Njemu je u to vrijeme Martinović djelovalo kao nadređeni stražarima, jer su slušali i izvršavali njegova naređenja.

824. Međutim, u kasnijem kazivanju na upit da se izjasni o fizičkom izgledu osobe koju označava imenom Srećko, svjedok je rekao da mu se čini kako je to potpuno druga osoba od one koja se u sudnici predstavlja imenom Srećko Herceg, te dodaje da je bio puno mršaviji i viši, što Vijeće upravo nalazi odrednicom koja je specifična u izgledu optuženog, a koja se nije mijenjala protekom vremena. Također, svjedok tvrdi da je od zatvorenika saznao da je Srećko rođen u selu Lipno, što prema ličnim podacima optuženog Srećka Hercega nije tačno.

825. Još jedna okolnost je kod Vijeća stvorila sumnju da se radi o optuženom Srećku Hercegu. Naime, svjedok odbrane Srećko Marić, koji je u inkriminisanom periodu bio fizički sličan optuženom je tokom inkriminisanog perioda boravio u logoru Dretelj, gdje je i spavao, i mogao je veoma vjerovatno biti lice koje je za vrijeme čišćenja spavaonica udarilo svjedoka „B“. Sve navedene okolnosti rezultirale su nekredibilnošću svjedočenja svjedoka „B“, kao jedinog dokaza na ovu okolnost, pa je Vijeće u nedostatku drugih dokaza optuženog oslobodilo od optužbe i za ovu pojedinačnu inkriminaciju.

826. Najzad, optuženi se teretio i da je u više navrata tukao svjedoka Slavka Bogdanovića, koji opisujući u svom iskazu Srećka Hercega, dodaje da je bio „*miran čovjek, nije ga tukao ni ispitivao*“. Njegovo ime i prezime je saznao sa spiska koji je po izlasku sačinjavala Dušanka Brstina zajedno sa ostalim logorašima. Dalje pojašnjava da se jedno lice u okviru logora jeste predstavljalo kao Srećko i da su za njega pričali da je zamjenik zapovjednika, ne može se sa sigurnošću izjasniti da li je to osoba sa

prezimenom Herceg niti potvrditi da se radi o optuženom.

827. Vijeće je imalo u vidu da ovaj svjedok ne može nesporno potvrditi identitet optuženog, niti tvrdi da ga je on na bilo koji način zlostavljao u logoru, pa je Vijeće optuženog oslobodilo od optužbi i za ovu tačku pojedinačnih inkriminacija iz optužnice.

828. Vijeće dakle ne nalazi dokazanom niti jednu pojedinačnu inkriminaciju za koju se teretio optuženi Srećko Herceg, a kojom bi on prema tvrdnjama Tužilaštva davao značajan doprinos sistemskom UZP-u koji je bio na snazi. Učestvovanje optuženog u drugim događajima koji nisu bili predmetom optužnice u ovom predmetu, nisu Vijeću bili relevantni priikom donošenja konačnog zaključka.

829. Vijeće na kraju napominje da je optuženi oslobođen od optužbe primjenom principa *In dubio pro reo*, koji podrazumijeva da Sud mora donijeti oslobađajuću presudu ne samo kada je uvjeren u nevinost optuženog, nego i u situaciji kada nije uvjeren ni u njegovu krivnju niti u njegovu nevinost, jer ne postoje dokazi koji ga terete, odnosno njegova krivnja nije dokazana van svake razumne sumnje, što je u konkretnom i bio slučaj.

(i) Alibi optuženog

830. Optuženi se tokom postupka branio alibijem za jedan dio inkriminacija obuhvaćenih optužnicom.

831. Tako je odbrana izvela dokaze da se u periodu od 11.05.1992.godine, kada je optuženi ranjen uslijed granatiranja Čapljine, pa sve do 01.06.1992.godine nalazio na liječenju u Ratnom stacionaru u Ljubuškom. Na ovu okolnost odbrana je u spis uvrstila veći broj materijalnih dokaza, a navedeno su potvrdili u svojim svjedočenjima Marinko Spaić i Ivan Grbavac.

832. Također, u pogledu prelaska optuženog Srećka Hercega u postrojbe HVO-a još početkom avgusta, Vijeće primjećuje i da neki od materijalnih dokaza optužbe¹⁵⁵ idu u prilog ovim tvrdnjama odbrane, koja je također u spis uvrstila dokaze¹⁵⁶ da sa ovim

¹⁵⁵ T-171 do T-173

¹⁵⁶ **O2 -9**– Potvrda brigade HVO-a „Knez Domagoj“ broj 1100-06-12-93 3489 od 20.05.1994.godine.

O2 - 10– Potvrda Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu od 20.05.1994.godine.

O2 -11 -Potvrda Ministarstva odbrane Hrvatske Republike Herceg Bosne broj 02-11-06-94-298 od 19.05.1994.godine.

O2 - 12 – Potvrda Odjela za odbranu Ljubuški broj 25-4-07-03-22-25/03-01 od 17.01.2003.godine.

datumom optuženi prelazi u postrojbu HVO-a „Knez Domagoj“. Prelazak optuženog u postrojbe HVO-a u svojim iskazima potvrdili su svjedoci odbrane Marinko Spaić, Dragan Čuljak i Niko Dragičević. Svjedok Marinko Spaić se tako sjeća da optuženi na insistiranje brata, koji je već bio pripadnik HVO-a, već krajem jula prelazi u redove te vojske, što je izjavio i svjedok odbrane Dragan Čuljak, koji je siguran da se to desilo prije pogibije generala Blaža Kraljevića, te se sjeća da optuženi nije bio prisutan na njegovoj sahrani na kojoj su bili svi viši dužnosnici HOS-a. Slično je posvjedočio i svjedok odbrane Niko Dragičević, koji je izjavio da u redove HVO-a prelazi početkom osmog mjeseca, dok je optuženi to učinio prije njega.

833. Dakle, pripadnost optuženog Srećka Hercega postrojbama HOS-a tokom postupka nije bila sporna, i to počevši od 06.12.1991.godine, ali do 01.08.1992.godine, kada prelazi u Prvu brigadu HVO-a „Knez Domagoj“, a ne do sredine avgusta 1992.godine kako mu je to stavljano na teret potvrđenom optužnicom. Na ovu okolnost optuženi je u spis uvrstio veći broj materijalnih dokaza koje Sud cijeni vjerodostojnim pokazateljem činjenice da formalno pravno optuženi prestaje biti pripadnik HOS-a sa danom 01.08.1992.godine.

834. Jedina sporna situacija u kojoj je nakon prelaska u redove HVO-a učestvovao optuženi, a koja proizilazi iz provedenih dokaza, jeste učestvovanje u razmjeni zarobljenika iz logora Dretelj, tj. njihova primopredaja HVO-u dana 18.08.1992.godine.

835. Prema iskazima svjedoka Stanka Primorca, kojem su poznate sve okolnosti predmetne razmjene, ista je vođena pod ingerencijom vojne policije uz prisustvo djelatnika Međunarodnog komiteta Crvenog križa (MKCK). Ovaj svjedok je nakon pogibije Blaža Kraljevića preuzeo zapovjedništvo HOS-a Hercegovine i tvrdi da po njegovom dolasku nije u redovima HOS-a zatekao optuženog Srećka Hercega.

836. Svjedokinja „A“ koja je najduže boravila u Dretelju tvrdi da je prije razmjene Miro Hrستیć popisivao zatvorenike za razmjenu. Prema provedenim dokazima on je pripadao strukturi vojne policije HOS-a, što odgovara tvrdnjama svjedoka Stanka Primorca o organima koji su rukovodili razmjenom. Prema svjedočenju svjedoka odbrane Dragana Boškovića i Ivana Grbavca, popisivanje je vršio Miro Hrستیć, a sve je rađeno pod kontrolom Šime Martinovića. Svjedok optužbe Derviš Kurtić je također potvrdio da je

O2 –13–Iskaznica pripadnika Prve brigade HVO-a „Knez Domagoj“ na ime Srećko Herceg izdana 15.08.1992.godine.

papire za razmjenu potpisao Stanko Primorac, a sve je vršeno posredstvom Mire Hrštića, bezbjednjaka u redovima HOS-a dok svjedok optužbe Branislav Simić također označava Miru Hrštića kao osobu koja je rukovodila razmjenom, tvrdeći da je on lično odredio ko od zarobljenika ima da se vozi na Bunu, a ko u zatvor HVO-a u Grabovini. Prisustvo optuženog Srećka Hercega prilikom određivanja zarobljenika za razmjenu potvrdili su svjedok „G“ i Petar Golijanin, opisujući način na koji je vršena selekcija onih koji su vođeni na Bunu, međutim, isti također nisu bili u mogućnosti potvrditi da je osoba koju oni označavaju kao Srećko Herceg upravo optuženi.

837. Svjedok Miro Hrštić je u svom iskazu potvrdio da je u pratnji optuženog Srećka Hercega tog dana išao u Grabovinu do kancelarije Dane Ivankovića, koji je bio zapovjednik vojne policije HVO-a i koji je ispred njih rukovodio razmjenom. On je pojasnio da u to vrijeme nije imao položen vozački ispit, te je to razlog zašto ga je optuženi Srećko Herceg povezo, što je optuženi potvrdio u svom svjedočenju pojašnjavajući da ga je Hrštić sreo 14.08.1992.godine, nakon sprovida generala Kraljevića i zamolio ga da ga preveze u Grabovinu.

838. Optuženi je sa Hrštićem otišao u logor Dretelj gdje je vidio zatvorenike koji su ukrcavani u autobuse, nakon čega su prevezeni u Grabovinu. Pred zgradom u kojoj je bio stacioniran Dane Ivanković optuženi je prema vlastitom kazivanju sreo Derviša Kurtića, i njima je Miro Hrštić naložio da uđu i preuzmu papire za njega, što su oni i učinili. Te prilike je optuženi Srećko Herceg potpisao papire¹⁵⁷ čiji sadržaj mu kako tvrdi tada nije bio poznat, te je isto preuzeo u ime Mire Hrštića. Navedeno je potvrdio u svom svjedočenju i Derviš Kurtić koji je bio učesnik opisanog događaja, naglasivši da je razmjenom rukovodio Miro Hrštić, a papire za razmjenu su kasnije predali Hektoru Ćosiću, dakle, optuženi se u opisanj situaciji našao samo jer je ponudio Hrštiću da ga preveze do Grabovine, obzirom da ovaj nije imao položen vozački ispit.

839. Svjedok Branislav Simić također tvrdi da je Hektor Ćosić lično određivao ko od zarobljenika ide u Grabovinu ko na Bunu, što je potvrdio i tadašnji stražar u logoru, svjedok optužbe Ilija Rajić.

¹⁵⁷ T-43– Primopredaja uhićenika izvršena u krugu vojarne u Grabovima, potpisana od strane Srećka Hercega i Daria Ivankovića, HVO, broj 02-277/92 od 17.08.1992.godine.

840. Svjedok optužbe Petar Majić, koji je bio zadužen za kadrovsko formacijske poslove u HOS-u potvrđuje da optuženi Srećko Herceg nikada nije imao svojstvo koje bi mu omogućavalo da rukovodi razmjenom.

841. Ne sporeći da se događaj desio na opisani način, Vijeće ne nalazi dokazanim uzročno posljedičnu vezu radnji optuženog i dogovorene razmjene, te nalazi jasnim da su istom rukovodili organi vojne bezbjednosti HOS-a i HVO-a, dok je uloga optuženog u ovim radnjama bila isključivo formalna. Da bi odgovarao za navedeno, Tužilaštvo je moralo nesporno dokazati koje je radnje poduzeo optuženi, a koje se bile od odlučujućeg značaja u operaciji razmjene, ili da je istom rukovodio. Međutim, provedeni dokazi samo pokazuju da je razmjena već dogovorena od strane viših vojnih struktura prije nego je Miro Hrستیć stupio u kontakt sa optuženim zamolivši ga za uslugu, te je optuženi shvatao da svojim potpisom samo potvrđuje da je preuzeo dokumentaciju u ime Mire Hrستیća. Dakle, nesporno je optuženi dobrovoljno prihvatio izvršiti ovu uslugu, ali u kontekstu odgovornosti za učešće u UZP-u poduzimanjem ove radnje, Vijeće ne nalazi ispunjenim sve objektivne i subjektivne uslove.

842. Dakle, Vijeće tokom postupka nije našlo da je Tužilaštvo van svake razumne sumnje dokazalo status optuženog Srećka Hercega kao zapovjednika kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju ili učesnika u sistemskom UZP-u koji je bio na snazi u inkriminisanom periodu a koji je podrazumijevao sistemsko lišenje slobode civila srpske nacionalnosti sa prostora Mostara, Čapljine i Stoca, njihovom zatvaranju i držanju u nehumanim uslovima u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, gdje su svakodnevno bili podvgnuti nečovječnom postupanju, niti nalazi dokazanim van svake razumne sumnje da je optuženi učestvovao u počinjenju pojedinačnih inkriminacija koje su mu se stavljale na teret potvrđenom. Optuženi Srećko Herceg je na okolnost teškog zdravstvenog stanja koje je posljedica ranjavanja uslijed eksplozije granate dana 11.05.1992.godine, u sudski spis uvrstio veći broj materijalnih dokaza¹⁵⁸, predlažući da

¹⁵⁸ O2 – 19 – Psihološki nalaz 12/99 od 26.05.1999.godine.

O2 – 20 – Psihološki nalaz broj 18/01 od 12.04.2001.godine.

O2 – 21 – Psihološki Nalaz Dom zdravlja Ljubuški broj 73/02 od 16.12.2002.godine

O2 – 22 – Psihološki nalaz Dom zdravlja Ljubuški broj 20/05 od 04.04.2005.godine

O2 -23 – Zaključak – otpusnio pismo Kliničke bolnice Mostar od 23.05.1997.godine

O2 – 24 – Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 23.06.1997.godine.

O2 – 25 - Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 16.04.1998.godine.

O2 – 26 - Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 17.12.2002.godine.

O2 – 27 - Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 13.02.2003.godine.

O2 – 28 - Nalaz i mišljenje specijaliste Dom zdravlja Ljubuški od 27.10.2004.godine

O2 – 29 - Nalaz i mišljenje specijaliste Dom zdravlja Ljubuški od 06.04.2005.godine.

O2 – 30 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo od 17.12.1996.godine.

Sud iste ima u vidu prilikom ocjene postojanja olakšavajućih okolnosti, koje Sud ne nalazi potrebnim detaljnije elaborirati obzirom da je ovaj optuženi oslobođen svih optužbi.

B. OPTUŽENI IVAN ZELENKA

843. Kako je to već opisano u dijelu presude koja se odnosi na postojanje udruženog zločinačkog poduhvata Vijeće nije našlo dokazanim da su optuženi Ivan Zelenika, Edib Buljubašić, Ivan Medić i Marina Grubišić-Fejzić, imali ovlasti i ingerencije da odlučuju o formiranju zatvora u pojedinim objektima koji su bili predmetom ove optužnice. Također, nije dokazano da su oni bili odgovorni za lišenje slobode i selekciju lica koja se imaju pritvoriti (optuženi Ivan Zelenika je u samo jednom opisanom slučaju učestvovao u hapšenju, ali nema dokaza da je on bio osoba koja je vršila izbor lica koja je trebalo uhapsiti).

844. Ovde se misli na postojanje jednog dobro organizovanog sistema osposobljavanja pojedinih objekata za namjenu zatvora, odabir/selekciju stanovnika Mostara, Čapljine i Stoca srpske nacionalnosti, koji su se imali lišiti slobode i zatvoriti u prostorijama koje su bile krajnje nehumane i neuslovne za njihov boravak, a gdje su svakodnevno bili izloženi raznim vidovima torture.

845. Međutim, niti status niti vremenski okvir djelovanja ovih optuženih nije istima omogućavao da donose „važnije“ odluke u okviru vojnih struktura HOS-a, odnosno, oni su svojim radnjama, opisanim u osuđujućem dijelu presude, dali značajan doprinos provođenju već uspostavljenog sistema, oformljenog od strane viših časnika, čelnih ljudi HOS-a, među kojima su zasigurno bili Vinko Martinović „Štela“, Sead Kapetanović „Kapa“, Vinko Primorac, general Blaž Kraljević i drugi viši časnici koji su imali moć donošenja ove vrste odluka.

O2 – 31 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo Klinička bolnica Mostar broj 505/00 od 11.02.200.godine.

O2 – 32 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo od 03.04.2001.godine.

O2 – 33 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo Dom zdravlja Ljubuški od 17.12.2002.godine.

O2 –34 – Nalaz i mišljenje Vojno – invalidske komisije Hrvatske Republike Herceg – Bosne broj 02-18-05/97-324 od 08.05.1997.godine.

O2 – 35 – Rješenje Ureda za odbranu Ljubuški broj 02-40-05/97-23 od 29.05.1997.godine.

O2 – 36 – Rješenje Županije Zapadnohercegovačke – Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata broj 09-04-1-41-1-51/03 od 10.03.2003.godine.

O2 – 37 –Nalaz i mišljenje Vojno – invalidske komisije Županije Zapadnohercegovačke – Ministarstvo hrvatskih branitelja i Domovinskog rata broj 09-06-216/04 od 18.02.2004.godine.

O2–38– Rješenje Općine Ljubuški Služba za branitelja iz Domovinskog rata broj 09/1-41-172/05 od 16.06.2005.godine.

O2–39– Liječničko uvjerenje Doma zdravlja Ljubuški broj 1209/03 od 15.01.2003.godine.

846. Tako je u nedostatku dokaza Vijeće optužene oslobodilo za tačke optužnice kojima im se stavljalo na teret nezakonito zatvaranje civila i određivanje uslova u kojima su držani, a koji su bili krajnje nehuman i nehigijenski, pa se ovaj stav Vijeća neće obrazlagati pojedinačno za svakog optuženog.

847. Vijeće će u daljem izlaganju iznijeti razloge zbog kojih je donesena oslobađajuća presuda u odnosu na pojedine inkriminacije za koje se optužnicom teretio optuženi Ivan Zelenika, našavši da tokom postupka Tužilaštvo nije dokazalo da je iste počinio na način kako je to činjenično opisano optužnicom ili je ustanovljeno da poduzetim radnjama nije dosegao standard nečovječnog postupanja iz člana k)stav 1.člana 172. KZ BiH.

(a) Nečovječno postupanje prema Savi Bojanić

848. Vijeće je optuženog Ivana Zeleniku oslobodilo od optužbe za radnje za koje se teretio tačkom 3.a. optužnice, odnosno da je nečovječno postupao prema zarobljenoj Savi Bojanić, koju je po dovođenju u vojnu ambulantu fizički napao, dok je oduzimao njenu osobnu imovinu, nazivajući je četnikom i govoreći da joj je brat četnik koji je ubio 50 muslimana i hrvata.

849. Svjedokinja Sava Bojanić je na glavnom pretresu izjavila da je uhapšena 18.07.1992.godine u svom stanu zajedno sa suprugom. Po dolasku u vojnu ambulantu, tvrdi da su je vojnici HOS-a uveli u prostoriju u kojoj se nalazilo lice za koje je kasnije saznala da se zove Ivan Zelenika. Udario je dva puta po leđima nekom palicom, a muža je zatvorio u samicu. Oduzeli su joj tašnu koju je nosila sa sobom, u kojoj su bila dokumenta i pet stotina njemačkih maraka, prsten, naušnice, lančić i sat. Zelenika je te prilike pitao „*Bcjanići jesmo li mi ustaše?*“ kad bi suprug svjedokinje rekao da nisu, onda bi on odgovorio „*jesmo jesmo i to žestoke ustaše!*“ U iskazu iz istrage svjedokinja opisuje susret sa optuženim na identičan način, dodajući da je prema njenom mišljenju imao neko svojstvo „istražitelja“ jer su svi odlazili kod njega na ispitivanje odmah po dovođenju u ambulantu. U pogledu uvreda koje joj je uputio u istrazi se odredila drugačije, rekavši da je optuženi nazivao „četnikom“, što u konačnici nije relevantno jer bi Vijeće prilagodilo činjenični opis optužnice u tom pravcu, da je u konačnici moglo utvrditi krivicu optuženog za gore opisane radnje.

850. Suprug svjedokinje, svjedok Slavko Bojanić, u svom svjedočenju potvrđuje da su on i supruga lišeni slobode na navedeni datum, te da su odvedeni u vojnu ambulantu

Mostar i da su ispitani od strane Ivana Zelenike, kojeg je poznao od ranije jer je bio „švercer na pjaci“. Međutim, kako je razdvojen od supruge, ovaj svjedok nije posvjedočio na okolnost udaraca palicom koje je svjedokinji uputio optuženi Ivan Zelenika, s tim da jeste potvrdio da su te prilike vojnici od supruge oduzeli tašnu sa novcem i dokumentima, kao i da ih je Ivan Zelenika odmah po dolasku verbalno vrijeđao, govoreći da je svjedokinjin brat zajedno sa tri sina otišao na teritorij koji je u to vrijeme bio pod kontrolom srpskih snaga. Dodao je da se i njemu činilo da je optuženi Ivan Zelenika u to vrijeme „Bio neka važna osoba među tim HOS-ovcima“, što je zaključio na osnovu opisanog ponašanja. Na sličan način svjedok ovaj događaj opisuje u iskazu iz istrage, ne navodeći da je suprugu kritične prilike optuženi Ivan Zelenika udarao palicom.¹⁵⁹

851. Vijeće ostavlja mogućnost da je optuženi svjedokinji zadao udarce nakon što je suprug odveden u samicu, što bi moglo objasniti zašto isti nije očevidac takvog postupanja, međutim, navedeno samo po sebi nije relevantno zbog propusta u činjeničnom opisu optužnice kojim se navedeno postupanje stavljalo na teret optuženom Ivanu Zelenika.

852. Dakle, Vijeće prije svega nalazi korisnim ukazati na nedostake činjeničnog opisa optužnice u ovom dijelu, na način da isti ne konkretizuje koje konkretno radnje je optuženi poduzeo u odnosu na oštećenu, podvodeći njegovo postupanje pod termin „fizički napao“ što je neodredivo kako u smislu preciziranja njegove radnje izvršenja djela, tako i u pogledu nastupjelih posljedica, koje u činjeničnom opisu ove tačke nisu navedene. Samim tim, Vijeće je bilo onemogućeno preispitati da li su u radnjama optuženog prema ovoj svjedokinji ispunjena obilježja djela nečovječno postupanje za koje se teretio optužnicom.

853. Svjedokinja Sava Bojanić jeste saglasno sa ostalim svjedocima opisivala neugodnosti i zlostavljanja koja su trpili drugi zatvorenici vojne ambulante Mostar, u kojem dijelu joj Vijeće također poklanja vjeru, naročito u pogledu navoda o maltretiranju Jove Pejanovića, te zatvorenih žena koje su tjerali da čiste klozete i ostale prostorije ambulante, međutim, svjedokinja Bojanić se tokom svjedočenja na glavnom pretresu, pa ni u istrazi, nije opredijelila u pogledu posljedica koje je trpila uslijed navedenog

¹⁵⁹ T – 186 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Bojanić Slavka broj KT – RZ-26/05 od 02.08.2010.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka Bojanić Slavka od 01.07.1994.godine u dva primjerka.

postupanja optuženog Zelenike, niti je pitana na navedenu okolnost, pa Vijeće u nedostatku činjeničnog opisa optužnice u tom pravcu, te činjenice da ni svjedokinja o navedenom ne nudi dovoljno podataka, nije moglo utvrditi da su udarci koje je zadao optuženi Ivan Zelenika ispunili kriterije koje propisuje odredba člana 172.stav 1.tačka k) KZ BiH, te samim tim radnje optuženog iz ove tačke nije moglo pravno kvalificirati uslijed čega je istog oslobodilo od optužbe.

(b) Nečovječno postupanje prema Milivoju Bokiću

854. Milivoje Bokić je u svom iskazu opisao način dolaska u vojnu ambulnatu u Mostaru na način da je dana 06.08.1992.godine uhapšen u svom stanu u Mostaru od strane nekolicine pripadnika HOS-a. Te prilike vojnici HOS-a nisu svjedoku predložili bilo kakvu potvrdu ili nalog za pretres, a iz stana su odnijeli i oduzeli oko 300 (tristotine) njemačkih maraka, par komada zlatnog nakita i neke zlatnike odnosno značke o Titu koje su nekada izdavali, a koje je svjedok skupljao.

855. Po dolasku u vojnu ambulantu Mostar, odveden je u kancelariju Ivana Zelenike za kojeg je kasnije od zatvorenika saznao da je bio upravnik zatvora, i u kancelariji je bio prisutan u trenutku kad je vojnik HOS-a kojeg su oslovljavali imenom „Boro“ izvukao kaiš iz pantalona svjedoka, i istim ga udario nekoliko puta u predjelu debelog mesa, oko desetak puta.

856. Vijeće stoga ne nalazi dokazanim činjenične navode iz optužnice koja je tački 3.c. teretila optuženog za nečovječno postupanje prema oštećenom Milivoju Bokiću, na način da ga je za vrijeme boravka u vojnoj ambulanti optuženi Ivan Zelenika više puta saslušavao i tukao policijskom palicom, obzirom da je opisani događaj jedina neugodnost koju je oštećeni doživio od optuženog. Imajući u vidu da opisano postupanje nije ispunilo kriterije koje je Vijeće prethodno navedeno, a kojima je uspostavljen standard težine nastupjelih posljedica da bi se radilo o nečovječnom postupanju, to Vijeće nalazi da nije bilo mjesta ni eventualnoj izmjeni činjeničnih navoda optužnice, jer postupanje optuženog prema oštećenom nije doseglo standard nečovječnog postupanja, pa je stoga optuženog Ivana Zeleniku Vijeće oslobodilo od optužbe za ovu tačku optužnice.

C. OPTUŽENI EDIB BULJUBAŠIĆ

857. Iz razloga koji su ranije izneseni, Vijeće neće ponovo elaborirati zaključak o činjenici da optuženi Edib Buljubašić nije mogao odlučivati o formiranju logora u Dretelju

niti o uslovima u kojima su civili držani, odnosno ranije izneseni zaključak da isti nije odlučivao o njihovom lišenju slobode ni zatočenju u hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

858. Optuženi Edib Buljubašić je prije svega na područje Hercegovine došao u vrijeme kada je sistem hapšenja i zlostavljanja civila srpske nacionalnosti već bio uspostavljen, pa samim tim ne stoje tvrdnje da je on na bilo koji način učestvovao u kreiranju ideologije sistemskog UZP-a koji su činili čelni ljudi HOS-a za Hercegovinu. Imajući u vidu da dolazi u Dretelj 02.08.1992.godine, jasno je da isti nije mogao ni odrediti uslove u kojima su držani zatočeni civili, koji su u logor dovođeni još od početka maja iste te godine.

859. Shodno tome, Vijeće će u daljem dijelu samo iznijeti razloge kojima se rukovalo u donošenju oslobađajuće presude za pojedinačne radnje iz činjeničnog opisa optužnice, a koje se tiču pojedinačnih inkriminacija u osnovi Zločina protiv čovječnosti.

(a) Fizički napad na zatočnike uključujući Nenada Markovića i Slavka Bogdanovića

860. Vijeće prije svega nalazi korisnim primijetiti da je tačka 7.c.) optužnice veoma neodređeno, te vremenski i činjenično krajnje neprecizno teretila optuženog Ediba Buljubašića za „fizički napad“ na zatočenika Nenada Markovića, koristeći sintagmu „*pored onoga što je napr.jed za njega navedeno*“

861. Tumačenjem navedenog u kontekstu tačke 7.b) optužnice, postaje jasno da optužba tereti optuženog Ediba Buljubašića i za sva druga premlaćivanja ovog oštećenog, pored onog za koje ga je Vijeće oglasilo krivim.

862. Međutim, Vijeće tokom postupka nije našlo niti jedan dokaz koji bi konkretizirao takvu radnju optuženog usmjerenu prema oštećenom, a da je ista u dovoljnoj mjeri odrediva na način da bi potkrepljivala nesumnjivo učešće optuženog u tim radnjama, osim dokaza koji potkrepljuju učešće optuženog u događaju opisanom u tački 7.b.) optužnice za koju ga je Vijeće oglasilo krivim i za koju je i sam priznao krivnju.

863. Stoga, u nedostatku bilo kakvih dokaza na ovu okolnost iz optužnice, Vijeće je našlo potrebnim optuženog osloboditi od optužbe za radnje opisane u tački 7.c) a koje se odnose na oštećenog Nenada Markovića.

864. U odnosu na oštećenog Slavka Bogdanovića Vijeće nije prihvatilo da se radilo o „brojnim prigodama“ u kojima je ovo lice pretučeno od strane optuženog Ediba Buljubašića, već se radilo o jednokratnom aktu, koji je opisan u dijelu presude koji se bavi osuđujućim dijelom. Kako tokom postupka nisu izvedeni dokazi o drugim „brojnim“ situacijama u kojima je optuženi učestvovao u fizičkom napadu na zatvorenika Slavku Bogdanovića, za taj dio činjeničnog opisa optužnice isti je oslobođen od optužbe.

865. Vijeće je oslobodilo optuženog i za radnje koje su mu se po osnovu komandne odgovornosti tj.položaja nadređenog optuženima Ivanu Mediću i Marini Grubišić-Fejzić stavljale na teret, prije svega jer navedeni vid odgovornosti nije bio obuhvaćen činjeničnim opisom optužnice, a njegovo pominjanje u pravnom opisu djela nije bilo obavezujuće za Sud.

866. Također, tokom postupka Tužilaštvo nije izvodilo dokaze kojima je potkrepljivalo ove svoje navode, potpuno zanemarujući da optuženi Edib Buljubašić u Dretelj dolazi nakon Ivana Medića, pa ostaje nejasno na koji način bi čak i po položaju nadređenog mogao biti odgovoran za njegove postupke.

867. Kada je u pitanju optužena Marina Grubišić- Fejzić, ista jeste boravila u logoru u vrijeme kada je optuženi bio zamjenik zapovjednika, međutim, Tužilaštvo tokom postupka nije dokazivalo niti jedan od elemenata komandne odgovornosti optuženog Ediba Buljubašića za zločine koje je počinila optužena, počevši od odnosa podređenosti/nadređenosti, preko vremenskog i činjeničnog konteksta u kojem su zločini počinjeni, niti je izvodilo dokaze na okolnost svijesti optuženog tj. da li je znao ili mogao znati da se njegovi podređeni spremaju na izvršenje krivičnog djela ili su isto već počinili, pa je imajući u vidu sve nedostatke optužnice, Vijeće našlo potrebnim optuženog osloboditi kako za radnje koje su počinili drugi optuženi u ovom predmetu, tako i za radnje za koje su se teretili optužnicom.

868. Presudom su optuženi Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić oslobođeni od optužbe da su učestvovali u lišenju slobode više od 200 civila srpske nacionalnosti jer prema provedenim dokazima nisu imali ingerencije u tom pravcu, tj. Vijeće nije steklo uvjerenje da su mogli odlučivati o tome koja lica će biti pritvorena i držana u hangarima logora Dretelj, niti su oni određivali uslove u kojima su isti svakodnevno boravili, a koji su bili krajnje nehumani.

869. Također, Vijeće je oslobodilo optužene od optužbe za pojedine radnje iz optužnice, nalazeći da Tužilaštvo tokom postupka iste nije dokazalo van svake razumne sumnje.

870. Vijeće će u daljem izlaganju dati osvrt i na razloge kojima se rukovalo u donošenju oslobađajuće presude za pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina, u odnosu na opuženog Ivana Medića, a potom i u odnosu na optuženu Marinu Grubišić-Fejzić.

D. OPTUŽENI IVAN MEDIĆ

871. Na temelju provedenih dokaza, Vijeće ne nalazi da je van svake razumne sumnje dokazana krivica optuženog za udaranje svjedokinje „A“, svjedoka „I“ i „B“, te seksualno zlostavljanje Anđe Vojinović.

a. Fizički napad na svjedokinju „A“

872. Vijeće je detaljno elaboriralo iskaz oštećene svjedokinje „A“ u osuđujućem dijelu presude, u odnosu na čin silovanja za koji je optuženi Ivan Medić oglašen krivim, kao kvalifikaciju u osnovi zločina protiv čovječnosti.

873. Kako je to jasno vidljivo u detaljnom i autentičnom opisu koji oštećena iznosi na glavnom pretresu, optuženi Ivan Medić je nikada nije udarao ili fizički nasrnuo na nju, pa osim čina silovanja Vijeće ne nalazi dokazanim niti jednu drugu inkriminaciju za koju se optuženi teretio prema oštećenoj.

(b) Fizički napad na svjedoka „I“

874. Vijeće ne nalazi van svake razumne sumnje dokazanim učešće optuženog Ivana Medića u premlaćivanju zaštićenog svjedoka „I“ iz razloga što je događaj koji svjedok opisuje u svom kazivanju prije svega vremenski nekompatibilan sa vremenom u kojem je optuženi uopšte boravio u logoru Dretelj, a u konačnici i nekompatibilan sa opisom koji svjedok iznosi za osobu pod imenom Ivan Medić.

875. Tako Vijeće primjećuje da je svjedok „I“ prema vlastitim tvrdnjama lišen slobode 17.07.1992.godine i doveden u logor Dretelj, što je vrijeme kada je prema provedenim dokazima optuženi Medić već napustio kasarnu.

876. Nadalje, opis premlaćivanja od strane vojnika HOS-a i učešće optuženog u tome svjedok opisuje riječima:

“Međutim jedan dan Bijedić je upao, ovi Medić je upao u hangar. Ja sam bio na dnu hangara. On je upao u hangar i odozg'o, krila, ko je taj, i ja sam rek'o ja sam taj, ali nisam ja to rek'o. On je zakrilo na mene i udario me je, ne znam kol'ko, dva, tri puta da, da mi je krv pošla i na uši i na nos. I zid je bio crven, krvav, i poslije su trebali naši ili, ili stražari su naredili da se opere zid. Bez ispitanooga, što se kaže, jesam sigurno to rek'o, ali je to, htio je da odradi to. Iako je on negdje izjavio da je on boravio u Ljubuškom. Svaki je dan on bio dole i, i krilo po, po dole zatvoru.”

877. Na upit tužioca kako je saznao identitet osobe koju oslovljava imenom Medić, svjedok je rekao da je saznao kasnije njegovo ime, ali da se radi o osobi koja je svaki dan vozila Zeleni Mercedes po krugu kasarne u Dretelju.

878. Imajući u vidu da prema dostavljenim dokazima optuženi nije imao položen vozački ispit, te da je prema iskazima svjedoka, osoba koja je u to vrijeme vozila Zeleni Mercedes zapravo Vinko Primorac, koji je gotovo svakodnevno bio u logoru Dretelj, to se Vijeće isključivo na iskazu ovog svjedoka nije moglo van svake razumne sumnje uvjeriti u krivicu optuženog, te ga je oslobodilo od optužbe.

(c) Fizički napad na svjedoka „B“

879. Vijeće se na osnovu izvedenih dokaza nije moglo van svake razumne sumnje uvjeriti ni u krivicu optuženog za fizički napad na svjedoka „B“.

880. Na ovu okolnost saslušan je samo neposredno oštećeni svjedok „B“ koji opisuje u svom iskazu situaciju nakon hapšenja i pritvaranja u kojoj je teško pretučen:

U prostoriji u kojoj sam se ja našo ušo je Vinko Primorac, ulazi Ivan Medić, ulazio je Makitan, ulazio je Zoka, ulazio je Hasan Toporan, Marina Grubišić je bila na hodniku i još je neko bio, da li ću se sjetit ko bi još, ko je još bio sa njima. Bio je ovaj Luka. E sad kad su mene pritisli uz, uz onaj zid, i uza me stavili podmetač,

to je jedna spužva vojnička, na kojoj se spava, bacili su je na mene, e onda su nogama, palicama, držalicama, rukama, čime je ko stizo udaro dok ja nisam pao. Kad sam pao šta je više bilo ja veze nemam, pojma nemam šta se događalo.

881. Iz navedenog jasno proizilazi da je premlaćivanje svjedoka bilo teško i sa ozbiljnim posljedicama, pa je Vijeće sa naročitom pažnjom ispitivalo dokazanost ovakvih optužbi. Ne nalazeći spornim identifikaciju optuženog od strane svjedoka "B" Vijeće primjećuje da je u unakrsnom ispitivanju na pitanja braniteljice svjedok decidno odgovorio da ga optuženi Ivan Medić nije tukao, već je samo u jednom trenutku dok je trajala tuča nakratko primijetio da stoji ispred vrata.

882. Vijeće primjećuje i da svjedok prilikom davanja izjave u istrazi, nije u kontekst navedenog dovodio optuženog Ivana Medića, te da je na glavnom pretresu naglasio „*Ja sam samo rekao prošli put da sam ga vidio u momentu pred vratima. Nisam ni tada rek'o da me tuk'o.*“ „Ovaj svjedok je poprilično nesiguran u iznošenju pojedinih detalja, tj. opisa događaja u kojima je navodno učestvovao optuženi. Tako je u direktnom ispitivanju izjavio da je prilikom jednog odvođenja na prinudni rad u Ljubuški bio prisutan Ivan Medić, da bi u unakrsnom ispitivanju izjavio da je možda pogrešno naveo optuženog da je bio prisutan te prilike, jer su ih na radove izvodili vojni policajci, a ne stražari iz Dretelja.

883. Imajući u vidu da sam oštećeni ne precizira da je u njegovom premlaćivanju učestvovao optuženi Ivan Medić, te da Tužilaštvo tokom postupka nije dokazalo da je isti na drugačiji način doprinjeo nastupanju posljedice u odnosu na svjedoka „B“, to je Vijeće u nedostatku drugih, konkretnih i pouzdanih dokaza na ovu okolnost, primjenom principa *In dubio pro reo* oslobodilo optuženog i za ovu pojedinačnu inkriminaciju.

(d) Seksualno zlostavljanje Anđe Vojinović

884. Izvedeni dokazi tokom postupka su pokazali da je oštećena Anđa Vojinović bila žrtva seksualnog nasilja za vrijeme boravka u logoru Dretelj. Radilo o starici od preko 70. godina koja je prema svjedočenjima bila i srčani bolesnik. Tako je većini saslušanih svjedoka poznato da su istu silovala braća Šešelji, Željko i Luka, koji tada nisu bili ni punoljetni, a što je potvrdio i sam optuženi Edib Buljubašić u svom svjedočenju.

885. Međutim, na okolnost navoda optužnice za koje se teretio optuženi Ivan Medić, svjedočila je samo svjedokinja „A“, kojoj Vijeće u cjelosti poklanja vjeru u dijelu u kojem opisuje čin silovanja od strane optuženog Ivana Medića, međutim, Vijeće nije moglo isključivo na temelju njenog iskaza, nepotkrepljenog drugim dokazima, utvrditi i krivicu optuženog za seksualno zlostavljanje Anđe Vojinović.

886. Naime, svjedokinja „A“ je izjavila da je jedne prilike, vraćajući se iz kupatila primijetila da je u istoj prostoriji gdje je ona silovana bila starica Anđa Vojinović. Kako su vrata bila malo otvorena, mogla je vidjeti da je baba Anđa stajala gola, sa drvenim penisom između nogu, a za to vrijeme je optuženi slikao fotoaparatom. Kasnije je imala priliku pitati Anđu da li joj se ovo desilo, što ona nije željela potvrditi niti uopšte o tome bilo kada razgovarati.

887. Vijeće primijećuje da osim navoda svjedokinje „A“ o ovom činu, Tužilaštvo BH na ovu okolnost nije izvelo niti jedan drugi potkrepljujući dokaz.

888. Svjedokinja Radojka Žuža, saslušana u svojstvu dodatnih svjedoka optužbe, je izjavila da joj je poznato da je nad Anđom Vojinović slično seksualno nasilje vršio Mirsad Repak, a ne optuženi Ivan Medić, pa je u nedostatku drugih, konkretnih i pouzdanih dokaza na ovu okolnosti, Vijeće primjenom principa *In dubio pro reo* oslobodilo optuženog i za ovu pojedinačnu inkriminaciju.

889. Vijeće će u daljem izlaganju dati osvrt i na razloge kojima se rukovalo u donošenju oslobađajuće presude za pojedinačne inkriminacije u osnovi zločina, u odnosu na opuženu Marinu Grubišić- Fejzić.

E. OPTUŽENA MARINA GRUBŠIĆ- FEJZIĆ

890. Na temelju izvedenih dokaza, Vijeće nije moglo utvrditi krivicu za učestvovanje optužene u ubistvu Bože Balabana, te fizički napad na svjedoke Nenada Markovića, Simu Pejaka, Slavka Bojanića, Slavka Bogdanovića i Dušana Radmilovića, te prisiljavanje svjedoka Slavka Bojanića na lizanje genitalija psa.

891. Vijeće nalazi da su izvedeni dokazi na ove okolnosti bili nedovoljni, neodređeni te međusobno nesaglasni, te Vijeće na takvim dokazima nije moglo steći uvjerenje o krivici optužene prema standardu van svake razumne sumnje.

(a) Učešće u ubistvu Bože Balabana

892. Vijeće je u ranijem dijelu presude činjenično opisalo način pogubljenja oštećenog Bože Balabana 02.08.1992.godine, koje se desilo prvi dan po stupanju optuženog Buljubašića na mjesto zamjenika zapovjednika kasarne u Dretelju.

893. Pored učešća optuženog Ediba Buljubašića u premlaćivanju Bože Balabana, jedini svjedok koji dovodi u vezu optuženu Marinu Grubišić- Fejzić sa navedenim događajem je svjedokinja „A“, kojoj Vijeće poklanja vjeru u pretežnom dijelu svjedočenja, međutim, kada su u pitanju teške i ozbiljne inkriminacije poput nastupanja smrtno posljedice, Vijeće je s naročitom pažnjom ispitalo sve dokaze izvedene na ovu okolnost i utvrdilo da Tužilaštvo tokom postupka nije izvelo bilo kakav potkrepljujući dokaz o učešću optužene ili makar o prisustvu iste u mjestu i vrijeme premlaćivanja oštećenog.

894. Optuženi Edib Buljubašić koji je priznao svoje učešće u navedenom događaju, tvrdi da Marina Grubišić nije prisustvovala premlaćivanju oštećenog, jer je tog dana dobila dozvolu za izlazak u grad, odnosno napuštanje kasarne, pa se vratila tek naredni dan.

895. Na upit člana Vijeća po čemu se sjeća navedenog detalja, optuženi je pojasnio da je to bio prvi dan njegovog stupanja na dužnost, pa je potvrda koju je izdao optuženoj bio prvi akt koji je potpisao u svojstvu zapovjednika kasarne, zbog čega mu se navedeni događaj urezao u sjećanje.

896. Kako Tužilaštvo BiH osim iskaza svjedokinje „A“ na ovu okolnost nije izvelo druge potkrepljujuće dokaze, i kako je optuženi koji svoje učešće u navedenom ne spori izričit u tvrdnji da optužena nije bila ni prisutna u kasarni u vrijeme stradanja Bože Balabana, to je Vijeće primjenom principa *In dubio pro reo* optuženu oslobodilo od optužbe za ovu inkriminaciju. Naime, kako se radilo o ozbiljnim i teškim inkriminacijama to je pored iskaza svjedokinje „A“ bilo potrebno izvesti barem jedan potkrepljujući dokaz, što Tužilaštvo tokom postupka nije učinilo.

(b) Fizički napad na svjedoke Nenada Markovića, Simu Pejaka, Slavka Bojanića, Slavka Bogdanovića i Dušana Radmilovića

897. Tužilaštvo tokom postupka nije ovom Vijeću ponudilo dovoljno dokaza na kojima bi se steklo uvjerenje o krivici optužene Marine Grubišić- Fejzić za napad na imenovane

zatvorene civile srpske nacionalnosti u logoru Dretelj.

(i) Slavko Bojanić i Simo Pejak

898. U pogledu premlaćivanja Sime Pejaka, Vijeće primjećuje da je jedini dokaz izveden na ovu okolnost, pročitani iskaz svjedoka Save Bojanića, koji je izjavio da se sjeća osobe po imenu Pejak i da je bio iz Mostara. Također se sjeća da ga je tukla nogama Marina koja je imala sestru Gordanu i koja je inače često dolazila i tukla zatvorenike.

899. Imajući u vidu da je iskaz ovog svjedoka, koji nije usmeno i neposredno saslušan pred Vijećem, jedini izvedeni dokaz na ovu okolnost, to je kao takav bio nedovoljan za zasnivanje zaključka o krivici optužene za nečovječno postupanje prema Simi Pejaku.

900. U daljem toku izjave, oštećeni Slavko Bojanić niti jednom nije ustvrdio da ga je optužena neposredno udarila ili maltretirala na drugi način, rekavši da je njega za vrijeme boravka u logoru Dretelj naročito tukao stražar po imenu Zoran i to svakodnevno, a stražar kojeg su zvali Krasnići je po njegovom mišljenju bio neki dobro uvježbani karatista i oni bi ih tukli dok sami ne bi pali od umora, a to je znalo trajati satima. Veoma često su znali udarati zarobljenike tako što bi se rukama držali za željeznu konstrukciju u visini plafona hangara i onda bi zamahnuli i iz sve snage udarili zatvorenika u stomak, grudi ili glavu, te bi ovaj od siline udarca odmah pao na zemlju.

901. U daljem opisivanju svjedok jasno opredjeljuje da su u njegovom premlaćivanju učestvovali Zoran, Krasnići i „Maks“, te niti u jednom trenutku ne identificira optuženu Marinu Grubišić- Fejzić kao učesnika u tim premlaćivanjima, pa je u nedostatku drugih dokaza, za ove navode iz optužnice Vijeće istu oslobodilo od optužbe.

(ii) Slavko Bogdanović i Dušan Radmilović

902. Na okolnost premlaćivanja oštećenog Slavka Bogdanovića svjedočio je neposredno oštećeni, te svjedoci „B“ i Srećko Marić, koji identificiraju optuženu Marinu Grubišić- Fejzić kao osobu koja je maltretirala oštećenog Slavka Bogdanovića i Dušana Radmilovića zv. „Pop“, pa tako svjedok „B“ tvrdi da je jedne prilike bio prisutan u krugu kasarne kad je Marina udarila par puta nogom Slavka Bogdanovića kod upravne zgrade, dok svjedok Srećko Marić također tvrdi da je upravo ona tukla Bogdanovića, pojašnjavajući da misli na Marinu koja je zatvorenika Momu Ekmečića oslovljavala sa „Momo profesore“ i koji je nju identificirao po imenu i prezimenu kao bivšu učenicu.

903. Međutim, Vijeće nalazi da svjedok Slavko Bogdanović, koji je jako dugo vremena proveo u logoru i koji veoma dobro poznaje gotovo sve vojnike HOS-a koji su učestvovali u maltretiranjima zatvorenika, ne može sa sigurnošću opredijeliti da ga je upravo tukla optužena Marina Grubišić- Fejzić.

904. Kako Tužilaštvo tokom postupka nije precizno vremenski i činjenično odredilo situaciju u kojoj je optužena navodno udarala Slavka Bogdanovića, te kako je očigledno da je situacija u kojima je oštećeni bio tučen bilo više, to se Vijeće u pogledu utvrđivanja krivice optužene moralo osloniti prije svega na iskaz neposredno oštećenog, koji nju ne identificira kao počinioca inkriminacija maltretiranja, to je istu primjenom principa *In dubio pro reo* za ovu tačku optužnice valjalo osloboditi od optužbe.

905. Vijeće je iz istih razloga našlo opravdanim optuženu osloboditi i za maltretiranje Dušana Radmilovića zv. „Pop“ koji se često dovodio u isti kontekst maltretiranja koje je proživljavao svjedok Slavko Bogdanović, ali koji u ovom postupku nije neposredno saslušan.¹⁶⁰

906. Svjedok Slavko Bogdanović jeste izjavio da su neidentificirane pripadnice HOS-a palile bradu i zlostavljale njega i Dušana Radmilovića na različite načine. Paljenje brade oštećenima od strane žena pripadnica HOS-a potvrdili su i drugi saslušani svjedoci optužbe među kojima je svjedok „G“, koji je taj čin lično posmatrao i koji se sjeća da su oštećeni vrištali od boli dok su im palili bradu, međutim, kao ni svjedok Bogdanović on ne može nesumnjivo ustvrditi da je počinitelj tih inkriminacija optužena Marina Grubišić-Fejzić, kao ni svjedokinja Slavojka Fržović koja je izjavila da ovo jeste bio jedan tipičan vid maltretiranja koje su vršile ženske pripadnice HOS-a, ali da ne može sa sigurnošću opredijeliti da je to činila Marina Grubišić- Fejzić, pa je u nedostatku drugih dokaza na ove okolnosti, za ove navode iz optužnice istu valjalo osloboditi od optužbe.

(iii) Nenad Marković

907. Najzad, na okolnost premlaćivanja Nenada Markovića Tužilaštvo nije izvelo niti jedan dokaz, niti je vremenski i činjenično konkretizovalo optužnicom situaciju u kojoj se događaj desio, pa je Sud istu oslobodio od optužbe i za ove radnje.

¹⁶⁰ T-63– Izvod iz matične knjige umrlih za lice Radmilović Dušan broj 03-202-44/07 od 15.02.2007.godine.

(c) Seksualno nasilje nad svjedokom Slavkom Bojanićem

908. Svjedok Slavko Bojanić je u svom svjedočenju potvrdio da jedne prilike jeste primoran da liže genitalije psa, međutim kao počinioca navedenih inkriminacija označava „Marinu krnjavih zuba“, što ukazuje na potpuno drugu pripadnicu HOS-a koja je istovremeno sa optuženom Marinom Grubišić- Fejzić boravila u kasarni „Bruno Bušić“ u Dretelju. U nedostatku drugih dokaza na ovu okolnost, Vijeće je za ovu tačku optužnice istu oslobodilo od optužbe.

909. Vijeće na kraju napominje da su optuženi Ivan Zelenika, Edib Bulujubašić, Ivan Medić i Marina Grubišić- Fejzić oslobođeni pojedinih tačaka optužnice primjenom principa *In dubio pro reo*, koji podrazumijeva da Sud mora donijeti oslobađajuću presudu ne samo kada je uvjeren u nevinost optuženog, nego i u situaciji kada nije uvjeren ni u njegovu krivnju niti u njegovu nevinost, jer ne postoje dokazi koji ga terete, odnosno njegova krivnja nije dokazana van svake razumne sumnje, što je u konkretnom i bio slučaj.

F. ZAKLJUČAK

910. Kako je Vijeće utvrdilo krivicu u odnosu na optužene Ivana Zeleniku, Ediba Buljubašića, Ivana Medića i Marinu Grubišić- Fejzić, za tačke izreke osuđujućeg dijela presude to će u narednom dijelu ukratko iznijeti osvrt na zaključke do kojih je ovo Vijeće došlo u tom pravcu, a nakon temeljne ocjene svih provedenih dokaza, a potom će iznijeti činjenice i kratke razloge kojima se rukovalo za donošenje oslobađajuće presude u odnosu na optuženog Srećka Hercega.

911. Obzirom na pravnu kvalifikaciju Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, Vijeće će ukratko rezimirati zaključak o postojanju opštih elemenata krivičnog djela za koje je oglasilo optužene krivim.

912. Tako Vijeće cijeni da je Tužilaštvo tokom predmetnog postupka nesporno dokazalo da je na području opština Mostar, Stolac i Čapljina, u vrijeme obuhvaćeno optužnicom, odvijao širok i sistematičan napad koji je isključivo bio usmjeren protiv civila srpske nacionalnosti.

913. Nadalje, slijedeći element postojanja predmetnog krivičnog djela zahtijevao je postojanje veze između radnji optuženih i širokog i sistematičnog napada koji se

odvijao na pomenutom području, što podrazumijeva da su optuženi u inkriminisano vrijeme bili sastavni dio vojnih struktura koje su vršile napad. Kako je tokom postupka nesporno utvrđeno da su optuženi pripadali strukturama HOS-a, te ako se njihovo ponašanje sagleda u kontekstu masovnosti samog napada, i sveobuhvatnosti djelovanja snaga HOS-a na teritoriji pod njihovom kontrolom, nameće se jedini opravdan zaključak, a to je da su optuženi, kao sastavni dio formacija koje su vršile napad, u potpunosti bili upućeni u svakodnevna dešavanja i da su bili potpuno svjesni da su njihove radnje upravo dio tog napada. Vijeće napominje da je u kontekstu postojanja ovog opšteg elementa krivičnog djela, značajno bilo samo utvrditi da su optuženi bili dio oružanih formacija koje su vršile napad, što je tokom postupka nesporno utvrđeno.

914. Nadalje, opšti element ovog djela podrazumijeva i civilni status oštećenih odnosno žrtava protiv kojih je bio usmjeren napad, ali i pojedinačne radnje optuženih. U konkretnom slučaju, nesporno je utvrđeno da su svi zatvoreni civili srpske nacionalnosti, kako u prostorijama Vojne ambulante Mostar tako i hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, u vrijeme počinjenja djela iz optužnice uživali zaštitu u skladu sa zajedničkim članom 3. Ženevskih konvencija, odnosno uživali su status zaštićene „civilne“ kategorije lica.

915. Posljednji uslov da bi optuženi bili oglašeni krivim za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti je bio postoji li dovoljno dokaza da su počinili i pojedinačne inkriminacije navedene u izreci presude, odnosno da su svojim radnjama ostvarili elemente progona, te drugih pojedinačnih djela iz člana 172. KZ BiH, za koje su se teretili potvrđenom optužnicom.

916. Progon jeste namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici. Dakle, kod ovog djela počinitelj na grub način i suprotno međunarodnom pravu jednoj ili više osoba oduzima temeljna ljudska prava pri čemu je odabir takvih osoba ili osobe izvršen na osnovu identiteta skupine ili kolektiviteta ili je baš ciljano na tu skupinu ili kolektivitet.

917. U konkretnom slučaju, žrtve zločina su u svim pojedinačnim slučajevima odabrane isključivo na temelju svoje pripadnosti jednom narodu ili na temelju puke porodične veze sa tim narodom (u konkretnom slučaju diskriminacija se odnosila i na jednu od zatvorenica koja je bila udata za osobu srpske nacionalnosti). Dakle, svi oblici

zlostavljanja zatvorenih civila, kako u prostorijama vojne ambulante Mostar tako i u hangarima kasarne Dretelj, bili su motivirani isključivo mržnjom i netrpeljivosti zbog njihove pripadnosti srpskom narodu. Navedeni diskriminatorski odnos optuženih jasno je vidljiv iz načina na koji su poduzimali radnje za koje su oglašeni krivima, a što je detaljno elaborirano u prethodnom dijelu presude.

918. Vijeće nalazi korisnim još jednom istaći da je u konkretnom slučaju prihvatilo odgovornost optuženih za učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu, jer je našlo dokazanim sve elemente tipa II UZP-a (logorski ili sistemski tip UZP-a) i to: (1) pluralitet osoba, Vijeće je u izreci presude jasno označilo o kojim osobama se radi pored optuženih, (2) zajednički plan ili projekat koji je također jasno definisan izrekom presude, a koji je detaljno obrazložen u ranijem dijelu presude. Vijeće nalazi korisnim naglasiti da kada je u pitanju postojanje zajedničkog cilja, nije našlo dokazanim da je HOS bio vojni ogranak Hrvatske stranke prava, niti je našlo dokazanim da je idejni politički koncept djelovanja HOS-a bio stvaranje državne tvorevine Herceg- Bosne, kako je to tvrdila optužnica, ali je postojanje određene ideologije i plana zlostavljanja civila srpske nacionalnost sa namjerom njihovog protjerivanja iz Hercegovine nesporno dokazan na način kako je to opisano u obrazloženju ove presude.

919. Slijedeći uslov održivosti UZP-a predviđao je da su optuženi učestvovali u ostvarenju cilja činjenjem ili su na drugi način dali svoj doprinos uspostavljenom sistemu zatvaranja i zlostavljanja civila, i posljednji uslov je bio znanje optuženih o organizovanom sistemu zlostavljanja i njihova namjera da istom doprinesu. Vijeće se tokom postupka uvjerilo da su optuženi svojim statusom u okviru jedinica HOS-a, boravkom u vojnoj ambulanti Mostar (Ivan Zelenika) i kasarni Dretelj (ostali optuženi), kao učesnici širokog i sistematičnog napada u potpunosti bili svjesni sistema zlostavljanja civila srpske nacionalnosti, koji su imali biti trajno protjerani iz Hercegovine, a koji sistem su zapravo već sredinom maja oformili i održavali čelni ljudi HOS-a, kojem su se optuženi priklonili, te svojim radnjama dali neposredni i lični doprinos provođenju tako uspostavljenog sistema zlostavljanja, time što su umišljajno i postupajući sa diskriminatorskom namjerom, poduzimali neposredno učešće u svim pojedinačnim inkriminacijama za koje su oglašeni krivim.

920. U konkretnom slučaju, Vijeće se na temelju provedenih dokaza, čiju je detaljnu ocjenu dalo u obrazloženju presude uvjerilo, da je optuženi Ivan Zelenika *de facto* postupao kao upravnik zatvora u vojnoj ambulanti Mostar, odnosno da je zajedno sa

zapovjednikom Vinkom Martinovićem zv. „Štela“ i dr. označenim licima, učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je za cilj imao trajno uklanjanje srpskog stanovništva sa teritorije Hercegovine, a koji cilj je provođen nezakonitim lišenjem slobode, zatvaranjem i držanjem civila u prostorijama vojne ambulante Mostar, gdje su civili boravili u nehumanim uslovima, odakle su izvođeni samo na ispitivanje i prinudni rad tokom kojeg su bili podvrgnuti raznim oblicima zlostavljanja, koji sistem je podržavao optuženi Ivan Zelenika, time što je nečovječno postupao sa nezakonito zatvorenim civilima, vršeći psihičko i fizičko zlostavljanje istih, što je za posljedicu imalo ozbiljne fizičke i psihičke povrede i narušenje njihovog zdravlja. Vijeće se uvjerilo u krivicu optuženog za svaku pojedinačnu inkriminaciju za koju ga je oglasilo krivim, a ocjenu dokaza na kojima je zasnovalo svoje uvjerenje u tom pravcu, Vijeće je iznijelo u obrazloženju ove presude.

921. U odnosu na ostale optužene, Vijeće se na temelju provedenih dokaza također uvjerilo da su počinili inkriminacije za koje su oglašeni krivima, te da su u konkretnom slučaju svojim radnjama dali značajan doprinos sistemu zlostavljanja koji je vladao u kompleksu kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, koji je imao sve karakteristike logora i to optuženi Edib Buljubašić u svojstvu dozapovjednika kasarne Dretelj u periodu od 02.08.1992.godine pa do 13.08.1992.godine, optuženi Ivan Medić u svojstvu pripadnika HOS-a od sredine maja do sredine jula 1992.godine i optužena Marina Grubišić- Fejzić kao pripadnica HOS-a od početka jula do sredine avgusta 1992.godine. Razloge i činjenice na kojima je zasnovano uvjerenje Vijeća o svakoj pojedinačnoj inkriminaciji za koju su optuženi oglašeni krivim, Vijeće je iznijelo u obrazloženju ove presude.

922. Detaljno je obrazloženo i pitanje primjenjivosti koncepta udruženog zločinačkog poduhvata u okviru primjene materijalnog prava, obzirom da su optuženi oglašeni krivim upravo po ovom osnovu odgovornosti, pri čemu Vijeće nalazi korisnim naglasiti da nije moglo van svake razumne sumnje utvrditi da su optuženi kao pripadnici UZP-a mogli samostalno odlučivati o zatvaranju i zadržavanju osoba u prostorijama vojne ambulante ili hangarima kasarne Dretelj, te samim ti ni o njihovom puštanju na slobodu, kao što nisu mogli uticati na uslove u kojima su te zatvorene osobe boravile, obzirom da je sistem zlostavljanja, zatvaranja i držanja osoba u nehumanim uslovima uspostavljen još sredinom maja od strane viših vojnih struktura HOS-a koje su bile neposredno nadređene optuženima, ali Vijeće jeste istovremeno steklo utisak da su optuženi bili potpuno svjesni ovog sistema koji je bio na snazi, i da su poduzimajući pojedinačne radnje za koje su oglašeni krivim, dali značajan doprinos

održavanju na snazi uspostavljenog sistema zlostavljanja.

923. Vijeće je primjenom principa *In dubio pro reo* oslobodilo od optužbe Srećka Hercega, koji se teretio da je u inkriminisanom periodu postupao u svojstvu zapovjednika vojnog zatvora Dretelj "Bruno Bušić" i zamjenika zapovjednika Zapovjedništva ratnog stožera Vojne policije HOS-a Dretelj, jer Tužilaštvo u tom pravcu nije ponudilo dokaze koji bi zadovoljavali standard dokazivanja „van svake razumne sumnje“.

924. Naime, Tužilaštvo tokom postupka nije dokazalo da je optuženi bio zapovjednik logora, formiranog i ustrojenog u okviru kasarne Dretelj, što je bio preduslov za ispitivanje njegove dalje odgovornosti. Vijeće tako primjećuje da su svjedoci o položaju optuženog i njegovom navodnom učešću u inkriminacijama za koje se teretio, posjedovali uglavnom posredna i neprovjerena saznanja, te je tako većina svjedoka samo „čula“ da je upravnik zatvora osoba po imenu Srećko, za kojeg tek po izlasku iz logora saznaju da se prezivao Herceg. Dodatnu sumnju u identifikaciju optuženog od strane zatvorenih lica Vijeće je steklo nakon saslušanja svjedoka odbrane Srećka Bošnjaka, koji je potvrdio da je tokom inkriminisanog perioda cijelo vrijeme boravio u Dretelju, gdje je čak i spavao, a koji je prema vlastitoj tvrdnji fizički veoma sličio optuženom Srećku Hercegu.

925. Vijeće nalazi da je Tužilaštvo bilo dužno tokom predmetnog postupka, za svaku tvrdnju iz optužnice ponuditi nesporne i nedvojbene dokaze o statusu optuženog Srećka Hercega u okviru kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, tačnom vremenu njegovog djelovanja, konkretnim *de iure* ili *de facto* ovlastima i nadležnostima, te ponuditi nesporne dokaze o njegovom učešću u pojedinačnim inkriminacijama, ili komandnoj odgovornosti, što prema mišljenju Vijeća Tužilaštvo tokom postupka nije učinilo, te je Vijeće u nedostatku dokaza optuženog oslobodilo po svim tačkama optužnice.

926. Vijeće je primjenom istog principa oslobodilo optužene Ediba Buljubašića, Ivana Medića i Marinu Grubišić- Fejzić za pojedine inkriminacije iz potvrđene optužnice, smatrajući da Tužilaštvo nije van svake razumne sumnje dokazalo njihovo učešće u tim događajima. Detaljne razloge kojima se u tom pravcu rukovodilo, Vijeće je iznijelo u obrazloženju presude.

927. Korisnim se ukazuje naglasiti da je i pored činjenice priznanja krivnje za počinjenje pojedinih djela iz optužnice od strane optuženog Ediba Buljubašića,

Vijeće ipak cijenilo da li u odnosu na svaku tačku za koju se daje priznanje postoji dovoljno dokaza o krivnji ovog optuženog. Za tačke koje je optuženi priznao, a za koje na osnovu provedenih dokaza Vijeće nije moglo utvrditi njegovu krivicu van svake razumne sumnje, optuženi je oslobođen od optužbe.

928. U pogledu optuženog Ivana Medića i Marine Grubišić- Fejzić, Vijeće je imalo u vidu provedene dokaze odbrane kojima se nastojalo ukazati da je kod identifikacije počilaca od strane svjedoka tokom predmetnog postupka, došlo do zamjene identiteta. Tako je odbrana optuženog Medića tvrdila da isti nikada nije koristio nadimak „Poskok“ dok je odbrana optužene Marine Grubišić- Fejzić tvrdila da je također došlo do zamjene u identitetu počinioca, jer su u isto vrijeme u logoru Dretelj boravile tri osobe po imenu Marina.

929. Vijeće je sve ove činjenice cijenilo sa naročitom pažnjom, ali napominje da odluku o krivici ovih optuženih za pojedine tačke optužnice nije zasnovalo samo na njihovom identificiranju od strane oštećenih, već na drugim dokazima koji su posmatrani u međusobnoj vezi i koji su nesumnjivo upućivali na jedini ispravan zaključak, a to je da su upravo oni počinioci inkriminacija za koje su presudom oglašeni krivim. U svim slučajevima u kojima Vijeće nije steklo utisak da se događaj desio na način kako to opisuju svjedoci u svojim iskazima ili da svjedoci nisu u mogućnosti sa sigurnošću identificirati počinioce, Vijeće je optužene oslobodilo od optužbe.

930. U narednom dijelu presude, Vijeće će iznijeti razloge kojima se rukovodilo prilikom odmjeraavanja kazne za krivično djelo za koje su optuženi ovom presudom oglašeni krivima.

XI. ODLUKA O KAZNI

931. Član 2. KZ BiH u stavu 2. određuje da se “propisivanje krivičnih djela, i vrste i raspona krivičnopravnih sankcija zasniva na neophodnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj srazmjernosti, jačini opasnosti za lične slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti.”

932. Odredbom člana 39. KZ BiH propisana je opća i posebna svrha kažnjavanja, koja se osim preodgoja učinioaca sastoji i u društvenoj osudi učinjenog krivičnog djela, na način da se utječe na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela, ali i o

pravednosti kažnjavanja učinioa. Adekvatno kažnjavanje počinioca za učinjeno krivično djelo ima za cilj i prevenciju protivpravnih ponašanja kojima se povrijeđuju ili ugrožavaju temeljne opće ili individualne vrijednosti.

933. Pri odmjeravanju kazne Vijeće se rukovalo pravilima iz člana 48. KZBiH, što znači da je imalo u vidu sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća, a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinilaca, njihove lične prilike i njihovo držanje nakon učinjenog djela, kao i druge okolnosti koje su od uticaja za odmjeravanje kazne.

934. U pogledu visine krivično pravne sankcije koja je izrečena optuženima, Vijeće se rukovalo opštim pravilima za odmjeravanje kazne, cijeneći postojanje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, te postojanje osobito olakšavajućih okolnosti na strani svakog optuženog ponaosob.

935. Od otežavajućih okolnosti Vijeće je cijeno da su optuženi u počinjenju svih inkriminacija za koje su oglašeni krivim postupali sa direktnim umišljajem, ne pokazujući u to vrijeme niti najmanji vid empatije sa zatvorenim civilima prema kojima su poduzete radnje izvršenja. Također, Vijeće je imalo u vidu da su optuženi koristili i demonstrirali, na nehuman, nečovječan i ponižavajući način svoj status nadmoći nad zatvorenim civilima, što su zasnivali na činjenici da su uniformisani i naoružani, dok su civili bili u zavisnom položaju. Način na koji su dali doprinos održavanju sistema zlostavljanja koji je bio na snazi Vijeće je detaljno elaboriralo u dijelu presude koji se odnosio na krivicu optuženih za pojedinačne inkriminacije, te nalazi korisnim napomenuti da je diskriminatorski odnos optuženih prema oštećenima cijeno u okviru pojedinačne inkriminacije progona, pa ga nije ponovo cijeno u kontekstu otežavajućih okolnosti prilikom odmjeravanja kazne.

936. Tako je Vijeće prilikom odmjeravanja kazne optuženom Ivanu Zelenika od olakšavajućih okolnosti cijeno da je u inkriminisanom periodu poduzimao pojedinačne radnje pomaganja zatvorenim civilima u vojnoj ambulanti Mostar. To znači, da je bio u stanju poduzeti pozitivno djelo jednom kad je odvaguo opcije pred sobom. Tako je pomogao svjedoku „H“, zaštitio Simić Branislava, Mileta Bjelobabu i svjedoka Tihomora Čvoru. Vijeće je cijeno i činjenicu da se optuženi nalazi u poznim životnim godinama i da je lošeg zdravstvenog stanja.

937. Optuženom Ivanu Mediću Vijeće je kao olakšavajuću činjenicu cijeno da je oštećen, žrtvi silovanja, nakon tog čina pomagao u snabdijevanju lijekovima, ponudivši joj utočište u svojoj kući. Prema izvještaju zavodskog ljekara o zdravstvenom stanju optuženog Ivana Medića koji je uvršten u dokaze u ovom predmetu¹⁶¹, evidentno je da je kod optuženog dijagnosticirankao posljedica rata, također, optuženom je dijagnosticirano, u kojem pravcu je odbrana dostavila obimnu medicinsku dokumentaciju koju je Vijeće imalo u vidu te cijeno loše zdravstveno stanje optuženog u okviru olakšavajućih okolnosti, što se sve ima posmatrati u okviru činjenice da se optuženi nalazi u poznim životnim godinama, da je oženjen i otac troje djece.

938. Imajući u vidu da je ovim optuženima kao olakšavajuća okolnost uzeta činjenica da su u navedenim situacijama pomogli zatvorencima, Vijeće je ipak imalo u vidu da su to pojedinačni i izolovani slučajevi, zasnovani na selektivnom pristupu optuženih svakom pojedinačnom zatvoreniku, koji su odabrani na ličnoj/prijateljskoj osnovi ili na temelju nekog drugog odnosa, pri čemu su optuženi ostali svjesni obimnosti i intenziteta sistema protivpravnog postupanja prema civilima u prostorijama vojne ambulante Mostar i hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, te osim ovih izolovanih slučajeva ničim nisu pokazali namjeru da se otvoreno suprotstave uspostavljenom sistemu zlostavljanja, uporno podržavajući isti svim radnjama za koje su oglašeni krivim.

939. Optuženoj Marini Grubišić- Fežić Vijeće je kao olakšavajuću okolnost cijeno činjenicu da je u vrijeme počinjenja krivičnog djela bila mlada i emocionalno nezrela. Stav je Vijeća da je ista bila žrtva vihora rata i svojih vlastitih djela, te da se na pristupanje vojsci HOS-a odlučila zbog teške materijalne situacije u kojoj se nalazila njena porodica, čija je egzistencija bila ugrožena. Vijeće je steklo uvjerenje da je u osnovi odgoj optužene bio prožet vrijednostima tolerancije prema drugima, što se vidi iz činjenice da petooptužena ima supruga druge nacionalnosti¹⁶² i sa njim dijete koje su

¹⁶¹ **O4 – 17** - Izvještaj zavodskog ljekara o zdravstvenom stanju optuženog Ivana Medića od 22.5.2012.godine potpisan od strane lica prim.dr. Dževada Pašića.

O4 – 18 - Akt kliničke bolnice Mostar od dana 18.3.2012.godine broj 1487/12.

O4 – 19 - Nalaz i mišljenje neuropsihijatra od 9.3.2012.godine.

O4 – 20 - Ljekarsko uvjerenje od 19.2.1986.godine broj 69/86.

O4 – 21 - Zdravstveni list iz KPZ Sarajevo od 9.5.2012.godine.

O4 – 22 - Zdravstveni karton KPZ Mostar broj 180/12 broj kartona 13.

¹⁶² **O5-04**– Izvod iz matične knjige vjenčanih od 02.12.2013.godine i ovjerena kopija lične karte od 24.03.2014. godine.

odgojili sa pozitivnim vrijednostima¹⁶³. Optužena se tokom predmetnog postupka svakoj od žrtava obraćala sa dužnim poštovanjem i iskrenom pažnjom.

940. Svi optuženi su u završnom izlaganju izrazili kajanje zbog zločina koji su počinjeni nad civilima srpske nacionalnosti zatvorenim u prostorijama vojne ambulante Mostar i hangarima kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju.

941. U odnosu na optužene Ivana Zeleniku, Ivana Medića i Marinu Grubišić- Fejzić Vijeće je imalo u vidu da njihove radnje nisu bile usmjerene na lišenje života oštećenih, te da težina njihovih radnji i nastupjelih posljedica ne doseže rang izricanja kazne u zakonom propisanom okviru za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH.

942. Naime, Vijeće smatra da bi izricanje kazne veće od one koju je odmjerilo ovo Vijeće predstavljalo neopravdanu i neproporcionalnu odmazdu društva prema počiniocima, odnosno kaznom većom od izrečene ne bi se postigla svrha kažnjavanja, jer Vijeće pored navedenog cijeni da sve gore navedene olakšavajuće okolnosti, u međusobnom sadejstvu i u svojoj sveukupnosti mogu biti posmatrane kao osobito olakšavajuće okolnosti, koje kao takve opravdavaju izricanje kazne ispod zakonom propisanog minimuma.

943. Optuženom Edibu Buljubašiću Vijeće je uzelo kao utvrđenu kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 34 godine¹⁶⁴, dok je za djelo za koje je ovom presudom utvrđena njegova krivica utvrdilo kaznu u trajanju od 6 godina. Vijeće je u odnosu na optuženog Ediba Buljubašića utvrdilo kaznu ispod zakonom propisanog minimuma, cijeneći da je izrazio iskreno žaljenje za onim što je učinjeno, da je uputio lično izvinjenje svim saslušanim svjedocima koji su ujedno i neposredno oštećeni krivičnim djelom, a koje izvinjenje je uputio odmah po njihovom svjedočenju na glavnom pretresu.

944. Sud je u kontekstu ocjene olakšavajućih okolnosti na strani optuženog imao u vidu i obimnu materijalnu dokumentaciju koju je uvrstio u dokaze, a iz koje prozilazi da je tokom oružanog sukoba u BiH bio angažiran u redovima Armije BiH tokom

¹⁶³ Na ovu okolnost odbrana je uložila veći broj dokaza i to: **O5 – 02** – Pohvala Fejzić Dijani od 12.03.2010. godine, Diploma od 29.03.2014.god; Diploma od 24.05.2014.god.; Pohvala od 21.maja.2011.god.; Certifikat projekat građanin od 2011.godine; Diploma od 15.-18.04.2007.godine; Svjedodžba od 09.06.2014.godine.; Svjedodžba od 14.06.2008.godine; Diploma od 12.06.2008. god.; Posebna diploma od 12.06.2014.godine.

¹⁶⁴ **O3 -1**– Presuda Višeg Suda u Zenici broj: K-67/91 od 14.10.1991.godine.
O3- 2– Presuda Vrhovnog suda Federacije BiH broj: KŽ-573/00 od 23.05.2001.godine.

1993.godine u okviru Diverzantsko izviđačke čete¹⁶⁵, u kojem svojstvu je pomagao u otkrivanju i procesuiranju počinitelja jednog teškog krivičnog djela¹⁶⁶, zatim je uvrstio niz dokumenata o ponašanju i aktivnostima koje ima u okviru Kazneno popravnog zavoda u Zenici (*Članska karta estradnih izvođača Ze-Do kantona, Diploma sa turnira boksa „KPZ Zenica Boks 2007“, Diploma sa osvjetljenog prvog mjesta na šahovskom turniru u KPZ-u Zenica, Karate pasoš*)¹⁶⁷ kojima optuženi prema vlastitoj tvrdnji ukazuje na rehabilitaciju koja je postignuta dužinom do sada izdržane kazne zatvora. Optuženi je u spis uložio i dokaze o porodičnom statusu¹⁶⁸ te dokaze o statusu u pogledu izdržane kazne¹⁶⁹ i ostvarenih socijalnih primanja¹⁷⁰.

945. Optuženi je u spis uvrstio u dokaze i popratni akt¹⁷¹ Psihijatrijske bolnice Sokolac od 05.05.1992.godine iz koje je vidljivo da je 03.04.1991.godine primljen u ovu bolnicu na izdržavanje mjere bezbjednosti obaveznog liječenja i čuvanja, koja mu je izrečena presudom Višeg suda u Zenici broj: K-67/91 od 14.10.1991.godine. Izdržavanje navedene mjere optuženi je sam napustio tvrdeći da je izbijanjem sukoba u R Hrvatskoj otišao kao dobrovoljac na ratište. Prema stanju spisa¹⁷², vrijeme koje je proveo u vojsci, a za koje mu je bilo prekinuto izdržavanje kazne zatvora, uračunato je na način da mu je odlukom predsjednika Federacije BiH ublažena kazna koju je imao izdržavati, odnosno ista je smanjena sa 20 (dvadeset) na 17 (sedamnaest) godina zatvora.

946. Sve navedene okolnosti Vijeće jeste cijeno kao olakšavajuće okolnosti, ali je ipak najrelevantnijom ocijenjena činjenica da je ovaj optuženi u konačnici priznao

¹⁶⁵ **03–19** Naredba o postavljenju Diverzantsko-izviđačke brigade, Zenica broj: 414-12793 od 31.05.1993.g. .
03–20 Kopija Vojne knjižice za Buljubašić Ediba broj: 3301723.

¹⁶⁶ Radilo se o slučaju ubistva policajca CSB Zenica, Husetović Besima. Saradnja optuženog sa istražnim organima dokumentovana je u Obaviještenju Sektora Krim. policije Zenica broj: 21-02/1-2-230-218/96 od 27.02.1996. godine uloženom u dokaze kao O3-27.

¹⁶⁷ **03 – 23** Kopija članske karte Udruženja estradnih izvođača ZE-Do Kantona broj: 018/10.

03–24 Kopija Diplome Sudačke komisije turnira “KPZ Zenica Boks-2007” za učešće u boks meču bokseru Buljubašić Edibu iz juna 2007. godine.

03–25 Kopija Diplome KPZ Zenica za Buljubašić Ediba za učešće na šahovskom turniru.

03–26 Kopija Karate pasoša ma ime Buljubašić Edib od 01.02.2002. godine.

¹⁶⁸ **03–21** Kopija Izvoda iz matične knjiče vjenčanih broj: 03-13-2-2824/13 od 30.07.2013. godine.

03–22 Kopija Garancije Mensure Sivac-Buljubašić od 27.01.2014.godine.

¹⁶⁹ **03–28** Uvjerjenje Kazneno-popravnog zavoda zatvorenog tipa Zenica broj: 04-472/00 od 18.10.2004.g.

¹⁷⁰ **03–29** Uvjerjenje JU Centar za socijalni rad, broj 03/3-35-43-743 od 30.09.2014. godine.

¹⁷¹ **03 – 30** - Popratni akt JZU Psihijatrijska bolnica Sokalac, istorija bolesti lica Buljubašić Edib u potpisu Dr. Z. Lazarević I Otpusna lista od dana 05.05.1992.godine, matični broj: 15954.godine.

¹⁷² Sud je od KPZ-a Zenica zatražio izvještaj o izdržanim kaznama optuženog po pravosnažnim presudama i isto je dostavljeno Sudu pod brojem: 04.12-7716/12 od 02.04.1992.godine. Navedeni podnesak se nalazi u spisu ovog predmeta.

izvršenje inkriminacija za koje se teretio i u svom svjedočenju iznio mnoštvo podataka koji su do tada bili nedostupni Sudu i Tužilaštvu, razjasnivši ulogu i organizaciju HOS-a na prostoru Hercegovine, ciljeve i politiku kojima se rukovodila vojska predvođena ideologijom HOS-a, koja proizilazi iz ponašanja optuženih, te retorike zapovjednika HOS-a za Hercegovinu gen.Blaža Kraljevića.

947. Optuženi je pojasnio strukturu i ovlasti te način funkcionisanja logora u Dretelju, dajući imena drugih učesnika u inkriminacijama koje i sam priznaje. Optuženi svoje priznanje pojedinih inkriminacija nije uslovio, odnosno nije tražio od Tužilaštva bilo kakve ustupke za informacije koje je ponudio u svom svjedočenju, pa je time obim i vrijednost njegove saradnje veći.

948. Cijeneći navedeni doprinos utvrđivanju istine o događajima koji su predmet optužnice, te da je optuženi pružio detalje, identifikovao pretpostavljene i saizvršioce, Vijeće je steklo utisak da je njegovo priznanje izneseno u okviru svjedočenja na glavnom pretresu bilo iskreno, moralno i predstavlja molbu za razumijevanje, pa je ocijenjeno da sve navedeno ima karakter osobito olakšavajuće okolnosti, zbog čega se i u odnosu na ovog optuženog Vijeće opredijelilo na utvrđivanje kazne ispod zakonom predviđenog minimuma.

949. U pogledu izricanja jedinstvene kazne zatvora, Sud je izrekao jedinstvenu kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 34 godine, rukovodeći se u tom pravcu odredbom člana 53.stav 2.tačka a) Krivičnog zakona BiH, koji je bio na snazi prije izmjena objavljenih u Službenom glasniku BiH br.8/10. Odredba koju je Sud primjenio predviđa da će se u slučajevima kada su optuženom utvrđene kazna dugotrajnog i kazna zatvora, kao jedinstvena kazna izreći samo kazna dugotrajnog zatvora, za razliku od sadržaja iste odredbe prema trenutno važećem KZ-u BiH, pa je Sud zaključio da u ovom slučaju ima mjesta primjeni blažeg zakona po učinioca, kako to propisuje odreda člana 4.stav 2. KZ BiH, te istovremeno nalazi da će se izrečenom jedinstvenom kaznom u potpunosti ostvariti svrha kažnjavanja.

950. Najzad, Vijeće je u konkretnom slučaju imalo u vidu da je optuženi inkriminisane radnje poduzeo za vrijeme izdržavanja kazne zatvora i mogućnost primjene odredbe člana 55.stav 1. KZ BiH i na kaznu zatvora na koju je optuženi osuđen presudom Višeg suda u Zenici broj: K-67/91 od 14.10.1991.godine u trajanju od 17 (sedamnaest) godina zatvora. Međutim, optuženi je navedenu kaznu već

izdržao, a njenim objedinjavanjem u ovom postupku, došlo bi se u situaciju da se optuženom izdržani dio kazne ima uračunati u izrečenu jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 34 (trideset i četiri) godine, čime se prema mišljenju Vijeća ne bi ostvarila svrha kažnjavanja.

951. Vijeće napominje još jednom da je u ovom postupku utvrdilo, odmjerilo i u konačnici izreklo jedinstvenu kaznu upravo u visini koju smatra adekvatnom težini počinjenih zločina, dok istovremeno primjećuje da su raniji zločini optuženog također teški i ozbiljni, zbog čega je i bilo određeno da će izrečene kazne izdržavati konsekutivno, na način kako je to opisano u presudi Vrhovnog suda Federacije BiH broj: KŽ-573/00 od 23.05.2001.godine.

952. Shodno navedenom, Vijeće nije našlo mjesta primjeni člana 55.stav 1. KZ BiH i u odnosu na već izdržanu kaznu zatvora, jer nalazi da se u tom slučaju ne bi postigla svrha kažnjavanja, koja će se u potpunosti postići izrečenom jedinstvenom kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od 34 (trideset i četiri) godine.

XII. ODLUKA O TROŠKOVIMA POSTUPKA

953. Vijeće je našlo opravdanim osloboditi optužene obaveze naknade troškova postupka, u dijelu u kojem su oglašeni krivim, obzirom da su prema ličnim podacima u spisu lošeg materijalnog stanja, pa ako se ima na umu da su i troškovi odbrane optuženih plaćani iz budžetskih sredstava suda, to Sud cijeni da bi dosuđivanjem obaveze naknade troškova bila dovedena u pitanje egzistencija optuženih i članova njihove porodice.

954. U odnosu na oslobađajući dio presude u odnosu na optuženog Srećka Hercega, Sud je primjenom odredbe člana 189. stav 1. ZKP- a BiH ovog optuženog oslobodio obaveze naknade troškova postupka. Na isti način Sud je odlučio u odnosu na oslobađajući dio presude u odnosu na ostale optužene.

XIII. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA

955. Primjenom odredbi člana 198. stav 2 ZKP-a BiH, Sud je radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva oštećene uputio na parnicu, obzirom da podaci prikupljeni u toku ovog postupka nisu Vijeću pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelimično dosuđenje, pa bi utvrđivanje visine imovinsko pravnih zahtjeva predstavljalo

nepotrebno odugovlačenje predmetnog postupka.

956. U odnosu na oslobađajući dio izreke presude, Sud je po ovom pitanju postupio u skladu sa odredbom člana 198.stav 3. ZKP BiH.

ZAPISNIČAR

Pravni savjetnik

Lejla Kurtanović

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Enida Hadžiomerović

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude stranke i branioci mogu izjaviti žalbu vijeću Apelacionog odjeljenja Suda u roku od 15 (petnaest) dana od dana prijema pismenog otpravka presude.

U skladu sa odredbom člana 293. stav 4. ZKP BiH oštećeni presudu mogu pobijati žalbom, samo u dijelu koji se odnosi na odluku Suda o troškovima krivičnog postupka i odluku o imovinsko pravnom zahtjevu.

XIV. ANEKS I PROCESNE ODLUKE

(a) Odbijanje zahtjeva odbrane za postavljanjem dodatnih branioca

957. Dana 25.07.2012. godine, Sud je donio odluku¹⁷³ kojim je odbijen zahtjev odbrane optuženih Srećka Hercega, Ivana Medića i Marine Grubišić- Fejzić za postavljanjem dodatnih branilaca, nalazeći da se u konkretnom slučaju ne radi o složenom i obimnom predmetu, kako su to branioci detaljno naveli u svojim prijedlozima, a koji su detaljno elaborirani u naznačenom rješenju (protiv navedenog rješenja je odbrana podnijela žalbe, o kojima je odlučivalo Vijeće Apelacionog odjeljenja Suda¹⁷⁴. Naime, Sud je ovakvu odluku donio, cijeneći, prije svega, da dokazni materijal koji je predložen da se izvede, nije toliko obiman da bi iziskivalo dugotrajno vrijeme potrebno za njegovo izvođenje, a što bi za posljedicu imalo eventualno odsustvo branilaca u postupku, na koji način bi bilo dovedeno u pitanje pravo optuženih na odbranu, niti se u konkretnom slučaju radi o predmetu u kojem je potrebno razriješiti neka složena činjenična i pravna pitanja.

(b) Odluka o naknadi podvoznih troškova optuženog Ivana Zelenike

958. Sud je, na glavnom pretresu, održanom dana 15.01.2013. godine, donio odluku po prijedlogu optuženog Ivana Zelenike da se, zbog njegovog slabog imovnog stanja, unaprijed, iz sredstava Suda, isplaćuju njegovi podvozni troškovi pristupa na Sud. Sud je ovu odluku donio, imajući u vidu njegovo slabo imovno stanje, kao i odredbu člana 185. stava 4. ZKP BiH, kojom je propisano da će se, između ostalih troškova krivičnog postupka, i podvozni troškovi optuženog isplatiti unaprijed iz sredstava Suda, a naplaćuju se kasnije od osoba koje su dužne da ih naknade u skladu sa odredbama procesnog zakona. Stoga je Sud, od dana donošenja odluke, optuženom isplaćivao podvozne troškove svakog njegovog dolaska na suđenje, koji troškovi su uredno evidentirani u sudskom spisu.

(c) Mjere zaštite za svjedoke

959. Vijeće je, na nastavku glavnog pretresa, održanog dana 03.09.2013. godine, na kojem je dijelom bila isključena javnost, na prijedlog Tužilaštva BiH i nakon saslušanja optuženih i njihovih branilaca, neposredno prije saslušanja svjedoka, donijelo odluku o njegovoj zaštiti, dodjeljujući mu pseudonim "I", iz razloga njegove sigurnosti. Naime,

¹⁷³ Rješenje Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Krl od 25.07.2012. godine

Tužilaštvo je podnijelo prijedlog za zaštitu navedenog svjedoka, u kojem je navedeno da je svjedok izrazio spremnost da svjedoči, ali pod uslovom da mu se osiguraju mjere zaštite, na način da mu se odredi pseudonim "I", iz razloga što isti osjeća strah, te da je povratnik u Grad Mostar, gdje sam živi. Iste navode i razloge je svjedok ponovio na nastavku gore navedenog glavnog pretresa, a prije njegovog svjedočenja.

960. Imajući u vidu navedeno, Vijeće je donijelo ovakvu odluku, rukovodeći se odredbom člana 3. stava 1. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Navedenom zakonskom odredbom je propisano da je svjedok pod prijetnjom onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje, ili svjedok koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja. Dakle, u konkretnom slučaju, a suprotno prigovorima odbrana optuženih Ivana Zelenike i Srećka Hercega, vijeće nalazi da je svjedok dao valjane razloge koji ukazuju na osnovanu bojazan da bi njegovim svjedočenjem mogla doći u opasnost njegova lična sigurnost, imajući u vidu razloge koje je svjedok iznio, te je našlo opravdanim dodijeliti mu pseudonim „I“, kojim će se isti oslovljavati u daljem toku postupka.

961. U toku cijelog postupka, Vijeće je vodilo računa o zaštiti identiteta svih svjedoka sa dodijeljenim mjerama zaštite u ranijoj fazi postupka, na način što se na glavnom pretresu, kao i u presudi ne spominju puna imena i prezimena ovih svjedoka, nego samo njima dodijeljeni pseudonimi, dok se potpuni podaci o navedenim svjedocima nalaze u spisu, koji je također pod posebnom zaštitom.

(d) Isključenje javnosti

962. Na nastavku glavnog pretresa, održanom dana 03.09.2013. godine, javnost je bila isključena u jednom njegovom dijelu, a sve radi saslušanja svjedoka "I" u cilju donošenja odluke o dodjeli zaštitinih mjera za istog, odnosno zaštiti njegovih ličnih podataka. Stranke nisu imale primjedbi na ovakvu odluku vijeća.

963. Također, u cilju zaštite ličnih podataka svjedoka "G", na nastavku glavnog pretresa, održanog dana 28.05.2013. godine, javnost je bila isključena u jednom njegovom dijelu, budući da su se prezentovali određeni dokumenti koji su sadržavali

¹⁷⁴ Rješenje Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Krž 4 od 23.08.2012. godine

ime svjedoka "G". Nakon izvršenog prezentovanja tih dokumenata, javnost je opet na ovom glavnom pretresu bila uključena.

(e) Protek roka od 30 (trideset) dana

964. Pretresno vijeće je tokom cijelog postupka postupalo u neizmijenjenom sastavu, međutim, odredbom člana 251. stava 2. ZKP BiH propisano je da: *"Glavni pretres kcji je odgođen mora ponovo početi ako se izmijenio sastav vijeća ili ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca vijeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu..."*.

965. S tim u vezi, u više navrata je glavni pretres ponovno započinjao, nakon proteka roka od 30 dana i to: u periodu od 03.07.2012. do 14.08.2012., od 25.06.2013. do 13.08.2013. i od 08.07.2014. do 26.08.2014. godine, ali su se koristili iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu, s obzirom da su se stranke i branioci svaki put saglasili u vezi toga. Na ročištu održanom 25.06.2013.godine, optuženi Buljubašić je zbog vrjeđanja suda i narušenja reda i mira, udaljen iz sudnice, pa se nije mogao izjasniti po ovom pitanju na navedenom ročištu, ali je na nastavku glavnog pretresa od 13.08.2013.godine on, kao i ostali optuženi i njihovi branioci bio saglasan da se optužnica ponovo ne čita, te da se u daljem toku glavnog pretresa koriste do tada izvedeni dokazi, odnosno da se ranije izvedeni dokazi neće ponovo izvoditi.

966. Imajući u vidu navedeno, glavni pretres u ovom krivičnom postupku se održavao u skladu sa citiranom odredbom Zakona o krivičnom postupku.

(f) Odluka po prijedlogu za izuzeće

967. Dana 04.09.2014. godine, odnosno 05.09.2014. godine, braniteljica optuženog Ediba Buljubašića, advokat Džema Hasanagić – Milaimi, odnosno optuženi Edib Buljubašić lično, podnijeli su zahtjev za izuzeće pretresnog vijeća navodeći da se zahtjev podnosi iz razloga što odbrana smatra da postoje okolnosti koje izazivaju razumnu sumnju u nepristrasnog pretresnog vijeća, a sve na osnovu člana 29. tačka f),

te člana 30. ZKP BiH. Istaknute razloge je vanpretresno vijeće Suda ocijenilo kao nedopuštene¹⁷⁵, te su kao takvi odbačeni.

(g) Vještačenje zdravstvenog stanja optuženog Ediba Buljubašića

968. Dana 24.07.2012. godine, Sud je donio naredbu za vještačenje medicinske dokumentacije optuženog Ediba Buljubašića, koji se u više navrata žalio na bolove u leđima, što je jedan od uzroka i neadekvatan prijevoz od KPZ Zenica do Suda BiH, te je istakao da zbog zdravstvenih problema nije u mogućnosti stajati u sudnici za vrijeme obraćanja Sudu, odnosno prilikom ispitivanja svjedoka. Kako bi bili ispitani navodi optuženog u tom pravcu, izdata je naredba za vještačenje¹⁷⁶, u kojoj je vještak pozvan da odgovori o kojoj vrsti oboljenja se radi, da li to optuženog onemogućava u stajanju, te da li su, s tim u vezi, adekvatni uslovi prijevoza optuženog od KPZ Zenica do Suda BiH. Vještak je poučen da može, ukoliko nađe potrebnim, tražiti da posjeti optuženog u prostorijama KPZ Zenica kako bi izvršio neposredni pregled prije davanja nalaza i mišljenja, ukoliko ocijeni da predmetno mišljenje ne može dati samo na temelju dostavljene medicinske dokumentacije.

969. S tim u vezi, Sud je, dana 13.08.2012. godine, zaprimio pismeni nalaz i mišljenje stalnog sudskog vještaka medicinske struke, prim. Dr. Nedžada Šabića, u kojem je, nakon provedenog vještačenja po gore navedenoj naredbi Suda, između ostalog, konstatovano da se optuženi Edib Buljubašić, prilikom obraćanja Sudu, može nalaziti u stojećem stavu, osim prilikom dužeg ispitivanja svjedoka, u kojim slučajevima mu treba omogućiti sjedeću poziciju.

970. Odredbom člana 256. stav 2. ZKP BiH, propisano je da su stranke, prilikom obraćanja Sudu, dužne ustati, osim ako za to postoje opravdane prepreke. Imajući u vidu da je vještak medicinske struke utvrdio da kod optuženog Ediba Buljubašića postoje određene poteškoće prilikom dužeg stajanja, donesena je odluka da optuženi Buljubašić može ispitivati svjedoke u sjedećem položaju, osim u slučajevima kad se obraća Sudu u kraćem vremenskom periodu.

¹⁷⁵ S1 1 K 009124 12 Kri od 08.09.2014. godine

¹⁷⁶ Naredba Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Kri od 24.07.2012. godine

(h) Nedolazak optuženog Ediba Buljubašića na glavni pretres

971. Optuženi Edib Buljubašić nije pristupio na zakazani glavni pretres, dana 04.09.2012. godine, iako je bio uredno pozvan. Na osnovu službene zabilješke, sačinjene od strane sudskih policajaca, koji su bili zaduženi da dovedu optuženog Buljubašića iz KPZ Zenica na Sud BiH, isti je izjavio da da ne želi pristupiti na zakazani glavni pretres, te da je to njegovo pravo, a ne obaveza. Međutim, pretresno Vijeće je odlučilo da se glavni pretres održi bez prisustva optuženog Ediba Buljubašića. Naime, istog dana je doneseno pismeno rješenje¹⁷⁷ kojim je određeno da će se, u slučajevima neopravdanog nedolaska optuženog Ediba Buljubašića, kao i njegovog napuštanja suđenja bez objektivnog razloga, glavni pretres održati, odnosno nastaviti bez njegovog prisustva, na kojima će prisustvovati njegov branilac. Istim rješenjem je određeno da optuženi u svakom slučaju ima pravo pristupiti glavnom pretresu, te da će mu se, u slučajevima kad ne pristupi na glavni pretres, dostavljati snimci suđenja, odnosno transkripti sa održanih glavnih pretresa.

972. Prilikom donošenja navedene odluke, Vijeće je cijenilo da u konkretnom slučaju optuženi Buljubašić nije bio objektivno spriječen pristupiti na nastavak glavnog pretresa, te da je njegovo odbijanje da pristupi suđenju bilo motivisano razlozima lične, odnosno subjektivne prirode. Odredbe ZKP-a BiH ne regulišu takve situacije, kao što ne postoje odredbe koje sprječavaju Sud da u ovoj situaciji nastavi postupak, čak i bez prisustva optuženog. Međutim, ova procesna situacija nalaže razmatranje osnovnih prava i sloboda optuženog sa aspekta ostalih domaćih i međunarodnih pravnih standarda i sudske prakse. Tako član 247. ZKP BiH propisuje da se optuženom ne može suditi u odsustvu. Međutim, analizom ove odredbe, može se zaključiti da se izraz u odsustvu odnosi na slučajeve potpune odsutnosti optuženog iz postupka, bilo zbog toga što je nemoguće obezbijediti njegovo prisustvo u postupku, ili je on iz nekih razloga nedostupan organima gonjenja, npr. nalazi se u bjekstvu ili se krije, ne zna se gdje je, ili mu nije poznato da se postupak vodi ili postoje druge poteškoće da se obavijesti o postupku ili obezbijedi njegovo prisustvo. S tim u vezi, evidentno postoje terminološke razlike između suđenja u odsustvu i suđenja bez prisustva optuženog, jer suđenje u odsustvu podrazumijeva situaciju gdje je prisustvo optuženog onemogućeno iz razloga kojima on ne može upravljati, dok suđenje bez prisustva optuženog

¹⁷⁷ Rješenje Suda BiH, broj: S1 2 K 009124 12 Kri od 04.09.2012. godine

podrazumijeva da je optuženi u mogućnosti da prisustvuje, ali on to ne želi, kako je to u konkretnom slučaju.

973. Shodno gore navedenom, Vijeće je ovakvu odluku donijelo, rukovodeći se, prije svega, interesima pravičnosti, efikasnosti i ekonomičnosti, imajući u vidu aktivno učešće ostalih optuženih u ovom krivičnom postupku, odnosno njihovo kontinuirano prisustvo suđenju. Naime, svi optuženi u ovom postupku, jednako kao i optuženi Edib Buljubašić, uživaju garancije na pravično suđenje i suđenje u razumnom roku, u smislu člana 6. stava 1. EKLJP. Vijeće je, pored navedenog, imalo u vidu i opšti javni interes, te posebni interes žrtava i svjedoka da se suđenje održi u razumnom vremenskom roku. Pored toga, valja podsjetiti da Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) nikada nije ustanovio kršenje Konvencije u predmetima gdje je optuženi, koji je adekvatno obaviješten o predstojećem suđenju, svojevrijem izabrao da ne pristupi, a suđenje se nastavilo. Sud naglašava da je prisustvo optuženog tokom suđenja u suštini njegovo pravo, a ne obaveza, tako da je i prema praksi Suda u Strasbourgu postupak bio pravičan u svim onim situacijama kada je optuženi na cjelovit način bio obaviješten, te postupak regularno počeo, odnosno nastavio se.

974. Dakle, optuženi Edib Buljubašić je imao pravo prisustvovati suđenju, ali, iako je bio uredno obaviješten i bio svjestan posljedica neodazivanja, odnosno nepristupanja na Sud, on se tog prava svjesno odrekao, bez navođenja bilo kakvih opravdanih razloga, pa je Vijeće odlučilo da će, u svim takvim budućim slučajevima, nastaviti postupak, odnosno glavni pretres, bez njegovog prisustva, odnosno u svim slučajevima kada neopravdano odbije pristupiti ili napusti glavni pretres na koji je uredno pozvan, te se navedeno neće smatrati suđenjem u odsustvu, u smislu člana 247. ZKP BiH.

975. S tim u vezi, osim na navedeni glavni pretres, optuženi Buljubašić nije pristupio, u nekoliko navrata i to: 18.09.2012., 02.10.2012., 18.12.2012., 26.03.2013., 11.06.2013., 20.08.2013., 27.08.2013., 01.10.2013., 05.11.2013., 19.11.2013., 26.11.2013., 03.12.2013., 18.03.2014., 08.07.2014., 02.09.2014.godine, ali su u skladu sa gore navedenom odlukom, glavni pretresi u navedenim periodima uredno održavani, bez prisustva optuženog Ediba Buljubašića, ali uz prisustvo njegovog branioca.

976. Optuženi Edib Buljubašić je udaljen sa dijela glavnog pretresa održanog 22.10.2013.godine, kada je nakon završetka unakrsnog ispitivanja počeo vrijeđati svjedoka Henrik Holand-a, upućujući mu psovke i verbalne uvrede, sa čim je nastavio i nakon usmene opomene predsjedavajuće vijeća, pa je isti temeljem odredbe člana 424.stav 2.ZKP BiH, udaljen sa glavnog pretresa zbog nepoštivanja Suda i narušavanja javnog reda u sudnici. Optuženi je zbog nepoštivanja Suda, a temeljem citirane odredbe, udaljen iz sudnice i sa dijela glavnog pretresa održanog 28.05.2013 godine. U oba slučaja, glavni pretres je nastavljen bez njegovog prisustva, ali uz prisustvo njegovog branioca.

(i) Vještačenje zdravstvenog stanja svjedoka: Slavka Bojanića, Tonija Rajića, Ilije Domazeta i Borivoja Petrovića

977. Dana 18.01.2013. godine, izdata je naredba o medicinskom vještačenju svjedoka Ilije Domazeta, na okolnosti sposobnosti svjedočenja, odnosno davanja iskaza na glavnom pretresu. Također, 05.02.2013. godine, odnosno 29.08.2013. godine, izdata je naredba o medicinskom vještačenju svjedoka Slavka Bojanića i Borivoja Petrovića, na okolnosti njihovog opšteg zdravstvenog stanja i sposobnosti pristupa na Sud zbog saslušanja. Konačno, Sud je dana 02.04.2013. godine izdao i naredbu za medicinsko vještačenje svjedoka Tonija Rajića¹⁷⁸, u pogledu utvrđivanja psihičkog stanja svjedoka, odnosno njegove sposobnosti svjedočenja u ovom krivičnom postupku.

978. Na nastavku glavnog pretresa, održanog dana 11.06.2013. godine, saslušani su vještaci Ibrahim Gavrankapetanović i Omer Ćemalović, koji su dodatno obrazložili svoje pismene nalaze i data mišljenja na okolnosti medicinskog vještačenja svjedoka Slavka Bojanića, odnosno Tonija Rajića. Tako je vještak Gavrankapetanović istakao da je svjedok Slavko Bojanić teški srčani bolesnik, što je vještak utvrdio na osnovu dostavljene medicinske dokumentacije. S obzirom na navedeno, kao i starost svjedoka (preko 80 godina), vještak je dao svoje mišljenje¹⁷⁹ u smislu da isti nije zdravstveno sposoban pristupiti na Sud i dati svoj iskaz, imajući u vidu udaljenost između Suda BiH i njegovog mjesta boravišta (Trebinje), odnosno isti nije sposoban fizički pristupiti na

¹⁷⁸ Na glavnom pretresu, održanom dana 02.04.2013. godine, na kojem je započelo svjedočenje Tončija Rajića, isti je izjavio da nije sposoban da nastavi sa svojim svjedočenjem, da je psihički rastrojen, nakon čega je donesena odluka o njegovom medicinskom vještačenju.

¹⁷⁹ **T-31** - Nalaz i mišljenje prim dr Ibrahima Gavrankapetanovića od 07.02.2013.godine.

Sud i dati iskaz, u suprotnom bi moglo doći do neželjenih posljedica, kada je u pitanju njegovo zdravlje.

979. Vještak Omer Ćemalović je istakao da svjedok Tonči Rajić, na osnovu pregleda medicinske dokumentacije i obavljenog psihološkog testiranja navedenog svjedoka, nije trenutno sposoban na efikasan način participirati u sudskom postupku, te da je u tom pravcu potrebno njegovo svjedočenje odgoditi za period od najviše četiri sedmice. U tom periodu će svjedok Rajić, kako to vještak smatra, u potpunosti uspjeti postići odgovarajuću psihosocijalnu ravnotežu, neophodnu za adekvatno učešće u sudskom postupku. Također je istakao da je navedeni svjedok inače sposoban shvatiti značaj svjedočenja u ovom krivičnom postupku, odnosno shvatiti upozorenja koja mu se budu davala u tom pravcu. Nalaz i mišljenje vještaka Ćemalovića je po njegovom saslušanju na glavnom pretresu uloženi u spis kao dokaz Tužilaštva¹⁸⁰.

980. Nadalje, dana 25.06.2013. godine, na nastavku glavnog pretresa su saslušani i vještaci Helena Škobić i Berima Hačam, koje su imale zadatak izvršiti vještačenje, odnosno psihološku procjenu svjedoka Ilije Domazeta, na okolnosti njegove sposobnosti svjedočenja u ovom postupku. Tako je vještak Škobić, između ostalog, istakla da je u postupku vještačenja svjedok osjetio izuzetnu slabost, te mu je tom prilikom izmjeren visok krvni pritisak i visok nivo šećera u krvi, nakon čega je isti upućen u Kliničku bolnicu Mostar, na daljnje pretrage. S tim u vezi, navela je da dolazak navedenog svjedoka pred Sud i davanje iskaza predstavlja rizik po pitanju implikacija na njegovo zdravstveno stanje. Vještak Hačam je navela da nije uspjela izvršiti psihodijagnostičko testiranje svjedoka, imajući u vidu njegovo pogoršanje zdravstvenog stanja u toku vještačenja, nakon čega je svjedok prebačen u bolnicu u Mostaru na dalje pretrage. Ista se složila sa mišljenjem vještaka Helene Škobić u vezi rizika po zdravlje svjedoka, ukoliko bi isti pristupio na Sud da svjedoči.

981. Dana 05.09.2013. godine, Sudu je dostavljen nalaz i mišljenje Senada Pešte, vještaka interne medicine, koji je, na osnovu naredbe Suda od 29.08.2013. godine, izvršio vještačenje medicinske dokumentacije svjedoka Borivoja Petrovića, u pogledu njegove zdravstvene sposobnosti, odnosno mogućnosti da bez ikakvih zdravstvenih posljedica pristupi na Sud i bude saslušan na glavnom pretresu. Tako iz nalaza i datog

¹⁸⁰ T-30 – Sudsko-psihijatrijski nalaz i mišljenje dr Omer Ćemalovića od 04.04.2013.godine.

mišljenja navedenog vještaka proizlazi da iz dostavljene medicinske dokumentacije nije utvrđeno nijedno akutno oboljenje svjedoka, te da stoga ne postoje nikakve zdravstvene zapreke da svjedok pristupi na Sud i da bude saslušan na glavnom pretresu. Imajući u vidu nalaz i dato mišljenje vještaka, Sud je pozvao svjedoka Borivoja Petrovića na glavni pretres, koji je neposredno saslušan dana 29.10.2013. godine.

982. Postavljanje pravnog savjetnika svjedoku Tončiju Rajiću

983. Dana 01.04.2013. godine, donesena je odluka¹⁸¹ kojom se svjedoku Tončiju Rajiću postavlja pravni savjetnik, advokat Velimir Marić, u skladu sa odredbama člana 84. stava 5. ZKP BiH¹⁸². Naime, na glavnom pretresu, održanom dana 26.03.2013. godine, kada je pomenuti svjedok predložen da bude saslušan na glavnom pretresu, odbrana optuženih je nagovijestila da postoji mogućnost da će navedenom svjedoku postaviti neka pitanja, na osnovu kojih postoji mogućnost da se svjedok dovede u inkriminirajući položaj.

984. Cijeneći citiranu zakonsku odredbu, odnosno imajući u vidu da se radi o svjedoku koji nije u stanju koristiti svoja prava, te da je postojala objektivna mogućnost da se prilikom odgovaranja na pitanja odbrane svjedok dovede u inkriminirajući položaj, to je Sud zaključio da svjedok nije bio u stanju koristiti svoja prava za vrijeme saslušanja i da njegovi interesi nisu mogli biti zaštićeni na drugi način, zbog čega je i donesena navedena odluka.

(i) Odstupanja u svjedočenju svjedoka Tončija Rajića u odnosu na iskaz iz istrage

985. Prilikom saslušanja svjedoka Tončija Rajića na glavnom pretresu, došlo je do brojnih odstupanja u sadržni njegovog iskaza u odnosu na iskaz koji je dao na zapisnik¹⁸³ prilikom saslušanja u Tužilaštvu BiH 13.05.2010.godine.

¹⁸¹ Rješenje Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Kri od 01.04.2013. godine

¹⁸² „Svjedoku se odlukom Suda za savjetnika određuje advokat za vrijeme trajanja saslušanja, ukoliko je očito da nje u starju da koristi svcja prava u vrijeme saslušanja i ako njegovi interesi ne mogu biti zaštićeni na drugi način.“

¹⁸³ T-36- Zapisnik o saslušanju svjedok Raič Tonča dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 13.05.2010.godine + Aneksi + audio snimak zapisnika.

986. Svjedok je tako na glavnom pretresu izjavio da u istrazi nije govorio istinu, odnosno da su mu odgovori sugerisani od strane postupajućeg tužioca koji je vršio ispitivanje, a istovremeno je osjećao bojazan za vlastitu sigurnost jer su ga prije davanja izjave u više navrata kontaktirali djelatnici Državne agencije za istrage i zaštitu koji su mu sugerirali na prijetećim tonom da je „bolje po njega da se odazove pozivu tužioca i da svjedoči“ također, svjedok tvrdi da su mu prijetili kako ga po osnovu učešća u događajima u logoru Dretelj mogu uhapsiti u bilo kojem trenutku.

987. Vijeće u konkretnom slučaju nalazi da je građanska dužnost svake osoba koja o određenoj činjenici posjeduje neposredna ili posredna saznanja, da se odazove na uredno dostavljen poziv za saslušanje u svojstvu svjedoka. Vijeće stoga ne nalazi da su u postupku pozivanja navedenog svjedoka i samog toka njegovog saslušanja povrijeđene bilo koje odredbe ZKP-a BiH. Svjedok je poučen o svojim pravima iz člana 85. ZKP BiH, kao i prava na pravnog savjetnika u bilo kojem trenutku ispitivanja, ukoliko svjedok ocjeni da nije u stanju adekvatno zaštititi svoje interese.

988. Kako bi se utvrdio stvarni tok ispitivanja ovog svjedoka, Vijeće je na glavnom pretresu preslušalo audio zapis sa saslušanja navedenog svjedoka i iz istog ne proizilazi da je svjedok iskaz davao pod bilo kojim vidom prijetnje, prinude niti je iskaz od njega iznuđivan. Prilikom slušanja uvodnog dijela ispitivanja jasno je da je svjedok poučen o svojim pravima, da je upoznat sa prisutnima u prostoriji za ispitivanje, da je poučen da ima pravo na pravnog savjetnika ukoliko ocijeni da nije u stanju samostalno zastupati svoje interese, te da postoji mogućnost davanja imuniteta u slučaju da odluči da svjedoči o okolnostima koje ga mogu izložiti krivičnom gonjenju može tražiti imunitet. Tako je na stranici 10 Zapisnika prilikom postavljanja pitanja „*Je li lično vidio da neko zlostavlja ili udara zatvorenike?*“ odgovorio „*Jesam, par puta sam i ja udario!*“ nakon čega ga je tužilac ponovo upoznao sa pravom na zaštitu od samoinkriminacije, te se prešlo na ispitivanje o okolnostima o kojima ima neposredna saznanja.

989. Na audio snimku se jasno čuje da na pitanje „*Da li ste vidjeli pripadnike HOS-a da tuku ili zlostavljaju zarobljenike?*“ svjedok bez sugerisanja odgovora odgovara „*Da.*“ Također u daljem kazivanju dalje pominje samoincijativno događaj u kojem je vidio da Srećko Herceg udara zarobljenika, nakon čega dodaje „*Vidio sam da je tukao zatvorenike, a mogu li ja nešto pitati- Mogu li ja imati problema vezano za ovo?*“ Nakon što je tužilac zatražio pojašnjenje navedenog pitanja svjedok je izjavio

„Šta ja znam, mala je to sredina, ako se ovo sve sazna, kad bude suđenje, ja se ne bojim ali imam djete, ima nekih ljudi nisu baš svrcji“. Navedeno može objasniti motive svjedoka za odstupanje od izjave koju je dao u istrazi prilikom svjedočenja na glavnom pretresu, s tim da Vijeće nalazi korisnim istaći da je odmah nakon ove izjave svjedoka tužilac istog upoznao sa mogućnošću dodjeljivanja mjera zaštite identiteta shodno Zakonu o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

990. Na audio zapisniku se tako jasno čuje uputa tužioca da će se kazivanje svjedoka unositi doslovno u zapisnik čiji tok će svjedok pratiti na monitoru ispred sebe. Istovremeno je poučen da u slučaju da uoči neku nepravilnost u zapisniku može reagovati kako bi se ista odmah korigovala.

991. Također, svjedok je po davanju iskaza izjavio da je zadovoljan tokom saslušanja te nema primjedbi na zapisnik te nema potrebe da mu se reproducira audio zapis toka saslušanja jer je pratio kucanje zapisnika na monitoru. Nakon toga, svjedok je imao period od pola sata za pregled otkucanog teksta zapisnika o saslušanju, na koji je imao pravo staviti primjedbu, što je učinio u pogledu nekih dijelova Zapisnika.

992. Korekcije iskaza i primjedbe svjedoka su odmah implementirane u tekst Zapisnika, koji je svjedok potom svojeručno potpisao. Navedeno je konstatovano na audio zapisu sa saslušanja svjedoka. Te prilike osumnjičeni nije rekao tužiocu da ima bilo kakve zdravstvene probleme koji bi ga onemogućavali da nepristrasno i objektivno da svoju izjavu, iako je direktno pitan na ovu okolnost.

993. Svjedok prilikom ispitivanja nije upoznao postupajućeg tužioca u ovom predmetu o navodnim prijetnjama koje je imao od djelatnika SIPA-e, iako ga je postupajući tužilac prije ispitivanja pitao direktno *„Da li vas je iko izložio prijetnjama ili pritiscima ili vam nešto obećao u zamjenu za vašu izjavu?“* na što je svjedok odgovorio da je na ispitivanje pristupio dobrovoljno. Stoga, Vijeće ne nalazi osnovanim da se na ovu okolnost poziva u vrijeme davanja iskaza na glavnom pretresu.

994. Vijeće zapravo cijeni da je zapravo iznošenjem navodnih formalno- pravnih nedostataka izjave iz istrage njegov način da izbjegne bilo kakav vid lične odgovornosti za dešavanja u Dretelju, tako što će predstaviti Vijeću da nema neposrednih saznanja o učešću optuženih u inkriminacijama za koje su se teretili potvrđenom optužnicom.

995. Preslušavajući video zapis koji je uvršten u dokaze u ovom predmetu, Vijeće se uvjerilo da je kazivanje svjedoka u istrazi bilo objektivno, nepristrasno i neometano od strane ostalih učesnika u postupku, te cijeni da je svjedok naknadno odlučio da će na glavnom pretresu odstupiti od ranije izjave, kada i počinje iznositi razloge medicinske i druge prirode, koji bi činili njegov iskaz iz istrage neupotrebljivim.

996. Kako je svjedok na glavnom pretresu izjavljivao uporno da se ničega ne sjeća i da nema saznanja o učešću i djelovanju optuženih u relevantnom periodu, te kako nije dao logično i uvjerljivo obrazloženje zbog čega na glavnom pretresu u potpunosti odstupa od ranije izjave, to je Vijeće pažljivo cijeno sve dijelove njegove ranije izjave, upoređujući ih i cijeneći ih zajedno sa ostalim provedenim dokazima, pa je tako iskaz ovog svjedoka dat u istrazi¹⁸⁴, ocijenjen relevantnim i istinitim u svim segmentima u kojima je potkrepljen iskazima saslušanih svjedoka i drugih provedenih dokaza u ovom predmetu.

997. Imajući u vidu da sadržaj izjave iz istrage u znantnoj mjeri inkriminira optužene u ovom predmetu, odbrana je nastojala kroz unakrsno ispitivanje vještaka neuropsihijatrijske struke Omera Ćemalovića, utvrditi da je svjedok Tonči Rajić u vrijeme davanja izjave Tužilaštvu BiH bio psihički nestabilan i nesposoban da shvati značaj svog statusa i posljedice koje nosi.

998. Međutim, Vijeće primjećuje da vještak Ćemalović na glavnom pretresu u tom pravcu navodi „*radi se o mladcj osobi, psihički očuvancj, ja ne mislim da n,je bilo značajnog odstupar,ja u kognitivinim sposobnostima u vr,jeme davar,ja izjave. Sjećar,ja iz prošlosti su čak očuvan,ja od ovih iz sadašnjosti.*“ Vještak je na kraju dodao i da prilikom prvog pristupanja na Sud nije bilo psihijatrijskih razloga da ovaj svjedok odbije svjedočenje, ali on kao ljekar jeste imajući u vidu njegovu anamnezu, iz etičkih a ne medicinskih razloga, dao saglasnost za odgodu njegovog pozivanja na sud u svojstvu svjedoka.

¹⁸⁴ T-36– Zapisnik o saslušanju svjedok Raič Tonča dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 13.05.2010.godine + Aneksi + audio snimak zapisnika.

999. Značajna odstupanja od iskaza iz istrage, na glavnom pretresu je iskazao i brat ovog svjedoka, Ilija Rajić. Iako se sudeće Vijeće nije upuštalo u motive ovih svjedoka zbog kojih su prilikom svjedočenja na glavnom pretresu odstupali od ranije datih izjava, evidentno je da prilikom saslušanja u istrazi isti nisu bili pod prijetnjom ili pritiskom bilo koje vrste, da su prije davanja iskaza bili upoznati sa pravima koja im pripadaju shodno Zakonu o krivičnom postupku.

1000. Svjedok Ilija Rajić nakon brojnih upita članova sudećeg vijeća, nije imao objašnjenje značajnih razlika u kazivanju u istrazi i na glavnom pretresu, pa u tom pravcu navodi da nije osjećao strah prilikom davanja izjave niti je bio pod pritiskom, jer kako sam tvrdi nije činio ništa loše u inkriminisanom periodu i ne plaši se za vlastitu sigurnost. Dakle, na svjedoka Iliju Rajića niko nije vršio uticaj da bi svjedočio o činjenicama i okolnostima o kojima je imao neposredna saznanja, koje je prema mišljenju Vijeća, potpuno detaljno i objektivno iznio tada postupajućem tužiocu, što je dokumentovano njegovim zapisnikom o ispitivanju iz istrage. Vijeće također primjećuje da svjedok u istrazi događaje iznosi iz vlastite perspektive, pominjujući određene detalje i pojedinosti koje su jedino njemu mogle biti neposredno poznate, te se ne stiče uvjerenje da su svjedoku prilikom ispitivanja sugerisani odgovori.

1001. Kako na glavnom pretresu ovaj svjedok nelogično i neuvjerljivo izbjegava odgovor na pojedina pitanja o kojima je detaljno svjedočio u istrazi, to je Vijeće odlučilo pokloniti vjeru iskazu svjedoka iz istrage u dijelu u kojem taj iskaz bude potkrepljen iskazima drugih saslušanih svjedoka na iste okolnosti te drugim materijalnim dokazima.

1002. Zapisnik o saslušanju ovog svjedoka je uložen u materijalne dokaze¹⁸⁵, i podlijegao je slobodnoj ocjeni zajedno sa svim ostalim izvedenim dokazima.

(j) Izuzeci od neposrednog izvođenja dokaza – čitanje zapisnika iz istrage

1003. Dana 20.08.2013. godine odbijen je prijedlog odbrane optuženog Srećka Hercega i Ivana Medića da se izvrši dodatno neuropsihijatrijsko vještačenje svjedoka Slavka Bojanića, s obzirom da svjedok ne posjeduje nijedan nalaz od specijaliste neuropsihijatra. Naime, odbrane navedenih optuženih su, na glavnom pretresu,

¹⁸⁵ **T-26** – Zapisnik o saslušanju svjedoka Rajić Ilije broj KT-RZ-26/05 od 12.05.2010.godine + fotografije Aneks

održanom dana 11.06.2013. godine, nakon saslušanja vještaka Ibrahima Gavrankapetanovića, istakle da bi Sud, prije donošenja eventualne odluke o čitanju iskaza navedenog svjedoka od 2010. godine, trebao donijeti naredbu za vještačenje po vještacima odgovarajuće struke, imajući u vidu njegovu dijagnozu, te da bi njegova bolest, koja je utvrđena 2004. godine, mogla za posljedicu imati poremećaj pamćenja, te se onda postavlja pitanje da li je valjan svjedokov iskaz iz istrage, dat u Tužilaštvu BiH, 2010. godine, koji odgovor bi mogao dati vještak neuropsihijatar. Imajući u vidu navedeno, Sud je, dana 20.08.2013. godine, odbio prijedlog za dodatnim vještačenjem, budući da svjedok ne posjeduje nikakve medicinske dokumentacije od specijaliste neuropsihijatra.

1004. Imajući u vidu konstatovani poremećaj ličnosti ovog svjedoka (iz 2004.g. klasifikovan kao poremećaj ličnosti), član vijeća je u okviru unakrsnog ispitivanja vještaka neuropsihijatrije Omera Ćemalovića, postavila uopšteno pitanje psihičke sposobnosti lica sa navedenom dijagnozom da budu saslušani u svojstvu svjedoka. , na okolnost preživjelih događaja iz prošlosti, na što je vještak pojasnio da bi se eventualni poremećaj pamćenja u tom konkretnom slučaju svodio na reduciranje ili manje greške u hronologiji izlaganja, te eventualno nemogućnost fokusiranja na određene detalje, ali nikako svjedočenje takve osobe ne bi predstavljalo iskrivljenje ili kombinatoriku preživljenih događaja.

1005. S tim u vezi, Vijeće je odlučilo da će se čitati i koristiti kao dokaz iskaz svjedoka Slavka Bojanića dat u istrazi, imajući u vidu, da je vještak interne medicine, Ibrahim Gavrankapetanović, u svom nalazu i datom mišljenju istakao da je njegov dolazak pred Sud znatno otežan zbog zdravstvenih problema. Navedeno je vještak dodatno obrazložio na glavnom pretresu, odnosno isti je bio decidan u pogledu svoje tvrdnje da bi njegov pristup na Sud mogao prouzrokovati neželjene posljedice po njegovo zdravlje.

1006. Prilikom donošenja navedene odluke, Vijeće je imalo u vidu odredbu člana 273. stava 2. ZKP-a BiH, kojom je, između ostalog propisano da: "zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu se po odluci sudije, odnosno vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo u slučaju ako su ispitane osobe umrle, duševno oboljele, ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred Sud nemoguć, ili je znatno otežan iz važnih uzroka." Dakle, Vijeće je imalo u vidu nalaz i dato mišljenje, odnosno iskaz

vještaka Ibrahima Gavrankapetanovića, te je cijenilo da je isti na glavnom pretresu iznio nalaz i dao mišljenje, odnosno objasnio iz kojih razloga svjedok Slavko Bojanić nije u mogućnosti pristupiti na Sud radi saslušanja.

1007. Vijeće nalazi da izneseni razlozi, koji su dati, odnosno iznijeti u nalazu mišljenju navedenog vještaka, predstavljaju važne uzroke zbog kojih je dolazak svjedoka Slavka Bojanića pred Sud znatno otežan, te je donesena odluka da se na glavnom pretresu čita, odnosno koristi njegov iskaz dat u istrazi¹⁸⁶. Pri tome Vijeće napominje da će u kasnijem dijelu ove presude obrazložiti ocjenu ovog dokaza, u smislu njegove dokazne snage. Nadalje, imajući u vidu navedeno, Sud je dana 19.11.2013. godine donio odluku da se, kao sastvani dio navedenog dokaza Tužilaštva, u spis uloži i zapisnik o saslušanju svjedoka Slavka Bojanića od 01.07.1992. godine, koji čini sastavni dio (aneks A) zapisnika od 02.08.2010. godine, jer je isti predočavan svjedoku prilikom davanja svog iskaza od 02.08.2010. godine. O dokaznoj kvaliteti iskaza ovog svjedoka, bilo je više riječi u dijelu presude u kojem se obrazlaže krivica optuženih.

1008. Također, imajući u vidu provedeno medicinsko vještačenje, odnosno iznijeti nalaz i dato mišljenje vještaka Helene Škobić, u pogledu postojanja rizika za zdravstveno stanje svjedoka Ilije Domazeta u slučaju njegovog dolaska na Sud radi davanja svog iskaza na glavnom pretresu, kako je to vještak izričito i istakao na glavnom pretresu, a imajući u vidu gore citiranu zakonsku odredbu o izuzecima od neposrednog sprovođenja dokaza, Vijeće je odlučilo da se na glavnom pretresu pročita, odnosno koristi kao dokaz i iskaz svjedoka Ilije Domazeta. Prilikom donošenja svoje odluke, Sud je imao u vidu da predviđeni rizik u pogledu pogoršanja zdravstvenog stanja navedenog svjedoka, u slučaju njegovog pristupa na Sud, radi saslušanja na glavnom pretresu, predstavlja važan razlog, odnosno uzrok njegovog otežanog pristupa na Sud.

1009. Nadalje, na glavnom pretresu, održanom dana 06.05.2014. godine, donesena je odluka da se na glavnom pretresu pročita iskaz svjedoka Saše Stolića, datog na zapisnik u istrazi, a što su predložile odbrane optuženih Ediba Buljubašića i Marine Grubišić – Fejzić. Naime, tokom postupka je više puta pokušano da odbrane optuženih dođu do adrese navedenog svjedoka, ali bezuspješno, nakon čega je Vijeće, imajući u

vidu gore navedenu citiranu zakonsku odredbu, ocijenilo da se predloženi svjedok ne može pronaći, zbog čega je dozvoljeno da se na glavnom pretresu pročita njegov iskaz dat u istrazi.

(k) Načelni stav vijeća po pitanju uvrštavanja zapisnika o saslušanju svjedoka u istrazi u dokazni materijal u ovom predmetu

1010. Na nastavku glavnog pretresa, održanog dana 04.09.2012. godine, pretresno Vijeće je donijelo odluku da se zapisnici o saslušanju svjedoka iz istrage neće uvrštavati u sudski spis, ukoliko se njihov iskaz, dat na glavnom pretresu, ne razlikuje od iskaza datog u istrazi.

1011. Međutim, imajući u vidu da su neki od svjedoka davali drugačije iskaze na glavnom pretresu, u odnosu na iskaze date u istrazi, odnosno da su se stranke i branioci prilikom ispitivanja svjedoka pozivali na te razlike, to je u odnosu na pojedine svjedoke temeljem odredbe člana 273. stava 1. ZKP BiH¹⁸⁷, Vijeće prihvatilo kao dokazni materijal zapisnike o saslušanju svjedoka datih u istrazi, čiju ocjenu će Sud dati u kasnijem dijelu presude, prilikom analize izvedenih dokaza.

1012. Izuzetak od ovog načelnog stava pretresnog vijeća primjenjen je i u situacijama kada svjedoku nisu predočavane razlike u odnosu na njegov iskaz iz istrage, ali mu jeste prezentirana dokumentacija koja se u formi aneksa nalazila kao prilog zapisnika o saslušanju. Kako se tu radilo o dokumentima koji su predočavani svjedocima na glavnom pretresu, kako bi se o istima izjasnili, to je Vijeće cijenilo svrsishodnim ove priloge (Anekse) uvrštavati u dokaze zajedno sa zapisnikom, sa kojim formalno pravno čine jednu cjelinu. Obzirom na brojne prigovore odbrane u pogledu uvrštavanja zapisnika čiji sadržaj nije konfrontiran iskazu svjedoka sa glavnog pretresa.

1013. Vijeće napominje da u slučajevima, u kojima je zapisnik samo iz formalno pravnih razloga uvršten u spis (zbog potrebe ulaganja fotodokumentacije, potvrde i dr. vrsta priloga uz zapisnik) nije vršeno upoređivanje iskaza svjedoka sa glavnog pretresa

¹⁸⁶ Dokaz Tužilaštva BiH, T-186

¹⁸⁷ „Iskazi dati u istrazi dopušteni su kao dokaz na glavnom pretresu i mogu biti korišteni prilikom direktnog ili unakrsnog ispitivanja ili pobijanja iznesenih navoda ili u odgovoru na pobijanje nakon čega se prilažu kao dokazni materijal. U ovom slučaju, osobi se može dati mogućnost da objasni ili pobije svj. prethodni iskaz.“

sa izjavom iz istrage, obzirom da sadržaj izjave svjedoku nije prezentiran tokom pretresa.

1014. Vijeće ne nalazi da je uvrštavanjem izjava iz istrage date drugim organima krivičnog gonjenja povrijeđeno pravo na odbranu optuženih u ovom predmetu, obzirom da su i zapisnici sačinjeni kako od strane Tužilaštva BiH, tako i drugih policijskih organa i agencija, uzimani u skladu sa zakonom, na način da su svjedoci upoznati sa poukama i pravima, te prilikom uzimanja istih nije učinjena niti jedna povreda iz člana 10.ZKP BiH. Sama činjenica da neki od zapisnika nije sačinjen tokom istrage u konkretnom predmetu također nije ovom Vijeću bilo od presudnog značaja, obzirom da su izjave od oštećenih uzimane i na opšte okolnosti formiranja i funkcionisanja logora Dretelj u relevantno vrijeme.

1015. U načelu, Sud je prvenstveno cijenio iskaze koje su svjedoci dali usmeno i neposredno pred pretresnim vijećem, ali je isto tako uzeta relevantnom izjava iz istrage ukoliko je svjedok iz neobašnjivih razloga na glavnom pretresu značajno odstupio od te izjave, a nije bio u mogućnosti sudskom vijeću ponuditi uvjerljivo obrazloženje znatnih razlika u kazivanju, kao što je slučaj sa svjedokom Tončijem Rajićem i Ilijom Rajićem u pojedinim dijelovima njegovog svjedočenja.

1016. Na ročištu održanom dana 26.02.2013.godine, odbrani je dozvoljeno uvrštavanje ranijih izjava svjedoka Save Bojanić, koje su dostavljene kao prilog zapisnika o ispitivanju ovog svjedoka u istrazi, a nisu predložene za uvrštavanje kao dokaz Tužilaštva. Vijeće nije formalno pravno objavilo digresiju u izvođenju dokaza jer je nakon uvrštavanja navedenih izjava, po saslušanju svjedoka Save Bojanić odmah nastavljeno sa dokaznim postupkom optužbe.

1017. Uopšteno tokom postupka, odbrana je u više navrata tražila od Tužilaštva da im se dostave sve ranije izjave svjedoka, kako bi se adekvatno pripremili za unakrsno ispitivanje. Vijeće je u više navrata pozvalo tužiteljicu da odbrani prije ispitivanja svjedoka dostavi zapisnik o saslušanju svjedoka iz istrage koju je vodilo Tužilaštvo BiH ali i sve druge izjave koje je Tužilaštvo koristilo prilikom ispitivanja svjedoka. Međutim, Vijeće je istovremeno pozvalo odbranu, da u situacijama kada imaju saznanje o postojanju ranijih izjava svjedoka, koje nisu prezentirane prilikom ispitivanja u istrazi niti

su predložene kao dokaz u optužnici, imaju pravo da temeljem odredbe člana 27.stav 3. ZKP BiH, izvrše uvid u spis, što prema tvrdnjama postupajuće tužiteljice u ovom predmetu nije učinjeno od strane branilaca optuženih, niti su se oni u bilo kojem trenutku sa takvim zahtjevom obratili Tužilaštvu BiH.

1018. Naime, Vijeće je tokom postupka nastojalo održati jednakost u postupanju prema strankama, te nije moglo prihvatiti da su svim slučajevima postoji obaveza Tužilaštva za dostavljanjem ranijih izjava svjedoka, već samo u slučajevima kada su te ranije izjave prezentirane svjedoku, odnosno korištene pri njegovom saslušanju u istrazi u Tužilaštvu BiH.

1019. Postojanje eventualno drugih izjava koje je svjedok davao drugim organima u drugim predmetima, po istom činjeničnom događaju, ne može biti u obavezi Tužilaštva, koje u konačnici i ne mora imati saznanja i samim tim nije moglo ni imati obavezu dostave navedenih izjava.

1020. Konkretna primjer obaveze dostave ranije izjave svjedoka bio je evidentan u slučaju saslušanja svjedoka „B“, koji je prilikom direktnog ispitivanja na ročištu od 05.03.2014.godine pojasnio da je prilikom saslušanja u istrazi kod tužioca Tužilaštva BiH korištena njegova ranija izjava od 9 stranica, koju je odbrana zahtijevala i koju je Tužilaštvo dostavilo do ročišta 19.03.2013.godine kada je bilo planirano unakrsno ispitivanje ovog svjedoka. U drugim slučajevima, kada ranije izjave svjedoka nisu korištene prilikom ispitivanja u istrazi niti su predočavane svjedoku, odnosno kada iste nisu u posjedu postupajućeg tužioca, na odbrani je ostao teret njihovog pribavljanja, sukladno odredbi člana 50. ZKP BiH koji propisuje da branilac mora zastupajući optuženog preduzimati sve neophodne radnje u cilju utvrđivanja činjenica, prikupljanja dokaza koji idu u korist optuženog kao i zaštite njegovog prava.

1021. Također, odbrana je tokom postupka u više navrata prigovarala da im je neopravdano ograničeno vrijeme ispitivanja svjedoka, na način da unakrsno ispitivanje nije moglo trajati duže od direktnog ispitivanja i vremena koje je potrebno za postavljanje pitanja u korist vlastitih tvrdnji.

1022. Vijeće međutim nalazi da je prilikom rukovođenja glavnim pretresom u ovom predmetu, u svemu postupljeno u skladu sa odredbama člana 239.ZKP BiH, kojim je jasno propisana obaveza predsjedavajućeg vijeća, da se u sklopu rukovođenja glavnim pretresom, stara i za svestrano pretresanje predmeta i otklanjanje svega što odugovlači predmetni postupak, a ne doprinosi razjašnjenju stvari.

1023. Tako je predsjednica vijeća u svim situacijama vodila računa o načinu i obimu unakrsnog ispitivanja, koje je saglasno odredbama ZKP-a sadržajno ograničeno na obim direktnog ispitivanja, pa je postavljenje vremenskog ograničenja između ostalog dato u cilju koordinacije i usmjeravanja unakrsnog ispitivanja, kako bi se izbjegla nepotrebna ponavljanja. Također, predsjedavajuća vijeća je reagovala u svim slučajevima unakrsnog ispitivanja ukoliko bi isto sadržajno izlazilo iz okvira direktnog ispitivanja, ostavljajući mogućnost da odbrana svjedoku postavi određeni broj pitanja u korist vlastitih tvrdnji te da ukoliko ocijeni potrebnim, svjedoka optužbe naknadno pozove i sasluša u svojstvu svjedoka odbrane.

1024. Svrha unakrsnog ispitivanja je da se postavljaju pitanja, da se testira svedočenje svedoka i njegov kredibilitet, to jest da li njemu ili njoj treba pokloniti vjeru. Prema pravilima unakrsnog ispitivanja isto je ograničeno na temu kojom se bavilo direktno ispitivanje, dakle na postavljena pitanja Tužilaštva i takođe se ograničava na ispitivanje kredibiliteta svedoka. Unakrsno ispitivanje po odobrenju Vijeća može biti prilika za postavljanje pitanja u korist vlastite tvrdnje i prezentiranja dokaza odbrane svjedoku suprotne strane u postupku, ali ne bi trebalo po svom sadržaju prerasti u novo direktno ispitivanje svjedoka, navođenjem novih činjenica ili okolnosti koje nisu nikako bile prezentirane u direktnom ispitivanju.

1025. Unakrsno ispitivanje se odvija pod kontrolom Pretresnog vijeća, da bi se postiglo svestrano pretresanje predmeta i izbjeglo sve što odugovlači postupak a ne doprinosi razjašnjenju stvari. Odbrani je prilikom ograničavanja vremena unakrsnog ispitivanja sugerisano da koncentriše kvalitativno i kvantitativno svoja pitanja obzirom da je tokom postupka primjećeno te konstatovano na zapisnik da branilac svakog optuženog ponaosob započinje ispitivanjem sadržajno istim pitanjem kao prethodni branilac, ponavljajući određenu vrstu pitanja više puta, čime je procesni položaj svjedoka otežan ne samo višekratnim iznošenjem traumatičnih događaja već i

njegovim nepotrebnim ponavljanjem, čime se svjedok dekoncentriše, umara i samim time narušava kvalitet njegovog svjedočenja.

1026. Dakle, niti jednom prilikom unakrsno ispitivanje svjedoka nije prekinuto ili skraćeno zbog same dužine trajanja unakrsnog ispitivanja, već je isto ocijenjeno suvišnim ili nesaglasnim sa pravilima ispitivanja iz člana 262. i 263. ZKP BiH.

(l) Razrješenje branioca optuženog Ediba Buljubašića, advokata Todora Todorovića

1027. Dana 05.12.2013. godine, Sud je, odlučujući o zahtjevu optuženog Ediba Buljubašića, donio odluku¹⁸⁸ o razrješenju njegovog branioca, advokata Todora Todorovića, nakon čega mu je postavljen novi branilac po službenoj dužnosti, advokat Senija Poropat. Vijeće je, prilikom donošenja odluke, prije svega, cijenilo iznesene razloge optuženog u tom pravcu, a koji se odnose na narušenu međusobnu komunikaciju, te nepostojanje koncepta za dalje iznošenje odbrane u postupku. Imajući u vidu jedno od osnovnih načela pravičnog suđenja - omogućavanje prava na odbranu¹⁸⁹. S tim u vezi, Sud je našao prihvatljive iznesene razloge optuženog u pogledu njegovog daljeg zastupanja u ovom krivičnom predmetu, nalazeći da je u interesu pravičnosti omogućiti optuženom da izabere drugog advokata po svom izboru. Prilikom donošenja odluke, Vijeće se rukovalo i relevantnim odredbama ZKP-a BiH, koje regulišu pitanje obavezne odbrane u postupku, te postupka razrješenja dosadašnjeg, odnosno postavljanja novog branioca.

(m) Razrješenje branioca optuženog Ediba Buljubašića, advokata Senije Poropat

1028. Dana 04.02.2014. godine, Sud je, odlučujući o zahtjevu optuženog Ediba Buljubašića, donio odluku¹⁹⁰ o razrješenju njegovog branioca, advokata Senije Poropat, nakon čega mu je postavljen novi branilac po službenoj dužnosti, advokat Džema Hasanagić Milaimi. Vijeće je, prilikom donošenja odluke, prije svega, cijenilo iznesene razloge optuženog u tom pravcu, a koji se odnose na narušenu međusobnu komunikaciju, te nepostojanje koncepta za dalje iznošenje odbrane u postupku. Iako je Sud smatrao da je braniteljica Poropat odgovorno i savjesno obavljala svoju dužnost, ipak je udovoljio zahtjevu optuženog, imajući u vidu njegovo pravo na odbranu po vlastitom izboru, odnosno načelo pravičnosti u ovom krivičnom postupku.

¹⁸⁸ Rješenje Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Kri od 05.12.2013. godine

¹⁸⁹ Član 6. stav 3. tačka c) EKLJP: „Svako ko je optužen za krivično djelo ima sjedeća minimalna prava: da se brani sam ili uz pomoć branioca koga sam izabere...”

¹⁹⁰ Rješenje Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Kri od 04.02.2014. godine

(n) Razrješenje branioca optuženog Ediba Buljubašića, advokata Džeme Hasanagić Milaimi

1029. Isto tako, dana 07.10.2014. godine, Sud je, na zahtjev optuženog Ediba Buljubašića, donio odluku¹⁹¹ o razrješenju branioca Džeme Hasanagić Milaimi, odnosno postavljanju novog branioca po službenoj dužnosti, advokata Todora Todorovića. Naime, na glavnom pretresu koji je održan navedenog dana, optuženi je istakao da je izgubio povjerenje u svog branioca, te da želi da mu se postavi novi advokat po službenoj dužnosti, advokat Todor Todorović. Naime, optuženi je istakao da branilac nije prikupljao dokaze koji idu u korist optuženom, zbog čega je povjerenje u navedenog branioca došlo u pitanje. Vijeće je usvojilo zahtjev optuženog, budući da je evidentno, tokom postupka, više puta ukazivao da je nezadovoljan načinom iznošenja odbrane, odnosno prikupljanja dokaza od strane njegovog branioca, kao i njihovom međusobnom komunikacijom, odnosno konceptom iznošenja odbrane. Imajući u vidu pravo na odbranu optuženog kao i interese pravičnosti, Vijeće je donijelo odluku o razrješenju i postavljanju novog branioca po službenoj dužnosti, rukovodeći se zahtjevima i interesima optuženog, s jedne strane, ali i istovremeno pazeći da se postupak ne bi prekomjerno odužio, zbog čega je i odlučio postaviti advokata Todora Todorovića, koji je ranije već učestvovao u postupku.

1030. Upravo u skladu sa načelom ekonomičnosti postupka, te zaštite prava na pravično i suđenje u razumnom roku ostalih optuženih u ovom predmetu, Sud je dana 27.01.2015.godine, odbio prijedlog optuženog Ediba Buljubašića za razrješenjem branioca Todora Todorovića, te postavljenjem novog branioca u fazi iznošenja završnih riječi odbrane. Optuženi je naglasio da želi samostalno iznositi završne riječi.

1031. Kao razloge takvog traženja, optuženi je istakao loš odnos u komunikaciji sa braniocem, te činjenicu da ga nije posjećivao u zatvoru od održavanja posljednjeg ročišta, do zakazivanja termina za iznošenje završnih riječi. Branilac je u izjašnjenju datom na ročištu pojasnio da je takvom vidu dokumentacije doprinjeo sam optuženi, kojem je rješenjem disciplinske komisije KPZ Zenica izrečena disciplinska kazna boravka u samici u trajanju od 20 (dvadeset) dana, za koje vrijeme mu nije bila omogućena komunikacija sa braniteljem. Također, branilac je istakao da je optuženi u pojedinim situacijama odbijao da se susretne sa braniocem koji je došao u KPZ Zenica.

Branilac je na kraju istakao da je pripremio završno izlaganje u ovom predmetu, te ostavlja na dispoziciju optuženom da će isto i prihvatiti.

1032. Nakon izjašnjenja optuženog i branioca po navedenom pitanju, Vijeće je odbilo navedeni prijedlog optuženog za razriješenjem branioca, jer je (1) do prekida u komunikaciji došlo krivnjom optuženog, koji je neopravdano odbijao saradnju sa braniocem u slučajevima u kojima je dolazio u KPZ Zenica gdje se optuženi nalazi na izdržavanju kazne, (2) Sud je već u više navrata udovoljavao zahtjevima optuženog za zamjenu branioca, što je elaborirano u prethodnom dijelu presude, te je utvrđeno da je u dva navrata optuženi tražio razriješenje i ponovno postavljenje istog branioca-advokata Todora Todorovića. Shodno tome, Vijeće je ocijenilo da je time optuženi svjesno ispoljio volju da ga zastupa upravo ovaj advokat, pa kako Sudu nije ponudio konkretne i uvjerljive razloge koji bi ukazivali da je odnos povjerenja i korektnosti među njima ozbiljno narušen, to Vijeće ne nalazi osnovanim razloge za razriješenje branioca u fazi završnog izlaganja.

1033. Vijeće je cijenilo i činjenicu da je advokat Todor Todorović upoznat detaljno sa dosadašnjim tokom postupka, da je već pripremio završno izlaganje u ime odbrane optuženog Ediba Buljubašića, pa kako navedena faza postupka podrazumijeva samo iznošenje rezimea provedenih dokaza, čiju konačnu ocjenu će dati ovo sudsko vijeće, to Vijeće nije našlo nužnim i opravdanim zamijeniti branioca optuženom, naročito imajući u vidu da je sam optuženi rekao kako bi uloga novog branioca bila strogo formalna, jer namjerava sam iznositi završno izlaganje.

1034. Cijeneći navedeno, te činjenicu da je tokom postupka udovoljavano sličnim zahtjevima optuženog, zbog čega su pretresi u više navrata odlagani, a imajući u vidu zaštitu prava na efikasno i pravično suđenje koje jednako uživaju svi učesnici u postupku, Vijeće je ovaj prijedlog optuženog odbilo kao neosnovan.

¹⁹¹ Rješenje Suda BiH, broj: S1 1 K 009124 12 Kri od 07.10.2014. godine

(o) Odluka o izmjeni redoslijeda izvođenja dokaza

1035. Sud je, na glavnom pretresu, održanom dana 17.12.2013. godine, donio odluku da se dokazi odbrane trećeoptuženog Ediba Buljubašića izvode na kraju izvođenja dokaza ostalih optuženih u ovom predmetu, imajući u vidu činjenicu da je neposredno nakon donošenja ove odluke, optuženom, na njegov zahtjev, postavljen novi branilac. Prilikom donošenja odluke, Sud se rukovodio odredbom člana 240. ZKP BiH, kojom je propisano da predsjednik vijeća može odrediti da se odstupi od redovnog toka raspravljanja¹⁹² zbog posebnih okolnosti, a naročito zbog broja optuženih, broja krivičnih djela i obima dokaznog materijala. Imajući u vidu da se u konkretnom slučaju radilo o većem broju optuženih, pa samim tim i obimu dokaznog materijala koji je predložen da se izvodi, odnosno činjenica da je u toku izvođenja dokaza odbrane optuženom Edibu Buljubašiću promijenjen branilac, Sud je našao opravdanim i na ovaj način ostaviti dodatno vrijeme novom braniocu da izvrši uvid u spis, odnosno da se detaljno upozna sa predmetom i izvedenim dokazima, a sve u cilju adekvatne pripreme za vršenje odbrane trećeoptuženog u ovom krivičnom postupku, u smislu predlaganja dokaznih prijedloga odbrane optuženog.

(p) Odbijanje prijedloga odbrane optuženog Ivana Medića za dodatnim vremenom za pripremu odbrane

1036. Na glavnom pretresu, održanom dana 26.11.2013. godine, odbijen je prijedlog odbrane optuženog Ivana Medića za dodatnim vremenom za pripremanje odbrane, budući da je Sud više puta tokom trajanja postupka na vrijeme upozoravao odbranu optuženih, ali i same optužene, da aktivno učestvuju u pripremanju svoje odbrane. Stoga su odbrane optuženih, uz izuzetak odbrane optuženog Ediba Buljubašića, prema ocjeni Suda, a imajući u vidu tok i dinamiku izvođenja dokaza optužbe, imale sasvim dovoljno vremena analizirati provedene dokaze te pripremati koncept odbrane. Prilikom donošenja svoje odluke, Vijeće je imalo u vidu i dotadašnje vremensko trajanje ovog postupka (glavni pretres počeo 12.06.2012. godine), te je našlo da je navedena odluka u skladu i sa pravom optuženih na suđenje u razumnom roku, te da bi neopravdano dodatno vrijeme za pripremu odbrane optuženih dovelo do nepotrebnog odugovlačenja ovog postupka.

¹⁹² Imajući u vidu činjenični opis optužnice, odnosno redoslijed optuženih osoba u istoj, koji je prilagođen činjeničnom opisu (prvo su navedene inkriminacije opisane u Vojnoj Ambulanti u Mostaru, pa nakon toga događaji u Dretelju) dokazni postupak se, do dana donošenja predmetne odluke, provodio na način da su se izvodili dokazi odbrane, onim redoslijedom kako je to napisano u optužnom aktu.

(q) Odbijanje dokaznih prijedloga odbrane

1037. Vijeće je, na glavnom pretresu, održanom dana 28.01.2014. godine, odlučujući o prijedlogu odbrane optuženog Srečka Hercega za saslušanjem svjedoka, donijelo odluku o odbijanju saslušanja svjedoka Luke Kežića, budući da je navedeni svjedok predložen na identične okolnosti kao i predloženi svjedok Marinko Spaić (na okolnosti zapovjedne strukture vojarne i zatvora u Dretelju, te ko su poimenično obnašali dužnost stražara u Dretelju, s obzirom da su predloženi svjedoci često dolazili u Dretelj i donosili određene potrepštine). Iako je optuženi insistirao na saslušanju navedenog svjedoka, na upit Suda je konačno predložio da se na glavnom pretresu sasluša svjedok Marinko Spaić, smatrajući ga bitnijim od svjedoka Luke Kežića.

1038. Vijeće je, na glavnom pretresu, održanom dana 04.02.2014. godine, odbilo prijedloge odbrana Ivana Medića i Marine Grubišić – Fejzić, da se saslušaju svjedoci Petar Majić (zajednički prijedlog) i Halil Bešo (prijedlog odbrane Marine Grubišić – Fejzić), imajući u vidu da su navedeni svjedoci, a koji su od strane odbrana predloženi na okolnosti vojnih i političkih ciljeva, odnosno uloge pripadnika HOS-a, kao i zapovjedne strukture HOS-a, na te iste okolnosti već dali svoje iskaze, prilikom direktnog ispitivanja od strane optužbe, odnosno unakrsnog ispitivanja od strane odbrana navedenih optuženih, koji su i ispitivali na navedene okolnosti. Stoga je Vijeće ocijenilo da je stanje stvari u pogledu navedenih okolnosti dovoljno razjašnjeno, te je odbilo navedene prijedloge za saslušanje tih svjedoka.

1039. Također, na glavnom pretresu, održanom dana 18.02.2014. godine, odbijen je prijedlog odbrane Ivana Medića za saslušanje svjedoka Stojana Medića, s obzirom da je isti predložen da svjedoči na okolnosti o kojima su prethodni svjedoci odbrane također dali svoj iskaz, a koje se odnose na ličnost optuženog, kao i nadimak koji je imao u inkriminisanom periodu, nalazeći da je stanje stvari u tom pravcu dovoljno razjašnjeno. Iz istog razloga je, na glavnom pretresu, održanom dana 25.02.2014. godine, odbijen prijedlog odbrane optužene Marine Grubišić - Fejzić za saslušanjem svjedoka Emine Oručević, a koja se, pored toga, nalazila u Norveškoj, te bi i njeno eventualno saslušanje putem video-linka iziskivalo izvjestan vremenski period, što bi za posljedicu imalo određeni protek vremena, s obzirom na cjelokupnu proceduru u vezi korespondencije sa nadležnim ministarstvima pravde. Međutim, ostavljena je mogućnost da se imenovani svjedok neposredno sasluša u Sudu BiH, ukoliko do razumnog vremena ista dođe u BiH, o čemu bi odbrana blagovremeno obavijestila Sud.

Nadalje, iz istog razloga je odbijeno saslušanje svjedoka odbrane Ivana Zelenike, Slobodana Brkovića (isti se nalazio van BiH), s obzirom na dugotrajnu proceduru oko organizacije saslušanja navedenog svjedoka putem video-linka.

1040. Pored navedenog, Sud je, prilikom odlučivanja, imao u vidu i dugotrajnost ovog krivičnog postupka, što direktno ima za posljedicu ugrožavanje osnovnog prava optuženih – pravo na suđenje u razumnom roku¹⁹³ nalazeći da svjedočenje gore navedenih svjedoka, imajući u vidu ostale provedene dokaze u tom pravcu, neće značajno utjecati na utvrđeno činjenično stanje, s obzirom da su navedeni svjedoci predloženi na identične okolnosti kao i saslušani svjedoci odbrane. Konačno, imajući u vidu ostvarenje prava na pravično suđenje, Sud nalazi da je odbranama data jednaka mogućnost u postupku izvođenja svih svojih dokaza, na isti način kao i izvođenje dokaza optužbe.

1041. Također, odbijen je prijedlog odbrane optuženog Ivana Medića za izvođenje dokaza saslušanjem vojnog analitičara, imajući u vidu da je predmet vještačenja – svjedočenja, kako je to navedeno i obrazloženo u prijedlogu dokaza¹⁹⁴, dovoljno razjašnjen, te da su na te okolnosti tokom pretresa davali svoje iskaze, kako svjedoci optužbe, tako i svjedoci odbrane. Nadalje, odbijen je također i prijedlog provođenja vještačenja optuženog Ivana Medića po vještacima medicinske struke, na okolnosti da li je u inkriminisano vrijeme mogao shvatiti značaj djela, te na okolnosti vještačenja šifre bolesti koja je navedena u medicinskoj dokumentaciji optuženog. Imajući u vidu da odbrana na traženje Suda nije dostavila relevantnu medicinsku dokumentaciju, Sud nije ni mogao izdati naredbu za vještačenje relevantne medicinske dokumentacije, datirane u inkriminisano vrijeme.

1042. Konačno, odlučujući o prijedlogu dokaza odbrane trećeoptuženog Ediba Buljubašića, Vijeće je odbilo provođenje dokaza saslušanjem svjedoka Ejupa Ganića i Sefera Halilovića, nalazeći da isti nisu relevantni, s obzirom da predložene okolnosti, na koje bi isti svjedočili, nisu od značaja za inkriminisane radnje za koje se optuženi tereti. Pored toga, Vijeće je odbilo da se saslušaju i svjedoci: Jovan Divjak, Zoran Hranilović, Ante Prkačin, Mladen Bošnjak, Mladen Holman, Dobroslav Paraga, Zdravko Kordić, Merdan Džemal, Matija Brainović, Munira Petrović, Ivo Andrić – Lužanski, Vila

¹⁹³ Član 6. stav 1. EKLJP

Kraljević, Bosiljko Kraljević, Armin Pohara i Rasim Mekić, s obzirom da su tokom postupka, na iste okolnosti na koje su predloženi navedeni svjedoci, već izvedeni materijalni dokazi, odnosno saslušani svjedoci, pri čemu Sud nalazi da je stanje stvari u tom pravcu dovoljno razjašnjeno. Isto tako, Vijeće je naknadno odlučilo da se odbije predloženi svjedok Salko Dedić, budući da je Sud obaviješten da je jedan od šest svjedoka, sa istim imenom i prezimenom, preminuo, a da za ostala lica, navedena u prijedlogu odbrane, nije bilo moguće utvrditi tačan identitet, zbog čega nije bilo moguće saslušati predloženog svjedoka. Isto tako, Sud je naknadno obaviješten¹⁹⁵ da se predloženi svjedok Samir Horozović ne nalazi na adresi do koje je Sud uspio doći službenim putem, odnosno da je druga adresa imenovanog nepoznata, zbog čega nije bilo zakonske mogućnosti da se navedeni svjedok pozove na glavni pretres kako bi se saslušao na predložene okolnosti.

1043. Isto tako, Sud je naknadno odbio prijedlog odbrane trećeoptuženog Ediba Buljubašića da se u svojstvu svjedoka sasluša Ivan Petrušić, nalazeći da je stanje stvari, kada su u pitanju okolnosti na koje je predložen navedeni svjedok, dovoljno razjašnjeno¹⁹⁶ i da je odbrana trećeoptuženog tokom postupka imala priliku da ga sasluša, budući da se navedeni svjedok na Sudu pojavljivao dva puta¹⁹⁷.

1044. Nadalje, Sud je odbio predloženo vještačenje optuženog Ediba Buljubašića, po vještaku neuropsihijatru, imajući u vidu da odbrana, a ni Sud, na prijedlog odbrane, nije mogao obezbijediti relevantnu medicinsku dokumentaciju optuženog, koja se odnosi na inkriminirajući period, u kojem je, kako je to odbrana isticala, optuženi trebao biti na liječenju. Dakle, imajući u vidu da Sud, i pored uložениh napora, nije mogao izvršiti uvid u navedenu relevantnu medicinsku dokumentaciju, niti je odbrana istu dostavila Sudu,

¹⁹⁴ Vojna i politička organizacija HOS-a u BiH, te vojni i politički ciljevi HOS-a u BiH

¹⁹⁵ Akt Policijske stanice Gračanica, broj: 08-05/8-2-137-2-3143/14 od 10.06.2014. godine

¹⁹⁶ Sud je pružio mogućnost odbranama ostalih optuženih da ispituju svjedoka Ivana Petrušića, dana 26.08.2014. godine, nakon što optuženi Edib Buljubašić, bez opravdanog razloga, nije htio ispitati navedenog svjedoka. Stoga je Sud, imajući u vidu ekonomičnost postupka, u cilju svestranog rješavanja predmeta optužbe, dozvolio odbranama ostalih optuženih da ispituju navedenog svjedoka.

¹⁹⁷ Nakon što se svjedok Ivan Petrušić uredno odazivao na poziv Suda, radi njegovog ispitivanja od strane odbrane Ediba Buljubašića, te da u tim periodima njegovog pristupa na Sud (dana 08.07.2014. i 26.08.2014. godine) optuženi Edib Buljubašić jednom nije pristupio bez opravdanog razloga (08.07.2014.), odnosno isti, dana 26.08.2014. godine nije htio, bez opravdanog razloga ispitati navedenog svjedoka na glavnom pretresu, Sud je odbio naknadni prijedlog odbrane optuženog Buljubašića da se još jednom pozove navedeni svjedok, nalazeći da je isti ispitan od strane ostalih odbrana, te da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno, te da je optuženom Buljubašiću više puta ranije pružena mogućnost da ispita predloženog svjedoka, ali je isti bez opravdanog razloga to odbijao.

to nije mogla biti izdana naredba za medicinsko vještačenje optuženog Ediba Buljubašića.

1045. Konačno, odbijen je prijedlog za saslušanje dodatnih svjedoka odbrane optužene Marine Grubišić Fejzić, odnosno svjedoka: Nogo Muhameda, Senada Hodžića, Veljka Golubovića, Ratomira Mijanovića i Drage Filipovića, nalazeći da okolnosti, na koje su predloženi imenovani svjedoci, nisu od relevantnog značaja za ovaj krivični postupak, odnosno da iskazi ovih svjedoka ne bi doprinijeli značajnijem razjašnjenju stvari, a s druge strane bi doveli do nepotrebnog odugovlačenja ovog postupka.

(r) Obdukcioni nalaz vještaka Karan Željka

1046. Tokom postupka je u svojstvu svjedoka saslušan dr.Željko Karan, vještak sudske medicine, koji je pojasnio da je učestvovao u brojnim ekshumacijama po naredbama nadležnih pravosudnih organa ,a iskaz je trebao dati na okolnost sačinjavanja medicinskih obdukcijiskih nalaza za osobe koje se pominju u činjeničnom opisu optužnice.

1047. Odbrana je prigovarala statusu vještaka, tvrdeći da isti nije sačinio nalaz i mišljenje niti je isto dostavljeno odbrani, ali Vijeće cijeni da se radi o svjedoku ekspertu, koji je po vokaciji vještak sudske medicine i koji je pozvan na okolnost iznošenja neposrednog stručnog mišljenja o obavljenim pojedinim ekshumacijama i obdukcijama u kojima je lično učestvovao kao ovlaštenu vještak sudske medicine u kojem svojstvu je i potpisivao DNK izvještaje i zapisnike o identifikaciji posmrtnih ostataka.

1048. Vijeće ne nalazi da je korištenjem termina i svojstva vještak u konkretnom slučaju na bilo koji način povrijeđeno pravo odbrane u ovom postupku, obzirom da je saslušanje navedenog lica predloženo u optužnici, dok je medicinska i druga relevantna dokumentacija koja je korištena prilikom njegovog saslušanja na glavnom pretresu, ranije uredno dostavljena odbrani.

1049. Vijeće nalazi da je vještak prilikom sačinjavanja obdukcijiskih nalaza u okviru svog redovnog angažmana postupao u potpunosti u skladu sa pravilima struke i nauke, te shodno naredbama pravosudnih institucija, pa ne nalazi da su u tom pravcu učinjene

bilo kakve nepravilnosti koje bi za posljedicu imale povredu prava na odbranu u ovom postupku.

(s) Uvrštavanje izjave optuženog Ediba Buljubašića date u formi intervjua u članku „Nezavisnih novina“

1050. Branilac optuženog Ediba Buljubašića, je na ročištu održanom 26.02.2014.godine izrazio protivljenje uvrštavanju u dokazni materijal intervjua koji je optuženi Buljubašić dao „Nezavisnim novinama“. Na okolnost sačinjavanja navedenog članka, saslušan je u svojstvu svjedoka optužbe autor Goran Maunaga, koji je pojasnio vrijeme i način nastanka obavljenog intervjua.

1051. Branilac optuženog je osporavajući navedeni dokaz isticao da bi uvrštavanje izjave optuženog u formi novinskog članka bilo protivno odredbi člana 261. i 273. ZKP BiH, jer bi isto predstavljalo neopravdani izuzetak od neposrednog i usmenog izvođenja dokaza na glavnom pretresu. Obzirom da se u vrijeme uvrštavanja novinskog članka optuženi branio šutnjom, branilac je smatrao da je uvrštavanjem navedenog dokaza, u kojem optuženi otvoreno govori o svom učešću u inkriminiranim događajima, direktno povrijeđeno njegovo pravo na odbranu.

1052. Navedeni članak Vijeće je uvrstilo u spis obzirom da predstavlja aneks¹⁹⁸ izjave svjedoka Gorana Maunage datog u istrazi u ovom predmetu, ali je u konačnici iskaz optuženog Buljubašića dat u svojstvu svjedoka na glavnom pretresu, podlijegao slobodnoj ocjeni dokaza u svijetlu ostalih dokaza iznesenih na glavnom pretresu, a ne isključivo upoređivanjem navoda iz njegovog usmenog i neposrednog svjedočenja, sa navodima intervjua odnosno novinskog članka, pa u konačnici Vijeće ne nalazi da uvrštavanjem novinskog članka nije prčinjena bilo kakva šteta odbrani ovog optuženog.

(t) Izvođenje dokaza Tužilaštva /replika/

1053. Na glavnom pretresu, održanom dana 02.09.2014. godine, na kojem je bilo planirano izvođenje dokaza odbrane trećeoituženog Ediba Buljubašića, odnosno njegovo saslušanje u svojstvu svjedoka, bilo je nemoguće izvesti dokaze, jer isti nije

¹⁹⁸ T-23 novinski članak „Nezavisnih novina“ od 02.08.2007.godine je prilog Zapisnika o saslušanju svjedoka Gorana Maunage sačinjenog u Tužilaštvu BiH broj: KT-RZ-113/05 od 28.02.2011.godine. svjedok je autorizirao navedeni članak na zapsniku i prilikom ispitivanja na glavnom pretresu održanom 26.02.2013.godine, te je ponovo uložen u dokaze Tužilaštva pod oznakom T-66.

pristupio na navedeni glavni pretres. S obzirom da je ranije Sud donio odluku da se glavni pretres može održati i bez njegovog prisustva, pozvana je odbrana trećeoptuženog da izvede materijalne dokaze, međutim, s obzirom na nedolazak optuženog Buljubašića na navedeni glavni pretres, njegov branilac nije bio spreman izvesti predložene materijalne dokaze, imajući u vidu da se branilac nije konsultovao sa optuženim oko obima izvođenja istih. Stoga je Sud odlučio, a imajući u vidu ekonomičnost postupka, da se izvedu neki od materijalnih dokaza odbrane petooptužene, Marine Grubišić Fežić, odnosno onih dokaza koji su odbrani u tom procesnom momentu bili dostupni, budući da se za neke od ostalih predloženih materijalnih dokaza čekao odgovor federalnih institucija u vezi statusa petooptužene.

1054. Nakon što je odbrana petooptužene izvela dostupne materijalne dokaze, Tužilaštvo je predložilo da se u okviru dokaza optužbe, kojima se pobijaju navodi odbrane četvrtooptuženog Ivana Medića (replika), sasluša svjedok Radojka Žuža. Sud je, imajući u vidu ekonomičnost postupka, kao i raniju odluku o promjeni redoslijeda izvođenja dokaza na glavnom pretresu, odlučio da se, prije izvođenja materijalnih dokaza odbrane trećeoptuženog Ediba Buljubašića, na glavnom pretresu, održanom dana 09.09.2014. godine, izvede gore navedeni dokaz replike Tužilaštva. Naime, prilikom donošenja te odluke, Sud je imao u vidu da je Tužilaštvo, kako je već rečeno, predloženog svjedoka saslušalo na okolnosti provedenih dokaza odbrane četvrtooptuženog Ivana Medića /replika/, te da se odbrana navedenog optuženog izričito izjasnila da neće ulagati dokaze kao odgovor na pobijanje /duplika/.

(u) Donošenje odluke o izvođenju dodatnih dokaza Tužilaštva BiH

1055. U vezi dodatnih dokaza, temeljem člana 276. ZKP BiH, Tužilaštvo je predložilo izvođenje materijalnih dokaza koji su dobili u posjed tek u februaru 2014. godine. Nakon razmatranja predloženih dokaza, Vijeće je usvojilo prijedlog za izvođenje predloženih dokaza u sklopu dopune dokaznog postupka. Dodatni dokazi optužbe¹⁹⁹

¹⁹⁹ **T – 187** – Informacija o ubojstvima, nestancima i protjerivanju osoba srpske nacionalnosti, sačinjen u Mostaru 09.03.1993.god. uz Izvješće o upućivanju za Jugoslaviju + Informacija od 10.03.1993.godine (Sektor za sigurnost) + Izjava o prolasku Srba prema Berkovici od 6. Veljača, prva brigade HVO "Knez Domagoj".

T – 188 - Dokument naslovljen "Zločini HOS-a izvršeni nad srpskim civilnim stanovništvom u Bosni i Hercegovini pre početka ratnih sukoba 1992.godine", document ovjeren od strane ICTY.

T- 189 – "Spisak zatvorenika na dan 17.kolovoza 1992.godine", ovjeren od strane ICTY.

T – 190 – Raspored zatvorenika na vanjska radilišta, datum 29.07.1992. godine, document ovjeren od strane ICTY.

izvedeni su na glavnom pretresu održanom 04.11.2014.godine, nakon čega je odbrana predložila dodatne dokaze.

1056. Vijeće jeste imalo u vidu ove dokaze prilikom donošenja konačne odluke, te je kao mjerodavne prihvatilo samo one koji su potkrepljeni drugim provedenim dokazima, dok ostali nisu bili od odlučnog značaja za donošenje presude, te ih Vijeće nije detaljnije elaboriralo u ranije iznesenoj ocjeni dokaza. Naime, Vijeće cijeni činjenicu da ove dokaze Tužilaštvo nije moglo pribaviti ranije na okolnost udruženog zločinačkog poduhvata i plana zlostavljanja, zatvaranja i protjerivanja srpskog civilnog stanovništva, kako to u svom obraćanju tvrdi tužiteljica, međutim, istovremeno uvažava prigovore odbrane i nalazi da tužiteljica za neke od dokaza nije ponudila dokaz autentičnosti i odgovarajuće autorizacije dokumenta, pa tako veći broj istih nema podatak o načinu nastanka dokumenta, te statusu i poziciji osobe koja je isti izvorno sačinila. Činjenica da je dokument ovjeren od strane Tribunala u Hagu, ne može sama po sebi davati činiti dokaznu snagu takvog dokumenta, već on mora podlijegati standardima preispitivanja koji je zajednički za sve dokaze provedene tokom glavnog pretresa.

1057. Osim toga, Vijeće primjećuje da se svi dodatni dokazi optužbe odnose na period nakon inkriminisanog, te se tiču događaja koji nisu bili predmetom optužnice u ovom postupku, niti sa istima imaju bilo kakve uzročno- posljedične veze, pa su stoga svi dokazi iz ove grupe ocijenjeni irelevantnim u konačnoj ocjeni dokaza, na način da nisu imali odlučan uticaj na donošenje konačne odluke Vijeća.

(v) Izvođenje dodatnih dokaza odbrane

1058. Optuženi Srećko Herceg je nakon izvođenja dokaza optužbe predložio saslušanje Srećka Bošnjaka u svojstvu svjedoka, koji je bio prisutan u vojarni Dretelj u inkriminisanom period, na okolnost primopredaje zarobljenika i spiska lica za razmjenu koje je Tužilaštvo uvrstilo u sudski spis u dodatnim dokazima. Drugi svjedok kojeg je

T- 191 – “Zbirno izvješće od 12 sati 13.08. do 12 sati 19.08.1992.godine”, datum 19. Kolovoz 1992.godine, HZ Herceg Bosna Hrvatsko vijeće odbrane vojna policija Čapljina, u potpisu Dano Ivanković.

T – 192 – Izvanredno Izvješće – podaci o Vojarni Dretelj, datum 22. Kolovoza 1992.godine, u potpisu Dano Ivanković.

T – 193 – Zapovijed, sačinjena Zenica, 11.prosinca 1992.godine, u potpisu Brigadir Mladen Holman.

T – 194 – Kartografsko praćenje logoraša, uz službenu zabilježku broj 02-T-4/14 od datuma 17.02.2014.godine.

optuženi predložio je Dragan Rudan, na okolnosti koje su nastale nakon saslušanja tog svjedoka u ovom predmetu, jer se radi o licu koje je nakon svjedočenja pričalo da optuženi Srećko Bošnjak nije lice o kojem je on govorio kad je pominjao ime Srećku i njegovo djelovanje u Dretelju.

1059. Optuženi Buljubašić Edib je predložio ponovno pozivanje već saslušanje svjedoka Ivana Petrušića, jer nije imao prilike da mu postavlja pitanja u vrijeme kad je saslušan kao svjedok optužbe. Optuženi je tvrdio da se radi o licu koje je u relevantno vrijeme bilo zapovjednik Dretelja i koje posjeduje obimnije informacije od onih koje je prezentovao u svom svjedočenju. Obzirom da je u vrijeme saslušanja Ivana Petrušića bio jako bolestan i nije bio sposoban postavljati pitanja, smatra da je u interesu prava na pravično suđenje da se odobri ponovo pozivanje ovog lica u svojstvu svjedoka. Predložio je i ponovno pozivanje Vinka Martinovića „Štele.

1060. Optuženi Ivan Medić je predložio saslušanje Mladena Bošnjaka, dok je optužena Marina Grubišić- Fejzić predložila saslušanje svjedoka Golubović Veje. Braniteljica ove optužene je pojasnila da je naknadno došla u posjed dokaza u kojem se nalazi intervju sa navedenim licem, a iz kojeg proizilazi suprotno od onoga što Tužilaštvo tvrdi. Naime, navedeni svjedok se treba pozvati na okolnost učinjene greške u identifikaciji optužene u zatvoru Dretelj.

1061. Vijeće je nakon pauze objavilo da se prihvataju neki od prijedlog odbrane za izvođenje dodatnih dokaza, te je određeno pozivanje u svojstvu svjedoka Srećko Bošnjak, Ivan Petrušić i Golubović Vejo, dok su preostali prijedlozi odbrane odbijeni kao irelevantni i kumulativni. Naime, Vijeće je ocijenilo da bi ostali predloženi svjedoci svjedočili na iste okolnosti o kojima su iskaz dali brojni drugi svjedoci, zbog čega je odbilo njihovo izvođenje.

1062. Kako na ročište za glavni pretres nije pristupio jedan od predloženih dodatnih svjedoka odbrane, Vejo Golubović, te kako je braniteljica optužene Marine Grubišić-Fejzić izjavila da nije u mogućnosti osigurati tačnu adresu na koju bi se izvršila dostava poziva, odbrana je odustala od njegovog saslušanja, ali je u sudski spis uvršten novinski članak u kojem je ovaj svjedok intervjuisan na okolnost svega što je preživio za vrijeme boravka u logoru Dretelj.

(w) Obilazak lica mjesta u Dretelju

1063. Na glavnom pretresu od 01.10.2013.godine sudeće vijeće je objavilo da će se obaviti procesna radnja obilazak lica mjesta, na području Dretelja, opština Čapljina. O učinjenom uviđaju je sačinjena fotodokumentacija i video zapis koji je prezentiran na ročištu za glavni pretres održanom dana i koji je uvršten kao dokaz suda²⁰⁰.

1064. Tužilaštvo je tokom postupka na ovu okolnost u spis²⁰¹ uvrstilo određeni broj fotografija, koje također pokazuju objekte unutar kompleksa kasarne „Bruno Bušić“ u Dretelju, koje je Vijeće imalo u vidu u konačnoj ocjeni provedenih dokaza, a u kontekstu iskaza svjedoka koji su u inkriminisanom periodu bili stacionirani u kasarni kao pripadnici HOS-a te u kontesktu izjava oštećenih koji su bili zatvoreni u hangarima ove kasarne, a koji su u svojim iskazima opisivali raspored objekata u krugu kasarne.

1065. Na ročištu od 02.12.2014.godine, nakon što su saslušani svi predloženi dodatni svjedoci odbrane i uvršteni materijalni dokazi, predsjednica vijeća je objavila da je dokazni postupak završen.

²⁰⁰ S-1 Zapisnik o obilasku lica mjesta broj: S1 1 K 0099124 12 Kri od 08.10.2013.godine čiji prilog je fotodokumentacija i video zapis sačinjen prilikom obilaska.

²⁰¹ T-11- Fotografije Dretelja (27 fotografija).

XV. ANEKS II IZVEDENI DOKAZI

A. LISTA SASLUŠANIH SVJEDOKA

1. Lista saslušanih svjedoka Tužilaštva

*	Datum	Svjedok
1.	03.07.2012.godine	Halil Bešo
2.	14.08.2012. godine 28.08.2012. godine	Bogdanović Slavko
3.	04.09.2012. godine	Bjelobaba Mile
4.	18.09.2012. godine	Brevnik Zoran
5.	02.10.2012. godine	Čvoro Tihomir
6.	23.10.2012. godine	Svjedok C
7.	06.11.2012. godine	Bokić Milivoje
8.	13.11.2012. godine 20.11.2012. godine	Svjedok A
9.	27.11.2012. godine	Fržović Slavojka
10.	04.12.2012. godine	Milivoj Kružević
11.	15.01.2013. godine	Svjedok „F“
12.	29.01.2013. godine	Sava Bojanić
13.	05.02.2013. godine	Derviš Kurtić
14.	12.02.2013. godine	Sead Kurtić
15.	26.02.2013. godine	Goran Maunaga
16.	26.02.2013. godine	Petar Majić
17.	05.03.2013. godine 19.03.2013. godine	Svjedok „B“
18.	26.03.2013. godine	Svjedok „E“
19.	02.04.2013. godine 25.06.2013. godine 13.08.2013. godine	Tončo Rajić
20.	16.04.2013. godine	Ilija Rajić
21.	23.04.2013. godine	Branislav Simić
22.	21.05.2013. godine	Srećko Marić

23.	28.05.2013. godine	Svjedok „G“
24.	28.05.2013. godine	Petar Golijanin
25.	04.06.2013. godine	Svjedok „H“
26.	20.08.2013. godine	Svjedok „D“
27.	27.08.2013. godine	Olga Škoro
28.	03.09.2013. godine	Svjedok „I“
29.	01.10.2013. godine	Dragan Rudan
30.	22.10.2013. godine	Henrik Hovland
31.	29.10.2013. godine	Borivoje Petrović
32.	09.09.2014. godine	Žuža Radojka

2. Lista saslušanih vještaka Tužilaštva

*	Datum	Vještak
1.	18.12.2012.godine	Željko Karan
2.	11.06.2013.godine	Omer Ćemalović
3.	11.06.2013.godine	Ibrahim Gavrankapetanović
4.	25.06.2013.godine	Helena Škobić
5.	25.06.2013.godine	Berima Hačam

3. Lista saslušanih svjedoka prvooptuženog Zelenika Ivana

*	Datum	Svjedok
1.	03.12.2013.godine	Katja Maksić
2.	03.12.2013. godine	Janko Šobot
3.	03.12.2013. godine	Milan Brković
4.	03.12.2013. godine	Ivan Zelenika
5.	14.01.2014. godine	Miljenko Miloš

4. Lista saslušanih svjedoka drugooptuženog Herceg Srećka

*	Datum	Svjedok
1.	26.11.2013.godine	Dragan Čuljak
2.	17.12.2013. godine	Niko Dragičević
3.	14.01.2014. godine	Stanko Primorac

4.	21.01.2014. godine	Ivan Grbavac
5.	28.01.2014. godine	Dragan Bošković
6.	28.01.2014. godine	Branko Bubalo
7.	04.02.2014. godine	Marinko Spaić
8.	04.02.2014. godine	Srećko Herceg
9.	02.12.2014. godine	Srećko Bošnjak

5. Lista saslušanih svjedoka trećeoptuženog Buljubašić Ediba

*	Datum	Svjedok
1.	15.04.2014. godine	Zaštićeni svjedok „A“
2.	15.04.2014. godine	Zaštićeni svjedok „F“
3.	06.05.2014. godine	Mirsad Zahirović
4.	06.05.2014. godine	Miroslav Hrstić
5.	13.05.2014. godine	Samir Horozović
6.	27.05.2014. godine	Zerina Fazlić
7.	27.05.2014. godine	Hajrudin Fazlić
8.	17.06.2014. godine	Vinko Martinović zv. Štela
9.	26.08.2014. godine	Ivan Petrušić
10.	16.09.2014. godine	Optuženi Edib Buljubašić
11.	11.11.2014. godine	Ivan Petrušić

6. Lista saslušanih svjedoka četvrtoptuženog Medić Ivana

*	Datum	Svjedok
1.	18.02.2014. godine	Marko Vukšić
2.	18.02.2014. godine	Vinko Primorac
3.	25.02.2014. godine	Rudolf Tolušić
4.	18.03.2014. godine	Dušanka Boras

7. Lista saslušanih svjedoka petooptužene Grubišić Fejzić Marine

*	Datum	Svjedok
1.	18.03.2014. godine	Muris Elezović
2.	18.03.2014. godine	Dejan Danuc
3.	25.03.2014. godine	Marina Grubišić Fejzić

B. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽBE

T-1- Zapisnik o saslušanju svjedoka Bešo Halila broj: KT-RZ-26/06 od 08.04.2010. godine;

T-2- Zapisnik o saslušanju svjedoka Bogdanović Slavka broj: 12-02/1-02/10 od 22.01.2012. godine i Zapisnik o saslušanju svjedoka Bogdanović Slavka broj KT-RZ 113/05 Od 24.05.2011.godine,

T-3- Zapisnik o saslušanju svjedoka Brevnik Zorana broj: T 20 0 KTRZ 0000113 05 od 23.02.2012. godine uz skicu i Fotodokumentaciju broj T20 0 KTRZ 0000113 05 od 13.01.2011. godine,

T-4- Zapisnik o saslušanju svjedoka pod pseudonimom C broj: KT-RZ-26/05 od 02.08.2012. godine,

T-5- Medicinska dokumentacija vezana za svjedoka pod pseudonimom C (Annex A, B, C, D i E),

T-6- Zapisnik o saslušanju svjedoka Milivoja Bokića, broj: 14-02/2-157/04 od 26.05.2005. godine,

T-7- Zapsinik o saslušanju svjedoka Milivoja Bokića, broj: KT-RZ-26/05 od 31.01.2007. sa Aneksom,

T-8- Zapisnik o saslušanju svjedoka Olga Draško od 30.01.2007. godine,

T-9- Zapisnik o prikupljanju izjave od lica Olga Draško, broj 14-02/2-95/05 od 25.04.2005. godine,

T-10- Bilješke svjedoka A, Ovjerena fotokopija, rokovnika sa naslovom UNIS OOUR tvornica čeličnih užadi Višegrad, sačinjena u rukopisu,

T-11- Fotografije Dretelja (27 fotografija),

T-12- Zapisnik o saslušanju svjedoka Slavojka Fržović broj KT-RZ-26/05 od 14.03.2007. godine (Potvrda HOS-a Vojarna Grabovina Čapljina na ime Slavojka Fržović (aneks b) i fotografije 11,12,13,14,15,18,20,22,27 (aneks c),

T-13 Zapisnik o saslušanju svjedoka Slavojka Fržović, broj KRI 57/94 od 30.09.1994. godine, u Osnovnom Sudu u Trebinju,

T-14 Zapisnik o prikupljanju izjava od lica Slavojka Fržović broj 12-02/1-27/09 od 08.12.2009.godine,

T-15 Zapisnik o saslušanju svjedoka Milivoja Kruževića, KT-RZ-26/05 od 12.03.2007.godine; Zapisnik o prikupljanju izjave od lica Milivoje Kružević broj 12-02/1-24/09 od 30.11.2009.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka od 30.09.1994.godine, Osnovni sud u Trebinju; Aneksi b,c,d,e,f,g,h,i.

T-16 Zapisnik o primopredaji mrtvog tijela, Pejanović Jovo, tijelo označeno br.44, Zapisnik o identifikaciji posmrtnih ostataka broj 79/2004 od 13.04.2004.; DNK Izvještaj No.44, Tuzla od 29.03.2004.godine,

T-17 Fotodokumentacija obrade mrtvog tijela, broj KH-GT-1/2004-OT od 18.12.2004.; Kartica nestalog lica Balaban Božidar; DNA Report broj 8193/06 Balaban Božidar ICMP ID 22214; Zapisnik o identifikaciji posmrtnih ostataka, broj ID-29-07-10-01 od 29.07.2010.godine;

T-18 Zapisnik o sudsko medicinskoj i kriminalističko tehničkoj obradi mrtvog tijela broj KN-GT-1/2004-OT,

T-19 Zapisnik o saslušanju svjedoka Kurtić Derviša broj KT-RZ-26/06 od 14.04.2010.godine, zajedno sa Aneksom I od 27 fotografija,

T-20 Zapisnik o saslušanju svjedoka Bojanić Save broj KT-RZ-06/05 od 03.08.2010.godine,

T-21 Zapisnik o saslušanju svjedoka Majić Petra broj KT-RZ-26/05 od 16.06.2010.godine, zajedno sa aneksima A, B, C, D, E i F,

T-22 Zapisnik o saslušanju svjedoka Bojanić Save broj KT-RZ-26/05 od 03.08.2010.godine,

T-23 Zapisnik o saslušanju Maunaga Gorana 28.02.2011.godine zajedno sa aneksom A,

T-24 – Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka „E“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 01.02.2007.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka „E“ pret Ministarstvom unutrašnjih poslova broj 14-7/02-246/05 od 03.06.2005.godine; Potvrda Crvenog krsta na ime svjedoka „E“ od 20.09.1994.godine Zagreb; Spisak jednog broja zatvorenika iz Dretelja po svjedočenju višeg

broja zarobljenika,

T-25 – Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka „B“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ - 26/06 od 12.01.2007.godine, Spisak zarobljenika, Vojni Suda na br KR-7/95, koji je napisao zaštićeni svjedok „B“,

T-26 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Raić Ilije broj KT-RZ-26/05 od 12.05.2010.godine + fotografije Aneks,

T-27 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Marić Srećka broj KT-RZ-26/05 od 05.08.2010.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka Srećka Marića pred Okružnim sudom u Beogradu broj 314/94 KRI od 09.09.1994.godine,

T-28 – Zapisnik o saslušanju svjedoka „H“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KTRZ-26/05 od 04.08.2010.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka „H“ dat pred Centrom javne bezbjednosti Trebinje, Odsjek za ratne zločine, broj 12-02/1-03/10 od 25.01.2010.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka „H“ dat pred Okružnim sudom u Kragujevcu broj 13/95 od 14.03.1995.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka „H“ dat pred Vojnim Sudom u Bileći broj Ki-1336/94 od 04.02.1995.godine;

T-29 – Zapisnik o saslušanju svjedoka „G“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 24.03.2010.godine + Aneksi A, B, C, D,

T-30 – Sudsko-psihijatrijski nalaz i mišljenje dr Omer Ćemalovića od 04.04.2013.godine, o izvršenom vještačenju zdravstvenog stanja svjedoka Tončija Rajića, u svrhu utvrđivanja njegove sposobnosti za učestvovanje u postupku.

T-31 - Nalaz i mišljenje prim dr Ibrahima Gavrankapetanovića od 07.02.2013.godine, o izvršenom vještačenju zdravstvene sposobnosti svjedoka Slavka Bojanića,

T-32 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Golijanin Petra dat Ministarstvu unutrašnjih poslova SJB Trebinje broj 14-02/2/05 od 15.06.2005.godine,

T-33 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Škoro Olge pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 03.08.2010.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka Škoro Olge pred Okružnim sudom u Beogradu broj 334/96 od 07.03.1996.godine,

T-34 – Zapisnik o saslušanju svjedoka „I“ dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/06 od 04.03.2010.godine; Zapisnik dat pred Vojnim sudom u Bileći broj KR 77/95 od

18.11.1995.godine;

T-35 – Zapisnik o saslušanju svjedoka „D“ dat Tužilaštvu BiH broj KT-RZ-26/05 od 21.08.2013.godine sa Aneksom,

T-36 – Zapisnik o saslušanju svjedok Raič Tončija dat pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 13.05.2010.godine + Aneksi + audio snimak zapisnika,

T-37– Zapisnik o saslušanju svjedoka Petrović Borivoja pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-113/05 od 17.03.2011.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka Petrović Borivoja broj 12-02/1-15/10 od 12.03.2010.godine,

T-38– Zapisnik o saslušanju svjedoka Rudan Dragana pred Tužilaštvom BiH broj KT-RZ-26/05 od 06.08.2010.godine,

T-39 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Ilije Domazeta dat pred Tužilaštvom BiH broj KTRZ 26/05 od 13.03.2007. godine ; Zapisnik o saslušanju svjedoka Ilije Domazeta pred CJB Trebinje broj 14-4/01-217/05 od 31.05.2005.godine + aneksi B, C, D, E, F, G,

T- 40 – Kartica nestalog lica na ime Škoro Đuro; Zahtjev za informacije o nestalim u BiH na ime Škoro Đuro; DNA report od 25.03.2010.godine; Zapisnik o utvrđivanju identiteta i primopredaji posmrtnih ostataka na ime Škoro Đuro od 30.06.2010.godine; List of DNA dr Hamza Žujo na ime Škoro Đuro od 15.04.2010.godine; List of DNA na ime Škoro Đuro od 15.04.2010.godine;

T- 41 – Kartica nestalog lica na ime Marković Nenad, izdat od strane Operativnog tima Republike srpske za traženje nestalih lica, Redni broj 4845.

T- 42 – Imenovanje Buljubašić Ediba za zamjenika zapovjednika vojarne HOS-a „Bruno Bušić“ Dretelj od strane Kraljević Blaža od 02.08.1992.godine,

T- 43 – Primopredaja uhićenika izvršena u krugu vojarne u Grabovima, potpisana od strane Srećka Hercega i Daria Ivankovića,HVO, broj 02-277/92 od 17.08.1992.godine,

T- 44 – Nalog za otpust po naređenju generala Blaža Kraljevića, vojarna „Bruno Bušić“ Dretelj od 05.08.1992.godine,

T- 45 – DNK izvještaj za lice Samardžić Evgenije, ICMP, 25.10.2005.godine,

T– 46 – Izvod iz matične knjige umrlih za lice Bulut Radoslav izdat od strane opštine Trebinje broj 03-202-1474/2007 od 13.02.2007.godine,

T– 47 – Izvod iz matične knjige umrlih za lice Brkić Pero, R Srbija, Matično područje Zemun, Beograd od 06.10.2010.godine, serijski broj dokumenta 00235150,

T– 48 – Izvod iz matične knjige umrlih za lice Pribišić Savo izdat od strane opštine Trebinje broj 03-202-1469/2007 od 12.02.2007.godine,

T– 49 – Karton lične karte na ime Buljubašić Edib, od 09.10.1996.godine,

T– 50 – Fotodokumentacija obrade mrtvog tijela za lice Samardžić Evgenije, broj BL-56/2006-OT od 09.09.2006.godine,

T– 51 – Zapisnik o sudsko-medicinskoj i kriminalističko-tehničkoj obradi mrtvog tijela, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica RS, broj BL-56/2006-OT od 09.09.2006.godine,

T– 52 – Foto dokumentacija lica mjesta ekshumacije jednog tijela nakon dobijenog pozitivnog DNK-a nalaza na ime Samardžić Evgenije, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica RS, broj BL-15/2006-LM od 08.09.2006.godine,

T– 53 – Popis zatvorenica iz Vojarne „Bruno Bušić“, Vojna policija HOS-a od 07.08.1992.godine; Popis zatvorenika iz Vojarne „Bruno Bušić“ Vojna policija HOS-a od 07.08.1992.godine,

T– 54 – Nalog za otpust lica Momčila Govedarice iz vojnog zatvora, HOS Vojarna Bruno Bušić Dretelj od 08.08.1992.godine,

T– 55 – Zapovjed da se pusti na slobodu Govedarica Momčilo, potpisana od strane Blaža Kraljevića, Zapovjedništvo ratnog stožera Ljubuški 08.08.1992.godine,

T– 56 – Spisak uhapšenih sa mjestom hapšenja i datumom te informacijom o mjestu i datumu rođenja za 681 lice, bez naznake mjesta i datuma,

T – 57 – Spisak uhapšenih osoba i informacije o mjestu hapšenja, bez naznake mjesta i datuma,

T- 58 – Spisak osoba koje su oslobođene 30.10.1992.godine i ostale su u Mostaru zaključno sa brojem 72 u potpisu Mile Pušić,

T-59 – Spisak pritvorenika centralnog vojnog zatvora HVO Mostar koji su oslobođeni pritvora od 05.11.1992.godine,

T-60 – Lista pritvorenika zatvora Rodoč koji su izabrali da budu prebačeni u organizaciji MKCK, 22.10.1993.godine,

T-61 – Tjedno izvješće od 23.05. do 30.05.1992. godine, HVO, Vojna policija Čapljina od 30.05.1992.godine,

T-62 – Izvješće sigurnosne službe HVO-a, općinski stožer Čapljina broj 02-1/92 od 07.05.1992.godine,

T-63 – Izvod iz matične knjige umrlih opština Bileća za lice Radmilović Dušan broj 03-202-44/07 od 15.02.2007.godine,

T-64 – Izvod iz matične knjige umrlih opština Bileća za lice Vujinović Božidar broj 03-202-46/07 od 15.02.2007.godine,

T-65 – Izvod iz matične knjige umrlih opština Bileća za lice Lojpur Rajko broj 03-202-45/07 od 15.02.2007.godine,

T-66 – Novinski članak pod nazivom „Edib Buljubašić: Naredio sam dva streljanja po naređenju Ivice Petrušića“, Nezavisne novine od 29.07.2007.godine,

T-67 – dokument bez broja i datuma sa naslovom „HOS personal vojnog osoblja logora Dretelj“,

T - 68 – Izvod iz matične knjige umrlih opština Ljubuški za lice Blaž Kraljević broj 200-9/2005 od 12.12.2005.godine.

T- 69 – Izvod iz matične knjige umrlih opština Trebinje za lice Mrkić Milorad broj 03-202-6807/06 od 23.08.2006.godine,

T- 70 – Izvod iz matične knjige umrlih opština Nevesinje za lice Parović Milenko od

10.12.1997.godine,

T-71 – Potvrda vojne policije HOS-a da Dostinja Kovačević napusti vojarnu „Dretelj“ od 21.09.1992.godine,

T-72 – Osobe pritvorene od strane HOS-a, a zatim preuzete, Uprava vojne policije, Odjel za suzbijanje kriminala zaključno sa rednim brojem 84.

T-73 – Uvjerenje Federalnog ministarstva odbrane, Uprava za odbranu Zenica broj 19-08-02-03-24-1-463/2004 od 25.02.2004.godine,

T-74 – Potvrda uprave za odbranu Zagreb broj 512M2-62-06-146 od 09.02.2006.godine,

T-75 – Dozvola na uvid u stanje u postrojbama HOS-a u Stocu za poručnika Buljubašić Ediba od 13.08.1992.godine,

T-76 – Dozvola za nošenje osobnog naoružanja ozapovjedniku Vojne policije poručniku Buljubašić Edibu,

T-77 – Uvjerenje Federalnog ministarstva odbrane broj 19-08-02-03-24-2-464/2004 od 25.02.2004.godine, Zenica,

T-78 – Zapovjest Vojne policije HOS-a od 09.08.1992.godine,

T-79 – Priopćenje za javnost Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 06.08.1992.godine,

T-80 – Popis zatvorenica Vojarne Bruno Bušić Dretelj – Čapljina izdat od strane Vojne policije HOS-a dana 07.08.1992.godine,

T-81 – Organizacija HOS-a u Bosni i Hercegovini,

T-82 – Uspostavljanje Vlade, Zapovjedništvo ratnog stožera HOS-a, Stolac od 23.06.1992.godine,

T-83 – Zapisnik o očevidu broj Kri 103/92, sačinjen od strane Osnovnog suda u Ljubuškom,

T-84 – Nalaz i mišljenje ljekara za Elezović Milivoja broj 841/94 od 04.10.1994.godine,

- T-85** – Potvrda Međunarodnog crvenog krsta broj 01-9 od 31.10.1992.godine,
- T-86** – Potvrda opštinske organizacije crvenog krsta, Nevesinje broj 25/92 od novebra 1992.godine,
- T-87** – Zapovjed Ratnog stožera HOS-a za BiH, Zenica od 09.prosinca 1992.godine,
- T-88** – Proglas HSP 1861 od 1999.godine,
- T-89** – Proglas Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 09.05.1992.godine, Ljubuški,
- T-90** – Odluka o proglašenju ratnog stanja PR.broj 1201/92 od 20.06.1992.godine, Sarajevo,
- T-91** – Popis zatvorenika, Vojna policija broj 1711-1-94-160 od 1992. do 1993.godina,
- T-92** – Izvešće o puštanju pritvorenika iz Centralnog vojnog zatvora HVO Mostar – Rodoč od 30.10.1992.godine,
- T-93** – Sprovodni list za Savić (Jovo) Jelku, Uprava Okružnog zatvora, Mostar broj 102/92,
- T-94** – Sprovodni list za zaštićenog svjedoka "F" broj --/92 od 12.09.1992.godine,
- T-95** – Sprovodni list za Škoro (Tadija) Olgu, broj 119/92 od 30.10.1992.godine,
- T-96** – Sprovodni list za Duka (Mića) Draginja broj 92/92 od 30.10.1992.godine,
- T-97** – Sprovodni list za Petrović (Uroš) Borivoje, Uprava okružnog zatvora Mostar, broj 93/92 od 30.10.1992.godine,
- T-98** – Sprovodni list za Vujinović (Nikola) Božo broj 94/92 od 30.10.1992.godine,
- T-99** – Sprovodni list za Medan (Ilija) Boro broj 95/92 od 30.10.1992.godine,
- T-100** – Sprovodni list za zaštićenog svjedoka „C“ broj --/92 od 30.10.1992.godine,
- T-101** – Sprovodni list za Janjić (Blagoje) Dragutin broj 99/92 od 30.10.1992.godine,
- T-102** – Sprovodni list za Bubalo (Đorđe) Risto broj 100/92 od 30.10.1992.godine,

T-103 – Sprovodni list za Simić (Joksim) Mirko broj 58/92 od 30.10.1992.godine + Dopuna sprovodnom listu,

T-104 – Sprovodni list za Simić (Mirko) Branislav broj 59/92 od 30.10.1992.godine + dopuna sprovodnom listu,

T -105 – Sprovodni list za zaštićenog svjedoka B broj --/92 od 30.10.1992.godine,

T-106 – Sprovodni list za Muratović (Dušan) Radojka broj 61/92 od 20.10.1992.godine,

T -107 – Sprovodni list za Pejičić (Dušan) Momčilo broj 54/92 od 30.10.1992.godine,

T-108 – Sprovodni list za Buha (Anđelko) Branislava broj 56/92 od 30.10.192.godine,

T-109 – Sprovodni list za Stolić (Milan) Saša broj 9/92 od 30.10.1992.godine,

T-110 – Sprovodni list za Brkić (Milan) Per broj 18/92 od 30.10.1992.godine,

T-111 – Sprovodni list za Milinić (Mirko) Vladimir broj 52/92 od 30.10.1992.godine,

T-112 – Sprovodni list za Kružević (Milan) Milivoje broj 53/92 od 30.10.1992.godine,

T-113- Sprovodni list za Samardžić (Boško) Miloš broj 55/92 od 30.10.1992.godine,

T-114 – Sprovodni list za Budalić (Dušan) Mitar broj 63/92 od 30.10.1992.godine,

T-115 – Sprovodni list za zaštićenog svjedoka I broj ---/92 od 30.10.1992.godine,

T-116 – Sprovodni list za Savić (Luka) Nedeljka broj 65/92 od 30.10.1992.godine,

T-117 – Sprovodni list za Bojanić (Voislav) Slavko broj 66/92 od 30.10.1992.godine,

T-118 – Sprovodni list za Bokić (Petar) Milivoje broj 67/92,

T-119 – Sprovodni list za Milović (Čedo) Drago broj 68/92 od 30.10.1992.godine,

T-120 – Sprovodni list za Uljarević (Todor) Milenu broj 70/92 od 30.10.1992.godine,

- T-121 – Sprovodni list za Pudar (Ranko) Miroslava broj 71/92 od 30.10.1992.godine,
- T-122 – Sprovodni list za Kovačević (Ratko) Milenu broj 72/92 od 30.10.1992.godine,
- T-123 – Sprovodni list za Kovačević (Blagoja) Vladimir broj 73/92 od 30.10.1992.godine,
- T - 124 – Sprovodni list za Dragić (Tomo) Lazara broj 81/92 od 30.10.1992.godine,
- T – 125 – Sprovodni list za Domazet (Jonlija) Ilija broj 83/92 od 30.10.1992.godine,
- T – 126 – Sprovodni list za Đurica (Milan) Milenko broj 84/92 od 30.10.1992.godine,
- T – 127 – Sprovodni list za Janjić (Risto) Jeremija broj 62/92 od 30.10.1992.godine,
- T – 128 – Sprovodni list za Jokić (Krstan) Stevan broj 79/92 od 30.10.1992.godine,
- T-129 – Sprovodni list za Rudan (Mihajlo) Dragan broj 75/92 od 30.10.1992.godine,
- T-130 – Sprovodni list za Dragić (Lazar) Radoslav broj 80/92 od 30.10.1992.godine,
- T-131 – Sprovodni list za Trninić-Medan (Nikica) Biljana broj 89/92 od 30.10.1992.godine,
- T-132 – Sprovodni list za Stanilsavić (Milonja) Milan broj 90/92 od 30.10.1992.godine,
- T-133 – Sprovodni list za Brkić (Maksim) Zdravka broj 91/92 od 30.10.1992.godine,
- T-134 – Sprovodni list za zaštićenog svjedoka H broj ---/92 od 30.10.1992.godine,
- T-135 – Sprovodni list za Golubović (Vukman) Veljo broj 86/92 od 30.10.1992.godine,
- T -136 – Sprovodni list za Pejdo (Pero) Petar broj 87/92 od 30.10.1992.godine,
- T-137 – Sprovodni list za Kandić (Nikola) Slavko broj 101/92 od 30.10.1992.godine,
- T-138 – Sprovodni list za Mrkić (Lazar) Jelena broj 8/92 od 30.10.1992.godine,
- T-139 – Sprovodni list za Šotrić (Milan) Aleksandra broj 14/92 od 30.10.1992.godine,

- T-140** – Sprovodni list za Savić (Teodor) Gospava broj 42/92 od 30.10.1992.godine,
- T-141** – Sprovodni list za Savić (Svetozar) Mladen broj 43/92 od 30.10.992.godine,
- T-142** – Sprovodni list za Bjelobaba (Pavao) Mile broj 44/92 od 30.10.1992.godine,
- T-143** – Sprovodni list za Ekmedžić (Ilija) Momčilo broj 3/92 od 30.10.1992 godine,
- T-144** – Sprovodni list za Mandrapa (Pero) Krsto broj 4/92 od 30.10.1992.godine,
- T-145** – Sprovodni list za Perišić (Stevan) Pero broj 5/92 od 30.10.1992.godine,
- T-146** – Sprovodni list za Milošević (Petar) Vladimir broj 6/92 od 30.10.1992.godine,
- T-147** – Sprovodni list za Bubalo (Đorđe) Branko broj 20/92 od 30.10.1992.godine,
- T-148** – Sprovodni list za Žuža (Gojko) Radomir broj 22/92 od 30.10.1992.godine,
- T-149** – Sprovodni list za Žuža (Šćepo) Gojko broj 23/92 od 30.10.1992.godine,
- T-150** – Sprovodni list za Samardžić (Branko) Marko broj 1/92 od 30.10.1992.godine,
- T-151** – Sprovodni list za Brstina (Đoka) Vera broj 19/92 od 30.10.1992.godine,
- T-152** – Sprovodni list za Bulut (Savo) Radoslav broj 16/92 od 30.10.1992.godine,
- T-153** – Sprovodni list za Žuža (Spasoje) Radojka broj 21/92 od 30.10.1992.godine,
- T-154** – Sprovodni list za Bajić (Stevan) Mićo broj 15/92 od 30.10.1992.godine,
- T-155** – Sprovodni list za Mrkić (Ljuban) Ljubiša broj 7/92 od 30.10.1992.godine,
- T-156** – Sprovodni list za Čučak (Mihajlo) Tatjana broj 51/92 od 30.10.1992.godine,
- T-157** – Sprovodni list za Radmilović (Pave) Dušan broj 46/92 od 30.10.1992.godine,
- T-158** – Sprovodni list za Ćul (Risto) Milivoje broj 49/92 od 30.10.1992.godine,

- T-159** – Sprovodni list za Marić (Manojlo) Srećko broj 17/92 od 30.10.1992.godine,
- T-160** – Sprovodni list za Vojinović (Mihajla) Anđu broj 13/920 od 30.10.1992.godine,
- T-161** – Sprovodni list za Vujadinović (Milovan) Dragan broj 76/92 od 17.10.1992.godine,
- T-162** – Sprovodni list za zaštićenog svjedoka D broj --/92 od 17.10.1992.godine,
- T-163** – Sprovodni list za Vujadinović (Milovan) Miran broj 77/92 od 17.10.1992.godine,
- T-164** – Spisak muškaraca koji su bili zatvoreni u zatvoru „Dretelj“ od 07.09.1999.godine,
- T-165** – Platni obračun Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, HVO, postrojba HOS, studeni 1992.godine,
- T-166** – Osobni dohodci samostalne satnije „Pavo Pavičić“ za mjesec 12.1992.godine,
- T-167** – Mjesečni stav bojna HOS-a „Krešimir Pavčić – Pavo“ za 10 mjesec 1992.godine,
- T-168** – Potvrda Uprave za odbranu Zagreb, Ured za odbranu centar-Medveščak-Tnje broj 512M2-62-06-146 od 09.02.2006.godine,
- T-169** – Zapovjed zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Ljubuški,
- T-170** – Putni nalog za Buljubašić Ediba izdat od strane Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a broj 123/92, 16.09.1992.godine,
- T-171** – Jedinični karton na ime Herceg Srećko broj 651/68,
- T-172** – Matični karton na ime Herceg Srećko broj 651/68,
- T-173** – ovjerena fotokopija VOB-a gdje se podaci pod rednim brojem 651 odnose na Herceg Srećka,
- T-174** – Uvjerenje Federalnog ministarstva odbrane broj 24-4-01-41-1-93/05-1 od 22.04.2005.godine, Ljubuški,

T-175 – ovjerena fotokopija VOB-a gdje se podaci pod rednim brojem 140 odnose na Medić Ivana

T-176 – Matični karton na ime Zelenika Ivan,

T-177 – Jedinični karton na ime Zelenika Ivan,

T-178 – Uvjerenje Federalnog Ministarstva odbrane broj 22-01-41-I-159505-01 od 27.09.2005.godine,

T-179 – Izvod iz Registra matičnih kartona Mostar za Zelenika Ivana,

T-180 - Tjedno izvješće HVO-a od 19.08.1992.godine,

T-181 – Odluka o prelasku HOS-a u postrojbe HVO-a broj 703/93 od 05.04.1993.godine,

T-182 – Izvod iz matične knjige rođenih za opštinu Nevesinje na ime Pejanović Jovo broj 05-200-2582/11 od 05.05.2011.godine,

T-183 – Izvod iz matične knjige umrlih za Mostar na ime Škoro Đuro broj 04/1-IV-15-3-1929/2011 od 04.05.2011.godine,

T-184 – Izvod iz matične knjige umrlih za Mostar na ime Samardžić Evgenije broj 04/1-IV-15-3-1930/2011 od 04.05.2011.godine,

T-185 – Izvod iz matične knjige rođenih Mostar na ime Balaban Božidar broj 04/1-IV-15-1-23376/2011 od 06.05.2011.godine,

T-186 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Bojanić Slavka broj KT – RZ-26/05 od 02.08.2010.godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka Bojanić Slavka od 01.07.1994.godine u dva primjerka.

(a) Dodatni dokazi Tužilaštva BiH

T-187 – Informacija o ubojstvima, nestancima i protjerivanju osoba srpske nacionalnosti, sačinjen u Mostaru 09.03.1993.god. uz Izvješće o upućivanju za Jugoslaviju + Informacija od 10.03.1993.godine (Sektor za sigurnost) + Izjava o prolasku Srba prema Berkovici od 6. Veljača, prva brigade HVO "Knez Domagoj"

T-188 - Dokument naslovljen "Zločini HOS-a izvršeni nad srpskim civilnim stanovništvom u Bosni i Hercegovini pre početka ratnih sukoba 1992.godine", document ovjeren od strane ICTY,

T-189 – "Spisak zatvorenika na dan 17.kolovoza 1992.godine", ovjeren od strane ICTY,

T-190 – Raspored zatvorenika na vanjska radilišta, datum 29.07.1992. godine, document ovjeren od strane ICTY,

T-191 – "Zbirno izvješće od 12 sati 13.08. do 12 sati 19.08.1992.godine", datum 19. Kolovoz 1992.godine, HZ Herceg Bosna Hrvatsko vijeće odbrane vojna policija Čapljina, u potpisu Dano Ivanković,

T-192 – Izvanredno Izvješće – podaci o Vojarni Dretelj, datum 22. Kolovoza 1992.godine, u potpisu Dano Ivanković,

T-193 – Zapovijed, sačinjena Zenica, 11.prosinca 1992.godine, u potpisu Brigadir Mladen Holman,

T-194 – Kartografsko praćenje logoraša, uz službenu zabilješku broj 02-T-4/14 od datuma 17.02.2014.godine.

C. MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE

1. Dokazi odbrane optuženog Ivana Zelenike

O1 - 1 - Službena zabilješka sačinjena od MUP CSB Trebinje. od 31.08.1992.godine, razgovor sa Bojanic Savom, sačinio radnik Miro Prelo.

2. Dokazi odbrane optuženog Srećka Hercega

O2-1 – Proglas zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu od 09.05.1992.godine,

O2-2 – Zapovjed Glavnog stožera HVO-a HZ Herceg – Bosne broj Z-01-11 od 10.04.1992.godine,

O2 -3 – Zapovjed Glavnog stožera HVO-a HZ Herceg – Bosne pov broj 01- 331/92 od 08.05.1992.godine,

O2 -4 – Dopis zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu iz vagusta 1992.godine.

O2 -5 – Izvanredno izvješće Herceg- Bosne Vojne policije Čapljina od 22.08.1992.godine,

O2 -6 – Dopsi štaba Vrhovne komande oružanih snaga Republike BiH broj 02/340-1272 od 04.09.1992.godine,

O2-7 – Dopis Štaba odbrane Okruga Zenica broj 05/958-3 od 05.09.1992.godine,

O2 - 8 – Dopis Oruzanih snaga Hadzica bez datuma,

O2-9 – Potvrda brigade HVO-a „Knez Domagoj“ broj 1100-06-12-93 3489 od 20.05.1994.godine,

O2-10 – Potvrda Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu od 20.05.1994.godine,

O2 -11 -Potvrda Ministarstva odbrane Hrvatske Republike Herceg Bosne broj 02-11-06-94-298 od 19.05.1994.godine,

O2-12 – Potvrda Odjela za odbranu Ljubuški broj 25-4-07-03-22-25/03-01 od 17.01.2003.godine,

O2 -13 – Iskaznica pripadnika Prve brigade HVO-a „Knez Domagoj“ na ime Srećko Herceg izdana 15.08.1992.godine,

O2 -14 – Potvrda o okolnostima stradavanja Bosna i Hercegovina – Hrvatska republika Herceg – Bosna broj 022/97-01 od 17.01.1991.godine,

O2 -15 – Potvrda o okolnostima stradavanja Bosna i Hercegovina – Hrvatska republika Herceg – Bosna broj 1710-01-97 od 29.01.1997.godine,

O2 -16 – Potvrda Federacije Bosne i Hercegovine – Federalno ministarstvo odbrane broj 29-26-4/41-1/30-50/03 od 30.01.2003.godine,

O2 -17 – Potvrda Federacije Bosne i Hercegovine – Federalno ministarstvo odbrane broj 29-26-4/41-1/12-298/04 od 09.02.2004.godine,

O2 -18 – Potvrda Doma zdravlja Ljubuški broj 132 2012 od 06.03.2012.godine sa izvodom iz Knjige protokola ratne bolnice Ljubuški broj 145 od 11.05.1992.godine,

O2 -19 – Psihološki nalaz Dom zdravlja Ljubuški broj 12/99 od 26.05.1999.godine,

O2 -20 – Psihološki nalaz Dom zdravlja Ljubuški broj broj 18/01 od 12.04.2001.godine,

O2 -21 – Psihološki Nalaz Dom zdravlja Ljubuški broj 73/02 od 16.12.2002.godine,

O2 -22 – Psihološki nalaz Dom zdravlja Ljubuški broj 20/05 od 04.04.2005.godine,

O2 -23 – Zaključak – otpusnio pismo Kliničke bolnice Mostar od 23.05.1997.godine,

O2 -24 – Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 23.06.1997.godine,

O2 -25 - Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 16.04.1998.godine,

O2 -26 - Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 17.12.2002.godine,

O2 -27 - Nalaz i mišljenje specijaliste Kliničke bolnice Mostar od 13.02.2003.godine,

O2 -28 - Nalaz i mišljenje specijaliste Dom zdravlja Ljubuški od 27.10.2004.godine,

O2 -29 - Nalaz i mišljenje specijaliste Dom zdravlja Ljubuški od 06.04.2005.godine,

O2 -30 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo od 17.12.1996.godine,

O2- 31 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo Klinička bolnica Mostar broj 505/00 od 11.02.200.godine,

O2 -32 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo od 03.04.2001.godine,

O2 -33 – Nalaz i mišljenje dr Mate Prskalo Dom zdravlja Ljubuški od 17.12.2002.godine,

O2 -34 – Nalaz i mišljenje Vojno – invalidske komisije Hrvatske Republike Herceg – Bosne broj

02-18-05/97-324 od 08.05.1997.godine,

O2 –35 – Rješenje Ureda za odbranu Ljubuški broj 02-40-05/97-23 od 29.05.1997.godine,

O2–36 – Rješenje Županije Zapadnohercegovačke – Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata broj 09-04-1-41-1-51/03 od 10.03.2003.godine,

O2 –37 – Nalaz i mišljenje Vojno – invalidske komisije Županije Zapadnohercegovačke – Ministarstvo hrvatskih branitelja i Domovinskog rata broj 09-06-216/04 od 18.02.2004.godine,

O2 –38 – Rješenje općine Ljubuški Služba za branitelja iz Domovinskog rata broj 09/1-41-172/05 od 16.06.2005.godine,

O2 – 39 – Liječničko uvjerenje Doma zdravlja Ljubuški broj 1209/03 od 15.01.2003.godine,

O2- 40 - Ovjerena fotokopija iskaznice HOS-a, Vojna Knjižica na ime Srećko Bošnjak,

3. Dokazi Odbrane optuženog Ediba Buljubašića

O3 - 1 – Presuda Višeg Suda u Zenici broj: K-67/91 od 14.10.1991.godine,

O3 - 2 – Presuda Vrhovnog suda Federacije BiH broj: KŽ-573/00 od 23.05.2001.godine,

O3 - Proglas Hrvatske stanke prava u potpisu stožernik ratnog stožera HOS-a za Bosnu, bojničar Mladen Holman i koordinator HOS-a za Bosnu Matija Brajinović.

O3 – 4 Proglas Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 9. svibnja 1992.godine, u potpisu je pukovnik Blaž Kraljević.

O3 –5 Zapisnik sa 137. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od 04.07.1992.godine,

O3 –6 Naredba Štaba Vrhove komande Oružanih snaga Sarajevo broj: 02/768-1 od 30.07.1992.godine,

O3 –7 Odluka o organizaciji i formiranju ustanove oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine broj: 02/819-1 od 01.08.1992.godine,

- 03 –8** Naredba Štaba Vrhovne komande oružanih snaga broj: 02/905-1 od 07.08.1992. godine,
- 03 –9** Zamolba za uvođenje telefona Ratnog nastavnog centra Dretelj broj: 20/92-1 od 10.08.1992.godine,
- 03 –10** Akt Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine broj: 02/340-907 od 22.08.1992. godine,
- 03 –11** Akt Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine broj: 02/340-1272 od 04.09.1992.godine,
- 03 –12** Akt Štaba odbrane Okruga Zenica broj: 05/958-3 od 05.09.1992. godine,
- 03 - 13** Dozvola Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu od 13.08.1992. godine,
- 03 –14** Zapovjed Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Ljubuški,
- 03 –15** Putni nalog Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Ljubuški broj: 123/92 od 16.08.1992. godine,
- 03 –16** Zapovijest Vojne policije HOS-a od 09.08.1992.godine,
- 03 –17** Imenovanje Zapovjedništva Ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, Mostar od 02.08.1992. godine,
- 03 –18** Odluka Hrvatskog vijeća odbrane o prelasku HOS-a u postojbe HVO-a broj: 703/93 od 05.04.1993. godine,
- 03 –19** Naredba o postavljenju Diverzantsko-izviđačke brigade,Zenica broj: 414-12793 od 31.05.1993. godine,
- 03 – 20** Kopija Vojne knjižice za Buljubašić Ediba broj: 3301723,
- 03 –21** Kopija Izvoda iz matične knjiče vjenčanih broj: 03-13-2-2824/13 od 30.07.2013. godine,
- 03 –22** Kopija Garancije Mensure Sivac-Buljubašić od 27.01.2014.godine,
- 03 – 23** Kopija članske karte Udruženja estradnih izvođača ZE-Do Kantona broj: 018/10,

03 –24 Kopija Diplome Sudačke komisije turnira “KPZ Zenica Boks-2007” za učešće u najborbenijem meču bokseru Buljubašić Edibu iz juna 2007. godine,

03–25 Kopija Diplome KPZ Zenica za Buljubašić Ediba za učešće na šahovskom turniru,

03–26 Kopija Karate pasoša ma ime Buljubašić Edib od 01.02.2002. godine,

03 –27 Obaviještenje Sektora Krim. policije Zenica broj: 21-02/1-2-230-218/96 od 27.02.1996. godine,

03– 28 Uvjerenje Kazneno-popravnog zavoda zatvorenog tipa Zenica broj: 04-472/00 od 18.10.2004. godine,

03–29 Uvjerenje JU Centar za socijalni rad Zenica broj: 03/3-35-43-743 od 30.09.2014.godine.

03– 30 – Popratni akt JZU Psihijatrijska bolnica Sokalac, istorija bolesti lica Buljubašić Edib u potpisu Dr. Z. Lazarević I Otpusna lista od dana 05.05.1992.godine, matični broj: 15954,

O-31- Devet fotografija na poleđini označenih brojevima 1, 2, 3, 4, 5, 7,8,9,10,

4. Dokazi odbrane optuženog Ivana Medića

04 – 1 - Uvjerenje Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida domovinskog rata od 27.2.2012.godine, broj 07/44-03-03/12,

04 – 2 - Uvjerenje Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida domovinskog rata od 27.2.2012.godine, broj 07/44-03-14/12,

04 – 3 - Obrazac o podacima o služenju vojnog roka gdje se pod rednim brojem 140 nalaze podaci za Medić Ivana

04 – 4 - Potvrda Zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 8.10.1992.potpisana od strane lica Mire Hrstića,

04 – 5 - Spisak osoba koje su oslobođene od 3.11.1992. godine, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, HVO Općinski stožer Mostar, Centralni vojni zatvor broj 33/92 od 03.11.1992.godine,

O4 – 6 - Izvjesce sigurnosne službe HVO Općinski stožer Čapljina za dan 7.5.1992.godine broj 02-1/92,

O4– 7 - Potvrda vojne policije HOS-a od 21.9.1992.godine,

O4– 8- Priopćenje za javnost HOS-a potpisan od Blaža Kraljevica dana 1.8.1992.godine,

O4 – 9 - Proglas zapovjedništva ratnog stožera HOS-a od 9.5.1992.godine,

O4– 10 - Proglas HSP 1861,

O4 – 11 - Odluka o proglašenju ratnog stanja PR broj 1201/92,

O4– 12 - Uredba o ukidanju republičkog staba teritorijalne odbrane i obrazovanju štaba teritorijalne odbrane od 9.4.1992.godine,

O4 –13 - Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti od 9.4.1992.godine,

O4– 14 - Odluka o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji RBiH od 9.4.1992.godine broj 01-011-306/92,

O4 – 15 - Spisak HOS personal vojnog osoblja logora Dretelj,

O4– 16 - Popis zatvorenica iz vojarnje „Bruno Bušić“ Dretelj-Čapljina od 7.8.1992.godine,

O4 – 17 - Izvještaj zavodskog ljekara o zdravstvenom stanju optuženog Ivana Medića od 22.5.2012.godine potpisan od strane lica prim.dr. Dževada Pašića,

O4 – 18 - Akt kliničke bolnice Mostar od dana 18.3.2012.godine broj 1487/12,

O4 – 19 - Nalaz i mišljenje neuropsihijatra od 9.3.2012.godine,

O4 – 20 - Ljekarsko uvjerenje od 19.2.1986.godine broj 69/86,

O4 – 21 - Zdravstveni list iz KPZ Sarajevo od 9.5.2012.godine,

O4 – 22 - Zdravstveni karton KPZ Mostar broj 180/12 broj kartona 13,

O4 - 23 – Potvrdu broj: 02-3/5-2-4/14 od 26.03.2014. godine da Medić Ivan nema položen vozački ispit.

O4 – 24 - Potvrda od 08.12.1993. godine izdata od strane HVO Odjela odbrane brigada „Marija Hrkaca- Ćikote“ ovjerena od strane Haškog tribunal,

5. Dokazi odbrane optužene Marine Grubišić- Fejzić

O5 - 01 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Stolić Saše od 05.02.1996. godine sačinjen pred istražnim sucem Okružnog suda u Beogradu,

O5 – 02 – Pohvala Fejzić Dijani od 12.03.2010. godine, Diploma od 29.03.2014.god; Diploma od 24.05.2014.god.; Pohvala od 21.maja.2011.god.; Certifikat projekat građanin od 2011.godine; Diploma od 15.-18.04.2007.godine; Svjedodžba od 09.06.2014.godine.; Svjedodžba od 14.06.2008.godine; Diploma od 12.06.2008. god.; Posebna diploma od 12.06.2014.godine,

O5 – 03 – Dopis MUP-a HNK I ovjeren preslik kartona osobne iskaznice od 4. Travnja 2014.godine,

O5 – 04 – Izvod iz matične knjige vjenčanih od 02.12.2013.godine i ovjerena kopija lične karte od 24.03.2014. godine,

O5 – 05 Tri fotografije skinute iz emisije emitovane na njemačkom kanalu Zweite Deutsche Fernsehen (ZDF).

O5 -6- Odgovor ministarstva odbrane BiH broj: 10-50-101-531/12 od 25.06.2012.godine.

O5 - 7 - Obavijest ministarstva odbrane BiH broj: 10-50-101-623/12 od 18.07.2012. godine,

O5 – 8 - Članak iz novina Glasa Srpske od 26.03.2014. godine,

D. MATERIJALNI DOKAZI SUDA

S – 1 - Zapisnik o obilasku lica mjesta sačinjen dana 08.10.2014.godine u prilogu 1x CD Sirovina i 1x CD montirani video uviđaja.